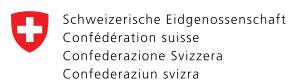

RIPOTI YA UHAMIAJI BARANI AFRIKA

MTAZAMO TOFAUTI
KUHUSU SWALA

Federal Department of Foreign Affairs FDFA
Directorate of Political Affairs DP
Human Security Division

Maoni yaliyotolewa katika ripoti ni ya waandishi na hayawakilishi maoni ya Shirika la Kimataifa la Uhamiaji (IOM) na Tume ya Umoja wa Afrika (AUC). Uteuzi na uwasilishaji wa nyenzo katika ripoti haimaanishi kuwa ni maoni ya IOM kuhusu hadhi ya kisheria ya nchi yoyote, wilaya, jiji au eneo, au ya mamlaka yake, au mipaka.

IOM inaheshimu kanuni za uhamiaji wa kibinadamu na za kitaratibu inayofaidi wahamiaji na jamii. Kama shirika la serikali, IOM pamoja na washirika wake wa kimataifa inatia inafanya kazi ili: kusaidia katika kutatua changamoto za uhamiaji; kuendeleza kueleweka kwa maswala ya uhamiaji; kuhimiza maendeleo ya kijamii na kiuchumi kupitia uhamiaji; na kudumisha utu na ustawi wa wahamiaji.

AUC ni ofisi ya Jumuiya ya Afrika, ambayo inaendeleza shughuli za kila siku za Muungano. Tume, ambayo ina makao yake makuu mjini Addis Ababa, Ethiopia, inawakilisha Umoja wa Afrika na inatetea masilahi yake chini ya mwongozo na mamlaka ya Bunge na Baraza Kuu la Umoja. Inasaidia nchi wanachama na mashirika ya kiuchumi ya kanda tofauti katika kutekeleza sera na mipango ya Jumuiya ya Afrika na inafanya kazi kwa karibu na vyombo vyote vya Umoja wa Afrika katika kuongoza, kusaidia na kufuatilia utendaji katika Umoja wa Afrika, ili kuwe na upatanisho wa sera, mikakati, mipango na miradi iliyokubaliwa.

Mradi huu umefadhiliwa na msaada wa ukarimu wa Idara ya Usalama wa Kibinadamu ya Idara ya Shirikisho ya Mambo ya nje ya Serikali ya Uswizi na Taasisi ya Wakimbizi na Uhamiaji barani Afrika ya Serikali ya Amerika.

Maoni yaliyotolewa katika chapisho hayawakilishi sera rasmi au msimamo wa mashirika ya wafadhili (Idara ya Mambo ya Nje ya Serikali ya Uswisi).

Wachapishaji: Shirika la Kimataifa la Uhamiaji
Kirkos Sub-city, Wereda 8
Yemez Building (Near UNECA)
Addis Ababa
Ethiopia
Simu.: +251 11 557 0346
Faxi: +251 11 557 1884
Barua pepe: iomaddis@iom.int
Tovuti: <https://ethiopia.iom.int>

Cover: Winner, Africa Migration Report cover design competition. © 2019/“Jz” Rabibisoa Mickaia ANDRIANAIVONIRINA

Kanusho; Chapisho hili lilitolewa bila idhini ya IOM Publications Unit (PUB).
© 2020 Shirika la Kimataifa la Uhamiaji (IOM)

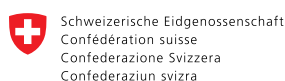

Haki zote zimehifadhiwa. Hakuna sehemu ya chapisho hili inayoweza kuchapishwa tena, kuhifadhiwa, au kutumwa kwa njia yoyote a, kielektroniki, mitambo, kunakili, kurekodi, au vinginevyo bila idhini iliyoandikwa kutoka kwa mchapishaji.

RIPOTI YA UHAMIAJI BARANI AFRIKA

MTAZAMO TOFAUTI
KUHUSU SWALA

Federal Department of Foreign Affairs FDFA
Directorate of Political Affairs DP
Human Security Division

Picha ya Ukurasa wa Mbele

Afrika ni sisi, tunataka muungano, ustawi, amani, kupitia ujasiri wa watu ulimwenguni. Pamoja tuna nguvu, na ili kubaki na nguvura, lazima tushirikiane, tubadilishane mawazo ujuzi, tufunzane, tuwe mtazamo mmoja na tusonge mbele pamoja, tuwe na maono sambamba na tusonge pamoja katika mkond mmoja, tuwe na mdundo mmoja wa moyo mmoja. Hii ndio Afrika ya baadaye, ambapo usafiri wa watu hupeperusha bara, kupitia uhuru wa kusafiri, kujitegemea na ukuzaji.

Afrika hii ya baadaye inawakilishwa na rangi ya kijani ya Umoja wa Afrika, inayoonyesha matumaini na matarajio ya bara iliyounganishwa na umoja. Msitari unaosonga ikiwakilisha asili tofauti, hatua ambayo inaathiri nchi zote za Kiafrika kwa njia nzuri. Kwa sababu sisi sote ni Afrika, Afrika ya baadaye.

SHUKRANI

Kwanza kabisa ningependa kutoa shukrani zangu nyingi kwa Tume ya Umoja wa Afrika na wenzangu kutoka Idara ya Masuala ya Jamii, chini ya uongozi wa Kamishna Amira El Fadil, kwa ushirikiano mzuri tulio nao katika juhudi tofauti za uhamiaji. Ndiposa imewesha kuchapishwa kwa Ripoti ya Uhamiaji katika bara la Afrika kwa mara ya kwanza.

Ripoti hii haingechapishwa bila kazi ngumu ya waandishi wengi licha ya kuwa na majukumu ya wakati wote kazini mwao

Mbali na waandishi wakuu, wengine wengi walifanya utafiti ili kukuza zaidi sura tofauti za ripoti hii. Ripoti hii ya Uhamiaji barani Afrika imefanikishwa chini ya mwongozo wa timu ya wahariri wahusika waliojitelea na ambao walihakikisha uandalizi wa bidhaa ya hali ya juu. Msaada wa Frank Laczko, Juni Lee, Valerie Hagger, Melissa Borlaza, Harvy Gadia na timu nzima ya Uchapishaji ya IOM ilisaidia sana katika hatua zote za utayarishaji wa ripoti hii. Tunashukuru pia Ofisi ya Kamishna Mkuu wa Haki za Binadamu wa Umoja wa Mataifa na Tume ya Kitaifa ya Haki za Binadamu kwa maoni yao katika kuhakikisha kuwa ripoti hii ina mtazamo mtambuka wa haki za binadamu. Kazi ya awali na Joy Kategekwa wa Mkutano wa Umoja wa Mataifa kuhusu Biashara na Maendeleo Ofisi ya Umoja wa Afrika juu ya uhusiano kati ya uhamiaji na biashara lazima pia inapaswa kutambulika.

Mchango mkubwa kutoka kwa Makao Makuu ya IOM bila kuisahau timu yangu katika ofisi ya IOM Addis Ababa - haswa Phumza Manqindi, Jemima Idinoba, Carolyne Tumuhimbise na Edwin Righa - waliofanya kazi kubwa na ya bidii, na kila mara kwa shauku na tabasamu. Wenzetu wengine wengi wa IOM Addis Ababa wamechangia bila kuchoka kwa njia moja au nyingine, na ingawa siwezi kuwataja wote, lazima nisisitize mchango wa Eric Mazango, Alemayehu Seifeselessie, Kemeriya Mehammed na Rahel Negussie katika kubuni ripoti hii na katika juhudi za mawasiliano. Shukrani zangu za dharti ziwaendea wenzangu katika Tume ya Umoja wa Afrika, Idara ya Masuala ya Jamii, haswa Sabelo Mbokazi na Evelyne Nkeng-Peh, ambao walipokea na kunakili maoni yote kutoka kwa Tume. Idara ya Vijana ya Kamisheni ya Umoja wa Afrika pia imekuwa mshirika muhimu, na ningependa kutambua hasa ushirikiano wao katika shindano la kubuni ukurasa wa mbele wa ripoti hii, pamoja na msaada wa wenzetu katika ofisi za IOM Madagascar, IOM Afrika Kusini na IOM Nigeria. Ningependa pia kutambua mchango wa Corrado Fumagalli, ambaye pamoja na kuwa mhariri wa jumla, alihusika katika kubuni juhudi hili. Ripoti hii imenufaika sana kutokana na ujuzi wa miongo na maarifa kuhusu uhamiaji ya Gervais Appave, ambaye hata ingawa amestaafu, alitafuta wakati wa kukagua sura zingine za ripoti hii.

Mwisho kabisa, ninapenda kutambua ufadhili mkubwa kutoka Idara ya Usalama wa Binadamu ya Idara ya Shirikisho ya Mambo ya nje ya Serikali ya Uswizi na Ofisi ya Idadi ya Watu, Wakimbizi na Uhamiaji ya Merika ya Amerika, na ambao bila mchango wao mradi huu ungesalia kuwa ndoto tu.

Maureen Achieng

Mkuu wa Misheni nchini Ethiopia na Mwakilishi wa Jumuiya ya Afrika / Tume ya Uchumi ya Umoja wa Mataifa Afrika / Mamlaka ya Kiserikali inayohusiana na Maendeleo IOM
Addis Ababa, Ethiopia

KAMATI YA UHARIRI, UKAGUZI NA USIMAMIZI

Wahariri	Mhariri mkuu: Aderanti Adepoju Wahariri wenza: Corrado Fumagalli, Nanjala Nyabola
Wakaguzi wenza	Masser Alastair, Gervais Appave, Gibril Faal, Charles Harns, Diego Iturralde, Edward Maloka, Olawale Maiyegun, Otilia Maunganidze, Johnstone Oketch, Linda Oucho, Gideon Rutaremwa, Saurabh Sinha, Joseph Teye, Ayman Zhory
Timu ya inayosimamia mradi (IOM)	Maureen Achieng (IOM), Phumza Manqindi Jemima Idinoba (IOM), Cisse Mariama Mohamed (Tume ya Umoja wa Afrika(AUC)), Sabelo Mbokazi (AUC), Evelyne Nkeng Peh (AUC)
Usaidizi AUC	Linda Oucho
Uchapishaji IOM	Msimamizi wa Uchapichaji: Valerie Hagger Copy-editing: Melissa Borlaza Kubuni: Harvy Gadia
Ubunifu wa Ukurasa wa Mbele	Rabibisoa Mickaia (Mshinidi wa Shindano la Kubuni Ukurasa wa Mbele ya Ripoti ya Uhamiaji Barani Afrika)
Ukaguzi wa Haki za Kibinadamu	Jedidah Wakongo Waruhui (Tume ya Kupigania Haki za Kibinadamu nchini Kenya N), Pia Oberoi and Benjamin Lewis (Ofisi ya Kamishna Mkuu wa Maswala ya Haki za Kibinadamu)

OROTHA YA WALIOCHANGIA

Utangulizi Antonio Vitorino (IOM) na Moussa Faki Mahamat (African Union Commission (AUC))
Moussa Faki Mahamat (African Union Commission (AUC))

Sura ya 1. Kuna kosa gani kwenye simulizi la uhamiaji wa Afrika?

Waandishi: Maureen Achieng (IOM) na Amira El Fadil (AUC)
Aliyechangia: Edwin Righa (IOM)

Sura ya 2. Uhamiaji barani Afrika: Mtazamo wa mienendo muhimu.

Wanaishi: Béla Hovy (United Nations Department of Economic and Social Affairs), Frank Lazcko (IOM) na Rene N'Guettia Kouassi (AUC)
Waliochangia: Elisa Mosler Vidal (IOM), Diego Iturralde (Statistics South Africa) na Nougbodohou Samson Bel-Aube (AUC)

Sura ya 3. Swala la takwimu: changamoto za kubainisha uhamiaji haramu barani Afrika

Mwandishi: Julia Black (IOM)
Aliyechangia: Aliyechangiaji: Molly Highman (Chuo kikuu cha Georgetown)

Sura ya 4. Uhamiaji na Ukuzaji wa miji barani Afrika

Mwandishi: Corrado Fumagalli na Katja Schaefer (UN-Habitat)

Sura ya 5. Ukimbizi ndani ya nchi barani Afrika

Waandishi: Mohammed Abdiker (IOM) na Minata Samate Cessouma (AUC)
Waliochangia: Ginette Kidd na Kerry Maze (IOM) na Pamoussa Konsimbo (AUC)

Sura ya 6. Uhusiano kati ya uharibifu wa mazingira na kusafiri wa watu barani Afrika

Waandishi: Samba Harouna (United Nations Environmental Programme (UNEP)) na Harsen Nyambe (AUC)
Waliochangia: Saidou Hamani (UNEP) na Leah Wanambwa (AUC)

Sura ya 7. Upangaji wa mipaka katika enzi ya usafiri huru barani Afrika

Waandishi: Elizabeth Warn (IOM) na Samir Abi (West African Observatory on Migrations)

Sura ya 8. Muungano wa Afrika, ujumuishaji wa maeneo na uhamiaji

Waandishi: Achieng Akena (Pan African Citizens Network) and Rosette Nyirinkindi Katungye (AUC)

Sura ya 9. Uhamiaji na biashara barani Afrika

Waandishi: Paul Akiwumi (United Nations Conference on Trade and Development) na Chiza Charles Chiumya (AUC)

Sura ya 10. Mapato yanayoingia na kutoka barani Afrika

Wanaishi: Leon Isaacs (Developing Markets Associates) na Cladia Natali (IOM)

Sura ya 11. Uhusiano kati ya uhamiaji na maendeleo barani Afrika

Waandishi: Claire Walkey na Sabelo Mbokazi (AUC)

Sura ya 12. Uhamiaji na usalama barani afrika: madhara ya ajenda ya kuondoa mipaka

Waandishi: Tsion Kebede Abebe (Institute for Security Studies) na John Mugabo (AUC)

Sura ya 13. Kuboresha matokeo ya maendeleo ya kibinadamu katika uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika

Waandishi: Marina Manke (IOM), Oumar Diop (AUC) na Samia Kazi Aoul (International Labour Organization (ILO))

Aliyechangia: Kenza Dimechkie (ILO)

Sura ya 14. Uhamiaji na afya

Waandishi: Sunday Smith (IOM), Benjamin Djoudalbaye (Africa Centres for Disease Control na Prevention) na Adam Ahmat (World Health Organization)

Waliochangia: Jaqueline Weekers na Kolitha Wickramage (IOM)

Sura ya 15. Hatari zisizoonekana zinazowakabidhi wahamiaji wa kiafrika:swala la watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi barani afrika

Waandishi: Heba Abdel-Latif (IOM) na Edward Addai (UNICEF)

Wachangiaji: Ayalew Asseffa na Samrawit Getaneh Damtew (AUC/ African Committee of Experts on the Rights na Welfare of the Child)

Sura ya 16. Uhamiaji barani Afrika katika miaka ya baadaye

Waandishi: Ashraf El Nour (IOM), Ahunna Eziakonwa (United Nations Development Programme (UNDP) na Daria Krivonos (Copenhagen Institute for Futures Studies (CIFS)

Waliochangia: Timothy Shoup (CIFS), Ayodele Olusola (UNDP) na Abdirahman Olow (IOM)

Shukrani.....	iii
Timu ya uhariri, ukaguzi na Usimamizi.....	v
Orodha ya waliochangia	vi
Orodha ya jedwali, michoro, ramani na snaku ya manaishi.....	x
Orodha ya majina mafupi.....	xii
Utangulizi.....	xiv

Sura ya 1 Kuna kosa gani kwenye simulizi la uhamiaji wa Afrika?	1
Sura ya 2 Uhamiaji barani afrika: Mtazamo wa mienendo muhimu.	16
Sura ya 3 Swala la takwimu: changamoto za kubainisha uhamiaji haramu barani Afrika	28
Sura ya 4 Uhamiaji na ukuzaji wa miji barani Afrika	42
Sura ya 5 Ukimbizi ndani ya nchi barani afrika	54
Sura ya 6 Uhusiano kati ya uharibifu wa mazingira na kusafiri wa watu barani afrika	64
Sura ya 7 Upangaji wa mipaka katika enzi ya usafiri huru barani Afrika	76
Sura ya 8 Muungano wa afrika, ujumuishaji wa maeneo na uhamiaji	90
Sura ya 9 Uhamiaji na biashara barani afrika.....	102

■ Sura ya 10	
Mapato yanayoingia na kutoka barani Africa	116
■ Sura ya 11	
Uhusiano kati ya uhamiaji na maendeleo barani Africa	132
■ Sura ya 12	
Uhamiaji na usalama barani Afrika: madhara ya ajenda ya kuondoa mipaka	144
■ Sura ya 13	
Kuboresha matokeo ya maendeleo ya kibinadamu katika uhamiaji wawafanyikazi barani Afrika	154
■ Sura ya 14	
Uhamiaji na afya	168
■ Sura ya 15	
Hatari zisizoonekana zinazowakabidhi wahamiaji wa kiafrika: swala la watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi barani Afrika	184
■ Sura ya 16	
Uhamiaji katika miaka ijayo.....	200

ORODHA YA JEDWALI, MICHORO, RAMANI NA SNAUKU ZA MANAISHI

Sura ya 1

- Jedwali 1. Mjadala kuhusu mchakato wa uhamiaji baina ya nchi Afrika 7
-

Sura ya 2

- Mchoro 1. Ugawaji wa wahamiaji wa kimataifa kutoka Afrika na sehemu wanakoelekea 19
- Ramani 1. Idadi ya maelezo kuhusu watu binafsi inayopatikana Afrika.....25
-

Sura ya 3

- Snauku 1. Takwimu kuhusu idadi na mzunguko wa wahamiaji.....30
- Mchoro 1. Kuwasili usio wa kawaida wa wahamiaji iliyonakiliwa katika visiwa vya Canari Uhispania.....33
- Snauku 2. Sababu za uhamiaji huko Afrika ya magharibi.....33
- Mchoro 2. Rekodi za wanaowasili na kuondoka kulingana na ofisi za doria za IOM- DT nchini Niger.....34
- Snauku 3. Uchumi haramu wa kuwasafirisha wahamiaji nchini Libya....34
- Mchoro 3. Jaribio za kuvuka katikati mwa bahari ya Mediterranean 35
- Snauku 4. Vyanzo vipya vya takwimu za kupima uhamiaji usio wa kawaida.....37
-

Sura ya 5

- Snauku 1. Definitions 56
- Snauku 2. Implementing the Kampala Convention: Harare Plan of Action 58
- Snauku 3. Urbanization 59
- Snauku 4. Mobility for building self-reliance 60
- Snauku 5. Community-driven development in Somalia 61
-

Sura ya 6

- Snauku 1. Kuwasilisha muktadha 67
- Snauku 2. Kuangazia Afrika ya Mashariki 69
- Snauku 3. Hali ilivyo Afrika ya magharibi na uknaa wa Sahel.....70

Sura ya 7

- Jedwali 1. Nchi wanachama wa Umoja wa Afrika zinazotoa vibali vingi kwa waafrika 81
-

Sura ya 9

- Mchoro 1. Nchi zinazonunua vyakula kwa wingi kutoka Afrika..... 108
Mchoro 2. Three-year average bilateral food imports by regional economic community (billions of USD) 109
-

Sura ya 10

- Mchoro 1. Mapato kuelekea nchi za Afrika, 2006–2018..... 118
Mchoro 2. Nchi 12 za kiafrika zinazopokea mapato mengi zaidi kutoka ...119
Mchoro 3. Asilimia ya mapato ya nchi 15 za kiafrika ikilinganishwa na pato la taifa 2017..... 120
Mchoro 4. Wastani wa gharama was kutuma \$ 200 kuelekea Afrika chini ya Sahara..... 120
Snauku 1. Waafrika walio ng'ambo na Umoja wa Afrika..... 126
-

Sura ya 11

- Mchoro 1. Wastani wa nia ya uhamiaji na pato la taifa usawa wa nguvu za uuunuzi 136
Snauku 1. Uhamiaji ndani ya bara la Afrika: Botswana 138
Snauku 2. Mchango wa raia wa Ghana wanaoishi ng'ambo..... 139
Snauku 3. Mjadala kuhusu fedha na wakenya wanaoishi ng'ambo 140
-

Sura ya 13

- Mchoro 1. Asilimia ya wahamiaji wafanya kazi kama sehemu..... ya wafanya kazi wote (%)..... 157
Mchoro 2. Mada kuu ya kuzingatia inayohusu mipango ya uhamiaji barani 160
-

Sura ya 14

- Mchoro 1. Maswala ya kijamii yanayoatharisha afya ya wakimbizi 171
-

Sura ya 15

- Mchoro 1. Asilimia ya wahamiaji wote ambao ni vijana katika takwimu za wakimbizi wote, 1990–2019..... 187
Mchoro 2. Mifano ya kibainisha mazingira magumu 192

ORODHA YA MAJINA KWA KIFUPI

AAPC	Kongamano la watu wa Afrika
ACERWC	Kamati ya Wataalam wa kiafrika kuhusu maswala ya Haki na Ustawi wa Watoto
ACP	Kikundi cha Mataifa ya Kiafrika, Karibea na Pasifiki
ACP-EU	Afrika Karibea Pasifiki –Umoja wa Ulaya
ACRWC	Hati ya Afrika kuhusu maswala ya Haki na Ustawi wa Watoto
ADFC	Shirika Fedha kwa Waafrika walio ng'ambo
AEC	Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika
AfCFTA	Eneo la Kibiashara Huru Barani Afrika
AfDB	Benki ya Maendeleo ya Afrika
AFFORD	Msingi wa Kiafrika ya Maendeleo
AI	Akili ya Mitambo
AIR	Taasisi ya Fedha Zinazotoka Nje
AUC	Tume ya Umoja wa Afrika
AUFMP	Itifaki ya Umoja wa Afrika ya Uhuru wa Kusafiri
AU-HoAI	Mpango wa Umoja wa Afrika wa Nchi za Pembe la Afrika dhidi ya Usafirishaji wa Binadamu na Kimagendo ya Wahamiaji Ki Kituo cha Mpakani
BCP	Kituo cha Mpakani
BID	uamuzi wa maslahi bora
BMIS	mfumo wa kumiliki habari mpakani
CAP	Msimamo wa Pamoja Afrika
CCPAU	Kituo cha Umoja wa Afrika wa Kuwashirikisha Raia
CEN-SAD	Jumuiya ya Sahel-Saharan
CEMAC	Jumuiya ya Kifedha ya Uknaa Afrika ya Kati
COMESA	Soko la Pamoja la Uknaa wa Mashariki na Kusini wa Afrika
CRC	Mkataba kuhusu Haki za Watoto
CTDC	Ushirikiano wa Kukusanya Takiwimu Kuhusu Usafirishaji Haramu wa Watu
DDI	Uwekezaji wa Moja kwa Moja kwa Walio Nchi za Nje
DoV	Dalili za Kudadisi Hali Ngumu
DTM	Mfumo wa Kubaini Ukimbizi
EAC	Jumuiya ya Afrika Mashariki
ECCAS	Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika ya Kati
ECOWAS	Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika ya Magharibi
EVD	Ugonjwa wa Virusi vya Ebola
FAO	Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa
FDI	uwekezaji wa moja kwa moja kutoka nje
GCC	Baraza la Ushirikiano la Guba
GCR	Mkataba wa Kimataifa Kuhusu Wakimbizi
GDP	pato la taifa
GMDAC	Kituo cha Kimataifa cha Uchambuzi wa Takwimu za Uhamiaji
HABITAT-III	Mkutano wa Tatu wa Umoja wa Mataifa kuhusu Makazi na Maendeleo Endelevu Mijini
IBM	Umiliki wa Mipaka wa Pamoja
ICBT	biashara mipakani isiyo rasmi
ICESCR	Agano la Kimataifa kuhusu Haki za Kiuchumi, Kijamii na Kitamaduni

ICRMW	Mkataba wa Kimataifa kuhusu Kulinda Haki zote za Wafanyikazi wahamiaji na Jamaa zao
IDP	mkimbizi wa ndani
IDMC	Kituo cha Wakimbizi wa Ndani
IGAD	Mamlaka ya Kiserikali kuhusu Maendeleo
IGAD-RCP	Mamlaka ya Kiserikali kuhusu Maendeleo na Ushauri kuhusu Uhamiaji
IHR	Udhibiti wa Kimataifa ya Afya
ILO	Shirika la Kazi Duniani
IOM	Shirika la Kimataifa la Uhamiaji
IPCC	Jopo la Serikali kuhusu Mabadiiko ya Tabianchi
JLMP	Mpango wa Pamoja wa Uhamishwaji wa Kazi
LMAC	Kamati ya Ushauri kuhusu Kuhama kwa Kazi
MDR	inayopinga madawa
MIDCAS	Mjadala wa Nchi za Afrika ya Kati kuhusu Uhamiaji
MIDCOM	Mjadala wa Nchi wanachama wa Soko la Pamoja la nchi za Mashariki na Kusini mwa Afrika kuhusu Uhamiaji
MIDSA	Mjadala wa Nchi za Kusini mwa Afrika Uhamiaji
MIDWA	Mjadala wa Nchi za Afrika ya Magharibi kuhusu Uhamiaji
MIP	Mpango wa Kupunguza Ujumwishaji
MMC	MKituo cha Pamoja Uhamiaji
MPFA	Mfumo wa Sera ya Uhamiaji barani Afrika
NIDCOM	Tume ya Raia wa Nigeria wanaoishi Ng'ambo
OAU	Shirika la Umoja wa Nchi za Africa
OCHA	Ofisi ya Umoja wa Mataifa ya Kuratibu Maswala ya Kibinadamu
ODA	Usaidizi Rasmi kwa Maendeleo
OECD	Shirika la Ushirikiano wa Kiuchumi na Maendeleo
OSBP	kituo cha pamoja mpakani
PDD	Jukwaa la Ukimbizi kutokana na Majanga
PKD	Saraka Kuu la Umma la Shirika la Usafiri wa Anga
RCP	mchakato wa uknaa kuhusu uhamiaji
REC	jumuiya ya kiuchumi ya uknaa
SAATM	Soko la Afrika la Usafiri wa Anga
SADC	Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika
SDG	Lengo la Maendeleo Endelevu
SIDA	Shirika la Maendeleo la Kimataifa la Sweden
SME	biashara ndogo na za kimo cha kati
TB	kifua kikuu
UHC	huduma ya afya kwa wote
UMA	Umoja wa Kiarabu ya Maghre
UMC	watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi
UNCTAD	Mkutano wa Umoja wa Mataifa kuhusu Biashara na Maendeleo
UN DESA	Idara ya mambo ya Kiuchumi na Kijamii ya Umoja wa Mataifa
UNECA	Tume ya Umoja wa Mataifa ya Maswala ya Kiuchumi barani Africa
UNEP	Mpango wa Mazingira wa Umoja wa Mataifa
UN-Habitat	Mpango wa Makazi ya Binadamu Umoja wa Mataifa
UNHCR	Kamishna Mkuu wa Umoja wa Mataifa kwa Wakimbizi
WHA	Bunge la Maswala ya Afya Duniani
WHO	Shirika la Afya Duniani

UTANGULIZI

Ripoti hii ya kwanza kabisa kuhusu Uhamiaji barani Afrika inakuja katika kipindi muhimu cha mabadiliko katika bara la Afrika. Uhamiaji kama mada leo umechukua nafasi kubwa katika mazungumzo ya sera barani Afrika na ulimwenguni kote, ikitambulika kwa kupitishwa kwa makubaliano mawili ya ulimwengu - Mkataba wa Dunia kuhusu Wakimbizi na Mkataba wa Dunia wa Uhamiaji Salama, Taratibu na Halali (Utaratibu wa Dunia wa Uhamiaji) - ambazo zinalenga kushughulikia uhamiaji wa wanadamu kwa jumla. Mada iliyochaguliwa ya toleo hili la ufunguzi - Changamoto ya Simulizi – imewasili wakati mwafakai ikizingatiwa kuenea kwa imani potofui, hadithi za uwongo na hofu kuhusu uhamiaji. Ripoti hii inasimulia hadithi ya uhamiaji wa Kiafrika kutoka kwa mtazamo wa Kiafrika, na inaonyesha hamu kubwa ya bara kudhibiti swala hili kwa njia ambayo inayowafaidisha raia wa bara, na pia kuangazia athari mbaya ya uhamiaji usiodhibitiwa kwa nchi za Kiafrika na wahamiaji.

Katika miaka ya hivi karibuni, janga la uhamiaji katika bahari la Mediterania limewakilisha kwa uhamiaji wa Kiafrika. Taharuki ya uhamiaji katika bahari ya Mediterania kumeimarisha maoni kwamba uhamiaji wa Kiafrika ni safari ya kutoka kusini-kuelekea kaskazini, huku wahamiaji wa Kiafrika wakijitahidi vilivyo , mara nyingi wakihatarisha maisha ya ili kujitimizia ahadi ya kufika Ulaya.

Ni bayana kuwa uhamiaji kutoka Afrika inazidi picha za mashua mbovu katika bahari ya Mediterania au kujihamisha kihatari ambao huonyeshwa na vyombo vya habari. Ingawa hizi baadhi ya hadithi hizi ni za ukweli, sehemu kubwa ya hadithi hii ngumu na tofauti kama watu wa bara lenyewe walivyo tofauti. Ni hadithi ambayo inajumuisha matarajio katika tarafa na knaa na hamu ya kuimarishwa kujumuishwa, pamoja na kutambua kwamba uhamiaji barani Afrika leo una uwezo wa kuendesha maendeleo na mabadiliko barani. Kinyume na wanavyodhani watu wengi takwimu zinaonyesha wazi kwamba Waafrika wengi wanahamia mataifa mengine ya Afrika na wala hawavuki mabahari.

Toleo hili la kwanza kwa hivyo linalenga kutoa mitazamo ya ziada ambayo inahakikisha kueleweka zaidi lwa swala hili tata, na hivyo kurekebisha maoni potofu kuhusu uhamiaji wa Kiafrika. Ripoti hii inafahamisha kuhusu maswala ambayo yanaashiria uhamiaji katika bara ambalo watendaji na watunga sera wanaweza kubainisha hatua zao.

Kupitia ushirikiano kati ya Tume la Umoja wa Afrika (AUC) na IOM, ripoti hii ni kielelezo cha kujitolea kwa vyombo vyote kwa kutumia kikamilifu faida za uhamiaji barani na kuangazia vyema changamoto zinazotokea wakati uhamiaji hautekelezwi vizuri. Baadhi ya mipango muhimu ya AUC-IOM ambayo ili kutimiza malengo ni pamoja na kuimarishwa kwa utawala wa uhamiaji katika bara ni pamoja na ushirikiano wa Pamoja ya uhamaji ili Kufanya Kazi, ya Harakati za Kufungua Mipaka na Mpango wa Umoja wa Afrika katika Pembe la Afrika dhidi ya Ulanguzi wa Binadamu na Wahamiaji. . Bali na hayo, kupitia ofisi zake mbalimbali barani, IOM inajitahidi kutekeleza sera zinazochangia uhamiaji endelevu kitaifa.

Toleo hili linafika baada ya kupitishwa kwa Mkataba wa Dunia kuhusu Uhamiaji na ni ushahidi zaidi kuhusu kujitolea kwa Mashirika yetu mawili kuzidisha faida ambazo uhamiaji uliosimamiwa vizuri unaweza kuleta kwa nchi za Kiafrika na raia wao katika bara ambalo linatarajiwa kuharakisha maendeleo ya uchumi. Matarajio ya Afrika tulivu - ambapo uhamiaji unaweza kusaidia raia wake wote kufanikiwa - kama ilivyojumuishwa katika Ajenda ya Umoja wa Afrika 2063 na Ajenda ya Umoja wa Mataifa 2030 na Malengo yake ya Maendeleo Endelevu, bila shaka itategemea kauli ya nchi za Kiafrika kuiga mifumo ya sera za Umoja wa Afrika na kuzitekeleza, na usaidizi kutoka kwa mashirika yaliyo na uwezo ya Umoja wa Mataifa.

Antonio Vitorino
Mkurugenzi mkuu
IOM

Moussa Faki Mahamat
Mwenyekiti
AUC

Katika muundo huu, Afrika inawakilishwa na safu kadhaa za karatasi. Kila karatasi inawakilisha watu wa Afrika. Rangi anuwai zinawakilisha utofauti wa watu wa Kiafrika. Mistari mikubwa tatu nyeupe ni kama upepo mkali unaowezesha safu kufuata mwelekeo wa upepo kwa njia yoyote inayoipea. Mistari hii inawakilisha njia ambayo wahamiaji hutiririka ndani na nje ya bara. Karatasi zilizopindika kwenye ramani ya Afrika zinawakilisha uwezekano wa uhuru wa uhamaji kuvuka mipaka, uwezekano wa kusafiri wa wahamiaji kwa usalama na faida zake kwa ujumuishaji wa bara. Ramani ya Afrika iliyo na kivuli na mistari inamaanisha kuwa Wahamiaji wa Kiafrika kutoka sehemu mbalimbali huleta utambulisho wao, na kuchangia katika maendeleo barani.

© 2019 / Manda RAKOTONDRABE (Mshiriki katika fainali ya Mashindano ya Muundo wa Jalada la Ripoti ya Uhamiaji)

1

SURA YA 1: KUNA KOSA GANI KATIKA SIMULIZI LA UHAMIAJI WA WAAFIKA?

SURA YA 1

KUNA KOSA GANI KATIKA SIMULIZI LA UHAMIAJI WA WAAFRIKA?

Waandishi: Maureen Achieng (IOM) na
Amira EL Faidil (umoja ya komishina ya wa afrika (AUC))

Aliyechangia: Edwin Righa ((IOM))

Unapozungumza na mtu kwa lugha anayoielwa, hilo huenda ubongoni mwake. Unapozungumza naye katika lugha yake mwenyewe hilo huenda moyoni mwake.

-Nelson Mandela

MUHTASARI

Sura hii inanaa lengo la hili toleo la awali kabisa la Ripoti ya Uhamiaji wa Waafrika, ambalo ni kuipa kipaumbele ajenda ya uhamiaji wa Waafrika miongoni mwa maswala mapana ya usitawi na utangamano barani. Kuna sababu tatu tambuka zinazopotosha simulizi lililopo kuhusu uhamiaji wa Waafrika: (a) Waafrika wengi huhamia kwingine barani, wala si ng'ambo (b) Asilimia 94 ya uhamiaji wa Waafrika hufuata utaratibu rasmi; na (c) wahamiaji wengi ulimwenguni sio Waafrika. Waafrika ni asilimia 14 tu ya wahamiaji wote ulimwenguni, dhidi ya, mathalani, asilimia 41 kutoka Asia na asilimia 24 kutoka Ulaya. Kinyume kabisa na taarifa za kutisha zilizoshamiri kuhusu uhamiaji haramu wa Waafrika kupitia bahari ya Mediterania, sababu hizi zinaimarisha uhitaji wa kuangazia zaidi suala la uhamiaji ndani ya bara la Afrika. Sura hii ni kigezo kwa zile zitakaazofuata ili kuachana kabisa na mtazamo wa watu wa nchi za ng'ambo na kuzingatia zaidi maelezo ya wenyeji wa Afrika kuhusu mada kuu ya uhamiaji na kujibu maswali kama: Je, Waafrika wangependa kusitawi kupitia uhamiaji? Ni zipi zilizo dhana za msingi za suala hili? Linahusianaje na historia ya Umoja barani Afrika na ukarimu wa Kiafrika? Na muhimu zaidi, ni sera za aina gani litakazoibua?

UTANGULIZI

Katika mwaka 2017, Mkutano wa Umoja wa Mataifa kuhusu Biashara na Maendeleo uliripoti kuwa kulikuwa na wahamiaji karibu milioni 41 wa kimataifa wanaohamia ndani ya bara, au kuondoka na kuingia Afrika. Kati yao, milioni 5 walikuwa wahamiaji kutoka ng'ambo ilhali Waafrika milioni 17 walikuwa wakaazi nje ya bara na milioni 19 walihamia kwingine barani. Ripoti juu ya uhamiaji wa Waafrika zimezingatia uhamiaji kwa kupoteza makazi na uhamiaji usiofuata utaratibu halali, hasa kwenda Ulaya, ingawa uchunguzi wa hivi karibuni unaashiria kuwa asilimia 80 ya Waafrika wanaofikiria kuhama hawanuii kuondoka barani (IOM, 2017), wala hawana nia

ya kuhamia bila nia ya kurejea makwao baadaye. Ingawa Afrika ina robo ya idadi ya wakimbizi, theluthi mbili ni raia wa nchi 5 tu kati ya nchi 54 barani. Uhitaji upo wa simulizi jipya kuhusu uhamiaji wa kisasa wa Waafrika ambalo linazingatia sana uhamiaji barani, jambo linaloashiriwa na wafanyabiashara, wengi wao wakiwa wanawake wanaouza bidhaa sokoni, ambao huvuka vituo vya mipakani kila uchao ili kutafuta riziki. Kinyume kabisa na taarifa za kutisha zilizoshamiri katika vyombo vya habari kuhusu uhamiaji haramu wa Waafrika kupitia bahari ya Mediterania, Waafrika walio wengi huhamia kwingine barani, wala si ng'ambo. Kuelewa masimulizi mbalimbali kuhusu uhamiaji barani, na kuondoka au kuingia barani, inahitajika kuchunguza idhibati kutoka nchi tofauti tofauti, vyanzo vya mitazamo kuhusu uhamiaji na athari za masimulizi yenyewe kwa itikio katika ngazi za kitaifa, za knaa na barani kuhusu suala la uhamiaji.

MSETO WA MASIMULIZI YALIYOKO KUHUSU UHAMIAJI BARANI AFRIKA

Waafrika daima wamekua wakihama na wataendelea kuhama, na mtindo huu unaongeza kasi kama takwimu za vituo vya mipaka ya kitaifa zinavyothibitisha. Wanahama kutafuta fursa za kujikimu na, wakati mwingine, usalama. Uhamiaji wao hufaidi mataifa yao kupitia msaada wanaonaalia familia na jamii zao. Wahamiaji hawa wanahitaji tu kupunguziwa urasimu ili wawe salama na wenye ufanisi. Ripoti zingine zimedokeza kwamba asilimia 94 ya uhamiaji wa Waafrika kwenda ng'ambo hufuata taratibu rasmi.

Tunapozingatia kwa umakini zaidi uhamiaji wa hiari, lengo daima ni ufanisi kiuchumi na/au mchango wa wahamiaji katika nchi zao za asili na/au nchi wanazohamia. Biashara, hasa ndani ya Mataifa ya Afrika, inachochewa na fursa za kiuchumi zinazopatikana katika kila nchi. Kwa hivyo, ndani ya knaa na baina ya nchi, kuna wahamiaji wengi wanaovuka kuingia nchi jirani. Kuna maeneo ambamo uhamiaji huu umekithiri sana barani. Mathalani, kwenye mpaka wa Rwana na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, inakadiriwa kuwa watu 30,000 wanavuka mpaka kati ya majiji ya Rusizi na Goma. Takribani asilimia 75 kati yao ni wanawake. Wengi wao ni wafanyabiashara wa kuhamahama kutoka Jamuhuri ya Kidemokrasia ya Kongo wanaouza ndizi, pagne (aina ya vitambaa) na bidhaa nyinginezo kwenye masoko huko Rusizi. Pia kuna wafanyabiashara kutoka Rwana wanaochukua bidhaa za viwnaani kama mavazi, vifaa vidogo vya kielektroni na bidhaa zilizofungashwa kutoka sehemu nyinginezo mbali zaidi. Kuna pia idadi ndogo ambao ni watalii wanaotafuta kuona sokwe wa milimani ambao wamesalia wachache mno. Shughuli nyingi hapa hutolewa upesi na baada ya dakika chache watu wanaendelea na safari zao.

Kituo cha mpaka cha Beitbridge kati ya nchi ya Afrika Kusini na Zimbabwe kinasalia kuwa chenye shughuli nyingi zaidi Kusini mwa Afrika. Kituo hiki cha mpaka hufanya kazi masaa 24 kila siku, na hivyo kuwezesha zaidi ya watu 30,000 kuvuka kila siku kati ya Afrika Kusini na Zimbabwe ili kufanya biashara na kwa sababu nyinginezo. Biashara ya mpakani hutokana na fursa za kiuchumi zinazopatikana baina ya nchi hizi mbili na hukidhi mahitaji ya wateja katika nchi zote mbili kwa bidhaa za bei nafuu na kunaaa zilizo nadra sokoni. Kwa kuwa shughuli za kiuchumi za miji ya Musina nchini Afrika Kusini na Beitbridge nchini Zimbabwe zinategemea sana shughuli za kuvuka mpaka, kutia ndani wafanyabiashara wasio rasmi na wenye malori, hii huimarisha chumi za nchi zote mbili.

Ufunguzi wa hivi karibuni wa eneo la pamoja la mpaka ya Seme-Krake, Nigeria na Benin mnamo Oktoba 2018, umekusudiwa kuleta mabadiliko mpakani na uhamiaji kati ya nchi hizo mbili na, kwa mapana, ndani ya Jumuiya ya Uchumi ya Mataifa ya Afrika Magharibi (ECOWAS). Kwa kuwa umo kwenye uknaa wa Abidjan-Lagos, ambao una asilimia 70 ya biashara yote ya usafirishaji katika eneo hilo ndogo, mpaka huo utategemeza utaratibu rasmi wa uhamiaji na kuongeza ushirikiano na ubadilishanaji taarifa baina ya wasimamizi, na hivyo kupunguza magendo na ulaghai ulioshuhudiwa awali kusini-magharibi mwa Nigeria inapopakana na Benin.

Vituo hivi vya mipaka vinaonyesha juhudi za kurahisisha kuhama barani, ingawa bado zipo changamoto wanapovukia watu kwenye mipaka barani Afrika. Uwepo wa vivukio hivi unaibua changamoto dhidi ya dhana zinazohusu uhamaji wa binadamu barani. Mara nyingi chanzo ni watu kutimuliwa makwao kwa nguvu na kuonekana kudhalilika kabisa, au wenye elimu wanaofadhaishwa na kutofaa kwa pasipoti zao za kitaifa na dhana kwamba ni lazima kusitawisha sera nzuri ya uhamiaji na itatumia rasilimali nyingi kufanya hivyo. Kwa kuwa uhamiaji ni urithi wa jumuiya, chumi na jamii za Waafrika, kutunga sera za Kiafrika katika eneo la uhamiaji hakupaswi kuathiriwa na hofu iliyo Ulaya kuwa uhamiaji ni tatizo.

Ukweli kuhusu uhamiaji wa Waafrika ni kwamba mbinu za kudhibiti uhamiaji wa watu kwa manufaa ya Ulaya kwa sasa zinatawala usitawishaji wa sera katika nchi na knaa barani. Usalama wa mipaka katika eneo la Sahel, kwa mfano, unaonekana kuangazia zaidi umuhimu wa usalama wa Ulaya na sio kwa misingi ya maelfu ya miaka ya wanabiashara wasasafiri wa Jangwa la Sahara. Hata hivyo, majadiliano na mazungumzo ya hivi karibuni huko Ulaya yanaonyesha mabadiliko katika kuelewa uhalisi wa uhamiaji wa Waafrika. Bjarnesen (2020) alisema kuwa mijadala ya kisiasa ilikuwa na mapungufu na ya kupotosha kuhusu taarifa za uhamiaji wa Waafrika na hivyo kusababisha simulizi linalopotosha ukweli kuhusu uhamiaji wa Waafrika kwenda Ulaya. Ukweli ni kwamba uhamiaji wa Waafrika kwenda Ulaya umekuwa wa kiwango kile kile kwa zaidi ya mwongo mmoja, na idadi ya wanaowasili Ulaya kupitia bahari ya Mediterania imepungua tangu 2015 wala haijaongezeka. Ingawa ndani ya Afrika, kuna matumizi ya pasipoti na mitambo ya kielektroni huko Namanga na Lunga Lunga katika Afrika Mashariki ukweli haudhihiri kuhusu Wamasai ambao ni jamii ya wahamaji wanaoishi kati ya Kenya na Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, na kuhusu Dola la Uswahilini lililotawala Pwani ya Afrika kuanzia Mogadishu hadi Beira. Ukweli ni kwamba Waafrika husafiri kwa misingi ya kihistoria na madhumuni ya nyumbani na ya knaa, wala si kwa kuzingatia mipaka ya kikoloni. Ni muhimu kutambua kuhama huku ambako kunaendelea hadi wa leo hakukuongozwa na sera au sheria yoyote kabla ya ukoloni.

Kulingana na Appiah-Nyamekye Sanny na Rocca (2018) na Ripoti ya Uhamiaji Ulimwenguni ya IOM (2019) wahamiaji Waafrika wanahama kwa kiasi kikubwa katika maeneo yao, na ingawa sababu za kuhama ndani ya bara zinatofautiana sana, na kuna wanaohama ili kuwa na jamaa zao, kuwezesha hata watu maskini pia kuhama na hivyo, basi, simulizi lililopo kuhusu uhusiano kati ya umaskini na uhamiaji, linasambaratika. Ingawa hivyo, vyombo vya habari wakati mwingine hujaa habari na picha za kupotosha za wahamiaji Waafrika waliokwama, hata ingawa wengi wao ni watafuta hifadhi kutoka maeneo yaliyoharibiwa na vita huko Mashariki ya Kati. Ni muhimu kufahamu kwamba vyombo vya habari vya nchi za ng'ambo na vile vya Afrika vinatofautiana katika njia na malengo ya kunaa taarifa. Ilhali wote wanatumia takwimu kuhusu ithibati za uhamiaji, hamna ripoti mahususi katika vyombo hivi inayotafiti maana halisi ya takwimu hizo. Kulingana na Profesa Lnaau, vyombo vya habari vina uzembe unaosababisha, mara nyingi, matumizi ya takwimu

ziliyopokelewa bila ya taarifa maalum kuzihusu . Pili, kuna wanaishi wa habari wachache barani ambao hunaaa ripoti maalum, na hili linaathiri taarifa kuhusu uhamiaji barani Afrika (Harber, 2015). Vyombo vya habari vya nchi za ng'ambo, kwa upnae mwingine, huzingatia masimulizi mengi ya wahamiaji waliopoteza makazi yao, hasa wakimbizi na wahamiaji wasiokidhi taratibu wanaokwenda Ulaya, na hivyo kudumisha maoni kwamba kuna idadi kubwa ya wahamiaji Waafrika wamaoelekea Ulaya. Kuna ukosefu wa taarifa sahihi kuhusu mchango ya wahamiaji katika uchumi humu barani na kwingineko.

DHANA MPYA YA UHAMIAJI WA WAAFRIKA

Kwa kuzingatia mazingira haya, ni muhimu kuanza kushughulikia suala uhamiaji wa Waafrika kwa kuzichanganua dhana zinazopotosha kuhusu uhamiaji wa Waafrika na misingi ya sera zinazonaaliwa kuhusu na utekelezwaji wazo barani. Toleo hili la kwanza la Ripoti ya Uhamiaji wa Waafrika linatoa fursa ya kupinga upotoshaji uliopo kuhusu uhamiaji wa Waafrika. Kuna sababu tatu kuu zinazochangia upotoshaji huu.

Kwanza, na labda muhimu zaidi, uhamiaji kama somo la kitaaluma haujasitawisha katika taasisi za elimu ya juu barani. Kwa sasa, kuna taasisi rasmi tatu za kitaaluma barani Afrika zinazotoa mafunzo kuhusu somo ya uhamiaji. Hizi ni a Kituo cha Mafunzo ya Uhamiaji cha Chuo Kikuu cha Ghana, Kituo cha Kiafrika cha Mafunzo ya Uhamiaji katika Chuo Kikuu cha Witwatersrna nchini Afrika Kusini na Kituo cha Mafunzo ya Uhamiaji cha Chuo Kikuu cha American huko Cairo. Hivyo, watu wengi wanaonaika juu ya uhamiaji wa Waafrika wametoka nchi za ng'ambo kutokana na ukosefu wa udhamini wa Kiafrika katika masomo la uhamiaji, usalama na maendeleo barani Afrika, miongoni mwa mengine. Matokeo ni kwamba mitazamo yao kuhusu uhamiaji wakati mwingine huletwa moja kwa moja humu Afrika, na kusababisha kuliona suala la uhamaji na uhamaji barani Afrika kuwa ni tatizo linalohitaji suluhisho badala ya kuonekama kuwa hali halisi, na ukweli wa maisha ambao ukisimamiwa vizuri, unaweza kufaidi nchi wanakotoka na zile zinazowapokea wahamiaji, pamoja na faida kwa wahamiaji wenyewe. Watafiti Waafrika kuhusu uhamiaji, ambao ni wachache, kwa upnae mwingine wameshawishika pakubwa na maoni ya kitaaluma yanayotawala kuhusu ya mada hiyo, na hivyo kuathiri mtazamo na mwelekeo ya watunga sera wa Afrika. Siku za karibuni, kuna ithibati ya uwepo wa watafiti chipukizi wanaopinga simulizi lililopo kuhusu uhamiaji na wanajaribu kuzing'oa dhana za kikoloni katika tasnia ya utafiti wa uhamiaji. Hili limeamsha wito kutoka kwa wasomi wa kimataifa wakidai simulizi tofauti na kuonyesha uhitaji wa mchango wa wasomi wa Kiafrika. Vanyoro (2019) alisema kuwa hili "linahusu kushughulikia ngazi za 'kikoloni' za utawala, lugha... kupitia kusambaratisha 'mifumo ya kujua' inayoidumisha". Kwa maneno mengine, ili kulielewa simulizi tofauti kuhusu uhamiaji, ni lazima tubadilishe jinsi tunavyofikiria na kujua kuhusu jambo muhimu na kukubali "mifumo ya kujua" iliyo tofauti kuhusu uhamiaji. Hii ni muhimu kwani tangu jadi, taarifa na masomo katika jamii za Kiafrika zilipokezwa kupitia lugha ya wenyeji na mila elezi. Kuelewa utamaduni, kanuni na maadili ya jamii ambayo itasaidia kuelewa tabia za uhamiaji inahitaji mtu kuelewa maana yake jinsi ilivyonuiwa na wenyeji.

Mbali na na kufikiria kuhusu sera, na kazi za taaluma, mipango ya uhamiaji barani haijaongozwa kulingana na matakwa ya Waafrika, kwa vile mara nyingi huelekezwa kushughulikia mahitaji ya nchi hisani. Masuala haya yanahusishwa kwa kufaa na uhamiaji wa Waafrika ambao hufanywa kwa kupitia Bahari ya Mediterania, ambayo -

inavyoeleweka leo – ni sehemu ndogo tu ya uhamiaji wa Waafrika. Uhamiaji usiokidhi taratibu ni suala tata na lenye kubadilika badilika ambalo linaingiliana na maswala kadhaa ya usalama. Sababu za uhamiaji usiokidhi taratibu ni nyingi, kwa vile mizozo hutokana na ukosefu wa fursa za kiuchumi nchini mwao. Majadiliano ya hivi karibuni, yaliyoongozwa na Taasisi ya Legatum, yaliyolenga ufafanuzi wa uhamiaji usiokidhi taratibu, yalizingatia kufafanua maana ya dhana hii tata ili kuwasaidia watunga sera katika kutatua suala hili kwa ufanisi zaidi. Takwimu za hivi karibuni za uhamiaji usiokidhi taratibu, zinathibitisha kuwa chini ya asilimia 15 ya jumla ya uhamiaji wa Waafrika, ingawaje uhamiaji huu unatawala majadiliano ya sera za uhamiaji wa Waafrika badala ya asilimia 85 wanaovuka mipaka, kama vile mpaka wa Rusizi na wa Goma, kila siku ili kufanya biashara, na hivyo kuchangia maendeleo ya kiuchumi wa nchi zao licha ya changamoto kubwa wanazokabili. Mtazamo wa kuzingatia huu uhamiaji usiokidhi taratibu, hukengeusha majadiliano katika Umoja wa Afrika kuhusu fursa za kiuchumi zinazoweza kusitawishwa na/au kuimarishwa kati ya Nchi wanachama za Afrika.

Pili, kuna pengo kubwa kati ya sera za Jumuiya ya Africa na hali halisi katika nchi za Umoja wa Africa. Sera ambazo Umoja wa Afrika imeweka katika kipindi cha miongo miwili iliyopita zinaonyesha kuwa taasisi hii ya kisiasa ya bara nzima ina mtazamo mpana katika fikira na mtazamo kuhusu uhamiaji. Tathmini na mchakato wa marekebisho ya Mfumo wa Sera za Uhamiaji kwa Afrika (MPFA) mnamo 2017 na 2018 ilitoa fursa bora kwa Umoja wa Afrika na nchi wanachama wake kutambua umuhimu wa sera madhubuti na mfumo wa taasisi ili kudhibiti uhamiaji kwa kuangazia uhitaji wa kuona uhamiaji kuwa kiungo muhimu cha maendeleo, wala si kama tatizo kubwa tu la kushughulikiwa. Kwa hivyo, mfumo wa MPFA uliorekebishwa unapendekeza mikakati, na mbinu za kuimarisha usimamizi wa uhamiaji katika ngazi za kitaifa na za knaa.

Mifumo ya sera, pamoja na fikira zinazoongoza sera za uhamiaji, iliyopitishwa na Umoja wa Afrika imeenea kwa kiasi fulani kupitia marekebisho na utekelezaji wa sera za kitaifa. Ilhali kuna ishara za uenezaji wa matumizi ya fikira zinazohusu sera za uhamiaji za Umoja wa Afrika, zinadhahirika katika sera za uhamiaji za mataifa , kama vile nchi za Ghana, Kenya, Malawi, Nigeria na Zambia, na nyinginezo, hili haliendelei kwa kasi inayofaa. Iwapo mifumo na misimamo yote ya sera za uhamiaji zingetumiwa katika kusitawisha na kutekeleza sera za kitaifa inavyostahili, matazamo na msimamo kuhusu uhamiaji wa Waafrika ungeanza kubadilika. Hadi sasa, ipo mifumo michache ya sera inayotekelezwa katika ngazi ya kitaifa au ya knaa, kwa kuwa kuna upungufu wa rasilimali na uwezo uliopo. Tathmini ya MPFA ya mwaka wa 2006 ilionyesha ukosefu wa mifumo ya kumbukumbu za taasisi unaotokana na kuhamishwa kwa wafanyakazi muhimu wa serikali, ambao wanahamishwa kwingine bila ya kutoa stakabadhi za utendakazi zinazohusiana na uhamiaji. Tangu marekebisho yake, Umoja wa Afrika - kwa kushirikiana na ofisi za knaa na za kitaifa za IOM - zimekuwa zikifadhili nchi wanachama kusitawisha sera zao za uhamiaji za kitaifa na za knaa, pamoja na kuimarisha sera zilizopo ili kuziambatanisha na kanuni elekezi zilizoordheshwa katika sera hiyo. Waaidha, Umoja wa Afrika ilinaaa mpango wa utendaji wa miaka 10 ambao unaweza kusababisha kusitawishwa na kutekelezwa kwa fanaka mfumo huo kufikia mwaka wa 2030.

Sera nzuri zinao uwezo wa kubadili usimamizi wa uhamiaji barani. Mbali na sera nyingi za awali kuhusu uhamiaji, na kufuatia kuidhinishwa kwa Mwafaka wa Kusitawisha Eneo la Soko Huru Barani Afrika (AfCFTA) na Mfumo wa Makubaliano ya Kusitawisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika kuhusu Uhamaji Huru wa Watu, Haki ya Makazi na Haki ya Kuwekeza (Mfumo wa Uhamaji Huru) za Umoja wa Afrika,

somo kuu ni kwamba kuna mwafaka mpana na unaoenea kati ya nchi za Afrika kwamba uhamiaji ni kiungo muhimu cha utangamano na mnaendeleo. AfCFTA ulianza kutekelezwa Mei, 30, 2019 katika nchi ambazo zilikuwa zimewasilisha stakabadhi za kuuidhinisha, na umeratibiwa kuanza kutenda kazi Julai 1, 2020, ukizileta pamoja nchi wanachama 55, zenye jumla kuu ya Pato la Taifa la dola trilioni 3.4 za Marekani. AfCFTA ulivutia nchi wanachama nyingi zaidi kuliko zilizovutiwa na Mfumo wa Uhamaji Huru ambao ulitiwa sahihi na chi 32 tu, huku nchi 4 pekee zikiwasilisha stakabadhi za kuuidhinisha (Umoja wa Afrika, 2018). Wasiwasi unatokana na kusuasua katika kuutia sahihi na kuuidhinisha, na unahusu kuukubali na pia kufadhiliwa kwa nchi wanachama kutekeleza mfumo huu. Aidha, sheria na sera zilizo zenye kuzuia na kali zinafanya iwe vigumu kufaidi kutokana na Mfumo wa Uhamaji Huru. Hili linaendelezwa zaidi na ukosefu wa ushawishi kuhusu uhamaji huru ili kuupigia upato mfumo huu na kupinga fadhaa za nchi wanachama kuuhusu. (Umoja wa Afrika, 2019)

Tatu, na hii ni licha ya kufanyika mazungumzo mengi kuhusu uhamiaji, pamoja na mbinu za ushirikiano baina ya nchi barani – mara nane kwa hesabu za hivi karibuni – ushirikiano uliopo na wa kuendelea, na ushiriki wa taarifa za uhamiaji baina ya nchi ni haba. Hili huzuia kuratibu na kuzipanga taarifa muhimu, na zinazohusiana ambazo zitawajulisha wanaositawisha sera kuhusu mambo yanavyoendelea barani na hivyo kusaidia kuhakikisha kuwa maamuzi kuhusu sera barani na katika knaa yanafaa na yanaweza kutekelezwa kihalisi katika nchi. Kuna ithibati fulani ya shughuli ya kulinganisha utendaji (kama vile Ghana na Kenya) ili kujifunza kuhusu utendaji wenye mafanikio zaidi kuhusu kusimamia uhamiaji, huku nchi zingine zikipokea usaidizi wa ziada kutoka kwa wataalamu wa uhamiaji Waafrika ili kuimarisha ujuzi na sera ili ziambatane na mifumo ya sera iliyopo. Afrika imepiga hatua kubwa tangu mwaka wa 2000 ilipoanzisha mijadala kuhusu uhamiaji barani. Hata hivyo, bado kuna uhitaji wa kutia bidii zaidi ili kuhakikisha kuwa kumbi ambazo tayari zipo za kujadili suala la uhamiaji zinaratibiwa vema zaidi ili kuwaleta pamoja wanaositawisha sera za uhamiaji wa Waafrika kwenye mazungumzo yatakayoendelea kwa madhumuni ya ushirikiano unaofaa na wenye msingi wa ukawaida wa kushiriki pamoja taarifa na takwimu. Mchakato wa mahojiano ya knaa kuhusu uhamiaji (RCPs) wa Baraza la Afrika Nzima Kuhusu Uhamiaji, ambalo linanua kuzileta pamoja jumuiya za kiuchumi za knaa zote za Afrika, na mipango ya mahojiano baina ya nchi– ambayo ilianza mwaka wa 2015 tu – ikiimarishwa, inayo uwezo wa kuwa kigezo bora zaidi barani cha ushirikiano katika kutunga na kunaa utaratibu wa sera za uhamiaji. (tazama Jedwali 1).

¹ Sao Tome na Principe, Rwanda, Niger na Mali.

Jedwali 1. Mpangilio wa mazungumzo kati ya nchi ya uhamiaji Afrika

Mchakato wa Uhamiaji	Nchi Wanachama	Maeneo kuu ya majadiliano
<p>Mpango wa Umoja katika nchi za pembe la Afrika dhidi ya ulanguzi wa binadamu na wahamiaji</p>	<p>Nchi za msingi wanachama Ethiopia, Eritrea, Misri Sudani</p> <p>Nchi jirani: Jibuti, Kenya, Somalia, Sudani kusini</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uambatanishaji wa sera ya uhamiaji • Kuzuia usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Kuimarisha ulinzi na usaidizi kwa waathiriwa wa usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Kukuza kutii sheria , uendeshaji wa mashtaka na usimamizi wa mipaka
<p>Tume ya Serikali inayohusika na Maendeleo ya Knaa na mamlaka husika na mchakato wa ushauri kuhusu uhamiaji (IGAD-RCP)</p>	<p>Mataifa 7 wanachama Ethiopia, Jibuti, Kenya, Somalia, Sudani kusini, Sudani na Ugnaa</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uhamiaji na maendeleo • Uhamiaji kutafuta kazi • Ujumuishaji wa wahamiaji kijamii • Kulinda haki za wahamiaji • Usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Takwimu na utafiti kuhusu uhamiaji • Uhamiaji na afya • Uhamiaji na biashara • Uhamiaji na mazingira • Uhamiaji na usalama • Kurudi kwa wahamiaji kwa hiari • Mchanganyiko wa mzunguko wa wahamiaji na ulinzi wa wakimbizi • Mwendo wa jamii ya wafugaji • Upotefu wa ufundi na kunaikwa kazi kinyume na maadili
<p>Mjadala kuhusu Uhamiaji katika uknaa Kusini mwa Afrika (MIDSA)</p>	<p>Mataifa 16 wanachama Africa Kusini, Angola, Botswana, Comoros, Jamhuri ya Kidemocrasia ya Congo, Eswatini, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibia, Seychelles, Muungano wa Jamhuri ya of Tanzania, Zambia, Zimbabwe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uhamiaji kutafuta kazi • Uhamiaji usio wa kawaida na uliochanganyika • Vita dhidi ya usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Kuunda sera • Umiliki wa hatari ya majanga • Mafunzo kuhusu umiliki wa mipaka
<p>Mjadala kuhusu Uhamiaji katika uknaa wa magharibi mwa Afrika (MIDSA)</p>	<p>Mataifa 15 wanachama Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Togo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uhamiaji kwa ajili ya kutafuta kazi • Vita dhidi ya usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Umiliki wa mipaka • Kurudi na kujumuishwa katika jamii • Takwimu za uhamiaji • Mchanganyiko katika uhamiaji
<p>Mjadala kuhusu Uhamiaji katika uknaa wa Afrika mashariki na kusini baina ya mataifa wanachama wa soko la pamoja (MIDCOM)</p>	<p>Mataifa 19 wanachama Burundi, Comoros, Jamhuri ya Kidemocrasia ya Congo, Djibouti, Egypt, Eritrea, Eswatini, Ethiopia, Kenya, Libya, Madagascar, Malawi, Mauritius, Rwnaa, Ushelisheli, Sudan, Ugnaa, Zambia, Zimbabwe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uhamiaji na maendeleo • Uhamiaji na biashara • Uhamiaji usio wa kawaida • Vita dhidi ya usafirishaji haramu wa binadamu na kimagendo ya wahamiaji • Uhamiaji na afya • Uhamiaji wa kulazimisha • Uhamiaji kutafuta kazi • Uchukuzi na maelezo • Uhuru wa kuvuka mipaka

Mchakato wa Uhamiaji	Nchi Wanachama	Maeneo kuu ya majadiliano
<p>Mjadala kuhusu Uhamiaji ya Mataifa ya Afrika ya Kati (MIDCAS)</p>	<p>Mataifa 10 wanachama Angola, Burundi, Chadi, Gabon, Equatorial Guinea, Kongo, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Kamerun, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Sao Tome na Principe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Usaidizi kwa wanaorudi kwa hiari yao na kuungana tena • Kupambana na usafirishaji haramu wa binadamu • Kupambana na kusafirishwa kwa wakimbizi kimagendo • Uhamiaji usio wa kawaida na uhamiaji wa aina mbalimbali • Uhamiaji wa ajili ya kutafuta kazi, uajiri unaofuata maadili, kutoroka kwa ujuzi • Kupokelewa kwa wahamiaji • Uhamiaji na maendeleo • Uhamiaji na mazingira • Uhamiaji na usalama • Uhamiaji na biashara • Takwimu za uhamiaji na utafiti • Uhamiaji na afya • Ulinzi wa haki za wahamiaji
<p>Mchakato wa Khartoum</p>	<p>Mataifa 41 wanachama Mataifa 30 ya bara Ulaya na Nchi Wanachama 11 za Afrika Austria, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Denmark, Estonia, Ethiopia, Eritrea, Finland, Jamhuri ya Czech, Hungary, Ireland, Italia, Jibuti, Kenya, Latvia, Libya, Lithuania, Luxembourg, Malta, Misri, Norway, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Somalia, Sudan Kusini, Sudan, Sweden, Tunisia, Ubelgiji, Ufaransa, Uganda, Ugiriki, Uhispania, Uholanzi, Uingereza, Ujerumani, Ureno, Uswisi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kupambana na usafirishaji haramu wa binadamu • Kupambana na uhamiaji wa kimagendo • Faida za maendeleo zinazotokana na uhamiaji na jinsi ya kutatua sababu za msingi za uhamiaji usio wa kawaida na kuhamishwa kwa nguvu • Uhamiaji unaofuata kisheria na usafiri • Ulinzi na utoaji wa hifadhi • Kuzuia na kupambana dhidi ya uhamiaji usiofaa, kusafirishwa kwa wahamiaji kimagendo na usafirishaji haramu wa binadamu • Kurudi, kusajiliwa tena na kupokelewa upya

Mchakato wa Uhamiaji	Nchi Wanachama	Maeneo kuu ya majadiliano
Mchakato wa Rabat	Mataifa 57 wanachama Nchi 26 za Afrika na mataifa 31 wanachama za bara la Ulaya Austria, Benin, Bulgaria, Burkina Faso, Cabo Verde, Chadi, Cote d'Ivoire, Croatia, Cyprus, Denmark, Estonia, Finland, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea Bissau, Guinea, Guinea ya Ikweta, Hungary, Iceland, Ireland, Italia, Jamhuri ya Czech, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Kamerun, Kongo, Latvia, Liberia, Lithuania, Luxembourg, Mali, Malta, Moroko, Mauritania, Niger, Nigeria, Norway, Poland, Romania, Sao Tome na Principe, Senegal, Sierra Leone, Sweden, Slovakia, Slovinia, Togo, Tunisia, Ubelgiji, Ufaransa, Ugiriki, Uhispania, Uholanzi, Uingereza, Ujerumani, Ureno, Uswisi,	<ul style="list-style-type: none"> • Faida za maendeleo zinazotokana na uhamiaji na kupambana na sababu za msingi za uhamiaji usio wa kawaida na kuhamishwa kwa nguvu • Uhamiaji halali na usafiri • Ulinzi na kupewa hifadhi • Kuzuia na kupigana dhidi ya uhamiaji kinyume cha sheria, uhamiaji wa magendo na usafirishaji haramu wa binadamu • Kurudisha, kurudisha tena na kutenganisha tena

Imenakiliwa na: IOM, n.d.

Ili kuelezea kikamilifu mawazo tofauti ya simulizi zilizopo za uhamiaji wa Afrika, kuna haja ya kuangazia michakato ya mitindo kuanzia na nafasi ya utafiti: (a) jinsi imedhaminiwa, ilivyopangiliwa na nani aliyepangilia, jinsi matokeo ya utafiti yatasawazishwa na kusambazwa; (b) jukumu la vyombo vya habari, vya kielektroniki, au vya kuchapishwa, katika kujulisha maoni ya umma na sera na mazungumzo ya sera; (c) siasa zinazohusisha utungaji na matumizi ya sera za uhamiaji; (d) ukuzaji wa mtindo wa kuhamasisha wa mrembo wa kulia katika mazungumzo ya uhamiaji, maoni ya umma, na siasa; na (e) utayarishaji na matumizi ya takwimu za uhamiaji. Hii itasaida katika kujulisha mazungumzo na majibu halisi ya Afrika katika mashaka yaliyotambuliwa na kuhakikisha uchoraji bora wa uhamiaji na usimamizi kama kipnae muhimu iliyofaa katika mchakato wa maendeleo. Inafaa itambuliwe kuwa Afrika ni bara iliyojaa mawazo tofauti, iliyo na tofauti kubwa katika miundo ya jamii, itikadi, uchumi, siasa na mazingira. Mipangilio ya uhamiaji vilevile ina mabadiliko mengi na utatanishi tofauti na bara isiyobadilika tangu jadi, jinsi watafiti, umma, vyombo vya habari na wanasiasa wanavyoiona.

Kongamano ambayo maswala yanayohusu uhamiaji wa Afrika yanazungumziwa huonekana kujawa na watafiti wa Ulaya, wengi wao ambao kwa kawaida wataongoza simulizi egemezi, za kupotosha kuhusu uhamiaji wa Afrika na matokeo yake. La kusikitisha ni kuwa, watafiti chache vijana wa Afrika ndio walio na uwezo wa kufalu katika uwanja huu, kwa kukosa rasilimali ya kuwasaidia kufaulu, au angalau, kupata uwezo wa kuangaziwa na wenzao, na kazi zao kusambazwa pakubwa ili kutoa ushahidi wa kutosha, unaopingana kupatia changamoto fikira potovu za uhamiaji wa Afrika. Hivyo basi uhamiaji wa Afrika huangaziwa kwa kuegemea upnae mmoja pasi na uwepo wa simulizi tofauti unaolekezwa kuhakikisha usawa katika uangazaji wa hali kamili ya uhamiaji, ndani au kutoka nje ya bara Afrika.

HITIMISHO

Lengo la taarifa hii ya kwanza ya Uhamiaji wa Afrika ni kuendeleza ajenda kuhusu uhamiaji wa Afrika, ikiongozwa na umuhimu unaotokana na uhamiaji katika maendeleo ya bara, ilivyoangazwa katika mifumo na kanuni endelevi za sera za uhamiaji za Umoja wa Afrika. Kuna uwezo wa hitaji la kuzidi maoni ya Ulaya na kupaza sauti za waafrika katika mazungumzo ya uhamiaji kwa kujibu mawali yafuatayo: Je, mawazo ya Afrika kuhusu uhamiaji yangefenana vipi? Yangeanza na dhana gani? Yangeundwa kutokana na historia za Umoja wa Afrika au za ukarimu wa Afrika? Na kwa umuhimu zaidi, yangezindua sera gani?

Kwa minajili ya kutenda haya, wasomi wanaohusika katika utafiti na mijadala watahitajika kupa changamoto mawazo yaliyopo, mengi ambayo yamepotoka. Hii ni pamoja na kuzingatia mawazo potovu ya uongezekanaji wa wahamiaji wa Afrika wanaohamia Ulaya kwa kutoa ushahidi wa asili na takwimu za Uhamiaji wa ndani ya Afrika, kwa kulinganishwa na uhamiaji wa kutoka Afrika hadi Ulaya. Hili linahitaji uwazi, kuwa na ushirikiano kati ya nchi za bara Afrika katika habari na takwimu za uhamiaji, na uwazi wa kushirikisha wahusika wote ambao wanazo nafasi za maana katika utoaji wa habari za uhamiaji. Wasomi katika Nyanja hizi wanapaswa wajulishwe kuhusu tafsiri tofauti za uhamiaji wa Afrika ambazo ni tofauti kutoka knaa hadi nyingine nan chi hadi nyingine. Kwa kukuza habari kuhusu uhamiaji wa Afrika kutokana na sauti za wasomi waaafrika, patakuwa na umiliki wa simulizi utakaoweza kusaidia nchi kutunga sera zinazoongozwa na ushahidi, na kuanzisha mikakati ya kutimiza sera hizi ambazo zinaongozwa na matendo mema na masomo

kutoka nchi zingine. Ili kufanya hivyo, kuna haja ya kuchunguza njia za kuzidhisha kuhusika kwa wasomi waafrika katika hoja hii na kutambua taasisi za Afrika ambazi zitasaidia katika kuendeleza kukuza ustadi wao.

Tarajio la taarifa hii ya kwanza ya Uhamiaji wa Afrika ni kuwa itazindua mazungumzo ya uwazi na kuongoza mjadala unaoendelea kuhusu jinsi wazo la Afrika katika uhamiaji litakavyokuwa, na kuwa mazungumzo haya mwishowe yataanza kuzidisha mabadiliko katika sera za uhamiaji wa Afrika na kuuweka kwenye msingi wenye mabadiliko. Wasiwasi zinazozuka za kisheria kuhusu uhamiaji haramu kutoka Afrika hadi nchi zingine, hasa ulaya, inawezakubalika na kuzingatiwa, ila jambo hili halipaswi kuonekana kupinga nia za Afrika zinazohusishwa na waafrika zaidi ya asilimia 80 wanaohamia ndani ya bara Afrika.

Mwishowe, mpangilio wa Afrika katika uhamiaji utawalinda watu wa Afrika. Utawalinda mamilioni ya watu ambao wamehamishwa kwa vita na ghasia na kutoa nafasi za Umoja wa Afrika, badala ya kuwabana. Hautaleta ugumu wa mipaka kabla ya kuuliza maswali yanayofaa kuhusu anayeadhibiwa zaidi. Hautaleta uharibifu katika uhamaji, umoja na uwiano wa karne nyingi, bali utakuza na kufanya kisasa kwao ili kutatua vyema changamoto za dunia ya kisasa. Mpangilio wa Afrika katika uhamiaji hautawatazamia wanawake wa Rusizi na Goma kasha kuona shida inayopaswa kutatuliwa. Itaona uvumbuzi, ustahimilivu, mawaidha katika utungaji wa sera za ndani na mpangilio ambao unaahidi suluhisho katika bara kwa jumla.

KIAMBATISHI

Mikataba, Itifaki, na mapatano makuu ya Shirika la Umoja wa Afrika/Umoja wa Afrika

Mikataba , itifaki, makubaliano, ya OAU yanayo husiana na Uhamiaji	Mwaka wa kupitishwa	Mwaka wa kutekelezwa	Waliotia sahihi (kwa 55)
Mkataba wa uanzilishi wa jumuiya ya kiuchumi ya Afrika (Mkataba wa Abuja)	3 Juni 1991	12 Mei 1994	50
Sheria ya Katiba ya Umoja wa Afrika	7 Novemba 2000	26 Mei 2001	55
Mkataba wa Umoja wa Afrika wa Ulinzi na Msaada kwa wakimbizi wa ndani katika bara la Afrika (Mkutano wa Kampala)	23 Oktoba 2009	6 Desemba 2012	28
Mkataba wa OAU unaosimamia Nyanaja maalum Ya matatizo yanayowakumba wakimbizi barani Afrika	10 Septemba 1969	20 Januari 1974	46
Mkataba wa kuanzishwa kwa Jumuiya ya kiuchumi ya Kiafrika inayohusiana na Usafiri wa watu bila mipaka, haki ya Makazi	29 Januari 2018	-	4
Katiba ya Chama cha Mashirika ya kukuza Biashara	18 Januari 1974	28 March 2012	15
Mkataba baina ya Afrika ya uanzilishi wa Programu ya Ushirikiano wa kiufundi	1 Agosti 1975	-	8
Itifaki ya Mkataba wa kuanzishwa kwa Jumuiya ya Kiuchumi inayohusiana na bunge la Afrika	2 Machi 2001	14 December 2003	51
Mkataba wa Umoja wa Afrika kuhusu ushirikiano Mipaka (Mkataba wa Niamey)	27 Juni 2014	-	5
Mkataba wa kuanzishwa kwa Eneo huru la biashara Afrika	21 Machi 2018	-	28
Kanuni za Taasisi ya kia frika kuhusu mapato	29 Januari 2018	29 January 2018	
Mkataba wa Afrika kuhusu haki za watu	1 Juni 1981	21 October 1986	54
Mfumo ulioboreshwa wa sera ya uhamiaji barani Afrika -Mpango wa utekelezaji (2018–2027)	January 2018	-	-
Mpango wa utekelezaji wa Ouagadougou dhidi ya Usafirishaji Haramu wa binadamu, haswa wanawake na watoto (2006)	Junii2006	-	-
Ajenda ya Umoja wa Afrika wa mwaka 2063: Afrika tunayoitaka	Januari 2015	-	-
Msimamo wa Pamoja wa Afrika kuhusu Uhamiaji na Maendeleo	June 2006	-	-
Mpango wa Umoja wa Afrika ya nchi za Pembe la Afrika kuhusu Usafirishaji haramu wa binadamu na wahamiaji	2014	-	-
Azimio la Malabo kuhusu Ukuzaji wa Ajira na Kusisimua Maendeleo na Uwezesaji wa Vijana	2011	-	-
Msimamo wa Pamoja wa Afrika kuhusu Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji Salama, Ulio na Mpangilio na wa Kawaida	Januari 2018	-	-
Msimamo wa Pamoja wa Afrka kuhusu Mabadiliko ya Hali ya Anga na Mkakati Mwafaka Dhidi ya Athari ya Mabadiliko ya Hali ya Anga na Madhara kwa Uhamiaji	Not applicable	-	-
Mpango wa Utekelezaji Umoja wa Afrika kuhusu Ajira, Kutokomeza Umasikini na Maendeleo Jumulishi	2015	-	-

Mikataba , itifaki, makubaliano, ya OAU yanayo husiana na Uhamiaji	Mwaka wa kupitishwa	Mwaka wa kutekelezwa	Walioitia sahihi (kwa 55)
Mkataba wa Umoja wa Afrika kuhusu Ajira kwa Vijana na Wanawake barani Afrika	2013	-	-
Mpango wa Afrika kuhusu Umiliki wa Ajira ili kuwe na Maendeleo na Ujumwishaji	2015	-	-
Mkakati wa Umoja wa Afrika kuhusu Umiliki wa Mipaka	Not applicable	-	-
Mfumo wa Sera ya Jamii barani Afrika	2008	-	-
Mpango wa Kupunguza Ujumuishaji	2009	-	-
Mpango wa Kutekeleza Ukuzaji wa Biashara barani Afrika	Januari 2012	-	-
Mfano wa Sheria barani Afrika ya Utekelezaji wa Mkataba wa Umoja wa Afrika ili kuwalinda na kuwasaidia Wakimibizi wa Ndani barani Africa	Januari 2018	-	-

Imenakiliwa na: African Union, n.d.

BIBLIOGRAFIA

- Appiah-Nyamekye Sanny, J. na C. Rocca
2018 'Uptakwimu-ing' the narrative about African migration. Mo Ibrahim Foundation (MIF) Joint Research Paper. MIF na Afrobarometer. Inapatikana <https://afrobarometer.org/publications/updata-ing-narrative-about-african-migration>.
- African Union
2018 Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to Free Movement of Persons, Right of Residence na Right of Establishment. Inapatikana <https://au.int/en/treaties/protocol-treaty-establishing-african-economic-community-relating-free-movement-persons>.
2019 Third Meeting of the Specialized Technical Committee (STC) on Migration, Refugees na Internally Displaced Persons. Progress Report on the Free Movement of Persons in Africa. 4–8 November, Addis Ababa. Inapatikana https://au.int/sites/default/files/newsevents/reports/37472-rp-pa25606_e_original_004_ff.pdf.
n.d. OAU/AU treaties, conventions, protocols na charters. Inapatikana https://au.int/en/treaties?field_tags_programs_tid_i18n=All&field_tags_treaties_tid_i18n=1158 (accessed 14 May 2020).
- Bjarnesen, J.
2020 Shifting the narrative on African migration: The numbers, the root causes, the alternatives – get them right! The Nordic Africa Institute Policy Note 2020:1. Oslo.
- Economic Community of West African States (ECOWAS)
2018 SEME-KRAKE Joint Border Post between Benin na Nigeria now operational. Press release, 22 October. Inapatikana www.ecowas.int/semi-krake-joint-border-post-between-benin-and-nigeria-now-operational.
- Harber, A.
2015 Compelling tales of afrophobia na media selective blindness. In: Moving Stories: International Review of How Media Cover Migration (A. White, ed.). Ethical Journalism Network, London, pp. 95–99.
- International Organization for Migration (IOM)
2017 African migration to Europe: How can adequate data help improve evidence-based policymaking and reduce possible misconceptions? Global Migration Analysis Centre (GMDAC) Briefing Series, No. 11. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/global-migration-data-analysis-centre-data-briefing-series-issue-no-11-november-2017>.
2019 World Migration Report 2020. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>
n.d. Regional Consultative Processes on Migration. Available at www.iom.int/regional-consultative-processes-migration (accessed 14 May 2020).
- United Nations Department of Economic na Social Affairs (UN DESA), Population Division
2019 International Migration Report 2019. United Nations, New York.
- Vanyoro, K.
2019 Decolonising migration research potential pitfalls: Reflections from South Africa. Pambazuka News, 17 May. Inapatikana www.pambazuka.org/education/decolonising-migration-research-and-potential-pitfalls-reflections-south-africa.

Wakimbizi wa Ethiopia wanaorejea kutoka Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wikipokea fedha za usafiri katika Kituo cha Usafiri cha IOM huko Addis Ababa, Ethiopia.

© IOM 2020/Alemayehu SEIFESELESSIE

2

UHAMIAJI BARANI AFRIKA: MTAZAMO WA MIENENDO MUHIMU

CHAPTER 2

UHAMIAJI BARANI AFRIKA: MTAZAMO WA MIENENDO MUHIMU

Wanaishi:	Béla Hovy (Idara ya Uchumi ya Umoja wa Mataifa na Maswala ya Jamii (UN DESA), Frank Laczko (IOM) na Rene N'Guettia Kouassi ¹ (AUC)
Wachangiaji:	Elisa Mosler Vidal (IOM), Diego Iturralde (Takwimu Afrika Kusini) na Nougbodohoue Samson Bel-Aube (AUC)

MUHTASARI

Kutumia takwimu kutoka UN DESA, IOM na vyanzo vingine, sura hii inatoa mwelekeo muhimu wa uhamiaji barani Afrika na inatoa mwongozo wa mapengo na changamoto katika ukusanyaji wa takwimu. Sura hii inafafanua idadi ya wahamiaji na wakimbizi wa kimataifa barani Afrika na usambazaji wao katika sehemu tofauti za kijiografia za bara, pamoja na umri, jinsia na mienendo ya idadi ya wahamiaji. Mnamo mwaka wa 2019, Afrika iliwakaribisha wakimbizi milioni 7.3 (pamoja na waomba hifadhi) au asilimia 25 ya idadi ya wakimbizi ulimwenguni (milioni 28.7), ikiwa ni 1 kati ya wahamiaji 4 wa kimataifa barani Afrika akiwa mkimbizi, ikilinganishwa na 1 kati ya wahamiaji 10 wa kimataifa ulimwenguni. Takwimu kutoka kwa watafiti zinatoa ufahamu juu ya nia ya uhamiaji ya watu wanaoishi Afrika na inaonyesha kuwa ni asilimia ndogo tu ya watu wanaopanga na kujinaa kuhama. Asilimia kubwa ya watu wanaokusudia kuhama wana mpango wa kuhamia nchi nyingine ya bara Afrika. Nchi nyingi za Afrika hazina uwezo wa kukusanya takwimu za uhamiaji zilizogawanywa zenye ubora wa hali ya juu zinazohitajika kufanya uchaguzi wa maana wa sera; hivyo basi, sura hiyo inasisitiza hitaji la kujenga uwezo ya watu. Sura hii inatamatisa na mapendekezo juu ya jinsi takwimu zinaweza kuimarishwa ikiwa ni pamoja na kupitia mpango kuleta maipangilio ya mafundisho kuhusu takwimu za uhamiaji kote Afrika.

UTANGULIZI

Sura hii ina malengo mawili muhimu. Kwanza, sura hii inaangazia mwenendo muhimu wa uhamiaji barani Afrika kulingana na makadirio ya hivi karibuni yaliyonaaliwa na Idara ya Uchumi na Jamii ya Umoja wa Mataifa (UN DESA, 2019a), pamoja na ujumbe kutoka kwenye vyanzo vingine, pamoja na IOM². Pili, sura inaleta muhtasari mfupi wa nafasi muhimu ya takwimu juu ya uhamiaji barani Afrika, pamoja na maelezo kwa ufupi ya njia ambazo takwimu juu ya uhamiaji inaweza kuimarishwa.

¹ Katika kumbukumbu kwa mpendwa Rene N'Guettia, aliyefariki wakati mradi huu ulipoanzishwa.

² Angalia sehemu ya mwisho kulipo na orodha ya takwimu mbali mbali za uhamiaji zilizokusanywa na IOM barani Afrika.

Kwa jumla, takwimu juu ya uhamiaji wa kimataifa barani Afrika bado ni haba. Kwa mfano, kufikia mwaka wa 2019, asilimia 14 ya nchi barani Afrika hazikuwa zimetangaza idadi ya wahamiaji wa kimataifa tangu sensa ya idadi ya watu ya mwaka 2000³. Hata hivyo, inawezekana na takwimu iliyopo kuonyesha hali fulani muhimu, wakati vyanzo vipya vya takwimu vinapochipuka (tazama kiambatisho).

CHANGAMOTO ZA TAKWIMU AFRIKA

Makadirio ya hisa ya wahamiaji wa kimataifa, iliyochapishwa na UN DESA, yanaegemea vyanzo vya kitaifa, hasa idadi ya watu waliozaliwa nje au raia wa kigeni, kama inavyotolewa na sensa ya watu kila baada ya miaka kumi. Kwa nchi ambazo hazina takwimu ya sensa ya hivi karibuni, makadirio yameongezwa au kuwakilishwa.

Baadhi ya mipango inayoendelea inasaidia uzalishaji na upatanisho wa takwimu za uhamiaji barani Afrika, kama yafwatayo: (a) Mikakati iliorekebishwa wa Kuoanisha Takwimu barani Afrika; (b) Takwimu za Afrika, zilizofadhiliwa na Jumuiya ya Ulaya; na (c) Tume ya Umoja wa Afrika – Jumuiya za Kiuchumi za Kiknaa – Shirika la Maendeleo la Uswidi (AUC-RECs-SIDA) ushirikiano juu ya takwimu za uhamiaji. Hizi na mipango mingine hutoa msaada kwa Nchi wanachama wa Afrika kutoa takwimu zilizoboreshwa za uhamiaji.

Matukio muhimu⁴

Kati ya 2000 na 2019, idadi ya wahamiaji wa kimataifa⁵ barani Afrika iliongezeka kutoka milioni 15.1 hadi milioni 26.6, ongezeko kubwa zaidi l kwa mithilisho ni (76%) mingoni mwa majimbo yote makuu duniani. Kwa hivyo, sehemu ya wahamiaji wa kimataifa barani Afrika ikilinganishwa na jumla ulimwenguni imeongezeka kutoka asilimia 9 mwaka 2000 hadi asilimia 10 mwaka 2019.

Licha ya linganisho la ongezeko hili kubwa, jumla ya wahamiaji wa kimataifa waliorekodiwa barani Afrika bado ni wa kawaida ikilinganishwa na maeneo mengine ya ulimwengu na idadi ya watu wote wa Afrika. Katika 2019, Asia ilikariisha asilimia 31 ya wahamiaji milioni 272 wa kimataifa, ikifuatiwa na Ulaya (30%), Amerika ya Kaskazini (22%), Afrika (10%), Amerika ya Kusini na Karibiani (4%) na Oceania (3%). Kwa sasa, wahamiaji wa kimataifa wanajumuisha asilimia 2 ya idadi yote ya watu barani Afrika, ikilinganishwa na asilimia 3.5 wa ulimwengu kwa jumla. Sehemu ya wahamiaji wa kimataifa katika idadi ya watu ni kubwa zaidi huko Oceania (21.2%), Amerika ya Kaskazini (16%) na Ulaya (11%), lakini ni chini katika Asia na Latin America na Caribbean (1.8% kila mmoja).

Mnamo mwaka wa 2019, Afrika Mashariki ilikaribisha sehemu kubwa zaidi ya wahamiaji wa kimataifa wanaoishi Afrika (30%), ikifuatiwa na Afrika Magharibi (28%), Afrika Kusini (17%), Afrika ya Kati (14%) na Afrika Kaskazini (11%) (angalia Kielelezo 1). Walakini, kuhusiana na idadi ya watu wote, Afrika Kusini ilikaribisha idadi kubwa zaidi ya wahamiaji (6.7%), ikifuatiwa na Afrika (2.2%), Afrika Magharibi (1.9%), Afrika Mashariki (1.8%) na Afrika Kaskazini (1.2%). Nchi saba barani Afrika zilikuwa na wahamiaji zaidi ya milioni 1 wa kimataifa, pamoja na Afrika Kusini (milioni 4.2), Côte d'Ivoire (milioni 2.5), Ugnaa (milioni 1.7), Nigeria na Ethiopia (milioni 1.3 kila mmoja), Sudan (milioni 1.2) na Kenya (milioni 1).

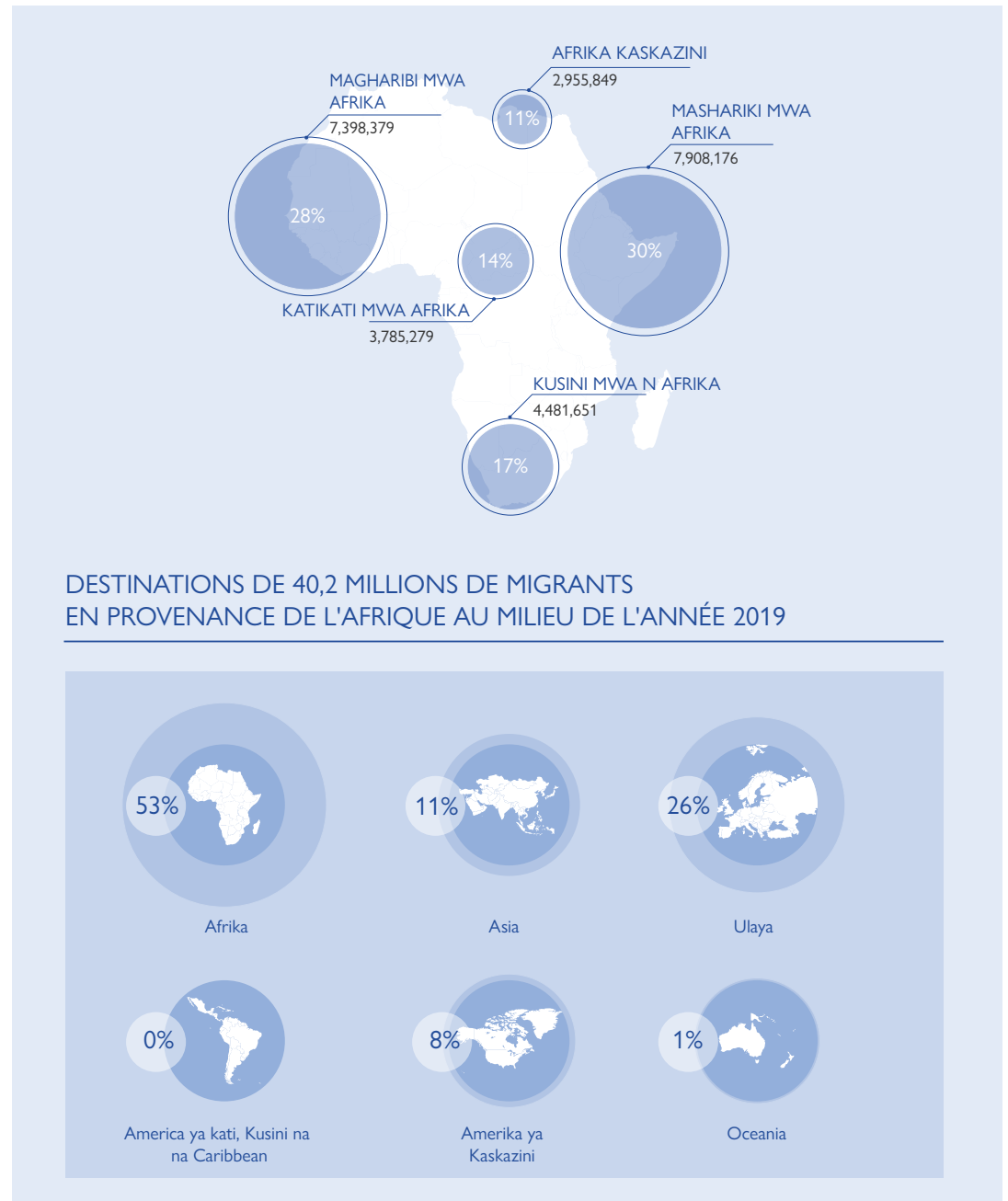
³ Op cit.

⁴ Vyanzo vya takwimu vilivyotumika katika sura hii ni pamoja na UN DESA, 2019 a na UN DESA, 2019 b.

⁵ Makadirio ya idadi ya wahamiaji wa kimataifa yanategemea idadi ya watu waliozaliwa nje au, kwa kukosekana kwa habari.

Wakati uhamiaji mwingi barani Afrika unatokea ndani ya bara (tazama mchoro 1), makadirio ya uhamaji wa ndani ya mipaka hutofautiana kulingana na njia ya hesabu. Kwa mtazamo wa kijimbo, asilimia 79 ya wahamiaji wote wa kimataifa wanaoishi Afrika walizaliwa Afrika. Walakini, ikiwa idadi ya wahamiaji wazaliwa wa Afrika ikilinganishwa na idadi ya wahamiaji waliozaliwa Afrika wanaokaa Afrika, asilimia ya uhamiaji wa ndani ya bara hupungua hadi asilimia 53.

Mchoro 1. Usambazaji wa wahamiaji wa kimataifa wanaoishi Afrika na maeneo wanakohamia wakitoka Afrika.

Imenakiliwa na: UN DESA, 2019a.

Wakimbizi

Mnamo mwaka wa 2019, Afrika iliwahifadhi wakimbizi milioni 7.3 (pamoja na watafuta hifadhi) au asilimia 25 ya wakimbizi wa ulimwengu (milioni 28.7). Zaidi ya nusu ya wakimbizi wote barani Afrika walihifadhiwa na nchi za Afrika Mashariki (milioni 3.8), na idadi ndogo ya wakimbizi wanaoishi Afrika ya Kati na Afrika Kaskazini (milioni 1.4 kila mmoja), Afrika Magharibi (383,000) na Afrika Kusini (288,000). Kati ya 2000 na 2019, ongezeko la idadi ya wakimbizi katika bara la Afrika (97%) kwa kiasi lilizidi ile idadi ya wakimbizi ulimwenguni (74%) huku Mashariki, Kati, Kaskazini na Kusini mwa Afrika ikiwa zaidi ya maradufu kwa idadi ya wakimbizi wanaowakaribisha.

Kama sehemu ya wahamiaji wote wa kimataifa mnamo 2019, wakimbizi walikuwa wengi hasa katika Afrika Mashariki (48%), Afrika Kaskazini (46%) na Afrika ya Kati (38%). Kwa jumla, 1 kati ya wahamiaji 4 wa kimataifa barani Afrika ni wakimbizi, ikilinganishwa na 1 kati ya wahamiaji 10 wa kimataifa ulimwenguni.

Jinsia na umri

Barani Afrika, karibu asilimia 47 ya wahamiaji wote wa kimataifa ni wanawake, iliyo sawa na sehemu ya kimataifa ya wahamiaji wa kike (48%). Ndani ya bara, sehemu ya wahamiaji wa kike ni ya juu zaidi Afrika Mashariki (50%), ikifuatiwa na Afrika ya Kati na Afrika Magharibi (47% kila moja), Kusini mwa Afrika (44%) na Afrika Kaskazini (43%).

Ulimwenguni, wahamiaji wa kimataifa, ni wastani miaka 10 zaidi kwa umri dhidi ya jumla ya idadi ya watu wote: mnamo 2019, umri wa wastani wa wahamiaji wa kimataifa ulifikia miaka 39, ikilinganishwa na miaka 30.9 ya idadi ya watu ulimwenguni. Barani Afrika, umri wa wastani wa wahamiaji wa kimataifa (30.9) na ule wa jumla ya watu (19.7) ni karibu miaka 10 chini ya wa ulimwengu kwa jumla.

Mnamo mwaka wa 2019, Afrika ilikuwa bara dogo kwa wahamiaji wa kimataifa kwa umri wastani wa miaka 33.8, wahamiaji katika Amerika ya Kusini na Karibiani walikuwa wa pili kwa udogo wa umri, wakifuatwa na Asia (35.6), Ulaya (42.7), Oceania (42.9) na Amerika ya Kaskazini (43.5).

Ndani ya Afrika, kwa umri wastani wa 27.0, wahamiaji ni wachanga zaidi Afrika Mashariki, ikifuatiwa na Afrika ya Kati (31.1), Afrika Kaskazini (31.2), Afrika Magharibi (32.1) na Kusini mwa Afrika (33.8). Sehemu ya wahamiaji wa kimataifa chini ya umri wa miaka 30 ilitofautiana kutoka asilimia 56 katika Afrika Mashariki hadi asilimia 39 huko Kusini mwa Afrika.

Uhamaji na mabadiliko kwa idadi ya watu

Uhamaji wa kimataifa wa jumla⁶ inakadiriwa kuwa na athari muhimu zaidi kwa idadi kubwa ya watu katika nchi zinazoendelea kuongezeka kwa siku za baadaye. Barani Afrika, hata hivyo, tofauti kati ya uwezo wa uzazi na wanaokufa vitaendelea kuchocha ukuaji wa idadi ya watu katika siku zijazo zinazoonekana, na uhamaji wa kimataifa unaendelea kuwa na athari ndogo. Kati ya 2015 na 2020, uhamaji wa kimataifa haukubadilisha sana ukubwa wa idadi ya watu wote barani Afrika, Asia au Amerika Kusini na Karibiani. Kwa upnae mwingine, uhamaji mzuri wa kimataifa

⁶ Uhamaji wa kimataifa ni tofauti kati ya idadi ya wahamiaji wanaokwenda kuishi na idadi ya wahamiaji wanaokwenda kutafuta kazi, bila kujali nchi ya kuzaliwa au uraia.

ulichangia theluthi moja au zaidi kwa ukuaji wa idadi ya watu Amerika Kaskazini na Oceania. Huko Uropa, idadi ya watu ingekuwa imepungua katika kipindi cha 2015-2020 kwa kukosekana kwa uhamiaji mzuri kwa jumla.

Barani Afrika, watoto walio chini ya umri wa miaka 25 huchangia asilimia 60 ya idadi ya watu wote kufikia mwaka wa 2020. Wakati vikundi hivi vya watoto na vijana wanapokua kwa umri huku viwango vya uzazi kote Afrika vinakadiriwa kuendelea kupungua, utegemezi barani Afrika utapungua kwa muda, kisha kuleta fursa ya ukuaji kwa viwango vya vigezo vya maisha kwa jamii. Kuunganisha gawio la idadi ya watu barani Afrika kwa kutoa huduma bora za kiafya na elimu kwa kizazi cha sasa cha watoto na vijana na kuhakikisha kuwa vijana wanapata ajira yenye faida ambayo itachangia kufikia Malengo ya Maendeleo Ya Kudumu (SDGs), kupunguza mahitaji ya vijana kuhama, bali kuwasaidia kufanya chaguo la kubaki katika nchi ya kuzaliwa na kuwa na faida kwa watu zaidi.

Nia ya uhamiaji

Takwimu mpya inaibuka kutoka kwa tafiti ambazo hutoa ufahamu juu ya nia ya uhamiaji ya watu wanaoishi Afrika. Mara ya kwanza kuona, takwimu kutoka kwa tafiti za uwakilishi za kitaifa zilizofanywa na Gallup na Afrobaromete⁷ inatoa maoni kwamba idadi kubwa ya watu wanataka kuhama kutoka Afrika (Appiah-Nyamekye Sanny et al., 2019; Laczko et al., 2017). Kwa mfano, utafiti wa hivi karibuni kutoka Afrobarometer uliofanywa katika nchi 35 za Afrika mnamo 2018 unaonyesha kuwa kwa wastani, theluthi moja ya washiriki "wamefikiria kuhama", hasa vijana na wasomi. Walakini, uchambuzi wa kina wa takwimu kutoka kwa tafiti hizi na zile zilizofanywa na Gallup zinaonyesha kuwa ni asilimia ndogo tu ya watu wanaopanga na kujinaa kuhama (Laczko et al., 2017). Asilimia 1.3 tu ya watu wazima ulimwenguni walikuwa na mipango ya kuhamia kabisa nchi nyingine katika miezi 12 ijayo mwaka wa 2015 (ibid.). Chini ya asilimia 10 ya wale ambao walionyesha nia ya kuhamia kati ya 2010 na 2015 walisema walikuwa wakifanya mipango ya kuhamia katika miezi 12 ijayo. Walakini, kulingana na takwimu ya Gallup iliyochambuliwa na IOM, idadi ya watu wazima wanaopanga kuhama imeongezeka tangu 2010 hasa katika Afrika Magharibi, ambapo idadi hiyo iliongezeka kwa asilimia 7 kati ya 2010 na 2015 (Borgnäs, 2018). Katika Afrika Magharibi, watu milioni 10.3 waliripoti mnamo 2015 kwamba walikuwa wakifanya mipango ya kuhamia katika miezi 12 ijayo, lakini ni milioni 2.7 tu ndio walikuwa wamefanya manaalizi yoyote ya hatua hiyo (Laczko et al., 2017). Ikumbukwe pia kwamba asilimia kubwa ya watu wanaokusudia kuhama wana mpango wa kuhamia nchi nyingine barani Afrika kulingana na takwimu ya Gallup - asilimia 40 ya wale walio na mipango ya kuhama mwaka wa 2015. Katika kesi ya utafiti wa Afrobarometer mnamo 2018, ni asilimia 20 tu ya wahojiwa walisema wangependa kuhamia Ulaya (ibid.).

KUWEZESHA UKUSANYAJI WA TAKWIMU BARANI AFRIKA

Vyanzo vya takwimu vilivyopo vinatoa picha ndogo ya mitindo ya uhamaji barani Afrika. Kwa mfano, ni takriban nusu ya nchi barani Afrika zimenaaa ripoti ya kitaifa ya uhamiaji angalau mara moja (angalia Ramani ya 1).

Nchi za Afrika zimetambua kuwa kuna haja ya dharura ya kuboresha takwimu juu ya uhamiaji. Kama vile, mpango wa utekelezaji wa Jumuiya ya Afrika kwa kipindi cha

⁷ Tangu kuundwa kwa Kura ya Ulimwengu mnamo 2005, Gallup imefanya masomo katika zaidi ya nchi 160 ambazo zinajumuisha asilimia 99 ya watu duniani. Kukiwa na tofauti kadhaa, sampuli zote ni za msingi na zinawakilisha kitaifa wakazi wenye umri wa miaka 15 na zaidi. Afrobarometerni taasisi isiyo na upendeleo ya Pan-Afrika inayofanya tafiti za mitazamo kuhusu demokrasia, utawala, uchumi na jamii katika zaidi ya nchi 30 barani Afrika.

2018-2027 unatambua kuwa takwimu ya uhamiaji ni "muhimu kwa kuingiza uhamiaji kwa sera na mifumo ya mipango na ya maendeleo, na ni muhimu kwa kuendeleza, sera bora za uhamiaji zinazotekelezwa na ushahidi" (Umoja wa Afrika, 2018).

Umoja wa Afrika ulibaini kuwa nchi nyingi hazina uwezo wa kukusanya takwimu zenye ubora wa hali ya juu ambazo zinagawanywa na jinsia na umri. Mnamo Desemba 2018, Jumuiya ya Afrika ilitoa tathmini ya mahitaji ya kujenga uwezo wa Nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika na RECs kusimamia uhamiaji (ibid.). Tathmini hiyo kulingana na habari iliyokusanywa kutoka nchi 39 za Afrika na 3 RECs inabainisha kuwa "kwa jumla, Nchi Wanachama hazina takwimu ya uhamiaji ambayo inahitajika kufanya uchaguzi wa sera" (ibid., 14).

Nchi nyingi hukusanya takwimu kadhaa juu ya uhamiaji wa wafanyikazi (97%), usafirishaji wa pesa (64%), usafirishaji haramu wa binadamu / magendo ya wahamiaji (69%) na wakimbizi na wanaotafuta hifadhi (84%). Lakini takwimu kama hizo haziziwezi kukusanywa kila mara au zinaweza kukusanywa na vyombo au wakala tofauti, kwa kutumia njia tofauti. Kwa mfano, theluthi moja ya nchi iliripoti kuwa takwimu juu ya uhamiaji wa wafanyikazi hukusanywa mara chache. "Ingawa nchi nyingi za Wanachama wa AU hukusanya takwimu juu ya uhamiaji wa wafanyikazi, hii hufanyika kwa vipindi virefu, au mara chache; ambayo inaweza kuathiri ufanisi wa takwimu kwa kufanya uamuzi" (Umoja wa Afrika, 2018). Karibu nusu ya nchi (46%) waliripoti kwamba hawakusanyi takwimu ya watu wanaoishi nchi za nje. Kwa kuongezea, takwimu kama hizo zinaweza kukusanywa na wakala tofauti, na njia tofauti zinaweza kutumika.

Takwimu rasmi hazionyeshi picha kamili ya uhamiaji barani Afrika kwa sababu uhamiaji mwingi sio wa kawaida. Kama vile Umoja wa Afrika unavyosema katika Ripoti ya Takwimu za Uhamiaji Kazini barani Afrika mnamo 2015 (Umoja wa Afrika, 2017): "Mipaka kati ya nchi nyingi zisizodhibitiwa pia inaweza kusababisha kutoripotiwa kwa idadi ya mtiririko wa wahamiaji kwani, watu wengi, hasa wale wanaoishi knao ya mipaka hawawezi tumia vituo rasmi vya kuvuka mpaka". Kati ya nchi 54 zilizofanyiwa utafiti, chini ya theluthi mbili tu (63%) walitoa takwimu juu ya takwimu za uhamiaji wa wafanyikazi.

HITIMISHO

Sura hii imetoa muhtasari mfupi sana wa ukweli na takwimu muhimu juu ya mwenendo wa uhamiaji barani Afrika. Walakini, nchi za Afrika zinatambua kuwa kuna uchache wa takwimu juu ya uhamiaji barani Afrika, na pia fursa za kutumia vizuri vyanzo vya takwimu vilivyopo na vinavyoibuka. Kwa hakika kuna kesi ya mpango wa kujenga uwezo wa kukusanya takwimu ya Uhamiaji kote Afrika. Mpango kama huo unaweza kusaidia kushughulikia mapengo ya sasa ya takwimu kutathmini mwenendo muhimu wa uhamiaji na kukidhi mahitaji ya takwimu kufuatilia utekelezaji wa ahadi zinazohusiana na uhamiaji, kama vile SDGs na Mkataba wa Ulimwengu wa Uhamiaji Salama, kwa Utaratibu na Uhamaji wa kila Mara.

Mpango wa kujenga uwezo wa takwimu ya uhamiaji barani Afrika inaweza kusaidia kushughulikia changamoto kadhaa kupitia yafuatayo:

- Kuongeza rasilimali watu na fedha kwa ajili ya kukusanya, kuzalisha na kusambaza takwimu za uhamiaji;
- Kukuza ushiriki wa takwimu za kimataifa za uhamiaji kati ya nchi za asili na za kuelekea;

- Kuboresha matumizi na uchambuzi wa takwimu zilizopo za uhamiaji;
- Kuimarisha uwezo wa watunga sera kutumia takwimu ya uhamiaji. Ijapokuwa utaalumu wa takwimu mara nyingi unaweza kuwapo ndani ya ofisi za kitaifa za takwimu, watunga sera wanaweza kukosa utaalumu wa kutosha ndani ya wizara kuchambua na kutoa ripoti juu ya takwimu ya uhamiaji;
- Kuboresha mawasiliano kati ya watengenezaji wa takwimu (wizara na ofisi za kitaifa za takwimu) na watumiaji wa mwisho (watunga sera) wa takwimu za uhamiaji ili kukuza utengenezaji wa sera zinazoegemea ushahidi;
- Kukuza upatanisho wa takwimu za uhamiaji katika nchi zote za Afrika. Mazoea ya kitaifa na istilahi mara nyingi hutofautiana na mapendekezo ya Umoja wa Mataifa juu ya takwimu za uhamiaji: hata ndani ya nchi moja, dhana na ufafanuzi hauwezi kuoanishwa katika vitengo vinavyohusika na ukusanyaji na uchambuzi wa takwimu; na
- Kujenga uwezo wa kitaifa kwa kutumia teknolojia mpya na takwimu kubwa kama chanzo cha habari kuongoza sera ya uhamiaji.

KIAMBATISHO

Takwimu za IOM Barani Afrika

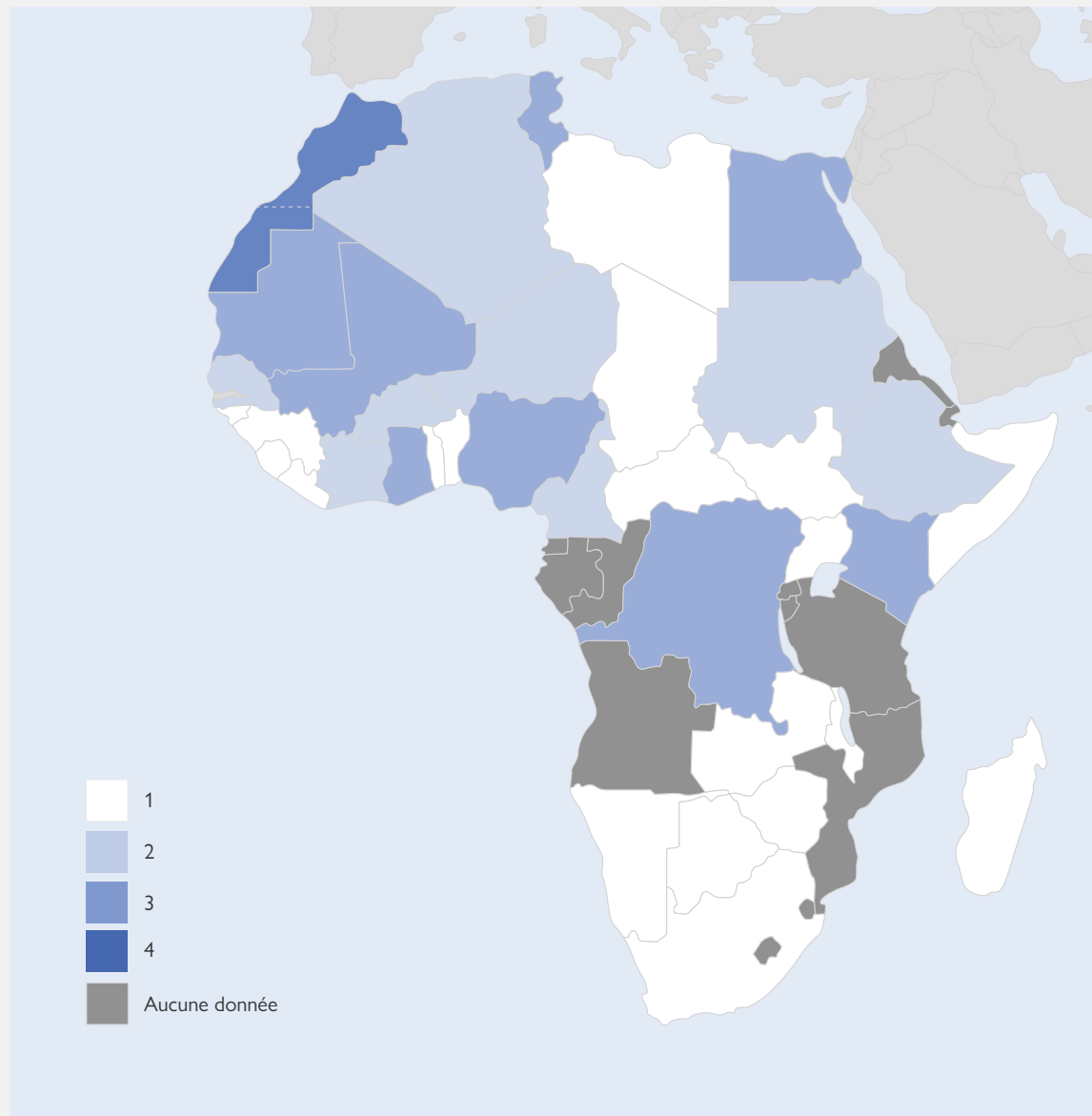
IOM hukusanya hisabati juu ya mada ikiwa ni pamoja na wahamiaji waliopotea, usafirishaji haramu wa binadamu kwa kuwasaidia kurudi kwa hiari na kuungana tena. [Mfumo wa Ufuatiliaji wa Kuhama kwa IOM \(DTM\)](#) hukusanya takwimu juu ya harakati za idadi ya watu katika sehemu muhimu za usafirishaji katika nchi za Magharibi, nchi za Kati, na Afrika Kaskazini, kama Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Chad, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Djibouti, Guinea, Libya, Malawi, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sudan na Sudan Kusini. [Kupitia sasisho zake za kawaida na ripoti](#), DTM inaweza kuwa chanzo muhimu cha habari kwa wakati ufaao juu ya uhamiaji na mifumo ya uhamaji katika jimbo hiyo. Kwa kuongezea, zana za DTM wakati mwingine hutumika kukusanya takwimu juu ya wasifu wa wahamiaji na udhaifu kwenye njia za uhamiaji, pamoja na Njia ya Kati ya mediterinia (CMR) na wakati wa kuwasili katika nchi wanakoenda. Kwa mfano, tangu 2015, chombo cha DTM kimejumuisha maswali juu ya visa vya unyonyaji na unyanyasaji - pamoja na usafirishaji haramu wa binadamu - katika tafiti zingine inafanywa katika njia kuu za uhamiaji kama vile CMR, na imetoa ripoti inayoegemea hii. Takwimu za kesi ya usafirishaji haramu wa binadamu wa IOM zinaweza kupatikana kwenye Hifadhitakwimu ya **Usafirishaji haramu wa Binadamu** ya IOM, ambayo ni hifadhitakwimu kubwa zaidi ulimwenguni yenye takwimu ya msingi juu ya waathirika wa usafirishaji haramu. Sehemu ya takwimu hizi hazijulikani na zinapatikana hadharani kwenye [Ushirikiano wa Kuzuia Usafirishaji wa Binadamu \(CTDC\)](#). CTDC ni kitovu cha kwanza cha takwimu ulimwenguni juu ya utapeli wa kibinadamu na kubwa zaidi ya aina yake, na takwimu imechangiwa na mashirika ya biashara ya kukomesha usafirishaji kutoka kote ulimwenguni kwa zaidi ya Kesi 90,000 za usafirishaji haramu wa binadamu⁸ Toleo lisiljulikana la takwimu hii linapatikana kwa umma na unawez kupakua kwenye mtnaao.

Aina za Uhamiaji (MPs) zimekuwa zana muhimu za ukusanyaji wa habari za uhamiaji katika nchi nyingi. Zinasheheni uchambuzi wa takwimu zinazopatikana, ya baadhi ya, au mambo yote yanayohusiana na uhamiaji wa nchi, yaliyonaaliwa kwa kushauriana na wadau mbali mbali. Maelezo zaidi ya 100 yametengenezwa kote ulimwenguni. Hadi sasa, maelezo kule Kaskazini na Magharibi mwa Afrika yanapatikana kwa Algeria, Misri, Libya, Moroko, Tunisia, Sudan, Benin, Burkina Faso, Cabo Verde, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Liberia, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Senegal na Togo (angalia Ramani 1). MPs zinachambua mifumo ya uhamiaji na athari zao kwenye maendeleo na kutambua mikakati ya kushughulikia mapengo ya takwimu. MPs pia ni zana za kuboresha uwezo wa takwimu; kwa kuleta wadau mbali mbali wanaohusika na uhamiaji pamoja kupitia kikundi kinachofanya kazi kiufundi au walio na usawa, wanaweza kuboresha uratibu wa maswala ya uhamiaji katika kiwango cha kitaifa (Borgnäs, 2018). Mkataba wa Ulimwenguni wa Uhamiaji unahimiza Mataifa "[kuendeleza na kutumia maelezo mafupi ya nchi kuhusu uhamiaji ili kukuza sera zinazohusu ushahidi wa uhamiaji," na hizi zitaendelea kuwa nyenzo muhimu. Katika Afrika Kaskazini na Magharibi, nchi zilizo na MPs zinaweza kutumia miundo iliyopo ya kujitolea kuendelea na mazungumzo ya kitaifa juu ya takwimu ya uhamiaji na kukuza ujumuishaji wa maswala ya uhamiaji katika mikakati ya kitaifa ya maendeleo na utumiaji wa takwimu kwa sera⁹.

⁸ Ilifikiwa mwisho mnamo tarehe 11 Julai 2019

⁹ Sura hii kwa sasa inaelezea mwenendo wa uhamiaji kulingana na kurekebishwa kwa makadirio ya hisa ya wahamiaji ulimwenguni mwaka wa 2017. Marekebisho ya 2019 ya hisa ya wahamiaji hata hivyo ilitolewa na UN DESA kabla ya

Ramani 1. Aina za uhamiaji zinazopatikana Afrika

Imenakiliwa na: Kituo cha uchambuzi wa Uhamiaji (GMDAC), Tovuti yao : <https://migrationtakwimuportal.org/?i=migprofile&t=2019> (accessed 27 May 2020).

Ilani: Ramani hii ni kwa madhumuni ya kielelezo tu. Mipaka na majina yaliyoonyeshwa na majina yaliyotumika kwenye ramani hii hayamaanishi kuidhinishwa rasmi au kukubalika na IOM.

BIBLIOGRAFIA

African Union

- 2017 Report on Labour Migration Statistics in Africa in 2015. African Union Commission, Addis Ababa.
- 2018 Report of the Assessment of the Capacity Building Needs of African Union Member States na Regional Economic Communities to Manage Migration. Addis Ababa, December.

Appiah-Nyamekye Sanny, J., C. Logan na E. Gyimah-Boadi

- 2019 In search of opportunity: Young na educated Africans most likely to consider moving abroad. Afrobarometer, Dispatch No. 288. 26 March.

Borgnäs, E.

- 2018 Migration Profiles: A useful tool for understnaing na improving governance of migration. Global Migration Data Analysis Centre (GMDAC) Data Bulletin Issue no. 7. Inapatikana https://publications.iom.int/system/files/pdf/07-migration_profiles_final_new.pdf.

Laczko, F., J. Tjaden na D. Auer

- 2017 Measuring global migration potential, 2010–2015. GMDAC Takwimu Briefing Series Issue 9. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/global-migration-data-analysis-centre-data-briefing-series-issue-no-9-july-2017>

United Nations, Department of Economic na Social Affairs (UN DESA), Population Division

- 2019a International migrant stock 2019. United Nations takwimubase, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019. Inapatikana www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp.
- 2019b World Population Prospects 2019 revision. Inapatikana <https://population.un.org/wpp/>.

Usafiri wa wakimbizi huko Dollo Ado, katika Jimbo la eneo la Somali, Ethiopia.

© IOM 2018/Muse MOHAMMED

3

SWALA LA TAKWIMU:
CHANGAMOTO ZA
KUBAINISHA UHAMIAJI
HARAMU BARANI AFRIKA

SURA 3

SWALA LA TAKWIMU: CHANGAMOTO ZA KUBAINISHA UHAMIAJI HARAMU BARANI AFRIKA

Mwnaishi: Julia Black (IOM)
Aliyechangia: Molly Highman (Chuo kikuu cha Georgetown)

MUHTASARI

Ukosefu wa takwimu za kuaminika za uhamiaji haramu, pamoja na upungufu wa mifumo wa jinsi ambayo takwimu zinachangia simulizi za uhamiaji wa Afrika, umedadisiwa katika surah hii. Ukusanyaji wa takwimu za mienendo isiyo ya kawaida ya uhamiaji, hasa katika mikondo ya uhamiaji, bila shaka ni jambo ngumu kwa sababu ya jinsi linajitokeza. Uhamiaji hufanyika mbali na desturi za kisheria na zina uwezekano wa kukosa kutambuliwa au kuhesabika mara mbili. Katika ukosefu wa ufafanuzi wa uhamiaji/mhamiaji “asiye wa kawaida” unaokubaliwa kimataifa, mara nyingine hujulikana kuwa uhamiaji wa “haramu,” “wa kisiri” au “usionakiliwa” huozidisha tatizo. Mwnaishi anaonya kuwa tarakimu zitumikazo katika ufafanuzi zinafaa kuzingatiwa kama ishara ya mienendo ya kijumla badala ya takwimu kamili. Muhtasari wa takwimu zilizopo unadhihirisha kuwa licha ya kuwepo kwa simulizi zinazohusu uhamiaji haramu kutoka Afrika kuelekea Ulaya, habari chache za uhamiaji zimejulikana kuhusu uhamiaji haramu katika hali za Afrika, kwa vile wahamiaji wengi waafrika hasa huhamia ndani ya bara na kuwa uhamiaji kutoka nchi kuu za Afrika kuelekea Jumuiya ya Ulaya katika miaka iliyopita umekuwa wa kawaida. Surah ii inatamatisa kuwa majadiliano yoyote ya hisabati za uhamiaji usio wa kawaida yanafaa kuzingatiwa katika hali halisi na kusisitiza kuwa matumizi ya teknolojia mpya yanaweza angazia uhamiaji haramu katika Afrika na kusaidia kushinda shida zilizopo katika vyanzo vya jadi vya kupima uhamiaji haramu.

UTANGULIZI

Simulizi zilizotambulika za uhamiaji wa Afrika mara nyingi zoinaangazia uhamiaji haramu¹ wa kutoka Afrika Kaskazini kuenda Ulaya., kwa njia zisizo kweli na za kuvuta hisia. Kwa kweli, takwimu zilizopo zinaonyesha kuwa wahamiaji wengi wa Afrika san asana huhamia ndani ya bara, na kuwa uhamiaji kutoka nchi kuu za Afrika kuelekea Umoja wa Ulaya katika miaka ya hivi majuzi umekuwa wa kawaida kuanzia mwaka wa 2011 na 2017, wahamiaji wa kawaida wa kutoka nchi za Afrika ya Kaskazini na Magharibi zilizidi waliohamia kwa bahari kuelekea Italia (Mosla Vidal et al, 2019). Katikati ya mwaka wa 2019, zaidi ya nusu ya wahamiaji waliozaliwa Afrika waliishi katika nchi tofauti ya Afrika (52.7%), na nusu wengine wakiwa wa

¹ IOM inafafanua uhamiaji usio wa kawaida kama “harakati za watu ambazo hufanyika nje ya sheria, kanuni, au mikataba ya kimataifa inayoongoza kuingia au kuondoka kutoka Jimbo la asili, kuvuka au kuelekea sehemu nyingine” (IOM, 2019a). Hata katika maeneo ambapo kuna uhuru wa usafiri wa watu, harakati zinaweza kuzingatiwa kama “zisizo za kawaida” ikiwa watu wanasafiri nje ya vituo rasmi vya kuvuka mpaka au bila nyaraka zinazohitajika. Ikumbukwe kwamba “kukosekana kwa usawa” inahusu hali ya kisheria na kwa hivyo haipaswi kutumiwa dhidi ya mtu yeyote.

kutoka Ulaya (26.3%), Asia (11.4%), Amerikay a Kaskazini 8.0%) na sehemu zingine za dunia (1.6%) (UN DESA, 2019).

Sura hii inatupatia muhtasari mfupi wa takwimu zilizopo za uhamiaji haramu katika hali ya Afrika. Mwanzo inaeleza mienendo muhimu ya uhamiaji haramu ndani ya au kutoka bara Afrika kabla ya kujadili vyanzo na changamoto kuu katika ukusanyaji wa takwimu hizo. Inatamatishia kwa kutoa mapendekezo ya jinsi ya kuzitumia takwimu za uhamiaji haramu wa Afrika.

MIENENDO MUHIMU KATIKA UHAMIAJI HARAMU KATIKA AFRIKA

Sehemu hii inafafanua miendendo muhimu ya uhamiaji wa Afrika kwa kutumia takwimu zipatikanazo kwa umma kwa urahisi. Ingawa, uwepo wa ukosefu wa takwimu na changamoto zilizojadiliwa hapa chini, idadi inayotumika kama ishara inafaa kueleweka kuwa ya mienendo ya kijumla badala ya mienendo halisi.

Snauku la manaishi 1. Takwimu za idadi na mienendo ya uhamiaji.

Takwimu zinazopatikana kuhusu uhamiaji mara nyingi huangazia “idadi” ya wazaliwa wan je wanaoishi katika nchi kwa wakati fulani. Makadirio ya idadi ya wahamiaji ulimwenguni hutayarishwa na Idara ya Idadi ya Watu ya UN DESA kwa kuangazia censa ya idadi ya watu katika nchi. Takwimu za kisasa zinazopatikana zinaashiria hadi katikati ya mwaka wa 2019 (UN DESA 2019). Ingawaje takwimu za idadi ya wahamiaji haramu huwa na changamoto za kupatikana, mara nyingi, sababu ya ugumu wa kupatikana kwa wahamiaji husika. Mbinu nyingi, zikiwepo za kuzidisha, zimetumika kukadiri idadi ya wahamiaji haramu (Jandl, 2008). Baadhi ya makadirio yametayarishwa kwa minajili ya nchi au knaa tofauti, ingawa chache katika bara la Afrika (Migration Takwimu Portal, n.d.).

Ulimwenguni, kuna uwezekano wa kuwepo kwa habari kuhusu idadi ya wahamiaji – idadi ya wahamiaji wanaohama kutoka nchi tofauti katika kipindi fulani – na vyanzo vingine vya uhamiaji. Kwa mfano, utafiti na hisabati zinazopatikana zinaonyesha kuwa wahamiaji haramu wa Afrika wanakumbwa na matatizo makuu, ingawaje habar kuhusu changamoto halisi zinazowakumba katika njia tofauti za uhamiaji katika bara ni haba. Takriban idadi ya vifo 7,000 waliopotea imenakiliwa katika kipindi cha uhamiaji haramu kupitia bara Afrika kuanzia mwaka wa 2014 ambapo kesi 4,555 zilionekana Afrika Kaskazini (IOM p.d). Ijapokuwa takwimu hizi ni ya makadirio ya chini zaida, kama idadi isiyojulikana ya vifo imekosa kutangazwa, hizi zinawezakuwa zilitendeka katika maeneo ya mbali ambapo kutambua ni ngumu au kwa sababu ya uhamiaji haramu ndipo kesi chache za vifo zimeripotiwa kwa mamlaka husika (Sánchez Dionis na Dearden, 2019).

Afrika ya Kati na ya Kusini

Takwimu za uhamiaji wa haramu katika Afrika ya Kati na ya Kusini ni haba, pamoja na kuwa na vyanzo chache ambavyo vinapatikana kuhusika na njia Fulani. Mfano mmoja ni mpaka ulio rahisi kupita wa Ugnaa na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, ambayo imekuwa sehemu ya uhamiaji kati ya knaa tofauti (Bedford na Akello, 2018). Licha ya kuwepo kwa majaribio ya kufunga mpaka huu, mfumo wa IOM kuchunguza wahamiaji (DTM) umerekodi zaidi ya njia 200,000 za uhamiaji haramu katika mwezi wa Oktoba 2019 pekee, Asilimia 61 ambao walikuwa

wahamiaji walioingia Unda, ikilinganishwa na asilimia 39 waliovuka kuenda Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo (IOM, 2019e). Inafaa kuzingatiwa kuwa takwimu za idadi ya uhamiaji haramu inategemea mawazo egemezi yaliyojadiliwa katika sehemu ifuatayo, na mikakatiya kukadiria uhamiaji wa mipaja kama vile DTM, ina uwezo wa kuhesabu mtu mmoja mara nyingi².

Njia nyingine kuu ya uhamaji ni “njia ya kusini” kutoka Afrika Mashariki kuenda Afrika Kusini, Zambia, Malawi na Msumbiji (Mixed Migration Centre (MMC), 2019). Kuanzia angalau miaka ya 1970, wahamiaji wa kazi walifanya kazi katika sekta ya madini kule Namibia, Afrika Kusini, Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Zambia na Zimbabwe, wengi ambao walisafiri kiharamu kutoka Afrika Mashariki (Long na Crisp, 2011). Safari hizi za uhamiaji zilisaifiwa na uhamiaji wa wakimbizi kutoka nchi za Afrika Mashariki, pamoja na uhamiaji kutoka knaa zilizohusishwa na ghasia za kijai katika Afrika ya Kati na ya Kusini: ghasia katika nchi kama vile Angola, Msumbiji, Namibia, Afrika Kusini na Zimbabwe zilimaanisha idadi kubwa ya wakimbizi wamekaribishwa katika nchi jirani za knaa (ibid). Licha ya kuwepo kwa manaishi mengi kuhusu uhamiaji katika njia hizi katika simulizi na utafiti³, takwimu za hivi karibuni za idadi ya wahamiaji hazipatikani. Katika mwaka wa 2018, zaidi wa wahamiaji 2,000 wahabeshi walihangaika au kushikwa katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (Agence France-Presse, 2019), ikawa inaonyesha kuwa idadi ya watu wanaotumia njia hii huwa kubwa.

Afrika Mashariki

Uhamiaji haramu katika Afrika Mashariki ni wa ndani nan je ya knaa: na kati wahamiaji yakini 445,000 waliorekodiwa na mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji (DTM) kule Djibouti, Uhabeshi, Somalia na Yemeni mnamo nusu ya kwanza ya mwaka wa 2018, asilimia 45 walitaja kuwa walikusudia kuishi katika Pembe ya Afrika, asilimia 43 walikusudia kutumia “njia ya mashariki” kuelekea na kutoka Yemeni, asilimia 8 walikusudia kuhamia nchi za Kusini mwa Afrika, na asilimia 5 walikusudia kuhamia kaskazini (IOM, 2018). Usafirishaji haramu wa watu⁴ unajulikana sana kuwa katika Afrika ya Mashariki, kukiwa na hadi asilimia 80 ya wahamiaji wanaohusika (Martin na Bonfanti, 2015).

Uhamiaji haramu ndani ya knaa kwa sababu za kiuchumi pia una nafasi kubwa; kwa mfano, na mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji DTM, (2019b) ulinakili takriban wahamiaji 30,000 waliohamia kupitia mipaka ya Somalia, kiharamu katika mwezi wa Oktoba wa mwaka wa 2019 pekee, wengi wakiwa walitoka Somalia (50%), Uhabeshi (44%), na Djibouti (5%). Kati ya waliokusudia kutamatisha safari zao Somalia, asilimia 35 walikuwa wahamiaji kwa sababu ya misimu na wengine asilimia 17 walihamia kwa sababu za kiuchumi (ibid). Tena, katika knaa, waeritrewengi walihamia kiharamu kuelekea Uhabeshi katika miaka ya hivi majuzi (MMC, 2019); ingawa, katika mwezi wa Juni ya mwaka wa 2018, utawala wa serikai hizo mbili zilitangaza kuwa mivuko ya mipaka itafunguliwa upya (AL Jazeera, 2018), hivyo basi kusawazisha uhamiaji kati ya nchi hizo mbili. Ilhali athari za muda mfupi za mkataba huu zinaonekana kuongeza idadi ya wahamiaji kuelekea Uhabeshi (MMC, 2019), Tume Kuu ya Wakimbizi ya Umoja wa Mataifa (UNHCR, 2019a) inakadiria kuwa idadi ya zaidi ya Waeritrea 170,000 waliopo Somalia itapungua kwa kiasi cha asilimia 25 hadi mwisho wa mwaka 2019.

² Kupata maelezo zaidi uhusu mtindo wa DTM tazama <https://displacement.iom.int>.

³ Mfano wa Horwood, 2014; Long na Crisp, 2011; na IOM, 2009.

⁴ “Usafirishaji wa wahamiaji” inaweza kueleweka kuwa inawezesha harakati zisizo za kawaida za uhamiaji, wakati usafirishaji haramu unategemea uporaji wa watu na hautaji harakati za kuvuka mipaka (IOM, 2019).

Uhamiaji haramu kutoka nchi za Afrika Mashariki hadi knaa zingine pia una uzito. Mojawapo wa safari iliyonakiliwa vyema ni ile ya “njia ya mashariki” kwa kupitia Ghuba ya Aden hadi Yemeni na Saudi Arabia, zaidi ya wahamiaji 150,000 waliwasili Yemeni kwa kupitia njia hii haramu mnamo mwaka wa 2018, licha ya ghasia zinazoendelea Yemeni pamoja na ongezeko la wahamiaji wa kutoka Afrika ya Mashariki waliohamishwa kutoka Saudi Arabia (MMC, 2019). Ya ziada ni kuwa “njia ya kusini” uliotajwa awali, “njia ya kaskazini” – kutoka Pembe ya Afrika kuelekea Afrika Kaskazini na katika hali zingine Kuelekea Ulaya – imetumika na wasomali wengi, ambao hutamatisha safari zao katika kambi wakimbizi ya Daadab, Kenya au keunda hadi nchi za Afrika Kaskazini kwa kupitia Sudan. Ingawaje takwimu kuhusu uhamiaji haramu kwa kupitia mpaka wa Kenya-Somalia bado hazipo, UNHCR (2019b) inaripoti kuwa wakimbizi 217,139 wengi wakiwa wasomali walikuwa kule Daadab, japo idadi hii haikuwa imeongezeka kuanzia mwaka wa 2011⁵.

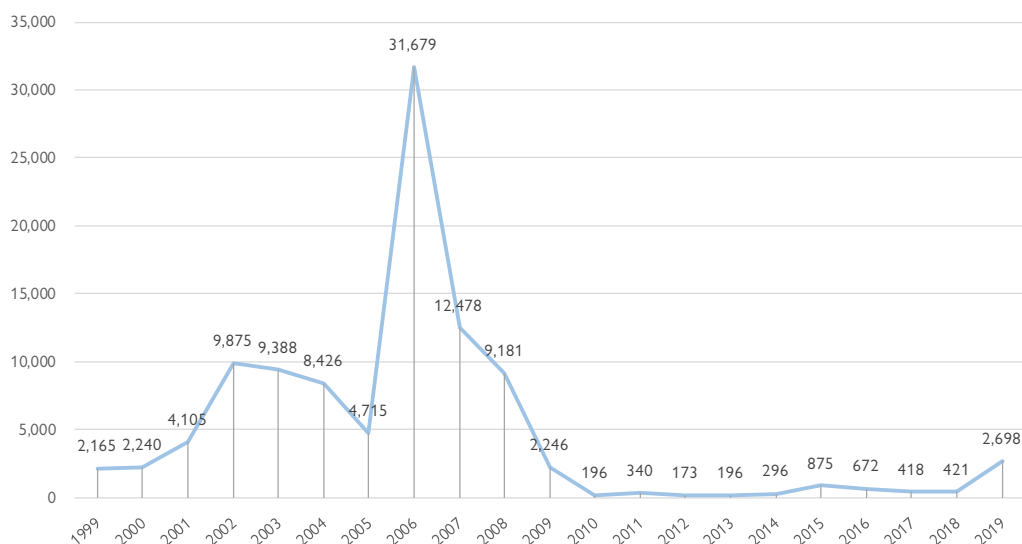
Afrika Magharibi

IUhamiaji wa kimataifa unajulikana kukithiri katika Afrika Magharibi zaidi ya knaa yoyote barani (Ndiaye na Robin, 2010). Jumuiya ya Kiuchumi ya Nchi za Afrika Magharibi (ECOWAS) inaruhusu uhuru wa usafiri wa wati katika knaa (IOM na UNHCR, 2011). Wahamiaji wengi wa Afrika Magharibi hupitia maeneo ya knaa ambayo imetumika kama sehemu za biashara katika Jangwa la Sahara kwa karne nyingi – Agadez, Arlit, Dirkou na Gao – ambapo usafirishaji wa haramu wa wahamiaji unasheheni sehemu kubwa ya uchumi. Bei ya kumlipa tapeli katika miji hii kwa minajili ya safari ya pwani ya Afrika Kaskazini ni kati ta Dola za Marekani 100 na 1,000 (Carling, 2016).

Njia kuu za uhamiaji kutoka Afrika Magharibi hadi sehemu zinginezo kwa kupitia njia ya bahari kutoka Senegal, Mauritania na Morovvo hadi kwenye Visiwa vya Kanari vya Uhispania, na kwa kupitia njia ya barabara kutoka Niger hadi Afrika Kaskazini (MIDWA, 2015). Njia ya kitambo,, au njia ya kupitia Afrika Magharibi, awali ilikuwa njia kuu ya haramu kuelekea Uhispania. Inavyoashiriwa katika Mchoro 1, waliowasili katika visiwa vya Kanari vya Uhispania waliongezeka mwanzoni mwa miaka ya 2000, wakawa zaidi ya 30,000 waliorekodiwa kupitia mnamo mwaka wa 2006, ingawa idadi hii imepungua hadi chini ya watu 1,000 wanaowasili kuanzia mwaka wa 2010.

⁵ Tazama takwimu za operesheni ya UNHCR nchini Kenya kupata maelezo zaidi www.unhcr.org/ke/857-statistics.html.

Mchoro 1. Idadi ya wahamiaji haramu waliowasili Visiwa vya Kanari vya Uhispana

Imenakiliwa na : Wizara ya mabo ya ndani, Serikali ya Uhispania.

Njia ya kupitia Niger inatumika sana na wahamiaji kutoka Afrika Magharibi wanaoelekea nchi za Afrika Kaskazini, kama vile Libya na Algeria, katika hali zingine wakielekea bara Ulaya⁶. Mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji DTM nchini Niger ulitazamia kadri watu milioni 1.2⁷ wakipitia maeneo ya kutazamia idadi kati ya mwaka wa 2016 na wa 2019, karibi aslimia 40 walikuwa wahamiaji wa kuingia – waliowasili kutoka nje ya Afrika Magharibi kuelekea nchi za Afrika Magharibi (IOM, 2019c). Ingawa idadi iliyonakiliwa ya wahamiaji wa kutoka kaskazini kupitia Niger ilikuwa ya juu zaidi kwa watu 300,000 mwaka wa 2016, idadi hii ilipunguka hadi chini ya 100,000 katika mwaka wa 2017-2018 na hadi 174,000 katika mwaka wa 2019 (ibid), na hakuna uwazi ikiwa jambo hili ni kutokana na kupungua kwa idadi ya wahamiaji, kubadilisha njia au upungufu wa maeneo au ubora wa ukusanyaji wa habari. (tazama mchoro 2).

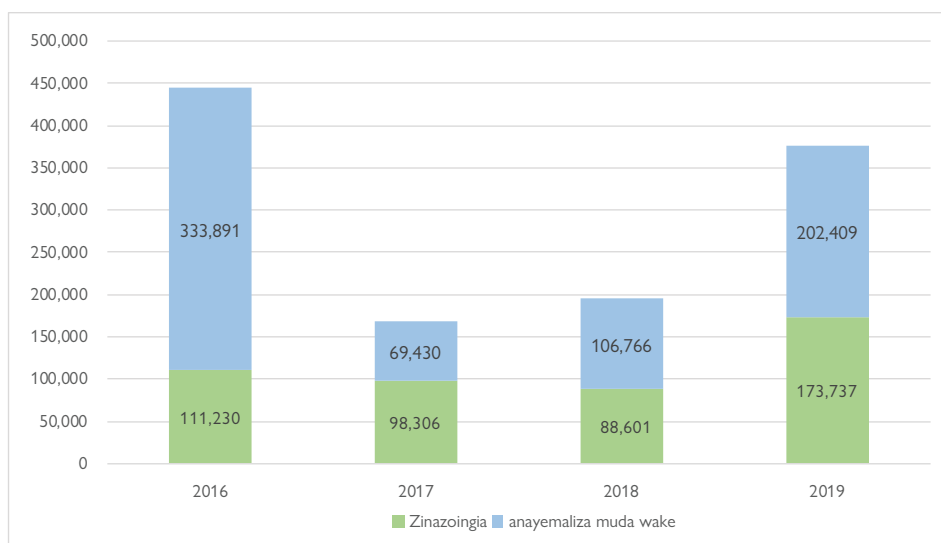
Snauku la manaishi 2. Sababu za uhamiaji Afrika Magharibi

Kulingana na utafiti wa mwaka wa 2019 ulioongozwa na MMC (2019) wa wahamiaji 534 kupitia Burkina Faso, Mali na Niger; idadi kubwa ya wahamiaji wanahamia kwa sababu za kiuchumi, asilimia 93 ya waliohojiwa wakiwa wanataja jambo hili kuwa motisha kubwa kwa kutoka kwao. Ingawaje, jambo hili halileti, kwa viivyote vile, maana kuwa Waafrika Magharibi wanakusudia kuishi milele katika nchi wanazohamia: kwa mfano, wahamiaji wengi waliohojiwa na mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji nchini Nigeria – mojawapo ya nchi ambazo zinapokea wahamiaji Afrika ya Magharibi na ni chanzo kubwa kwa wahamiaji wan je ya knaa - ilitangaza kuwa walipangia kuhamia kwa muda mfupi, aidha kwa msimu (15%) au kwa muda usiozidi miezi sita (42%) (IOM, 2019 d). Ingawaje, inafaa kutazamiwa kuwa maamuzi ya wahamiaji ni mpangilio ambao unawezabadilika kwa kulingana na sababu nyingi, zikiwemo hali katika safari na katika nchi wanazoelekea.

⁶ Ingawa inapaswa kuzingatiwa kuwa Libya, haswa, imekuwa nchi ya marudio kwa wahamiaji wa Kusini mwa Jangwa la Sahara wanaotafuta kazi (de Haas, 2008).

⁷ Kama ilivyoelezwa hapo juu, uchunguzi huu unaweza kuhesabu mtu mmoja mara nyingi, na ina upendeleo kulingana na eneo na muda wa ufuatiliaji (tazama Mosler Vidal et al., 2019).

Mchoro 2. Nakili za wanaowasili na wanaotoka iliyonakiliwa katika ofisi ya doria ya maeneo ya ya IOM DTM

Imenakiliwa na : IOM, 2019c.

Afrika Kaskazini

Nchi za Afrika Kaskazini katika historia zimekuwa nchi za asili, usafiri na za kuwasilia. Morocco na Libya kisitoria zimekuwa nchi zinazotazamiwa na wahamiaji wa kutoka Afrika Kusini mwa Jangwa la Sahara wakitafuta kazi (de Haas, 2008). Ingawaje, kuongezeka kwa vizuizi vya mpaka na ukosefu wa utulivu umeongeza uhamiaji wa haramu kuelekea na kupitia nchi hizi.

Hasa, Libya imekuwa nchi kuu ya kuondokea kwa kutumia mashua kuelekea Ulaya na kama wenyeji wa wahamiaji katika hali za kiharamu: Mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji DTM (2020) iliripoti wahamiaji 654,081 waliokuwa Libya Desemba ya mwaka wa 2019. Chini ya asilimia 3 ya hawa walitka nchi za Afrika Kaskazini, asilimia 65 wakiwa wametoka nchi za Kusini mwa Jangwa la Sahara, na asilimia 7 wakiwa wametoka nchi za Mashariki ya Kati au Asia (ibid). Utafiti mwingine wa DTM wa wahamiaji 12,913 walio Libya mnamo mwaka wa 2019, iligundua kuwa mahitaji ya kimsingi ya jamii za wahamiaji hayakutoshelezwa, asilimia 74 waliripoti ukosefu wa huduma za afya na asilimia 18 waliripoti ukosefu wa maji ya safi au usafi wa huduma za kijamii (ibid).

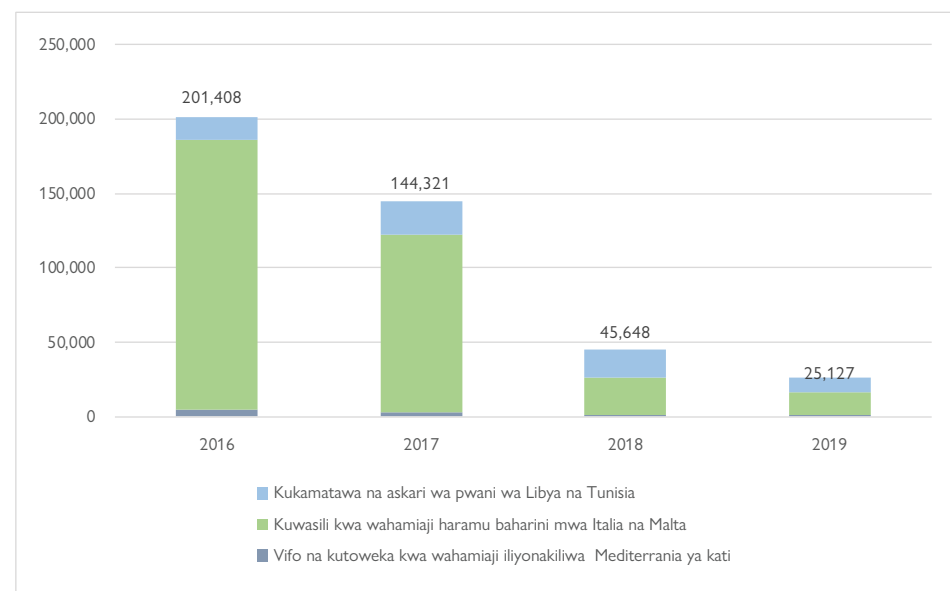
Snauku la manaishi 3. Uchumi ya uhamshaji wa magendo Libya

Uhamishaji wa magendo nchini Libya ni jambo la kawaida, ikiwa na makadirio ya mapato ya kati ya milioni 255 hadi 323 za dola za kimarekani kila mwaka (Global Initiative against Transnational Organized Crime, 2015). Katika jamii zingine, uhamishaji wa kimagendo wanatambuliwa kama wanaotoa huduma za usafiri kwa wahamiaji; uhamishaji wa magendo unaweza kuwa njia kuu ya kujikimu katika miji mikuu iliyo njiani kama vile Agadez (ibid.). Malakooti (2016) inaripoti kuwa, kabla ya mwaka wa 2014 wahamiaji waliotumia uhamishaji wa magendo ili kufika Afrika Kaskazini, kisha kutoka Afrika Kaskazini kuelekea Ulaya, walilipishwa bei ya kijumla; kuanzia hapo, bei ikawa inazingatia utaiwa wa wahamiaji, kikundi cha uhamishaji kinachotumika na aina ya huduma inayohitajika. Safari ghali zaidi zingefikisha bei ya dola 20,000 za Marekani (ibid.).

Kwa karne nyingi, wahamiaji wamevuka njia ya Kati ya Mediterania kutoka pwani ya

Afrika Kaskazini kwenda Italia na, kwa kiwango kidogo, Malta. Hadi kuanzishwa kwa mahitaji ya visa kwa nchi za Ulaya ya Magharibi katika miaka ya 1970, uhamiaji kupitia Bahari ya Mediterania ilikuwa ya kawaida na kuunganishwa na kazi ya muda mfupi katika nchi za Ulaya (Fargues, 2017). Idadi ya wahamiaji haramu waliofika Italia walikuwa sawa hadi 2014, wakati karibu wahamiaji haramu 170,000 walirekodiwa kuingia nchini⁸. Idadi ya wahamiaji waliotumia njia hii ilipungua sana kuanzia katikati ya mwaka wa 2017, kukiwa na chini ya wahamiaji 50,000 waliojaribu kuingia Italia mnamo mwaka wa 2018, ingawaje takwimu zinazopatikana zinaonyesha uwezekano wa kuangamia kwa kutumia njia hii iliongezeka kuanzia mwaka wa 2017 (IOM, n.d.). Njia ya Mediterania ya Kati inatambuliwa kwa viwango vya juu vya maangamizi: IOM imerekodi zaidi ya vifo na waliopotea 17,500 kuanzia mwaka wa 2014 (ibid). Ni vyema kusema kuwa ingawaje uhamiaji haramu kwa kupitia njia ya Mediterania ya Kati imesemwa sana katika vyombo vya habari katika miaka michache iliyopita, idadi ya wanaoitumia ni ya chini sana ikilinganishwa na uhamiaji haramu kutoka Afrika ya Mashariki na Kaskazini: tukizingatia nchi 10 kuu za asili katika njia hii, chini ya wahamiaji 325,000 waliripotiwa Italia kati ya miaka ya 2011 na 2017, ilhali vibali vya makazi milioni 1.15 vilipewa raia wa nchi zile zile za Jumuiya ya Ulaya (Migration Data Portal, n.d).

Mchoro 3. Majaribio ya kuvuka katikati mwa bahari ya Mediterania Kati

Imenakiliwa na : IOM, n.d.; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Serikali ya Italia, n.d.; IOM, 2020.

Njia nyingine ambayo wahamiaji wa Afrika wametumia kihistoria kwa kusafiri kuelekea Ulaya ni Mediterania ya Kati kutoka Morocco hadi Uhispania (kwa kupitia Bahari) au hadi wilaya za kihispania za Ceuta na Melilla (kwa kupitia ardhi). Ingawa njia hii imeshuhudia maelfu ya wahamiaji – hasa kutoka nchi za Afrika Kaskazini, wanaowasili katika maeneo ya Kihispania kuanzia mwisho wa miaka ya 1990 – idadi katika njia ya Mediterania ya Magharibi iliongezeka kati ya miaka ya 2017 – 2018, kukiwa na zaidi ya wahamiaji 25,000 waliorekodiwa katika miaka hii (Ministry of the Interior, Government of Spain, n.d.). Idadi ya vifo vya wahamiaji katika njia hii pia imeongezeka, ikipnaa kutoka 128 iliyorekodiwa mwaka wa 2016, hadi 804 katika mwaka wa 2018 (IOM n.d.).

VYANZO VYA HABARI ZA UHAMIAJI HARAMAU NA

⁸ At least 3,165 people are believed to have lost their lives in the Central Mediterranean crossing in 2014 (IOM, n.d.).

CHANGAMOTO

Ukusanyaji wa habari kuhusu uhamiaji haramu, hasa idadi ya wahamiaji, ni, kwa uwazi, ngumu, kwa kuwa safari hizi hutendeka nje ya sheria za nchi, na mara nyingi hukosa kuzingatiwa. Changamoto hizi zinazidishwa na ukosefu wa ufafanuzi wa neno uhamiaji/mhamiaji “haramu” ambayo mara nyingi inawezatajwa kama uhamiaji “usio halali”, “wa siri” au “usiotambulika⁹.” Mara nyingi wahamiaji huingia au kutoka katika hali za haramu au halali, kwa mfano, kwa kuvuka mipaka kiharamu kisha kutafuta kibali hivyo basi kuhalalisha uhamiaji wao¹⁰. Ukaribu wan chi asili na ya uhamiaji, urahisi wa kuvuka mipaka na ukosefu wa urasmi katika soko za kazi zinasaidia katika njia inayoleta maana kuwa Uhamiaji wa Afrika hauna urasmi (Melde et al., 2014): asilimia 80 iliyokadiriwa ya uhamiaji wa Kusini hadi Kusini hufanyika kati ya nchi jirani (Ratha na Shaw, 2007). Uhamiaji wa Afrika pia una shida ya uhamiaji wa “kikabila” ambapo vikundi vya kikabila vimegawanywa na mipaka ya kimataifa ili kusaidia katika kuvileta pamoja (Melde et al., 2014). Mfano mmoja wa “wahamiaji wa kimataifa” ni wamasai ambao wanavuka mipaka kati ya Kenya na Ugnaa, ambapo majirano wanya wanazungumza lugha moja na kufuata mila na desturi sawa (ibid.). Kwa kuzingatia “mkusanyiko wa safari¹¹” mara nyingi idadi ya uhamiaji usio rasmi ni muhimu ili kuelewa hali ya uhamiaji Afrika¹².

Habari za idadi ya uhamiaji wa haramu mara nyingi hutolea katika vyombo vya utawala wa kitaifa vinavyopima uzingatifu wa sheria za uhamiaji, au sensa au habari za utafiti (UN DESA, 2017). Habari hizi mara nyingi hazipatikani kwa umma, na katika hali ya Afrika, huwa hazikamilika au za kitambo: habari za sensa kutoka theluthi moja ya nchi katika barahuwa hazina habari za nchi alikozaliwa na/au uraia wa wahamiaji, na asilimia 40 pekee ziko na habari kuhusu umri wa wahamiaji (Migration Data Portal, n.d.). Kwa asilimia 17 za nchi za Afrika, habari za sensa ya karibuni sana zinapatikana kabla ya mwaka wa 2005 (ibid.). Habari za uhamishaji wa magendo – jambo ambalo linahusishwa sana uhamishaji haramu – pia ni haba sana ulimwenguni na katika hali ya Afrika.

Mipangilio ya habari, kama vile Mfumo wa IOM wa kuchunguza wahamiaji DTM na Mpango wa Utaratibu wa Ufuatiliaji Uhamiaji wa Kituo cha Mchanganyiko wa Uhamiaji (4mi), zinaleta habari kuhusu mienendo ya uhamiaji haramu na uhamiaji wa watu katika nchi na njia teule Afrika na, katika hali zingine, maono ya wahamiaji hawa. Ingawa, wanaathiriwa na changamoto za mbinu, kama vile ubaguzi wa sehemu zinazochunguzwa na wa watu wanaohojiwa, hivyo basi kukosa kuwa na ukamilifu au uwakilishi¹³.

⁹ See <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration> for a further discussion of the varying definitions of irregular migration.

¹⁰ See Jandl, 2008 for a discussion of other means by which migration status can change.

¹¹ IOM inafafanua harakati zilizochanganywa kama “harakati ambayo idadi ya watu wanasafiri pamoja, kwa kawaida katika kawaida kwa kutumia njia sawa na njia ya usafirishaji, lakini kwa sababu tofauti” (IOM, 2019a).

¹² Mijadala kamili kuhusu takwimu za usafirishaji wa binadamu unaweza kupatikana katika machapisha haya Carling (2016) for West na Central Africa, Majidi na Oucho (2016) for East Africa na Malakooti (2016) for North Africa.

¹³ Angalia Mosler Vidal et al., 2019 kwa majadiliano zaidi ya changamoto zinazohusiana na data ya DTM

Snauku la manaishi 4. Vyanzo vipya vya habari za kupima uhamiaji wa haramu.

Kwa kuwapo kwa changamoto za kupima uhamiaji wa haramu kwa kutumia mbinu asili, teknolojia mpya zinawezaleta ufahamu kuhusu safari za haramu Afrika. Takwimu kubwa zimetumika kufuatilia mienendo ya uhamiaji katika bara: takwimu za mitnaao ya simu za rununu zimetumika kuhesabu mienendo ya uhamiaji katika nchi 15 za Afrika ya Magharibi ili kusaidia katika kusimamia mkurupuko wa Ebola (Wesolowski et al., 2014), na takwimu zilizowazi zilizotumika kukadiria uhamiaji wa wakimbizi kule Burundi, Jamhuri ya Afrika ya Kati na Mali, zikiwa na usawa wa asilimia 75 (Suleimenova et al., 2017). Vyanzo vipya vya habari vinaweza kuleta ufahamu wa mienendo ya uhamiaji Afrika. Ingawa, kazi nyingi inahitajika ili kukuza upya mipangilio na kuzingatia maswala ya maadili, usiri na ya usalama kuhusu vyanzo vya habari.

Kuwepo kwa habari za wasifu, pamoja na hatari zinazowakumba wahamiaji wanaohamia kiharamu. Afrika ni haba ukilinganisha na takwimu za idadi na mienendo ya uhamiaji. Habari za Ushirikiano wa Kukomesha Usafirishaji (2018) zinasheheni zaidi ya rekodi 55,000 za kesi za usafirishaji kutoka mwaka wa 2000 hadi 2018; ingawaje kesi 1,314 (asilimia 2) pekee ndizo zinazohusisha wananchi wa nchi za Afrika. Mbinu Fulani za kuchunguza uhamiaji (DTM) na utafiti wa 4mi zinasheheni maswali kuhusu hatari za kujikinga, ila hizi hazijatumika pakubwa ili kutumika kuwakilisha idadi zingine Zaidi ya asilimia 20 ya vifo vya wahamiaji zilirekodiwa na Mradi wa IOM wa Wahamiaji Waliopotea kuanzia mwaka wa 2014 zilifanyika Afrika; jumla, zaidi ya asilimia 30 wa vifo vilivyorekodiwa katika Mradi wa Wahamiaji Waliopotea zinasheheni kifo cha mhamiaji wa Afrika.

HITIMISHO

Licha ya masimulizi maarufu juu ya uhamiaji wa haramu utoka Afrika kuenda Ulaya, kuna ufahamu wa chini wa uhamiaji katika mipangilio ya Afrika. Kutokana na habari zilizotangulizwa awali na a changamoto nyingi ambazo zipo kwa sasa, mapendekezo yafuatayo yanapaswa kuzingatwa kama sehemu ya majadiliano yoyote ya uhamiaji wa Afrika.

Takwimu ubora za uhamiaji haramu zinahitajika upesi.

Takwimu bora zinahitajika, siyo tu zinazohusu mienendo ya uhamiaji haramu, bali za sifa na maono ya wanaohusika katika safari haramu. Jambo hili linahitaji ongezeko wa idadi na ubora wa habari zinazokusanywa na uwianishaji wa habari ambazo zilikusanya awali na mamlaka ya kitaifa. Uboreshaji wa habari hizi unafaa kupewa kipaumbele ili kuleta ushahidi wa kuarifu usaidizi unaofaa na sera za usalama.

Majadiliana ya takwimu za uhamiaji haramu yanafaa kuzingatia hali halisi kila mara.

Habari za uhamiaji haramu mara nyingi zinapewa kipaumbele bila ya kuangalia hali halisi, licha ya ukweli kwamba kihistoria kumekuwa na uhamiaji halali ndani ya Afrika na kutoka Afrika kuenda Ulaya. Uchunguzi thabiti zaidi, wa hali halisi unahitajika ili kuhakikisha kuwa mjadala kuhusu maswala yanayohusiana na uhamiaji yanafahamika vizuri, ila jambo hili linawezesha ujenzi wa wahusika wa kitaifa na wa knaa kukusanga na kuwianisha takwimu, zikiwepo, hali kuu ya uhamiaji wa Kiafrika katika mjadala wowote wa uhamiaji haramu zinasaidi kuhakikisha majibu yenye nidhamu.

BIBLIOGRAFIA

- Agence France-Presse (AFP)
2019 Ethiopia to aid return of 541 nationals stranded in Tanzania. 15 February.
- Al Jazeera
2018 *Ethiopia accepts peace deal with longtime rival Eritrea*. 6 June. Inapatikana www.aljazeera.com/news/2018/06/ethiopia-accepts-peace-deal-longtime-rival-eritrea-180605201305717.html.
- Bedford, J. na G. Akello
2018 *Uganda-DRC cross-border dynamics*. *Social Science in Humanitarian Action: A Communication for Development Platform*. Inapatikana www.socialscienceinaction.org/resources/uganda-drc-cross-border-dynamics/.
- Carling, J.
2016 *West na Central Africa*. In: *Migrant Smuggling Takwimu na Research: A global review of the emerging evidence base* (M. McAuliffe na F. Laczko, eds.). IOM, Geneva, pp. 25–53. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migrant-smuggling-data-and-research-global-review-emerging-evidence-base>.
- Counter-Trafficking Takwimu Collaborative (CTDC)
2018 *The Global Takwimuset*, 3 Sept 2018. Inapatikana www.ctdatacollaborative.org/dataset/resource/511adcb7-b1a2-4cc7-bf2f-0960d43a49cc (accessed 16 October 2019).
- de Haas, H.
2008 The myth of invasion: The inconvenient realities of African migration to Europe. *Third World Quarterly*, 29(7):1305–1322.
- Fargues, P.
2017 *Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe: A Review of the Evidence*. IOM, Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/four-decades-cross-mediterranean-undocumented-migration-europe-review-evidence>.
- Global Initiative against Transnational Organized Crime (GITNOC)
2015 *Libya: A growing hub for criminal economies na terrorist financing in the Trans-Sahara*. GITNOC Policy Brief, 11 May. Geneva.
- Horwood, C.
2014 *Irregular migration flows in the Horn of Africa: Challenges na implications for source, transit na destination countries*. Research Programme Occasional Paper Series, No. 18. Policy Research na Statistics Branch, Department of Immigration na Border Protection, Canberra. Inapatikana www.homeaffairs.gov.au/research-and-stats/files/horn-of-africa.pdf.
- International Organization for Migration (IOM)
2009 *In Pursuit of the Southern Dream: Victims of Necessity: Assessment of the irregular movement of men from East Africa na the Horn to South Africa*. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/pursuit-southern-dream-victims-necessity>.
- 2018 *Mixed Migration in the Horn of Africa na the Arab Peninsula (January–June 2018)*. IOM Regional Office for the East na Horn of Africa, Nairobi. Inapatikana <https://migration.iom.int/reports/mixed-migration-horn-africa-and-arab-peninsula-january-june-2018>.
- 2019a *Glossary on Migration*. *International Migration Law* No. 34. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg34-glossary-migration>.
- 2019b *Cross border movements – Somalia (May 2019)*. Inapatikana https://displacement.iom.int/system/tdf/reports/05_Somalia_FMP%20Dashboard_May_2019.pdf?file=1&type=node&id=5973.
- 2019c *Population flow monitoring – Niger*. Dashboard #30, 1–31 December 2019. Inapatikana <https://migration.iom.int/reports/niger-%E2%80%94-flow-monitoring-report-december-2019>.
- 2019d *Population flow monitoring – Nigeria*. Dashboard #23, 1–31 January 2019. Inapatikana <https://displacement.iom.int/node/5260>.

- 2019e Ugnaa flow monitoring dashboard, Ugnaa-DRC border (October 2019). Inapatikana <https://migration.iom.int/reports/europe-uganda-%E2%80%94-flow-monitoring-dashboard-ugandadrc-border-1-31-october-2019>.
- 2020 Libya's Migrant Report Round 28 (October–December 2019). Inapatikana <https://dtm.iom.int/reports/libya-%E2%80%94-migrant-report-28-oct-dec-2019>.
- n.d. Missing Migrants Project takwimu set. Inapatikana <https://missingmigrants.iom.int/downloads> (accessed 22 May 2020).
- IOM na United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
- 2011 Protecting Refugees na Other Persons on the Move in the ECOWAS Space. IOM Regional Office for West na Central Africa na UNHCR Regional Representation for West Africa, Dakar. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/protecting-refugees-and-other-persons-move-ecowas-space>.
- Jandl, M.
- 2008 Methods for estimating stocks na flows of irregular migrants. In: *Report on Methodological Issues* (A. Kraler na D. Vogel, eds.). European Commission, Brussels, pp. 19–38.
- Long, K. na J. Crisp
- 2011 In harm's way: The irregular movement of migrants to Southern Africa from the Horn na Great Lakes regions. *New Issues in Refugee Research*, Research paper no. 200. UNHCR, Geneva. Inapatikana www.unhcr.org/en-us/research/working/4d395af89/harms-way-irregular-movement-migrants-southern-africa-horn-great-lakes.html.
- Majidi, N. na L. Oucho
- 2016 East Africa. In: *Migrant Smuggling Takwimu na Research: A global review of the emerging evidence base* (M. McAuliffe na F. Laczko, eds.). IOM, Geneva, pp. 55–84. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migrant-smuggling-data-and-research-global-review-emerging-evidence-base>.
- Malakooti, A.
- 2016 North Africa. In: *Migrant Smuggling Takwimu na Research: A global review of the emerging evidence base* (M. McAuliffe na F. Laczko, eds.). IOM, Geneva, pp. 85–104. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migrant-smuggling-data-and-research-global-review-emerging-evidence-base>.
- Martin, I. na S. Bonfanti
- 2015 Migration na asylum challenges in Eastern Africa: Mixed migration flows require dual policy approaches. Migration Policy Centre, Florence. Inapatikana <https://pdfs.semanticscholar.org/b24d/79750dce922b0574cd459c79e3afbe2dad7f.pdf>.
- Melde, S., R. Anich, J. Crush na J. Oucho
- 2014 Introduction: The South–South migration na development nexus. In: *A New Perspective on Human Mobility in the South* (R. Anich, J. Crush, S. Melde na J. Oucho, eds.). IOM na Springer, Dordrecht, pp. 1–20.
- Migration Takwimu Portal
- n.d. Irregular migration. IOM's Global Migration Takwimu Analysis Centre (GMDAC). Inapatikana <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration> (accessed 20 May 2020).
- Migration Dialogue for West Africa (MIDWA)
- 2015 Irregular migration between West Africa, North Africa na the Mediterranean. MIDWA 2015 Conference Research Paper.
- Ministry of the Interior, Government of Italy
- n.d. Daily statistical dashboard. Inapatikana www.libertaciviliimmigrazione.dlci.interno.gov.it/it/documentazione/statistica/cruscotto-statistico-giornaliero (accessed 21 October 2019).

- Ministry of the Interior, Government of Spain
n.d. Balances e informes 2018. Ministerio del Interior, Spain. Inapatikana www.interior.gob.es/prensa/balances-e-informes/2018 (accessed 20 May 2020).
- Mixed Migration Centre (MMC)
2019 Quarterly Mixed Migration Update: East Africa & Yemen. Geneva. Inapatikana www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2019/05/qmmu-eay-q1-2019.pdf.
- Mosler Vidal, E., E. Borgnäs na M. Rango
2019 African migration to the EU: Irregular migration in context. GMDAC Briefing Series. GMDAC, Berlin. Inapatikana https://gmdac.iom.int/sites/default/files/03_-_residence_permits-bbb.pdf.
- Ndiaye, M. na N. Robin
2010 Les migrations internationales en Afrique de l'Ouest [International migration in West Africa]. *Hommes & Migrations*, 1286/1287:48–60 (in French). Inapatikana https://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/divers18-07/010057435.pdf.
- Ratha, D. na W. Shaw
2007 South-South migration na remittances. World Bank Working Paper No, 102. World Bank, Washington, D.C. Inapatikana <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6733>.
- Sánchez Dionis, M. na K. Dearden
2019 Missing Migrants Project takwimu: A global overview. In: *Fatal Journeys 4: Missing Migrant Children* (F. Laczko, J. Black na A. Singleton, eds.). IOM, Geneva, pp. 1–52. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/fatal-journeys-volume-4-missing-migrant-children>.
- Suleimenova, D., D. Bell na D. Groen
2017 A generalized simulation development approach for predicting refugee destinations. *Scientific Reports*, 7(1):13377.
- United Nations Department of Economic na Social Affairs (UN DESA), Population Division
2019 UN migrant stock by origin na destination. In: *International migrant stock 2019*. United Nations takwimubase, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019 (accessed 26 February 2020).
- UN DESA Statistics Division
2017 Handbook on Measuring International Migration through Population Censuses. Draft as of 1 March 2017. United Nations, New York. Inapatikana <https://unstats.un.org/unsd/statcom/48th-session/documents/BG-4a-Migration-Handbook-E.pdf>.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
2019a *Ethiopia Country Refugee Response Plan: The integrated response plan for refugees from Eritrea, Sudan, South Sudan na Somalia. January 2019–December 2020*. Inapatikana <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67744>.
2019b *Kenya: Registered refugees na asylum-seekers (as of 30 November 2019)*. Inapatikana <https://reliefweb.int/report/kenya/kenya-registered-refugees-and-asylum-seekers-30-november-2019>.
- Wesolowski, A., G. Stresman, N. Eagle, J. Stevenson, C. Owaga, E. Marube, T. Bousema, C. Drakeley, J. Cox na C. Buckee
2014 Quantifying travel behavior for infectious disease research: A comparison of takwimu from surveys na mobile phones. *Scientific Reports*, 4:5678.

Mimi nadhani kuwa uhamiaji ulioandaliwa na kupangwa unaweza kuleta maendeleo barani Afrika katika siku zijazo. Kwenye jalada, alama iliyo katikati ya bara la Afrika inaonyesha ukweli kwamba Afrika, katika miaka michache, itakuwa mahali pa kupendekezwa kwa wawekezaji wa kigeni na pia watu kutoka mabara mengine. Kwa maoni yangu, hii itafanyika, na ukweli kwamba viongozi wa Kiafrika wanaunda mikakati ya kuhamasisha watu wengine kuhama na kununua barani Afrika. Punde tu mikakati hii itakapowekwa, tutakuwa na mtiririko mkubwa wa wahamiaji. Mtiririko huu wa wahamiaji unaonyeshwa na miale katika jalada. Miale hii zinawakilisha uhamiaji wa watu wengine na kurudi kwa waafrika walio ugaibuni kuelekea bara la Afrika. Usimamizi mzuri wa rasilimali inayotokana na uhamiaji itawezesha kasi ya ukuaji wa uchumi wa bara. Kwa hivyo, roketi, mashua, jengo na mchoro kwenye jalada inawakilisha maendeleo ya bara kutokana na usimamizi mzuri wa rasilimali ya kifedha, watu na rasilimali zingine zinazotokana na uhamiaji.

© 2019/Aiko SILAS (Mshiriki katika fainali, ya Muundo wa Jalada la Ripoti ya Uhamiaji barani Afrika Migration)

AFRICA MIGRATION REPORT 2019

4

UHAMIAJI NA UKUZAJI WA MIJI BARANI AFRIKA

SURA YA 4

UHAMIAJI NA UKUZAJI WA MIJI BARANI AFRIKA

Wanaishi: Corrado Fumagalli na Katja Schaefer
(UN-Habitat)

MUHTASARI

Uhamiaji kuelekea miji mikubwa ya Afrika na majukumu ya wakazi, wahamiaji, tawala za mitaa na serikali yanayoelekezwa kwa ukuaji wa miji yanapewa tathmini. Kujitolea kwa nchi za kimataifa na za knaa, kama vile Ajenda ya Umoja wa Afrika 2063, Msimamo wa Pamoja wa Afrika katika Ajenda ya Habitat III, Ajenda ya Hatua ya Addis Ababa ya Mkutano wa Tatu wa Kimataifa wa Ufadhili wa Maendeleo (Ajenda ya Hatua ya Addis Ababa) mnamo 2015 na Lengo la Maendeleo ya Kudumu (SDG) 11, haya yote yametetea ujumuishaji wenye nguvu, wa utawala wa uhamiaji katika sera za miji, na matumizi ya ukuaji wa miji kama chombo cha mikakati ujumuishaji na maendeleo ya Kudumu, pamoja na kufanya miji na makazi ya watu kuwa ya pamoja, salama, yenye uthabiti na ya Kudumu. Uhamiaji (kutoka vijijini hadi mijini, na nje), pamoja na kuongezeka kwa idadi ya watu, kumechangia simulizi mbaya kwa wahamiaji wa vijijini, ambao huwa wanakaa katika makazi yasiyopangwa na yasiyo rasmi, wakipinga ukuaji wa miji uliopangwa vizuri na wakati mwingine huleta mitazamo ya chuki dhidi ya wahamiaji wa kimataifa. Licha ya simulizi maarufu, miji ya Afrika ni vigezo muhimu vya maendeleo shirikishi na ya kudumu kwa wote, kwani inazidi kuwa muhimu katika mnyororo wa thamani wa ulimwengu. Ujumuishaji unaokua wa miji ya Afrika katika utnaawazi unatoa fursa za kazi katika sekta ya kibinafsi, pamoja na mipango ya ndani ya uundaji wa kazi na ukuzaji wa ujuzi, inaweza kubadilisha mazingira ya kijamii ya mnamhari ya miji ya kisasa. Sura hii inatamathisha kwa kusema kuwa kubadilisha miji kuwa vigezo vya ujumuishaji na maendeleo ya kijamii kwa wote kutajumuisha kuongoza utawala wa uhamiaji katika mazungumzo ya miji.

UTANGULIZI

Kuhama kwa jamii kutoka vijijini kuendea makazi ya mijini (ukuaji wa miji) ni jambo linalofahamika sana ulimwenguni. Katika Afrika, asilimia ya idadi ya watu wanaoishi katika maeneo ya miji imeongezeka kutoka asilimia 15 katika miaka ya 1960 hadi asilimia 43 mwaka 2018, na inakadiriwa kukua hadi asilimia 50 ifikapo mwaka 2030 (UNECA, 2017). Kinachounganisha uhamiaji na ukuaji wa miji ni ukweli unaojulikana, na Afrika haijasazwa, miji ya Afrika ikiwa ni sehemu za kuanzia safari, njia za usafiri, kupokea wahamiaji na kurudi kwa wahamiaji.

Kwa jumla, wahamiaji huwa wanahamia miji ambayo wanatarajia kupata fursa bora zinazotokana na fursa za kiuchumi zinazotokana na kuwepo kwa shughuli za

kiuchumi au mazingira salama kuliko eneo lao la awali. Ndani ya nchi, wahamiaji wanaweza kuhamia miji kulingana na sababu zifuatazo: (a) kuongeza mapato ya nyumba; (b) kukabiliana na shida za mazingira; (c) kama vurugu vya kijamii na kisiasa katika maeneo ya vijijini; au (d) kama majibu ya upotezaji wa nafasi za kujitafutia riziki kwa sababu ya mabadiliko ya hali ya anga na kuzidi kwa ugumu wa upatikanaji wa usalama wa umiliki, au kufanya kazi za sulubu au wa mapato ya chini ya wafanyikazi wa mijini (Cobbinah et al., 2015; Lohnert, 2017).

Mwungano wa uhamiaji na ukuaji wa asili kwa idadi ya watu umechangia masimulizi mabaya miongoni mwa wahamiaji wa vijijini, ambao huwa wanakaa katika makazi yasiyopangwa na yasiyo rasmi, wakipinga ukuaji wa miji uliopangwa vizuri na wakati mwingine huleta mitazamo ya chuki dhidi ya wahamiaji wa kimataifa (Sassen, 2014; van Noorloos na Kloosterboer, 2018). Kunaweza kuwa na shida zinazoonekana kila kuchao ambazo ni kawaida kwa miji mingi ya Afrika na idadi kubwa ya vijana wanaozidi kuongezeka, lakini kukua kwa miji bado inaweza kufanywa kuwa ya Kudumu na inayojumuisha. Sasa hivi, ikilinganishwa na maeneo ya miji katika nchi zingine zinazoendelea, miji ya Afrika ni ya gharama kubwa, imegawanyika na kutengwa. Kwa mfano, jinsi Benki ya Dunia inavyoripoti (Lall et al., 2017), huko Harare, Zimbabwe, na Maputo, Msumbiji, zaidi ya asilimia 30 ya ardhi iliyo kati ya kilomita 5 ya eneo kuu la biashara bado haijajengwa. Kule Abidjan, jinsi inavyoripotiwa na Benki nyingine ya ya Dunia (2016) inavyoonyesha, asilimia 50 ya wakaazi wanaishi angalau tatu kwa chumba. Watunga sera wengine wanasema miji hii ni visa vya ukuaji wa miji bila maendeleo na kupangwa vibaya kwa wafanyikazi, viwango vya chini vya tija na miundombinu ya utawala isiyoratibiwa kukaribisha, kujumuisha na kuwawezesha wahamiaji. Bila maendeleo rasmi ya kutosha, kama kesi kama Kibera huko Nairobi zinavyoonyesha, makazi yasiyo rasmi, lakini karibu na kazini yanakua kila wakati kwa idadi ya watu (Lall et al., 2017). Bado, miji inaweza kuwa, na ni vigezo muhimu ya maendeleo ya kibinafsi kwa wote, pamoja na wahamiaji.

Kupitisha sera sahihi kunahakikisha kuwa uhamiaji unaleta athari nzuri kwa maeneo ya miji na kukuza haki za binadamu kwa wote. Idadi kubwa ya ahadi za ulimwengu tayari zimetetea ujumuishaji wenye nguvu wa utawala wa uhamiaji katika sera za miji. Barani Afrika, ajenda ya 2063 ya mfumo wa mikakati juu ya mabadiliko ya kijamii na kiuchumi inawazia bara ambalo makazi ya miji ni vituo vya maendeleo shirikishi na ya Kudumu. Hii inaonyesha haja ya kutafakari tena uhusiano kati ya serikali za mitaa au manispaa na mifumo ya kitaifa ya uhamiaji: wakati serikali kuu mara nyingi huthibiti uhamiaji katika viwango vya kitaifa, serikali za mitaa zinabeba mzigo mkubwa wa kupokea na kusaidia wahamiaji bila kuhusika katika utengenezaji wa sera za kitaifa za uhamiaji. Kwa hivyo, bila mipango ya jumuisho katika ngazi za mitaa na usawa mzuri wa mzigo kati ya mamlaka ya kitaifa, kiknaa na mitaa, miji ya Afrika haitakuwa na ufanisi katika kuwapa wahamiaji huduma za umma, nafasi na ulinzi wa haki za msingi na uhuru kwa wote .

UHAMIAJI NA KUKUA KWA MIJI: MUHTASARI

Uhamiaji na ukuaji wa miji sio hali mpya, ingawa idadi ni kubwa kuliko hapo zamani (IOM, 2015). Kama sehemu ya mabadiliko ya idadi ya watu inayoendelea, pia kuna ongezeko la idadi ya watu wa nchi za Afrika wanaoishi katika maeneo ya miji, na kuunda miji mikubwa, ya kati na midogo. Ongezeko hili sio la kawaida katika nchi zote za Afrika, lakini kukua kwa idadi ya watu mijini hufanyika hasa katika miji ya kati na midogo (Satterthwaite, 2016).

Barani Afrika, bila kujali, ukubwa wa miji, ukuaji kwa idadi ya watu mijini ni kazi ya mambo mawili yaliyofungamana: ukuaji wa idadi ya watu wa asili (ziada ya kuzaliwa juu ya vifo) na uhamiaji kwenda sehemu zamijini. Kwa mfano, idadi ya watu mijini Antananarivo inakua kwa asilimia 5.1 kwa mwaka. Idadi ya watu wa mjini Ouagadougou inakua kwa asilimia 7.2 kwa mwaka. Mbouda (Kamerun) ni jiji linalokua kwa kasi zaidi kwa asilimia 7.8 kwa mwaka (Muggah na Kilcullen, 2016). Tafiti kadhaa zimesisitiza umuhimu wa ukuaji wa idadi ya watu barani Afrika kuwa ukaaji wa miji, hasa kati ya sehemu zilizo hatarini za jamii (Potts, 2012). Zaidi ya hayo, uhamiaji kutoka maeneo ya vijijini kwenda mijini na kutoka miji hadi miji pia ni jambo muhimu linaloathiri ukuaji wa idadi ya watu mijini na sura ya miji kote Afrika (Mercnaalli na Losch, 2017).

Kama vituo vya idadi ya watu na shughuli za uchumi, miji mikubwa na midogo huvutia watu wanaohama kwa sababu tofauti, pamoja na nafasi bora za kiuchumi, majibu mapya kwa hali mbaya ya maisha na hatari za asili. Maeneo ya mijini kwa hivyo "hayakuwa tu njia kuu ya makazi kwa wanadamu, lakini pia vyumba vya vigezo za maendeleo ya binadamu kwa ujumla" (UN-Habitat, 2014). Wakati inaunda asilimia 54 ya idadi ya watu ulimwenguni, miji inachukua asilimia 80 ya mtaji wa Pato la kimataifa (ibid.). Barani Afrika, ajira za mijini zilikuwa kwa wastani wa asilimia 6.8 zaidi ya muongo mmoja uliopita, mara mbili zaidi ya wastani wa kiwango cha kitaifa cha asilimia 3.3. kuzidisha, ukuaji wa miji pia hutoa faida kadhaa zinazohusiana na alama ya juu ya Kiwango cha Maendeleo ya Binadamu, hasa barani Afrika. Kwa mfano, ushahidi unaonyesha kuwa upatikanaji wa elimu na upatikanaji wa maji na usafi wa mazingira ulioboreshwa ni kubwa, na ni gharama ndogo kutoa, mijini kuliko maeneo ya vijijini (UNECA, 2017).

Idadi tofauti ya wahamiaji katika Afrika inawakilisha wanaume, wanawake, na wavulana na wasichana, ambao huwa wanavutiwa na jamii (ambayo ni, elimu, maisha ya kitamaduni, ufikiaji wa huduma za miji na ufikiaji wamaisha ya kisasa) na nafasi za kiuchumi (ujumuishaji bora katika uchumi wa jiji la kibepari, fursa rasmi za ajira na zisizo rasmi, utofauti wa maisha na ukuaji wa mapato) au na uhusiano wa kifamilia uliopo. Usambazaji wa fursa kati ya maeneo ya mijini na vijijini bado hauna usawa katika nchi zote za Afrika.

Ukoloni pia una ushawishi mkubwa katika mwenendo wa kisasa wa miji. Makoloni mengi yalibuniwa kwa nafasi ya kutoa, na mji mkuu ulikuwa pana na mkubwa kama nafasi ambayo rasilimali zinaweza kukusanywa kabla ya kutolewa. Kwa hivyo, miji mikuu ilikuwa pana na kutawala katika uchumi wa kitaifa wa kisiasa. Vurugu dhahiri za kimwili (kama vile kukatwa viungo kwa kukataa kufanya kazi), ugawaji wa ardhi na walowezi, utawala wa ushuru za nyumba na uchaguzi visivyo vya haki, uzalishaji wa kilimo cha tamaduni moja na ukaribu wa migodi mikubwa ilisababisha mahitaji na usambazaji wa wafanyikazi wa mshahara mdogo ambao ulilazimisha wakulima wa Afrika kujikimu na wafugaji kwenda mijini (Freund, 2012).

Leo, maeneo ya vijijini kwa jumla yana viwango vya juu vya umasikini, na kwa upnae wa mapato, mgawanyiko wa mijini na vijijini unabaki kuwa juu barani kote, ambapo wafanyikazi wa mijini huwa na mshahara mkubwa kuliko wenzao wa vijijini (FAO, 2017). Miji pia ni muhimu kwa uchumi wa kisiasa wa nchi za Afrika: nchi zote zilizo chini ya Sahara - isipokuwa Botswana, Kamerun, Eswatini, Lesotho na Msumbiji - zina viwango vya ubora (asilimia ya wakazi wa mijini wanaoishi katika jiji kubwa zaidi) ya asilimia 30 na kadhaa zaidi ya asilimia 50 kama Angola, Burkina Faso, Guinea-Bissau, Liberia na Somalia (Kriticos, 2017).

Sababu zingine za kushinikiza zipo, pamoja na sababu za kushinikiza zilizotengenezwa na binadamu kama ukosefu wa usalama na mizozo, au kupoteza makazi kwa sababu ya mazingira na sababu za kibinadamu. Hizi ni pamoja na ununuzi wa ardhi haramu, ubinafsishaji na uuzaji wa mali za umma ambazo zinawalazimisha wakulima wengi wa Afrika kuhamia miji kutafuta njia ya kujitafutia riziki. Kwa kuongezea, mabadiliko ya hali ya hewa yanayohusiana na kuongezeka kwa masika ya ukame na mafuriko yanaweza kuzidisha athari za sababu za kibinadamu kwa kusababisha ukosefu wa chakula na maisha. Matukio ya polepole, kama kuongezeka kwa joto, uharibifu wa ardhi na misitu, upotezaji wa mawazo pana ya ukulima na usababishaji wa jangwa na mengine, pia inaweza kusukuma idadi ya watu wa vijijini kwenda mijini. Matokeo ya kiufundi ya sababu hizi za kushinikiza katika maeneo ya vijijini ni kwamba watu hubadilisha maisha yao kupitia fursa zilizoundwa na uhamiaji wa muda mfupi na wa mviringo, au kupata ajira za ziada zisizo za kilimo katika miji midogo na ya kati. Wakati huo huo, matukio ya ghafla, kama mafuriko ya pwani na mito, matetemeko ya ardhi na vimbunga, pia zinaweza kusababisha uhamiaji.

Ikumbukwe kwamba majibu ya kushinikiza na kuvuta mambo sio sawa kwa mapato, ujuzi, jinsia na vikundi vya umri. Wahamiaji wengi wa vijijini na mijini hawakai kabisa katika miji hasa Kaskazini mwa Afrika ambapo wengi huwa wanaendelea na safari yao kuelekea Ulaya na Mataifa ya Kiarabu (UN- Habitat, 2018). Makundi masikini zaidi ya vijijini ambao huhamia miji barani Afrika huwa hawana ustadi wa kutosha wa ajira katika tasnia ya huduma na utengenezaji wa mijini. Kwa hivyo, wanaitikia kazi zisizo rasmi na za msimu kama chanzo cha kuingia wakati wahamiaji wenye ujuzi na viwango vya mapato ya juu wanapata ajira katika sekta ya huduma, kwani maeneo ya miji mikubwa yanayokua kwa kasi yanakuwa muhimu zaidi katika mnyororo wa thamani wa ulimwengu.

Jinsia ni jambo muhimu katika uamuzi wa kuhamia maeneo ya mijini (UNCTAD, 2018). Kuanzia mwishoni mwa karne ya kumi na tisa hadi miaka ya 1950, sera nyingi zilibuniwa kuweka wanawake vijijini, na kuacha harakati kati ya vijijini na miji ikitawaliwa zaidi na wanaume kwa muda mrefu. Asilimia 15 ya idadi ya wanawake nchini Kenya kama mwaka 2005 na asilimia 15 ya idadi ya wanawake nchini Rwanda kufikia 2002 walikuwa mifano ya kushangaza ya viwango vya ngono visivyo na usawa katika maeneo ya miji (Tacoli, 2012). Walakini, katika muongo mmoja uliopita, uhamiaji kwenda miji barani Afrika imekuwa chini ya kuchagua kwa sababu ya maboresho makubwa katika elimu ya kike, idadi inayoongezeka ya wanawake wanaohamia mijini kutafuta nafasi bora na pia kama hali ya kukabiliana na ubaguzi na unyanyasaji wa kijinsia na rabsha katika mahusiano yao ya kifamilia.

Umri wa wahamiaji kwenda mijini pia umepungua sana katika miaka ya hivi karibuni (ibid.). Vijana Waafrica wanahamia miji ambapo shughuli zao nyingi za kiuchumi ziko katika sekta isiyo rasmi ambapo mara nyingi hupata mapato madogo katika kazi mbaya au wakati wanaishi na waajiri wao.

Kwa hakika, ni ngumu kusawazisha uhusiano kati ya uhamiaji na ukaaji wa miji wakati kuna tofauti muhimu kati ya watu, vikundi, miji, nchi na tarafa. Katika miaka ijayo, miji itaendelea kuwa wahuwika wakuu katika matatizo ya uhamiaji, na uhamiaji kwenda miji utahitaji kufikiria utaratibu wa mawazo wa sera ambayo inazingatia mamlaka za mitaa kama washikadau wakuu katika suluhisho ya Kudumu za kuboresha maeneo ya vijijini na mijini.

CHANGAMOTO NA FURSA KWA WAHAMIAJI KATIKA MIJI

kujaa kwa watu na shughuli katika miji kunaweza kuruhusu nchi kukuza ukuaji mzuri wa kiuchumi kwa wote, ndani na nje ya maeneo ya miji. Utafiti wa hivi karibuni unaonyesha kuwa faida hizi wakati mwingine hazilinganishwi na shida, kama msongamano ya watu, msongamano ya magari, ukosefu wa huduma za umma za kutosha, nafasi duni za kiuchumi, upatikanaji duni wa makazi na usalama wa umiliki na unyanyasaji wa wavulana na wasichana wadogo (Tacoli et al., 2015). Kwa wakaazi wa miji ya Afrika, jinsi utafiti unavyosema (Pieterse et al., 2018), maji na malazi lazima zilipwe kwa pesa taslimu, umasikini wa mapato ni jambo kuu ambalo kipindi tu litakapojumuishwa na gharama kubwa za huduma zinazopeanwa, ukosefu wa vynaarua vya usalama wa jamii, msongamano na ufikiaji duni wa usalama wa makazi, huwaweka hatari fulani wakaazi wa miji wenye mapato ya chini. Shida hizi zinaweza kufanywa kuwa kama ukiukaji wa haki za msingi za binadamu na uhuru, pamoja na uhuru kutoka kwa ubaguzi, haki ya kuishi, uhuru na usalama wa kibinafsi, haki ya usalama wa jamii, haki ya kupata elimu na haki ya kushiriki katika maisha ya kitamaduni ya jamii za mtu. Kwa kweli, ikiwa serikali za mitaa au manispaa hazitaweza kusimamia utoaji wa huduma za kutosha kwa idadi kubwa ya watu wanaoingia, hasa wakati jambo hili linaambatana na ukuaji wa asili wa idadi ya watu wa mijini kwa sababu ya viwango vya juu vya uzazi, shughuli nyingi za kiuchumi katika maeneo fulani zinaweza kukuza ukuaji wa miji usio rasmi wala kupangwa, na vile vile kutengwa kwa wahamiaji bila uhusiano thabiti wa kijamii au ujuzi wa kuingia katika soko rasmi la kazi.

Kwa vile ukuaji wa miji ni jambo la sasa na hata baadaye kwa nchi za Afrika, kupitisha sera sahihi kwa sakta nyingi na kubuni utawala ufaao ni muhimu sana kuhakikisha kuwa miji ni mifumo thabiti. Jiji linalostahimili ni lile linayotathmini, kupanga na kuchukua hatua kujinaa na kujibu hatari zote - za ghafla au polepole, zinazotarajiwa au zizizotarajiwa. Katika mshipa huu, jiji lililothabiti linaweza kuwa chanzo cha fursa kwa wote, wakati ikiendeleza maendeleo ya maeneo ya vijijini. Jiji lenye ujasiri pia limenaaliwa kujimudu na kujikuamua kutoka kwa vitisho vyovyote vya mazingira na mafadhaiko ya idadi ya watu, huku ikidumisha majukumu yake muhimu, muundo na utambulisho. Ikisimamiwa vibaya, mchanganyiko wa ukuaji wa idadi ya watu mijini, uhamiaji wa kudumu na wa muda mfupi unaweza kushinikiza miundombinu ya mitaa na huduma za umma, na kusababisha ukosefu wa usalama wa kijamii, matarajio yaliyoshindwa na hasira. Kwa hivyo, leo, makazi duni bado ni shida kubwa barani Afrika, na nchi kama Zimbabwe, ambayo ina asilimia 17.9 ya watu wanaoishi katika makazi duni, na Niger, ambayo ina asilimia 81.9 ya watu wanaoishi katika makazi duni (Chenal, 2016). Idadi ya watu wa Afrika ambao wanaishi katika makazi duni walipata changamoto ya upatikanaji wa makazi na miundombinu ya kutosha na ya bei rahisi (UN-Habitat, 2014), pamoja na viwango vya juu vya ukosefu wa ajira licha ya kuongezeka kwa watu na upatikanaji mdogo sana wa nafasi za kazi nje ya uchumi usio rasmi (Avner na Lall, 2016).

Ukuaji wa uchumi umeleta bei za juu hasa kulingana na kiwango cha maendeleo na ubora wa huduma za umma zinazotolewa, pamoja na msongamano mkubwa na ukosefu wa huduma katika miji mingi ya Afrika. Kwa kuongezea, uchache wa usafirishaji wa umma, miundombinu duni na gharama kubwa za kusafiri huchangia kuwatenga wahamiaji kwa nafasi za kazi (Lall et al., 2017). Umbali wa makazi unazidisha gharama ya usafiri na ya kutafuta kazi. Ushahidi unaonyesha kuwa Addis Ababa na Kigali, wakaazi wachanga katika vitongoji vya pembeni bila ruzuku ya usafiri usioweza kuambukizwa wana uwezekano mkubwa wa kuwa na kazi zisizo rasmi (ibid.). Kwa wahamiaji, kuna biashara kati ya utaftaji kwa nafasi mpya na

bei za juu katika maeneo ya mijini ikilinganishwa na maeneo ya vijijini kwa sababu ya gharama za uchukuzi, ardhi na kodi. Vyakula, kama mboga safi au ya kutoka kwenye jokofu, mayai, maziwa na bidhaa za mayai, pia ni ghali zaidi katika miji ya Afrika kuliko katika maeneo mengine (Nakamura et al., 2019). Kinyume na upungufu huu, kupnaa kwa bei kunaashiria upunguzaji mkubwa wa ustawi wa kaya, wakati gharama za kusafiri na usafirishaji duni wa umma pia huathiri nafasi kwa wahamiaji kuingia katika nafasi za kawaida za kazi. Vivyo hivyo, namna ya uchukuzi huamua wiani wa ajira na idadi ya watu ndani ya miji. Kwa kuongezea, msongamano wa barabarani katika miji kadhaa ya Afrika, kama vile Accra, Dar es Salaam, Kinshasa, Lagos na Nairobi, huathiri mwingiliano wa kiuchumi na usambazaji wa fursa miongoni mwa wahamiaji. Miji ya kati kwa hivyo huibuka kama maeneo yanayowezekana zaidi ya kwanza, kwani huwa yanapatikana kwa mwili na kitamaduni. Hayana gharama kubwa kufikia na kwa sababu hiyo, mitnao ya uhamiaji pia ina uwezekano mkubwa wa kuanzishwa, ikipunguza zaidi gharama ya uhamiaji na ujumuishaji. Kwa kuongezea, ukaribu wa miji ya kati husaidia idadi ya watu vijijini ikiwa ina sambazwa kijamii na kiuchumi (Ingelaere et al., 2018).

Uhamaji katika duara (harakati ya wahamaji wanao fanya kazi kutoka maeneo ya nyumbani kwao na nchi za ugenini kila marani la maana sana. Wafanyakazi wa msimu ni muhimu sana kwa kaya zenye mitaa kadha wanapoimarisha maisha (Agesa, 2004). Kwa hivyo uhamiaji unaonekana kama mkakati wa kupunguza hatari kwa kukabiliana na hali ya mafadhaiko ya mazingira (Hunnes, 2012; Smucker na Wisner, 2008). Uchunguzi umegundua kuwa katika visa vingi, pesa zinazopelekwa kutoka mijini ni rasilimali muhimu kwa kaya za vijijini (de Brauw, 2014). Kwa mfano, katika maeneo ya Sahel na Sudan, harakati za mzunguko wa msimu huhamasisha wafanyikazi wakati wa mvua. Kaya kulingana na mifumo anuwai inaweza kuachilia nguvu kwa kazi zao wakati wa kiangazi na kufikia uhamiaji wa umbali mrefu kwenda kwenye miji ya Ghuba ya Guinea au Afrika Kaskazini au Kati (FAO, 2017). Mara nyingi, uhamiaji wa msimu huunganika na viwango vya juu vya kutokuwa rasmi katika shughuli za kiuchumi na katika makazi. Kwa ujumla, wahamiaji hawa wana uwezekano wa kuwa katika hatari zaidi wanapohamia jiji (Potts, 2013).

Uhamaji katika duara pia unajumuisha wahamiaji wanaorudi nyumbani kwa sababu hali ya miji katika jiji ni mbaya sana. Kwa mfano, wahamiaji ambao hawajaunganishwa sana nchini wanaweza kuwa katika hatari zaidi kufanya kazi katika sekta zenye mshahara mdogo na kushiriki vyumba vyao (ibid.). Katika visa hivi, ukosefu wa usalama na hatari inaweza kusababisha uhamiaji mkubwa kutoka kwenye miji. Hadi sasa, wafadhili na makanisa vimekuwa na jukumu muhimu katika kupunguza hatari ya wahamiaji katika miji ya Afrika (ibid.). Kwa kweli, mwenendo wa uhamiaji unaosimamiwa vizuri unaweza kuchangia kupunguza usawa mkubwa wa vijijini na mijini kwa kuunda uhusiano wa kiuchumi kati ya miji na vijijini na athari nzuri katika maendeleo ya jamii. Kwa njia hii, sera na mipango ingetambua vijijini na mijini kama mwisho wa mwendelezo huo wa kibinadamu badala ya vyombo vya ushindani.

Hasa kwa sababu ya uhaba wa nyumba bora, kuongezeka kwa masoko ya kukodisha na gharama kubwa za jamii, wahamiaji hawana chaguo bora zaidi kuliko kukaa katika miji na makazi duni, ambapo wahamiaji walio katika mazingira magumu wanawakilishwa kwa kiasi kikubwa ndani ya makazi duni zaidi (IOM, 2015). Licha ya usanidi tofauti wa anga na matumizi ya ardhi kati ya jiji moja na jingine, mifumo

mingine pana yako Karibu na pembezoni mwa miji mingi ya Afrika, kuna mazoea mengi ya umiliki wa ardhi yasiyo rasmi.

Maendeleo yasiyopangwa ya miji, idadi ya watu mijini inayokua, na upanuzi uliopo wa maeneo ya makazi ya miji inaongoza majadiliano kuhusu kukua kwa miji isiyo na faida, uharibifu wa mazingira, kukuza ukosefu wa usawa na kuendeleza chuki dhidi ya wahamiaji kuendelea kusababisha shida hizi. Walakini, mabadiliko ya mijini barani Afrika yanaendelea na kwa hivyo kuna fursa kadhaa za kuweka misingi ya maisha bora ya baadaye ya mijini.

Mambo yanabadilika katika viwango tofauti vya utawala wa mijini Katika miji, vyama vya miji, mashirikisho ya watu masikini wa mijini, vyama vya wanawake na vyama vya kidini vinaendelea kuchukua jukumu muhimu katika kukabilian na changamoto maalum za kupata makazi na mahitaji ya kwanza ya makazi ya wahamiaji wapya wa mijini. Wakati huo huo, katika miaka ya hivi karibuni, miji inatambuliwa kama vigezo muhimu katika utawala wa uhamiaji. Serikali za Afrika na taasisi bara, kama vile Benki ya Maendeleo ya Afrika, Jumuiya ya Afrika na UNECA, zimetambua athari uzuri wa ukuaji wa miji kwa maendeleo ya bara. Ripoti ya hivi karibuni ya UNECA (2017) inasema kuwa "ukuaji wa haraka wa miji wa Afrika ni fursa na changamoto. Ingawa simulizi lililopo limezingatia sana matokeo mabaya ya ukuaji wa miji ya Afrika, kuna maarifa yanayozidi kuongezeka wa uwezo wake wa kuendeleza ukuaji na mabadiliko. "Viongozi wa Afrika walithibitisha wazi hitaji la kutumia uwezo wa ukuaji wa miji ili kuleta mabadiliko ya kimuundo kwa kupitia Nafasi ya Kawaida ya Afrika katika Mkutano wa Tatu wa Umoja wa Mataifa kuhusu Makazi na Maendeleo ya Kudumu ya Mjini (HABITAT-III) uliopitishwa mnamo 2016."

Katika ngazi za kimataifa, kuna makubaliano ya Jumla kwa wazo kuwa ukuaji uliosimamiwa vyema ni muhimu katika kuleta uwezo wa maendeleo ya bara. Katika Ajenda ya Maendeleo ya Kudumu ya hadi mwaka wa 2030, Nchi Wanachama wa Umoja wa Mataifa zimejumuisha lengo la SDG 11 ("lengo la mijini") linalolenga "kufanya miji na makazi ya watu kwa pamoja, salama, yenye uthabiti na ya kudumu." Lengo la SDG 11 linazitaka nchi zote "kudumisha ukuaji wa miji uliomarishwa na kujumuishwa na uwezo wa kuhusisha, kujumuisha na kupanga na utawala wa kudumu kwa makazi ya watu katika nchi zote". Msimamo mkuu wa Afrika katika mikutano ya Habitat III unatazamia maendeleo ya miji kama chombo cha mikakati ya maendeleo ya kudumu na ya kuhusisha wote. Ajenda ya Utendakazi wa Addis Ababa ya 2015 pia inathibitisha uhusiano muhimu kati ya mikakati ya ya kitaifa ya maendeleo ya kudumu, na ujumuishaji wa maendeleo ya miji (UN DESA, 2015). Sambamba na hayo, Ajenda ya 2063 inatambua ukuaji wa miji kama mojawapo ya vipengee muhimu vya ufufuaji na mabadiliko. Katika ripoti ya 2016, "Katika usalama na utu: kushughulikia misafara mikubwa ya wakimbizi na wahamiaji", Katibu Mkuu wa Umoja wa Mataifa anasema kuwa serikali za mitaa ni muhimu sana katika utekelezaji wa sera za uhamiaji. Azimio la Mechelen juu ya Miji na Uhamiaji linaongeza mchango mkubwa katika kuwianisha sera za uhamiaji katika utawala na mipango ya miji. Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji Sahihi wenye Usalama na Mpangilio Mwema, Mkataba wa Kimataifa wa Wakimbizi na Mfumo wa Sera za Afrika za Uhamiaji wa Umoja wa Afrika wa 2017 na na Mpango wa Utekelezaji wa 2018-2020 zinasisitiza jinsi uimarishaji wa mwelekeo wa mitaa wa sera za uhamiaji ni muhimu sana katika kukuza fursa za maendeleo ya miji yanayosimamiwa vizuri inaleta. Ajenda Mpya ya Miji inajitolea kusaidia wahamiaji, wakimbizi na waliofurushwa katika makao ya miji, katika kuoata uwezo wa kutosha wa kujikimu kimaisha na fursa za kazi zenye tija na zenye heshimawakiwa wanazingatia hali za kitaifa.

Kwa jumla kuna ongezeko la ufahamu kuhusu nafasi ya miji katika mabadiliko ya sera za uhamiaji. Kati ya miaka ya 2013 na ya 2018, Accra, Addis Ababa, Cape Town, Dakar, Durban, Kigali, Lagos, Luxor, Nairobi na Paynesville bado hazikuwa zimejumika na Mkakati wa Miji 100 Iliyojikimu ili kuweka kipaumbele na kutimiza mikakati ya kujikimu. Mamlaka ya miji huko Narok (Kenya) na Moshi. Leo, watunga sera za Afrika, serikali za mitaa na serikali kadhaa za kitaifa zinatambua michango muhimu ya kijamii, kiuchumi na kitamaduni ambayo wahamiaji wanaweza kuleta katika kukua kwa mijini.

HITIMISHO

Kuna usaidizi ulioenea wa kitaasisi unaendeleza wazo kuwa, licha ya kuwa kwa simulizi maalum linaloeleza miji ya Afrika kama miji kuu ambaya hian uwezo wa kusimamia matarajio ya kijamii na ya kiuchumi ya jamii za vijana, miji ya Afrika inaweza kuwa vigezo muhimu katika kutimiza maendeleo ya kudumukwa wote.

Jambo la kwanza, miji ya Afrika inaendelea kuwa na umuhimu katika zalishaji wa bidhaa na huduma ulimwenguni. Katika hali ya mipangilio ya utnaawazi, ujumuishaji unaokua wa miji ya Afrika unaweza kukuza ufunguzi wa fursa za ajira katika sekta za kibinafsi, na pamoja na mikakati ya uzinduzi wa kazi na ujuzi, unaweza kubadilisha hali ya kijamii za kisasa katika miji. Kwa sababu hii, katika miaka michache iliyopita, mashirika mengi yametekeleza mipango inayowaangazia vijana, ambao ndio waathiriwa wakuu wa ukosefu wa ajira. Maribio ya kukabiliana na upungufu katika masoko ya ajira ni pamoja na usafi wa mazingira ya kijamii, mashirika ya ukusanyaji wa taka mijini, pamoja na misaada ya kuanzisha, na huduma za maendeleo ya kibiashara kwa kujajiri, changamoto za uvumbuzi ili kuzidisha miradi ya ajira kwa vijana walio katika mazingira magumu.

La pili, uboreshaji wa hali ya maisha ya wahamiaji katika miji ya Afrika unahitaji mipangilio ya udhamini ambayo inawezesha utawala na wananchi kutawalia uhamiaji huku raia wakipata faida za uchumi na mali asili ya miji yao. Kwa upnae mwingine, kubadilisha miji ili kuwa vyanzo vya maendeleo ya kipekee ya kijamii kwa wote pia kunasheheni kuweka mbele utawala wa uhamiaji katika mijadala ya maendeleo ya miji. Bila shaka, serikali kuu zitabaki kuwa wahusika wakuu katika uzinduzi wa sera bora za miji na utunzaji wa sheria kwa maendeleo ya kudumu ya miji, ila serikali kuu na za majimbo, pamoja na vikundi vya kutetea haki za kijamii, zinaweza kuwa za maana kutimiza maendeleo ya kudumu na ubora kwa wote. Jinsi maamuzi kadhaa ya kimataifa yanavyoendelezwa, kuhamisha jukumu la usimamizi wa miji kutoka serikali kuu hadi serikali za mitaa kunazidi kuwa na umuhimu katika hali ya utengenezaji wa sera za uhamiaji. Mabadiliko kama hayo, kuhama kutoka suluhisho za muda, kungewafaidi wahamiaji wa mijini na jamii zinazowakaribisha.

La tatu, kupanga kwa maendelo ya kudumu ya miji pia kunahitaji kuzingatiwa kwa uhusiano wa vijijini na miji, ukuaji wa idadi ya watu, fursa za ajira, mifumo ya utawala na mifumo ya uhamiaji ya kimataifa Ugnaa ni mfano mzuri. Mnamo mwaka wa 2010, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Miji ilianza mipangilio wa kukuza mradi wake wa kitaifa wa maendeleo ya miji kwa pembejeo na msaada kutoka kwa wadau mbali mbali, kama washirika wa kimataifa, kitaifa na wa mitaa. Mtindo huu unaoendeshwa na jamii umekuwa na mafanikio hasa katika kuwezesha ujumuishaji wa wahamiaji katika maeneo ya miji. Kama kanuni ya jumla, njia zinazofanikiwa zitawaangazia watu, ikiwa ni pamoja na vikundi vya kijamii na vyama vinavyofanya kazi pamoja na kujaribu kupata msingi sawa.

La nne, ni muhimu kujielekeza katika usawazishaji, ujumuishaji, uchambuzi na usambazaji wa habari za wahamiaji katika ngazi ya mitaa. Pembejeo za kimfumo na kwa wakati zinaweza kuongeza ubora wa sera ya uhamiaji katika maeneo ya miji ya vipimo vyote, pale ambapo wadau wanahusika kikamilifu katika uchambuzi wa miradi na upangaji na maboresho ya miundombinu.

Zikiwekwa kwa pamoja, vifaa vipya vya udhamini vikiwa vinawezesha miji kukimu idadi inayoongezwa na uhamiaji, ushirika kati ya usimamizi wa kitaifa na wa mitaa katika nyanja za usimamizi wa uhamiaji katika uwanja wa utawala wa uhamiaji, mipango ya muda mrefu, upangaji wa maendeleo ya miji na ya knaa ambayo yanajumuisha na kushirikisha, na shughuli za watu ni hatua muhimu kwa mabadiliko ya dhana ambayo inabadilisha miji kuwa vituo vya maendeleo ya umoja kwa wote. Katika hali ambazo ripoti zinaashiria chuki dhidi ya wageni na mitazamo mbaya kwa wahamiaji imeenea katika miji yote ya Afrika, itakuwa mikakati bora zaidi kuhamisha sera za uhamiaji kuwa vipaumbele vya juu vya utawala wa miji ili kuendeleza kikamilifu uwezo wa miji, kama vituo vinavyowezesha watu na kama viungo katika ulimwengu unaozidi kushikamana.

BIBLIOGRAPHY

- Agesa, R.
2004 One family, two households: Rural to urban migration in Kenya. *Review of Economics of the Household*, 2:161–178.
- Avner, P. na S.V. Lall
2016 Matchmaking in Nairobi: The role of Ina use. Policy Research Working Paper No. 7904. World Bank, Washington, D.C.
- Chenal, J.
2016 *Capitalizing on Urbanization. The Importance of Planning, Infrastructure, na Finance for Africa's Growing Cities*. Brookings, Washington, D.C.
- Cobbinah, P.B., M.O. Erdiaw-Kwasie na P. Amoateng
2015 Africa's urbanisation. Implications for sustainable development. *Cities*, 47:62–72.
- de Brauw, A.
2014 *Migration, Youth, na Agricultural Productivity in Ethiopia*. Inapatikana <https://ageconsearch.umn.edu/record/189684/?ln=en>.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)
2017 *The State of Food and Agriculture: Leveraging Food Systems for Inclusive Rural Transformation*. Rome.
- Freund, B.
2012 *The African City: A History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hunnes, D.E.
2012 Understanding rural-to-urban migration in Ethiopia: Driving factors, analytical frameworks, na recommendations. *Journal of Global Health Perspectives*, 2(1):12–31.
- Ingelaere, B., L. Christiaensen, J. de Weerdt na R. Kanbur
2018 Why secondary towns can be important for poverty reduction – A migrant's perspective. *World Development*, 105(C):273–282.
- International Organization for Migration (IOM)
2015 *World Migration Report 2015 – Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility*. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2015-migrants-and-cities-new-partnerships-manage-mobility>.
- Kriticos, S.
2017 *Urban Giants: The Costs of Primacy in Sub-Saharan Africa*. University of Oxford na the London School of Economics na Political Science, Oxford.
- Lall, S.V., J.V. Henderson na A.J. Venables
2017 *Africa's Cities: Opening Doors to the World*. World Bank, Washington, D.C.
- Lohnert, B.
2017 Migration na the Rural-Urban Transition in Sub-Saharan Africa. Centre for Rural Development (SLE) Discussion Paper 05/2017. Berlin.
- Mercnaalli, S. and B. Losch (eds.)
2017 *Rural Africa in Motion. Dynamics and Drivers of Migration South of the Sahara*. FAO na Centre de Coopération Internationale en Recherche Agronomique pour le Développement, Rome.
- Muggah, R. na D. Kilcullen
2016 *These are Africa's Fastest-Growing Cities – and They'll Make or Break the Continent*. World Economic Forum on Africa, Kigali, 11–13 May.

- Nakamura, S., R. Harati, S.V. Lall, Y. Dikhanov, N. Hamadeh, W.V. Oliver, M.O. Rissanen na M. Yamanaka
2019 Is living in African cities expensive? *Journal of Applied Economics Letters*, 26(12):1007–1012.
- Pieterse, E., S. Parnell na G. Hayson
2018 African dreams: Locating urban infrastructure in the 2030 Sustainable Developmental Agenda. *Area Development and Policy*, 3(2):149–169.
- Potts, D.
2012 *Whatever Happened to Africa's Rapid Urbanisation? Counterpoints*. Africa Research Institute, London.
2013 Rural-urban na urban-rural migration flows as indicators of economic opportunity in Sub-Saharan Africa: What do the data tell us? Migrating Out of Poverty Research Programme Working Paper. University of Sussex, Brighton.
- Sassen, S.
2014 *Expulsions: Brutality na Complexity in the Global Economy*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Satterthwaite, D.
2016 Background Paper: Small na intermediate urban centres in sub-Saharan Africa. Working Paper no. 6. International Institute for Environment na Development (IIED), London.
- Smucker, T.A. na B. Wisner
2008 Changing household responses to drought in Tharaka, Kenya: Vulnerability, persistence na challenge. *Disasters*, 32(2):190–215.
- Tacoli, C.
2012 Urbanization, gender and urban poverty: paid work na unpaid carework in the city. Urbanization na Emerging Population Issues Working Paper 7. IIED, London na New York.
- Tacoli, C., G. McGranahan and D. Satterthwaite
2015 Urbanisation, rural–urban migration na urban poverty. IIED Working Paper. IIED, London.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)
2018 *Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation*. United Nations, New York na Geneva.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA)
2015 Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development. United Nations, New York.
- United Nations Economic Commission for Africa (UNECA)
2017 *Economic Report on Africa 2017: Urbanization and Industrialization for Africa's Transformation*. United Nations, Addis Ababa.
- United Nations Human Settlement Programme (UN-Habitat)
2014 *The State of African Cities 2014: Re-imagining Sustainable Urban Transitions*. Nairobi.
2018 *Migration and Inclusive Cities: a Guide for Arab City Leaders*. Nairobi.
- van Noorloos, F. na M. Kloosterboer
2018 Africa's new cities: The contested future of urbanisation. *Urban Studies*, 55(6):1223–1241.
- World Bank
2015 *Côte d'Ivoire Urbanization Review*. Diversified Urbanization. Washington, D.C.

Wenyeji na wakimbizi wa ndani (IDPs) huko Pulka wanafurahia kipindi kifupi cha mvua inayohitajika mwishoni mwa msimu wa mvua kubwa wakati ambapo dhoruba za mchanga huwa nyingi. Wakati wa mvua unapofika, wakimbizi wa ndani hapa Pulka huwasili kutoka vijiji vilivyoathiriwa na Boko Haram.

© IOM 2018 / Alfred CABALLERO

5

UKIMBIZI NDANI YA
NCHI BARANI AFRIKA

SURA YA 5

UKIMBIZI NDANI YA NCHINI BARANI AFRIKA

Wanaishi:	Mohammed Abdiker (IOM) na Minata Samate Cessouma (AUC)
Waliochangia:	Ginette Kidd and Kerry Maze (IOM) and Pamoussa Konsimbo (AUC)

UTANGULIZI

Mizozo, migogoro, majanga na athari za kubadilika kwa hali za anga zinazidi kuwatorosha mamilioni ya watu, ila idadi kubwa ya waliotoroshwa hubaki katika mipaka ya nchi zao, jambo linalotambuliwa kama “ukimbizi wa ndani”. Kwa hao watu binafsi, familia na jamii, uhamaji silo jambo la hiari ila ni hali ya kuokoa maisha yao, jambo la umuhimu kuhakikisha usalama wao. Duniani kote, kuna kadirio la watu milioni 41.3 waliokimbizwa ndani ya nchi zao kutokana na mizozo na vurugu, takriban asilimia 41 ya watu waliokuwa kwenye nchi za Afrika mwaka wa 2019 (IDMC, 2019)¹. Katika mwaka huo, ukame, mafuriko na kimbunga cha kitropiki katika bara kiliwaondoa watu wengine milioni 26 (IDMC, 2019a, 2019b)

Wakimbizi wa ndani sio wakimbizi kutoka nje ya nchi, wao hawapokei ulinzi wa kimataifa ambao hupatikana baada ya kuvuka mpaka wa kitaifa wakati wa migogoro. Kama wananchi ambao huendelea kuishi – ijapokuwa waliondoka makazi yao ya kawaida – Usalama wa wakimbizi wa dani huwa katika mamlaka za kitaifa na ya mitaa. Hata hivyo, mgogoro unaokua uhamiaji wa ndani hudhoofisha uwezo wa taifa kudhibiti, na kwa wakati mwingine, ni taifa lilo hilo huenda kuwa ndilo limesababisha huo ukimbizi wa ndani, labda moja kwa moja au kwa kukosa uwezo wa kuzingatia usalama tosha kusha kusababisha (na katika) uhamishaji. Mfumo usaidizi wa watu huhusika, inavyofaa, katika kusaidia taifa kuwalinda na kuwasaidia wanchi wake. Hata hivyo, kwa mara nyingi huwa ni jamii ya wenyeji na ukarimu wa kuwakaribisha wakimbizi ambao huwa unasaidia kwa kutoa usalama na usaidizi hivyo basi kubeba uzito wa athari za uhamishaji.

Kitendo cha usaidizi wa jamii ni muhimu katika kuokoa maisha na kuangazia mahitaji ya kimsingi ila hakijitokezi katika kuangazia sababu kuu bali siyo matokeo ya uhamiaji wa ndani. Kwa kuwa na mambo mengi yanayozua pamoja na athari za uhamiaji wa ndani, uanzilishi wa mikakati ya amani sharti yaambatane na matendo ya usaidizi na usalama wa jamii. Ingawaje kuna ufahamu wa hitaji ya kuzidisha wazo la kuangazia uhamiaji wa ndani zaidi ya matendo ya usaidizi wa jamii, miundo ya usaidizi na wataalamu hawajakuwa makini ili kusaidia kuleta ufahamu unaofaa.

Katika mwaka wa 2015, Nchi Wanachama wa Umoja wa Mataifa ziliahidhi kutimiza Malengo 17 ya Maendeleo ya Kudumu (SDGs), ikiwemo ahadi kuu ya kutomwacha

¹ Ripoti hii ina takwimu ziliokaguliwa na kuripotwa na IDMC mwaka wa 2018 na inachunguza hali za ukimbizi zinazokumba mabara. See also OCHA, 2019.

yeyote nyuma, ambayo pia inawasheheni wakimbizi wa ndani. Iliyooangaziwa katika Ajenda ya 2063 ya Umoja wa Afrika, utatuzi wa ukimbizi wa ndani na kuzuia kuota upya kwa uhamishaji wa lazima ni muhimu kwa unawiri na maendeleo ya usoni ya bara la Afrika.

Baada ya angazio fupi ya hali iliyopo ya ukimbizi wa ndani katika Afrika, sura hii inatazamia uhusiano kati ya usaidizi wa jamii, amani na maendeleo na uwezo wa kuzuia na kuingia athari za ukimbizi na baada ya muda kusuluhisha hali za ukimbizi wa ndani.

Snauku la manaishi 1. Ufafanuzi

“Ukimbizi wa ndani” unamaanisha uhamiaji wa kulazimishwa, utoroshaji au ubadilishaji wa makao, wa watu au vikundi vya watu ndani ya mipaka inayotambulika kimataifa ya nchi.

“Mkimbizi wa Ndani (IDP)” mtu au kikundi cha watu ambaoambao hawajavuka mpaka wan chi unatambuliwa kimataifa, waliolazimishwa kutoroka au kuacha nyumba zao, au maeneo yao ya makazi, kwa sababu halisi ya au ili kuepukana na vita vya kisilaha, hali zozote za vita, ukiukaji wa haki za binadamu, au majanga ya kuletwa na matendo ya watu.

– Kampala Convention, 2009

MNAHARI: UKIMBIZI WA NDANI AFRIKA

Katika miaka michache iliyopita, maswala yanayohusika na ukimbizi wa ndani yamegusa, kwa kiwango fulani, karibu nchi zote za Afrika, kuanzia familia chache zinazotoroka janga fulani hadi kwa mamilioni ya watu waliotoroshwa kwa ajili ya migogoro, vita, janga au mkusanyiko wa vitukio hivi vyote (IDMC, n.d).

Ilhali wakimbizi wengine wa ndani wamepata suluhisho kwa hali zao za awali za ukimbizi², mnamo mwaka wa 2018, zaidi ya watu 10.1 walikimbizwa upya katika bara, hususan katika nchi 21³. Katika baadhi ya nchi hizi, wengi wa wakimbizi hawa walikuwa wa ndani. Kimataifa, zaidi ya thuluthi mbili za nchi za Afrika zilikuwa kati ya nchi kumi kuu za ukimbizi wa ndani unaotokana na vita: Uhabeshi, Jamhuri ya Kimedrasua ya Kongo, Somalia, Nigeria, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Cameroon na Sudan ya Kusini zinavyofuatana; huku Nigeria, Somalia na Kenya zikiwa kati ya nchi kumi tawala kwa ukimbizi unaotokana na majanga. Karibu asilimia 80 za nchi (za Afrika) zinazokabiliana na ukimbizi ulioibuka upya zilihitaajika kukabiliana na vita na majanga kwa wakati mmoja, mara zingine kama mojawapo ya sababu kuu anzilishi za ukimbizi, na pia wakai mwingine katika sehemu tofauti za nchi.

Jambo hili linaashiria umuhimu wa nchi za Afrika kukabilia na na sababu zinazoleta ukimbizi unaoletwa na migogoro na majanga, pamoja na uhusiano kati ya mambo haya mawili kama njia moja ya kukabiliana na kutatua hali za ukimbizi. Kwa mfano, vita vya kisilaha na udhaifu unaweza kuleta ongezeko katika madhara ya majanga, ilhali madhara ya mabadiliko ya hali ya anga yanawezazidisha ukimbizi wa ndani, ka vile mabadiliko makali ya hali ya anga, mabadiliko ya anga yasiyo ya kawaida

² Ni muhimu kutambua kwamba wakati wa kupata takwimu sahihi kuhusu kiwango cha uhamishaji wa ndani, hata wakati kuna takwimu, hii sio dhihirisho la anuwai na athari za uhamiaji au mafanikio katika kupata suluhisho za kudumu. Tazama mfano wa IDMC, 2019a.

³ Hii haijumuishi idadi kamili ya nchi ambazo pia zilichukua kinga, uthabiti na hatari za majanga shughuli za kupunguza, lengo lake ni kupunguza hatari za makazi yao kutokea. Takwimu zilizowasilishwa katika hii aya zote zimetolewa kutoka IDMC, 2019b.

na ongezeko la majangwa hufanya maisha ya vijijini kuwa mahumu na kuongeza udhaifu wa muda, huzidisha hali ya kupigania maliasili zilizo haba. Ingawaje uhamishaji unaosababishwa na janga asili mara nyingi huwa ni sa muda mfupi, hali yao ya kujitokeza mara kwa ara huzidisha udhaifu na unahitaji nguvu ili kusuluhisha mambo yanayoyaendeleza.

Sababu na madhara ya ukimbizi unaoletwa na migogoro na janga asili huambatana na udhaifu, ambapo umasikini, ubaguzi, udhaifu na uharibifu wa mazingira ndizo sababu kuu anzilishi. Ikizingatiwa dhidi ya viashiria vya maendeleo, zaidi ya robo tatu (76%) ya nchi za Afika zinazokumbana na ukimbizi wa ndani zinapatikana katika vyeo vya Umoja wa Mataifa vya nchi zisizoendelea (UN DESA, Economic Analysis na Policy Division, n.d.). Maendeleo ya chini yanaweza kuwa (japo si kwa kipekee) jambo linaloongoza udhaifu, ilhali ukimbizi unawezadidimiza maendeleo, kuwafanya watu wakawa masikini na unawezaleta mahitaji ya usalama yasiyotimizwa, ukosefu wa mtaji wa kijamii, sintofahamu za kijamii, pamoja na za jamii wenyeji na madhara mengi mabaya. Mwishowe huwa kuna uhusiano wa ndani kati ya maendeleo na utatuzi wa ukimbizi wa ndani, iwe ni kutokana na kuzia na kupunguza hatari au kuepukana na madhara ya uhamiaji katika eneo kubwa na kuelekea katika suluhu za kudumu.

MIFUMO HUSIKA KATIKA HALI YA AFRIKA

Idadi kuu ya vifaa vya kimataifa na mifumo inayotawalia ukimbizi wa ndani pia inazungumzia utata wa hoja : (a) Ajenda ya Maendeleo ya Kudumu ya mwaka wa 2030 (SDGs); (b) Ajenda ya Utendaji wa Addis Ababa ya Kongamano la Tatu la Kimataifa kuhusu Udhhamini wa Maendeleo; (c) Azimio la Paris la Ubora wa Udhhamini; (d) Mfumo wa Sendai wa Upunguzaji wa Hatari ya Majanga ya 2015-2030 (Sendai Framework); (e) Mkataba wa Paris wa Mabadiliko ya Hali ya Hewa (Paris Agreement); (f) Kanuni zinazoongoza za Ukimbizi wa Ndani; (g) Itifaki ya Mkataba wa Maziwa Makuu wa Wakimbizi wa Ndani; na (h) Kongamano la Umoja wa Afrika wa Usalama na Usadizi wa Wakimbizi wa Ndani (Kampala Convention). Ingawa vinachipukakutoka Nyanja tofauti kwa kupitia njia tofauti, vifaa hivi vinasaidia kwa njia za kuzuia, kupunguza hatari za, kukabiliana na kutatua ukimbizi wa ndani.

Jambo la maana, Afrika ni wenyeji wa kifaa cha kisheria cha kwanza ulimwenguni cha ukimbizi wa ndani, Mkataba wa Kampala. Hatua kuu kwa wakimbizi wa ndani Afrika na uongozi kote duniani unawakilisha agizo za nchi za Afrika katikanchi za Afrika kukabiliana kikamilifu na swala la ukimbizi wa ndani. Baada ya kupitishwa mwaka wa 2009, Mkataba wa Kampala ulianza kutumiaka mnamo Desema ya mwaka 2012. Nchi wanachama arobaini (40) za Afrika ni watia sahihi katika mkataba huo, na hadi Februari ya 2020, nchi 29 zimeikubali kisheria. Ilhali mataifa tayari yameweka ahadi kuu katika mkataba huo, bado unahitaji kutafsiriwa kimpangilio hadi kuwa jambo linalotendwa na Mataifa ya Afrika ili kujivunia uwezo wako kamilifu (ICRC, 2018). Kati ya mambo mengine, taasisi imara ya kuchunguza na kuripoti unawezakuza utendaji. Mnamo mwaka wa 2019, mkataba uliadhimisha miaka yake kumi, ukaonyesha msukumo mkubwa wa Umoja wa Mataifa, pamoja na mataifa wanachama kusisitiza matumizi katika bara lote⁴. Mtnaao (African Union) uliofunguliwa hivi karibuni katika Kongamano La Kawaida la thelathini na tatu la Umoja wa Mataifa, unaochunguza sahihi na uwekaji sharia wa mikataba ya mataifa wanachama, unaazimia kukuza msaada zidi kwa Mkataba wa Kampala na mikataba mengine.

⁴ Baadhi ya nchi kama Kenya zina mifumo na sera zinazowaifidi wakimbizi wa ndani bila kupitisha Mkataba wa Kampala.

Snauku la manaishi 2. Kutimiza Mkataba wa Kampala: Mpangilio wa Utendaji wa Harare

Kongamano la mawaziri wa Mataifa Wanachama wa Mkataba wa Kampala walizindua mpangilio wa utendaji wa kwanza mnamo Aprili ya 2017. Mpangilio wa Utendaji wa Harare ulikadiriya sehemu za kupewa kipaumbele, pamoja na shughuli ambazo zinaweza kupitishwa na kutimizwa na Umoja wa Afrika, Mataifa Wanachama, jamii za kiuchumi za knaa na wadau.

Mpangilio huo wa utendaji umeundwa katika malengo matano ya Mkataba wa Kampala.

- (a) Kuanzisha mfumo wa umoja, ushirika na kukuzwa kwa suluhu za kudumu kati ya taifa wanachama.
- (b) Kuanzisha mfumo wa sera za kuzuia, kukinga na kuwasaidia Wakimbizi wa Ndani katika viwango vya kitaifa.
- (c) Kukuza na kuthibitisha mipangilioya kitaifa na ya knaa ili kuzuia na kutamatisha sababu kuu za ukimbizi wa ndana na kutoa suluhu za kudumu.
- (d) Kukuza majukumu ya nchi wanachama.
- (e) Kutambua majukumu halisi, na wajibu wa vikundi vilivyojihami Identify, watendaji wasio wa kitaifa na watendaji wengine muhimu zikiwemo mashirika ya kutetea hazi za kibinadamu.

Mikakati mengine saidizi na za kuthibitisa ni pamoja na Mamlaka ya Kimataifa ya Maendeleo (IGAD, ambayo inazingatia ukimbizi wa ndani katika mfumo wake wa Sera za Uhamiaji wa Knaa (2012), hivyo basi kukuza, kati ya mengine, upitishaji kama sheria Mkataba wa Kampala. Azimio la Nairobi kuhusu Wakimbizi wa Somalia (2012) unatambua sababu ya kutazamua kwa kina mnahari ya Somalia, hasa kwa kuzingatia idadi kubwa ya wakimbizi wa ndani na kutafuta suluhu za kudumu kwa wakimbizi Wasomali wanaorudi pamoja na wakimbizi wa ndani wa Somalia, waliokadiriwakatika Mpango wa Maendeleo ya Kitaifa ya Somalia.

Zaidi ya hayo, Kanuni za 1998 za Kuongoza Ukimbizi wa Ndani pamoja na mikakati husika za Mkataba wa Maziwa Makuu, pia zimehusishwa katika mifumo ya kawaida ya ndani au sera za kuwalinda wakimbizi wa ndani, hasa wa Kenua, Mali na Ugnaa.

KUKABILIANA NA HALI ZA UKIMBIZI WA NDANI.

Ulinzi na Usaidizi katika jamii

Wakimbizi wa ndani mara nyingi huwa na mahitaji ya ulinzi na usaidizi pamoja na changamoto ambazo lazima zikabiliwe kulingana na vyombo na mahitaji ya kisheria ambayo ni ya viwango vya kimataifa, knaa na kitaifa. Makabiliano ya awali kayika vikao vya wakimbizi wa ndani katika kulinda maisha, pamoja na uwezekano wa kupata chakula, makao, maji na usafi. Hasa katika hali za janha waathiriwa wanaweza kutolewa kabla ya, wakati wa au baada ya janga lenyewe. Katika hali zote za ukimbizi, tathmini hulenga mahitaji maalum ya waathiriwa, huku tukizingatia mahitaji muhimu ya wanawake, watoto, na wazee na wasiojiweza, na kutambua wanyonge kati ya waathiriwa. Sawia na kukabiliana na ukimbizi katika hali za wakimbizi, kambi zinawezakuanzishwa ili kuweza kutoa vigezo na huduma ya usaidizi kwa waathiriwa. Inhawaje, kwa kuongezeka, wakimbizi wa ndani hukimbilia jamii wenyeji, aghalabu wakiwa na tegemeo la kuboreshwa kwa upatikanaji wa huduma, nafasi za kazi na mitnaao ya kijamii.

Mataifa mengi wanachama wameelekeza taasisi katika miundo ya serikali ili kuhakikisha usaidizi wa mapema wa jamii na uratibu kwa pamoja na watendaji wa kijamii, kama vile Wizara ya Ushikamano, na Utendaji wa Kijamii huko Mali au Kamati ya Kitaifa ya Uratibu wa Ushauri ya Kenya, ambayo inasheheni watendaji wa taifa na wasio wa taifa. Mataifa mengine yameanzisha makambi, ya kutoa ulinzi na kuwezesha utimizaji wa usaidizi kwa wakimbizi wa ndani. Kaskazini ya Kati ya Nigeria, kwa mfano, Wakala wa Kitaifa wa Kukabiliana na hali za Dharura pamja na Wakala wa Taifa wa Kukabiliana na Hali za Dharura zinasimamia makambi kwa kutoa msaada wa kitaalamu.

Snauku la maisha 3. Ukuaji wa Miji.

Maaeneo ya miji yanakua kwa haraka Afrika, huku mabadiliko ya hali ya anga yakiwa yanazidisha ukuaji wa miji ya Afrika. Afrika ya Kusini mwa Jangwa la Sahara mara nyingi imetajwa kama eneo lenye ukuaji wa haraka wa miji (Saghir na Santoro, 2018). Kwa wakati huo mmoja, wakimbizi wa ndani mara nyingi huelekea maeneo ya miji, wakitafuta makao pamoja na huduma na kazi, ingawa huwa wanaishia wakielekea kuishi kwenye makao duni. Jambo hili huwaelekeza kwa hatari nyingi, kama vile hatari za kiasili na kuhamishwa kwa lazima. Mogadishu, kwa mfano, ni nyumbani kwa wakimbizi 600,000 wa ndani, basi kubadilisha mnamo miji na kuzidisha ukuaji wa miji (IDMC, 2018a). Baada ya muda, makaazi duni hujikuza polepole na kuwa sehemu ya miji. Zikisimamiwa vyema, miji wa Afrika inawezatumia uwezo wa wakimbizi wa ndani, maazimio na idadi ili kuendeleza fursa za kiuchumi na kijamii kwa wakaazi wa miji. Kule Maiduguri Nigeria, kwa mfano, ukimbizi wa ndani ulileta kuzuka kwa soko za mitaa katika maeneo yaliyotengwa, hivyo basi kufungua fursa mpya za kiuchumi (IDMC, 2018b).

KUPUNGUZA ATHARI KATIKA UKIMBIZI WA MUDA MREFU

Nia ya msaada wa jamii mara nyingi huwa ya muda. Ilihali, kwa kweli, hasa wakati amnapo ukimbizi hukitokeza kama matokeo ya vita, au mkusanyiko tata wa vita na janga asili, wakimbizi wanaweza baki kuwa wakimbizi kwa muda, bila ya suluhu fikirani. Kwa njia hii, njia mibadala ya kutegemea msaada inafaa kutafutwa ili kusaidia wakimbizi, pamoja na njia za kupunguza athari za ukimbizi kwa jamii wenyeji na jirani. Msaada wa mapema, watendaji wa kitaifa, watoa msaada na mashirika ya maendeleo yanapaswa kuzingatia mabadiliko kutoka msaada wa kijamii hadi msaada wa maendeleo na mikakati ya kuzuia iwapo ukimbizi umeonekana kuwa wa muda.

Maswala kuu ya kuzingatiwa ni kama vile:

- (a) **Kujitegemea:** Kuna majadiliano yanauokua ya umuhimu wa kuwekeza katika matendo ya kuwezesha upatikanaji katika masoko ya ndani ya kazi na huduma katikan kupunguza utegemeaji wa msaada kwa jamii. Mikakati ya kutafuta fursa za kuendeleza uchumi wa ndani na soko inaweza kukuza utaji na nguvu za kazi.
- (b) **Upatikanaji wa huduma:** Ukuaji wa idadi ya watu mara nyingi huknaamiza huduma asili zilizopo. Kuwekeza katika miundo na mipangilio ya serikali ili kuwezesha upatikanaji wa kutosha na rahisi mara nyingi huzuia ukuaji wa mipangilio ya knao (mara nyingi ghali) na kusaidia kukumbana na ukosefu wa huduma bora.

- (c) **Nyumba, Ardhi na Maji:** Mipangilio ya nje na ndani ya kambi, ukuaji wa haraka wa idadi ya watu inaweza kubadilisha kwa haraka soko za nyumba na kupnaisha bei ya kodi kama matokeo ya ukuaji wa mtaji. Wakimbizi wa ndani mara nyingi hukosa ulinzi wa kumiliki na huishi kwa woga wa kufurushwa. Nafasi za ardhi au umiliki wa nyumba mara nyingi hutegemea ratiba, na kwa uwezekano mitnaao ya kibinafsi ambayo wakimbizi wa ndani huenda wakakosa, pamoja na ubaguzi kuwa kizuizi kingine katika hali nyingi. Wanawake huwa kwa mara nyingi wanadhulumiwa kwa sheria na mila.

Snauku la manaishi 4. Uhamiaji katika kukuza kujitegemea

Wakimbizi wa ndani kule Kivu Kusini na maeneo mengine ya Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, kwa mfano, walianzisha mkakati unaojulikana kama *déplacement pendulaire*: unaokubalia ulinzi, mchana wanarudi kutunza mashamba yap na kisha usiku wanarudi kulala walikpokimbilia. Idadi kubwa ya mipangilio ya kukabiliana imeanzishwa na wakimbizi wa ndani wa Burundi, ikiwa pamoja na uhamiaji wa muda na kutuma wanafamilia kutafuta kazi hyky wakiuza mali wakipunguza kiasi cha au ubora wa chakula, kupunguza bei ya vitu visivyoliwa kama vile shule na afya na utegemeaji wa msaada wa kijamii (IOM, 2017).

Ilhali hali nyingi dhaifu zimeleta utegemeaji wa muda kwa msaada ulio wa kuzunguka, ghali na wa muda mfupi, au katika mikakati ya maendeleo ambayo “hayacingatii hasara” wa mshtuko au shinikizo, linaongezeka kuwa jambo la maana kuwa na mikakati kamilifu inayotatua mahitaji ya kijamii na kukabiliana na mambo yanayoeneza ukimbaji, huku tukiwa tunakuza mnahari bora ya kutatua ukimbizi. Maendeleo katika hali hii mara nyingi yatatimizwa katika mtindo wa kuzisishwa, polepole uthabiti ukikuzwa na kuazimia kurudisha wema. Kutunza muda mrefu, maono yanayoegemea maendeleo katika msaada wa kijamii kunasaidia kuendelea mipangilio amabayo baadaye huthubiti au kuelekeza katika maendeleo ya kudumu mwishowe.

Pamoja na kuwazingatia wakimbizi wa ndani, kuna haja inayokua ya kuangazia madhara ya ukimbizi katika jamii, iwe wenyeji au wanakotoka wakimbizi. Ukuaji mkubwa wa haraka wa idadi ya watu unawezazidisha makadirio ya kifesho, kuharibu soko, kuleta uharibifu wa mazingira na kusumbua uchumi ambayo tayari ni dhaifu, vigezo vya kijamii na miundo misingi. Katika jamii za wakimbizi, kwa wale hawakutaka kukimbia, kupotea kwa idadi ya wafanyakazi kupungua kwa huduma kuu na uchumi dhoofu inaweza zidisha mathara ghasia na kuzidisha udhoofu.

Mipangilio inayosaidia katika kuweka thabiti wema wa jamii inawezesha uwepo wa misingi bora ya kusaidia na kukimu mahitaji wa wakimbizi wa ndani. Vivyo hivyo, upangiliaji wa kijamii unaosaidia kuhusisha wakimbizi wa ndani unawezazidisha ubora zaidi. Kwa mfano, jamii mpya, ikiwemo wakimbizi wa ndani, inawezaleta mtaji wa bidhaa na huduma, ambayo inawezakuza soko za ndani. Wakimbizi wa ndani pia wanawezakuza ujuzi mpya na kuzidisha idadi ya wafanya kazi. Jami wenyeji zinawezafaulu kutokana na miradi ya kuleta msaada ambayo inahusisha waliotoka kwenye jamii zilizodhoofka au ambayo inategemea mapato ya wakimbizi katika jamii yote, yakiwemomsaada kwa familia, biashara au jamii husika. Katika nchi zilizo na idadi kubwa ya watu wanaoishi katika ukimbizi wa kudumu, kuwaangazia wakimbizi katika ujenzi mpya wa maisha yao kunasaidia jamii wenyeji ili kupata kuendelea katika kutimiza mengi ya malengo ya kimataifa ya SDGs (IDMC, 2017).

UUNDAJI WA MAZINGIRA MUHIMU KATIKA KUSULUHISHA UKIMBIZI.

Katika mnamo ya kutatua ukimbizi wa ndani, kuna “suluhu za kudumu” tatu. Hizi suluhu zinatatambuliwa pakubwa kuwa, kwa njia ya kufanana na Mkataba wa Kampala; (a) kurudi na kushirikisha upya (b) kushirikisha kindani (c) kuhama (Kampala Convention, Article 11).

Habari zinazotegeemewa kuhusu idadi ya wakimbizi wa ndani katika kusaidia Afrika kutimiza suluhu ya kudumu, badi hazioi. Ingawa, mienendo ya idadi ya wakimbizi wa ndani Afrika inaashiria kuwa suluhu huwa ni ngumu kupata kwa wengi. Kwa chini zaidi, maswala makuu ya kuzingatiwa ili kutimiza suluhu jinsi imetajwa katika Mkataba wa Kampala, kusheheni yafuatayo:

- (a) Upatikanaji wa hati za kufaa;
- (b) Kuendelea kujitegemea na maisha ya kujikimu;
- (c) Kuzuia dhuluma na utengano.
- (d) Mipangilio ya kuleta familia kwa pamoja, mbinu za kutatua tashwishi za mali na kuhakukusha kuwa suluhu zipo za kutosha; na
- (e) Kuhakikisha kufurahia katika haki za kitaifa na za kisiasa na uwekezaji katika mbinu za kupunguza majanga na kuwepo tayari katika maeneo yenye hatari.

Bila ya kuwepo kwa uwekezaji wa muda, dhuluma na ubaguzi unawezaendelea uchafu na ukimbizi. Iwe ukimbizi umetendeka kutokana na kitendo fulani kama vile mkurupuko wa vita, au kama kujitokeza kwa shinikizo kama vile ongezeko la jangwa, mipangilio wa kukabiliana na vyanzo lazima usheheni sera zinazowalenga masikini, ukuaji wa uchumi, kukuza nafasi za kazi, diplomasia ya kukinga, kukinga na kutatua vita, sheria, haki za kibinadamu, ujengaji wa amani ulioratibiwa, umoja wa kijamii na ustahimilivu.

Snauku la manaishi 5. Maendeleo yanayoongozwa na jamii Somalia^a

Uhusiano wa serikali na mwananchi na uwiano wa kijamii zinahamasishwa katika wilaya zinazokumbwa na ukimbizi kule Somalia kwa kupitia usaidizi katika uratibu wa maono, kupanga na kuweka kipaumbele mikakata ya kutambua mahitaji na njia za kukimu maisha ya wakimbizi wa ndani, wanaorudi na jamii zilizoathirika. Mpango huu umeleta uvumbuzi wa mambo yanayoleta ghasia na shinikizo na kuweka kipaumbele miradi ya kijamii kwa njia ya mipangilio ya utendaji wa kijamii, ambao unaongozwa na mamlaka ya mtaa ili kuongoza usaidizi wa wadau. Mikakati iliyoongozwa na serikali hukuza suluhu zinazitambuliwa kindani za unyonge na ukosefu wa ulinzi katika maeneo yanayorekodi idadi ya juu ya wakimbizi wa ndani na wanaorudi.

Kumbuka: Mpango huu unaongozwa na Serikali ya Somalia, na msaada wa kiufundi na uwezo uliotolewa na IOM na UN-Habitat, inataka kusaidia jamii zinazoishi katika maeneo yaliyoathirika na makazi yao na kurudi kwao.

HITIMISHO

Uhamiaji wa ndani unabakia kuwa wasiwasi mkubwa kote Afrika unapotokana na migogoro, janga na mchanganyiko tata wa mambo haya mawili⁵. Jinsi msemu usemavyo, “Heri kinga kuliko tiba”. Suluhu bora ya kudhibiti uhamiaji wa ndani ni kuzuia na kupunguza hatari yake ya kutokea tena na kujenga udhabiti wa kustahimili athari za migogoro. Hata hivyo,kiwango fulani cha ukimbizi kila mara hua hakiepukiki. Kuepuka njia ya madhara huokoa maisha,na watu lazima wawe na uwezo wa kutafuta usalama. Kwa hivyo, inapotokea, lengo ni kupunguza athari mbaya iwezekanavyo na kuendelea kushughulikia suluhisho ili jamii iliyoathirika iweze kurudia maisha yao yaliyo salama na yenye hadhi. Pamoja na uvumbuzi na upangaji wa uliomakinika, vijiji pia vingesaidiwa sio tu katika kutatua changamoto ziletwazo na ukimbizi bali pia kuleta fursa ambazo zinafaidi wakimbizi, wanakijiji na ustawi na vijiji kwa jumla.

Uhamiaji wa ndani unazidi kutambuliwa changamoto kwa jamii, maendeleo na ukuzaji wa amani, unaohitaji uongozi wa serikali ulio na nguvu, pale unapobidi kuungwa mikono na watendaji wa msaada wa kijamii, wa maendeleo na wa kukuza amani, ili kushughulikia kikamilifu sababu na matokeo ya migogoro. Tangu mwanzo, mahitaji, uwezo na maono ya waliokimbizwa na jamii wenyenji, pamoja na wale wasio na uwezo ama wasio na hiari ya kuacha makao yao, lazima izingatiwe kwa utaratibu. Ilhali ni lazima kuhakikisha kwamba ulinzi wa kijamii na msaada unashughulikiwa, sera na matendo yanayoelekea mbele yanawezesha utatuzi wa uhamiaji na kuleta jambii ambayo ni ya amanina mafanikio ya kuwafaidi wote. Mtazamo huu unasaidia kukuza mikakati ya jumla na iliyo kamilifu ya kuleta kwa pamoja mipangilio ya kukinga kama mojawapo wa jawabu za kuleta suluhu.

Muungano wa Afrika uliadhimisha mwaka wa 2019 kama mwaka wa wakimbizi,wanaorudi na wakimbizi wa ndani, wakisherekea miaka kumi ya kupitisha Mkataba wa Kampala. Hadi sasa, serikali nying kuu zimejitolea pakubwa ili kukabiliana kikamilifu swala la ukimbizi wa ndani kwa kuonyesha nia kamili ya kusiasa na uongozi. Ilhali mataifa ya Afrika yameongoza njia kwa kuanzisha sheria za Kitaifa na sera za wakimbizi wa ndani kwa kupitia Mkataba wa Kampala, juhudi za kuanzisha kwa ndani na kutekeleza kikamilifu na kuchunguza masharti ya muungano lazima zitiwe nguvu tena.

⁵ Kuna ukosefu wa takwimu na pia takwimu zisizoaminika kuhusu ukimbizi kutokana na miradi kubwa za maendeleo.

BIBLIOGRAFIA

African Union

n.d. Interactive map. Inapatikana <https://treaties.au.int/> (accessed 22 May 2020).

International Committee of the Red Cross

2018 Translating the Kampala Convention into Practice: A Stocktaking Exercise. Geneva.

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)

2017 *Africa Report on Internal Displacement*. Geneva.

2018a City of flight: New na secondary displacements in Mogadishu, Somalia. UnSettlement: Urban displacement in the 21st century (Thematic series). Geneva.

2018b City of challenge na opportunity: Employment na livelihoods for internally displaced people in Maiduguri, Borno State. UnSettlement: Urban displacement in the 21st century (Thematic series). Geneva.

2019a Africa Report on Internal Displacement, December 2019. Geneva. Inapatikana www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201912-Africa-report.pdf.

2019b Global Report on Internal Displacement (GRID). International Displacement Monitoring Centre, Geneva. Inapatikana www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/2019-IDMC-GRID.pdf.

n.d. 2018 internal displacement figures by country. Global Internal Displacement Database. Inapatikana www.internal-displacement.org/database/displacement-data (accessed 22 May 2020).

International Organization for Migration (IOM)

2017 Displacement Tracking Matrix: Burundi, September 2017. Inapatikana www.iom.int/sites/default/files/dtm/Burundi_DTM_201709.pdf.

2019 DTM Nigeria, Displacement Tracking Matrix Round 26, January 2019. Inapatikana <https://displacement.iom.int/reports/nigeria-%E2%80%94-displacement-report-26-january-2016>.

Saghir, J. na J. Santoro

2018 *Urbanization in Sub-Saharan Africa: Meeting challenges by bridging stakeholders*. Center for Strategic na International Studies (CSIS), Washington, D.C.

United Nations Department of Economic na Social Affairs (UN DESA), Economic Analysis na Policy Division

n.d. List of least developed countries (as of December 2018). Inapatikana www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)

2019 *Global Humanitarian Overview 2020*. Geneva. Inapatikana www.unocha.org/sites/unocha/files/GHO-2020_v9.1.pdf.

Hali ya kuongezeka kwa joto inazidi kumaliza uwezo wa kukabiliana na wakulima wafugaji walio katika mazingira magumu katika maeneo yaliyoathiriwa na ukame. Wakati wanawake wanalazimika kuacha nyumba zao, mara nyingi hubeba tu vitu ambavyo hufikiriwa kuwa muhimu kwa familia.

© IOM 2017 / Rikka TUPAZ

6

UHSIANO KATI YA UHARIBIFU
WA MAZINGIRA NA KUSAFIRI
WA WATU AFRIKA

SURA YA 6

UHUSIANO KATI YA UHARIBIFU WA MAZINGIRA NA KUSAFIRI WA WATU AFRIKA

Wanaishi:	Samba Harouna (United Nations Environmental Programme (UNEP)) na Harsen Nyambe (AUC)
Wachangiaji:	Ginette Kidd na Kerry Maze (IOM) na Pamoussa Konsimbo (AUC)

MUHTASARI

Uhusiano kati ya uhamishaji wa watu na mazingira barani Afrika unajadiliwa, ikidokeza kuwa uangazaji wa uhamiaji unaotokana na mazingira inapaswa kuondoka kwenye uamuzi wa mazingira na ile inayozingatia mazingira ya kisiasa, kijamii na kiuchumi ambayo yanaweka watu walioathirika chini ya mkazo. Urahisi wa kuathiriwa, viwango vya chini vya uthabiti na uwezo unaosababishwa na ukuaji wa idadi ya watu, ukuaji wa miji, uharibifu wa mazingira na mabadiliko ya hali ya anga ni sababu kuu za hatari ya makazi yao barani Afrika. Ili kupunguza udhaifu na hatari ya makazi, ni muhimu kushughulikia viwango vya chini vya ukuaji wa binadamu, kwani kutofaulu kunasababisha mizozo na utulivu, na hivyo kuongeza hatari ya mizunguko mibaya ya kuhama. Mifano yanatolewa kwenye eneo la Sahel, Afrika Mashariki na Afrika Magharibi kwa mifano wa kielezo. Vivyo hivyo, kiwango cha uhamaji wa binadamu unaosababishwa na hatari za asili za haraka huamuliwa pakubwa kwa maeneo ya nyumba kwenye kunakabiliwa na ushawishi, hali ngumu ya maisha kwa watu, vitisho na mafadhaiko ambayo yanaweza kufanya nyumba zao kutokalika, kuvuruga au kuharibu maisha yao na kuachwa na suluhisho chache salama na za hiari kwa shida zao na kutokuwa na uwezo wa kupona haraka kutoka kwenye makazi yao. Sura hii inasisitiza hitaji la data zaidi kuelewa vyema uhusiano kati ya uhamaji wa binadamu na mabadiliko ya hali ya anga katika utata wake wote.

UTANGULIZI

Kulingana na IOM, mabadiliko ya mazingira na majanga ya asili daima yamekuwa vyanzo vikuu vya uhamiaji. Ingawaje, utabiri wa mabadiliko ya hali ya anga katika karne ya ishirini na moja unaonyesha kuwa yakini watu zaidi wanatarajiwa kuwa njiani kwani majanga yanayohusiana na hali ya hewa kama vile mvua kali na joto kali yamekithiri (IPCC, 2014), na mabadiliko ya hali ya hewa kuathiri maisha ya watu.

Wahamiaji wa mazingira ni watu au vikundi vya watu ambao, hasa kwa sababu za mabadiliko ya ghafla au ya maendeleo ya mazingira ambayo yanaathiri vibaya maisha yao au hali ya maisha, wanalazimika kuacha nyumba zao za kawaida, au kuchagua kufanya hivyo, kwa muda mfupi au kwa kudumu, na ambao huhamia ndani ya nchi yao au nje ya nchi (Ionesco et al., 2017).

Uhamiaji wa mazingira ni jambo la kweli. Nchi kadhaa hupata aina fulani ya uhamiaji inayohusishwa na mabadiliko ya mazingira na hali ya hewa au kushurutishwa kwa watu ambao huishia kunaswa. Majanga ya ghafla na mabadiliko ya pole pole ya kimazingira yanayotokea ulimwenguni, iwe ya asili au ya kuundwa na binadamu, yanaathiri sana madereva wa uhamiaji na mifumo ya uhamiaji, ingawaje uhusiano kati ya mambo madhubuti ya mazingira na majibu ya uhamiaji ni nadra kunyoroka na yenye busara. Kwa kweli, uhamiaji wa mazingira au kutohama hutokana na mwingiliano wa mienendo ngumu ya kiuchumi, kisiasa, kijamii na mienendo ya mazingira, ambapo sehemu ya mazingira wakati mwingine ni ngumu kutambua ilhali ni muhimu sana (ibid.).

Uharibifu wa mazingira kwa sababu ya mabadiliko ya hali ya hewa kimsingi unachora tena ramani ya Afrika. Hali ya hewa huathiri pale na jinsi gani watu wanaweza kuishi. Inasababisha kuhama kwa binadamu na uhamiaji wa kulazimishwa kwa kutishia maisha kwa muda mfupi na kufanya maisha ya watu yasiweze kustahimili kwa kipindi kirefu, hasa masikini hohe hahe na walio hatarini zaidi.

Ingawaje, ilhali urahisi wa kukimbizwa na viwango vya chini vya ustahimilivu na uwezo ni sababu muhimu ya hatari ya kuhamishwa (Ginnetti et al., 2015), barani Afrika, kujifichua kwa hatari kunaweza kuongeza katika mkoa katika siku za usoni. Hii ni matokeo ya - kati ya sababu nyingine - ukuaji wa idadi ya watu na ukuaji wa miji, na mabadiliko ya hali ya hewa. Ili kupunguza hatari ya makazi yao, ni muhimu kuimarisha juhudi za kupunguza hatari ya watu kwa kushughulikia mambo yanayohusiana na viwango vya chini vya maendeleo ya binadamu, ambayo pia ni sababu kuu za kuhamishwa kwa mazingira mengine. Kushindwa kufanya hivyo kutaongeza hatari na kusababisha hali ya kutotulia, na kuongeza hatari ya mizunguko mibaya ya kuhamishwa kwenye makazi yao (IDMC, 2017a).

Ukubwa wa uhamaji wa binadamu unaosababishwa na hatari za asili zinazoanza haraka huamuliwa kwa eneo la nyumba katika maeneo yanayokabiliwa na athari zao, na mazingira magumu ya watu kwa mshtuko na mafadhaiko ambayo yanaweza kufanya nyumba zao kukosa makazi kuvuruga au kuharibu maisha yao na kuwaacha na suluhisho salama na za hiari kwa shida zao.

Kuna mambo ya kiuchumi na kisiasa kwa upnae wa urahisi wa kuathirika. Umasikini unaoathiri Waafrika karibu milioni 330 unamaanisha jamii zina rasilimali chache za kuwekeza katika kufanya nyumba zao ziwe salama kubaki au kupata utulivu wa haraka baada ya ukimbizi (Beegle., 2016).

Uharibifu wa mazingira unaotokana na mabadiliko ya hali ya anga, pamoja na mambo yanayosababisha ongezeko la urahisi wa kuathirika kwa watu, unatarajiwa kuongeza hatari ya uhamiaji wa kimataifa katika miaka na miongo ijayo wakati hali mbaya ya hewa inazidi kufanyika kila mara na kwa nguvu (IPCC, 2014). Makadirio ya hali ya hewa katika karne ya ishirini na moja ni pamoja na kuongezeka kwa ukame na mvua kubwa Kusini na Mashariki mwa Afrika na kubwa sana katika Afrika Magharibi na mawimbi ya joto mara kwa mara katika Afrika Kaskazini (Niang et al., 2014).

Katika wakati huo mmoja, mizozo ya silaha husababisha mtiririko zaidi wa watu wanaotoroka vurugu ndani ya nchi zao (kuhamishwa kwa ndani) au kuvuka mipaka ya kimataifa (wakimbizi). Uchambuzi wa vita vya wenyewe kwa wenyewe katika kipindi cha miaka 70 iliyopita zinaonyesha kuwa angalau asilimia 40 wanahusishwa na udhibiti au matumizi ya maliasili, kama ardhi, maji, madini au mafuta (UNEP, 2009)¹.

Barani Afrika, sasa ni dhahiri, kwamba maswala ya uharibifu wa mazingira ni sababu moja ya uhamaji wa binadamu. Lakini kilicho tofauti sasa ni kwamba kiwango cha uharibifu wa mazingira na njia ya kuhamia inachanganya kuunda kushinikiza na kuvuta athari ambayo iko kwa kiwango ambacho hakijawahi kuonekana hapo awali (Ionesco et al., 2017).

Snaku la manaishi 1. Kuweka muktadha

Barani Afrika, mabadiliko ya hali ya hewa huzidisha uharibifu wa mazingira, upotezaji wa maisha duniani na madhara za asili katika maeneo mengi. Athari husika tayari zinawakabili binadamu kwa kuwahamisha katika kuhama kwao ndani ya nchi na kwenye maeneo ya mipaka - na itazidi kuongezeka. Wakati mwingine, uhamiaji unaofuata huenda ukawa mabadiliko ya hali ya hewa. Wakati mwingine, athari za hali ya hewa huongeza uwezekano wa uhamiaji chini ya shida, na kusababisha kukuzwa kwa changamoto kwa maendeleo ya binadamu. Wale walio hatarini zaidi hawawezi kusonga, "wamenaswa" katika maeneo yenye hatari.

Matokeo ya maendeleo yatakuwa ya garama ya juu kwa walioathiriwa. Kuelewa kiwango cha uhamiaji wa kindani ya hali ya hewa na mpangilio ya uhamaji ya watu ni muhimu kwa mataifa na mamlaka za mitaa ili waweze kupanga na kujinaa. Mtazamo wa uhamiaji wa hali ya hewa "wa ndani" unaongozwa na makubaliano kwamba uhamiaji ndani ya nchi, badala ya uhamiaji wa mpakani, ni jambo kubwa zaidi (Ionesco et al., 2017), lakini zote zinahitaji hatua za pamoja.

(Rigaud et al., 2018)

¹ Miaka imesahishwa na mwandishi.

KUELEWA UHAMIAJI WA JAMII UNAOSABABISHWA NA UHARIBIFU WA MAZINGIRA

Maafa yalisababisha kuhamishwa kutoka kwenye makazi yao kuelekea kwingine kwenye Jangwa la Sahara la Afrika, na kulazimisha karibu watu milioni 2.6 kutoroka makazi yao kwa ajili ya ukame, vimbunga na mafuriko mnamo 2018 (IDMC, 2019). Maafa madogo madogo ya kila mara huenda hayatambuliwi huku mzozo unachukua kipao mbele, lakini kile shida hizi za kienyeji zinaonyesha ni kwamba kuhamishwa ni zaidi juu ya shida ya umaskini na ukosefu wa maendeleo kuliko matokeo ya vitisho vya nje vinavyotokana na hatari za asili. Idadi ya watu wa Jangwa la Sahara na kiwango cha uhamiaji kwa miji inatabiriwa kuongezeka kwa kasi katika miongo ijayo, na kuwaweka watu wengi katika hatari ya majanga. Isiposhughulikiwa, umasikini, mazingira magumu na mabadiliko ya hali ya hewa yataongeza hatari ya uhamiaji ya watu.

Mchanganyiko wa mabadiliko ya hali ya hewa na kuongezeka kwa mfiduo na mazingira magumu inatarajiwa kuzidisha hali hii katika miongo ijayo, kwani hatari kubwa za hali ya hewa huwa kila mara na kali (IDMC, 2017b).

Lakini picha hiyo haieleweki. Vikundi vilivyo hatarini zaidi mara nyingi hukosa namna au miunganisho ya kusonga na inaweza kunaswa mahali. Wengine kama wafugaji, katika maeneo ya Sahel na Pembe za maeneo ya Afrika, wanategemea uhamiaji wa msimu kama mkakati wa kujitafutia riziki. Wakati huo huo, uhamishaji uliopangwa wa watu machoni pa hatari kama vile uharibifu mkubwa wa ardhi unaweza kufanya kama njia ya upitisho, kupunguza shinikizo za mazingira kwenye mifumo dhaifu ya mazingira lakini pia, kwa kweli, "kusafirisha" alama ya mazingira yao kwingine.

Ni muhimu pia kukumbuka kuwa kuhamishwa / uhamiaji yenyewe inaweza kuwa na athari za mazingira, husababisha uharibifu wa mazingira ambao unaweza kuongeza dharura ya kibinadamu au kuzidisha uhusiano na jamii wanaowakaribisha. Ueneaji wa kasi wa miji au kambi za wakimbizi zinazosimamiwa vibaya na makazi ya wakimbizi wa ndani (IDPs) zinaweza kuweka shinikizo kwa uhaba wa maji, nishati na rasilimali ya chakula, uliosababisha utupaji taka usiodhibitiwa, na kuweka wakimbizi na wahamiaji katika mashindano ya moja kwa moja na jamii za huko².

² Kupona, kujenga upya na kushughulikia mahitaji ya nishati na makazi ya watu waliohamishwa hudai maliasili. Kwa mfano, katika Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, miti milioni 36 kutoka Hifadhi ya Kitaifa ya Virunga ilitumika kukidhi mahitaji ya kupikia na makazi ya wakimbizi kati ya 1994 na 1996.

Snauku la manaishi 2. Mtazamo wa Afrika Mashariki

Utegemezi wa kilimo - hasa kilimo cha kutegemea mvua kwa matumizi ya binadamu na mifugo – ni ya kiwango cha juu katika Afrika Mashariki na kwa hivyo, ni nyeti sana na ina hatari ya kutofautiana kwa hali ya hewa na mabadiliko. Wakati mifumo iliyopo ya kujipatia riziki kama ufugaji kwa kawaida imezoea kutofautiana kwa mvua, kuongezeka kwa joto na kuongezeka kwa kasi na nguvu ya matukio ya hali ya hewa uliokithiri kunatia mkazo juu ya upatikanaji wa maji na mifumo ya mazao.

Utofauti wa hali ya hewa, hasa ukame katika maeneo yaliyokauka, imekuwa dereva wa kawaida wa uhamiaji katika eneo hilo. Ukame kubwa na mzozo umechangia historia ya uhamaji wa kindani na mtiririko mchanganyiko wa uhamiaji. Uhamiaji wa hali ya hewa unatarajiwa kuongezeka katika miongo ijayo, na eneo la Afrika Mashariki linaweza kufikia wahamiaji milioni 12.1 wa hali ya hewa ifikapo mwaka 2050.

Mnamo mwaka wa 2017, idadi ya watu wa Afrika Mashariki ilikuwa milioni 422. Ukuaji wa idadi ya watu chini ya hali ya maendeleo ya wastani na isiyo sawa itakua haraka katika maeneo yote, na kusababisha watu milioni 675 na milioni 786 ifikapo mwaka 2050, mtawaliwa. Ukuaji huu unasababisha changamoto kwa maendeleo ambayo itakuzwa na athari za baadaye za mabadiliko ya hali ya hewa. Ukuaji wa haraka wa idadi ya watu wakati uliopita umechangia sio tu kugawanyika kwa ardhi, ambayo imechochea uhamaji kutoka vijijini kuenda mijini, pia kuchangia ukuaji wa haraka wa miji, pamoja na shinikizo kwa maliasili na mataasisi. Uhamiaji wa ndani wa siku za usoni utatokea katika muktadha huu wa uhamaji tayari wa ndani na idadi ya watu inayoongezeka.

Katika Afrika Mashariki, kati ya 2020 na 2050, idadi ya wahamiaji wa hali ya hewa wa ndani inakadiriwa kuongezeka. Kwa jumla, Afrika Mashariki huenda utaona wastani wa wahamiaji milioni 10.1 wa hali ya hewa ifikapo mwaka 2050 chini ya mazingira ya kutazamia, na idadi ikiongezeka mfululizo kutoka milioni 2.6 mnamo 2020. Sehemu ya wahamiaji wa hali ya hewa katika idadi ya watu inakadiriwa kuongezeka kutoka asilimia 0.6 hadi asilimia 1.3 katika kipindi hicho. Hali iliyoboreshwa zaidi ya hewa ina idadi ndogo ya wahamiaji kwa sababu ya hali ya hewa. Katika hali hii, wahamiaji wa hali ya hewa huenda wataongezeka kutoka milioni 1.8 mnamo 2020 hadi milioni 6.9 mnamo 2050 kwa wastani.

Knaa hiyo pia itaona kuongezeka kwa kasi kwa idadi ya wahamiaji wengine wa ndani ambao utaendeshwa na sababu za kiuchumi, kijamii, kisiasa au kimazingira. Wahamiaji wa hali ya hewa kama sehemu ya wahamiaji wa ndani wataongezeka katika hali zote ingawa kwa mwendo wa polepole, ikiwakilisha asilimia 11 hadi 15 ya wahamiaji wote wa ndani ifikapo mwaka 2050.

(Rigaud et al., 2018)

Snauku la manaishi 3. Kesi ya Afrika Magharibi na maeneo ya Sahel

Na idadi ya watu wa 2017 milioni 382, Afrika Magharibi ni nyumbani kwa asilimia 5 ya idadi ya watu ulimwenguni. Hili ni ongezeko mara tano ya idadi ya watu tangu 1950, wakati watu milioni 73 waliishi katika eneo hilo, jambo ambalo linafanya idadi ya watu wa Afrika Magharibi kuongezeka kwa kasi zaidi ya maeneo yoyote ya ulimwengu. Kwa kulinganisha, idadi ya watu ulimwenguni imeongezeka chini ya mara tatu wakati huo huo. Muundo wa umri mdogo wa idadi ya watu wa Afrika Magharibi - karibu nusu ya Waafrika Magharibi wana umri wa miaka 15 na chini - inahakikisha kuongezeka kwa idadi ya watu katika siku za usoni na za kati. Kwa kudhani mfano wa uzazi wa kati, idadi ya watu wa eneo hilo inakadiriwa kuzidi bilioni 1 ifikapo mwaka 2059, wakati karibu mtu mmoja kati ya watu 10 duniani atakuwa wa Afrika Magharibi (Ministerie van Lnbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2019).

Inatambuliwa sana kuwa Afrika Magharibi ni eneo ambalo watu wake wanasafiri zaidi ulimwenguni, ikisimamia zaidi ya asilimia 50 ya mtiririko wa uhamiaji ulimwenguni. Afrika Magharibi pia ni eneo lenye hatari kubwa ya mabadiliko ya hali ya hewa ambayo inaweza kuathiri maisha ya wenyeji, kutishia usalama wa chakula na kuongeza idadi ya watu wanaosafiri, na kuifanya iwe sehemu muhimu ya kuzingatia uhusiano kati ya mabadiliko ya hali ya hewa na uhamaji wa binadamu (PDD, 2018) .

Kulingana na Jopo la Serikali lililoundwa 2007 la Mabadiliko ya Tabianchi (IPCC), wastani wa joto katika Afrika Magharibi unatarajiwa kuongezeka hadi 3 ° C ifikapo mwaka 2050, na kusababisha athari mbaya kwa usalama wa eneo hilo. Uthabiti wa mfumo huu wa mazingira pia utapingwa na karibu asilimia 10 ya upungufu wa mvua ya masika kufikia mwaka huo huo.

Eneo la Sahelo – Sudan ndilo lililoathiriwa zaidi na mshururu wa matukio yaliyokithiri (mafuriko), kuongezeka kwa joto au kupunguka na usambazaji duni wa mvua. Athari kwa kilimo huongezwa kwa sababu ya udhaifu wa mifumo ya miundombinu na usimamizi wa hatari na kutia bidii kwa kilimo cha kujikimu (FAO, 2015). Athari zinazotarajiwa za muda mfupi na mrefu za mabadiliko haya kwenye kilimo ni muhimu zaidi kwani maeneo yaliyoathiriwa zaidi ni yale yenye wiani mkubwa wa vijijini. Mvutano unaohusishwa na sababu hizi za idadi ya watu na mazingira hufanya iwe vigumu kwa vijana vijijini kushirikiana. Mvutano huu unachangia mienendo ya uhamiaji wa knaa na matokeo ambayo yanatofautiana kulingana na hali za kitaifa.

Ripoti ya Mkutano wa Umoja wa Mataifa wa Kupambana na Jangwa (UNCCD) ripoti juu ya jangwa (2014) ilibainisha kuwa katika eneo la Sahel, mabadiliko ya hali ya hewa na jangwa vinazidi kuwahamisha watu na kuwalazimisha kuhama. Kuenea kwa jangwa na ukataji miti umewaweka katika hatari watu milioni 67 wanaoishi katika eneo hilo.

KUKABILIANA NA UHAMIAJI UNAOTOKANA NA MAZINGIRA

Maswala ya uhamiaji na makazi yamejitokeza kwenye makubaliano ya kihistoria yaliyopitishwa mnamo 2015 ambayo yameweka mikakati ya maendeleo kwa miaka 15 ijayo. Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs), kwa mfano, ni pamoja na kujitahidi kuwezesha "uhamiaji ulio na mpangilio, usalama wa kila mara na uhamishaji ulio na uwajibikaji" kama sehemu ya Lengo la 10 la kupunguza ukosefu wa usawa ndani na miongoni mwa nchi³. SDG 11 inaangazia hitaji la "(m) leta miji na makazi ya watu yakijumuisha, salama, yenye uthabiti na endelevu", wakati Lengo 11.5 inakusudia" kupunguza kwa kiasi kikubwa idadi ya vifo na idadi ya watu walioathirika na kupunguza kwa kiasi kikubwa upotezaji wa moja kwa moja wa kiuchumi ikilinganishwa na jumla ya bidhaa za ndani zinazosababishwa na majanga, pamoja majanga yanayohusiana na maji, kwa mtazamo wa kulinda maskini na watu walio katika mazingira magumu "ifikapo mwaka 2030. SDG 13 inahimiza" hatua za dharura za kupambana na mabadiliko ya hali ya hewa na athari zake", wakati Lengo 13.1 linataka" kuimarisha uthabiti na uwezo wa kukabiliana na hali ya hewa-hatari zinazohusiana na majanga ya asili katika nchi zote." Uhamiaji wa mazingira na hali ya hewa pia umefunikwa sana katika Ajenda ya Afrika ya 2063.

Mfumo wa Sendai wa Kupunguza Hatari ya Maafa 2015-2030, iliyopitishwa mnamo 2015, inaunda mfumo wa ulimwengu wa kupunguza hatari za maafa na upotezaji wa uhai, kujikimu ki maisha na afya, ikilenga kupunguza idadi ya watu waliopoteza makao ulimwenguni kufikia 2030 (UNISDR, 2015).

Mipango mingine kadhaa ya kimataifa pia inatafuta moja kwa moja kushughulikia mambo ya uhamishaji wa mazingira yenyewe. Jukwaa la Kuhamishwa kwa Maafa ni mchakato unaoongozwa na Serikali ambao unajitahidi kuunda makubaliano juu ya haki na ulinzi wa mahitaji ya watu waliohamishwa kuvuka ngambo nyingine ya mipaka katika mazingira ya majanga na mabadiliko ya hali ya hewa⁴. Mnamo tarehe 19 Septemba 2016, Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa lilifanya mkutano wa ngazi ya juu kushughulikia harakati kubwa za wakimbizi na wahamiaji kama njia ya kujenga makubaliano ya kimataifa kushughulikia changamoto inayoongezeka ya uhamiaji wa kimataifa na kuongezeka kwa miminiko ya wakimbizi. Mkutano ulipitisha Azimio la New York kwa Wakimbizi na Wahamiaji.

Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji Salama, wenye Utaratibu na Ukawaida – uliotiwa sahihi mnamo 2018 huko Marrakech, Moroko - unatoa kanuni kadhaa za muongozo na pia inaelezea hatua madhubuti za shuguli zinazohusiana na usimamizi wa mpaka, nyaraka, huduma za wahamiaji, kujenga uwezo kwa Mataifa, ulinzi wa kibalozi, utambuzi wa ustadi, utaratibu wa njia za uwekaji na ujenzi ya mazingira kwa wahamiaji na walio katika nchi za kigeni kuwa wahusika wa maendeleo. Manaishi hayo pia yana marejeleo kadhaa juu ya uhamiaji wa mazingira, ikielezea kwa mapana na kungamua vizuri changamoto zinazohusiana na mazingira na ile dhana ya uhamiaji. Marejeleo mengi yanayohusiana na uhamiaji wa mazingira hufanywa chini ya lengo la 2 (Kupunguza madereva mabaya na sababu za kimuundo zinazowalazimisha watu kuondoka nchi yao ya asili), ambayo ina sehemu maalum iliyopewa mada "Majanga ya asili, athari mbaya ya mabadiliko ya hali ya hewa, na uharibifu wa mazingira" (Lengo la 2, aya ya 18.h-18.l). Kwa kuongezea, marejeleo machache muhimu yanaweza kupatikana chini ya Lengo la 5: Kuongeza upatikanaji na kubadilika kwa njia za uhamiaji halali (Ionesco na Traore Chazalnoël, nd).

³ SDG 10, Lengo 7: "Kuwezesha uhamiaji ulio na utaratibu, salama, wa kawaida na uwajibikaji na uhamaji wa watu, pamoja na kupitia utekelezaji wa sera za uhamiaji zilizopangwa na kusimamiwa vizuri (Umoja wa Mataifa, nd).

⁴ Hapo awali ilijulikana kama Nansen Initiative (PDD, nd)

Katika wakati huo, barani Afrika, swala la uhamiaji haramu na uhamishaji wa lazima umetikisa ajenda ya kisiasa, na kuvutia maoni kutoka kwa wasomi, watunga sera na jamii ya kibinadamu. Serikali za Afrika zimefanya ahadi kadhaa juu ya kukusanya na kushiriki data kama sehemu ya juhudi za kuzuia uhamisho wa ndani na kulinda na kusaidia IDP, ikijumuisha kanuni za sheria za kimataifa katika sheria za kitaifa na mifumo ya kiknaa kama Mkataba wa Kampala (African Union, 2009).

Kwa hakika, kushughulika na uhamaji wa binadamu unaohusiana na hali ya hewa inahitaji njia kamilifu ambayo inajumuisha maarifa juu ya hatari za hali ya hewa na hali halisi ya kijamii na kisiasa ya knaa za Afrika. Jumuiya ya Kiuchumi ya majimbo ya Afrika Magharibi na Mamlaka ya Serikali juu ya Maendeleo wametambua hatari zinazoongezeka zinazohusishwa na mabadiliko ya hali ya hewa.

Katika ngazi ya Umoja wa Afrika, Ramani ya Usanifu wa Amani na Usalama 2016–2020 inaangazia mabadiliko ya hali ya hewa kama moja ya maswala tambuka kwa amani na usalama. Inakubali udhaifu unaosababishwa na mabadiliko ya hali ya hewa na imefanya vikao viwili vya wazi ikitazamia uhusiano kati ya mabadiliko ya hali ya hewa na usalama. Umoja wa Afrika "Kunyamazisha Bunduki Barani Afrika ifikapo Mwaka 2020" pia inasisitiza kwamba uhusiano kati ya mabadiliko ya hali ya hewa na usalama upo. Matumaini ni kwamba mifumo hii itaunda mwitikio mpya na ulioboreshwa wa kimataifa kwa uhamiaji haramu na miminiko wa wakimbizi.

HITIMISHO

Uharibifu wa mazingira (na usimamizi mbaya) kwa sababu ya mabadiliko ya hali ya hewa unachangia ueneshaji mwingi wa kisiasa, kiuchumi na kijamii wa kuhama makazi yao. Kuna haja ya kuelewa vizuri na kupunguza sababu hizo ngumu na zinazotegemeana. Mwishowe, isipokuwa ikiwa mazingira magumu ya maisha yanaweza kushughulikiwa, idadi kubwa ya watu waliohamishwa kila mwaka inaweza kuwa "hali ya kawaida mpya". Kimsingi, kuna haja ya kutafuta njia ya kufanya zaidi ya kujibu tu mizozo ya mara kwa mara.

Jamii ya mazingira ina jukumu muhimu katika ya kutekeleza kwa yafwatayo:

- (a) kujenga ufahamu wa uendeshaji wa kiiikolojia wa kuhama makazi yao;
- (b) kuimarisha uwezo wa jamii na nchi kuhimili majanga na mabadiliko ya mazingira;
- na (c) kusaidia kupanga uhamishaji wa jamii zinazoweza kuhamishwa na mabadiliko ya mazingira ambayo hayawezi epukika.

hatimaye, uhamaji unaosababishwa na hali ya hewa sio tu changamoto ya kisiasa. Kuna haja ya kuifikiria kama changamoto ya maendeleo na, kwa kina, changamoto ya usimamizi wa mazingira. uzito wa uwezekano wa kuhama kwa siku zijazo chini ya hali ya wastani ya mabadiliko ya hali ya hewa inamaanisha kuwa mazingira, wahusika wanaolenga huduma za kibinadamu na makazi yao lazima wafanye kazi pamoja kujenga ujasiri wa watu katika ulimwengu unaobadilika.

Takwimu za kuaminika juu ya harakati za idadi ya watu barani Afrika ni muhimu kuhakikisha mwitikio wa sera na utekelezaji unaolengwa kwa wakati unaofaa. Ushahidi wa sababu nyingi za uhamaji wa binadamu na athari zake kwenye vipaumbele vya maendeleo, kama usalama wa chakula, elimu, afya na ulinzi wa vikundi vilivyo katika mazingira magumu, kwa kuzingatia suluhisho, inaweza kutoa hatua zaidi kwa serikali na mashirika ya misaada.

Mifumo ya tahadhari ya mapema na upunguzaji wa hatari za maafa, utayari na mifumo ya usimamizi pia hutegemea data ya kuaminika. Habari ya msingi na ufuatiliaji thabiti unaweza kujenga ufahamu wa mahitaji na mikakati ya kukabiliana na watu katika hali zinazozorota polepole, kama zile zinazoletwa na ukame, ambazo zinaweza kuarifu maendeleo ya mipango ya kuzuia na kujinaaa. Utambuzi wa mifumo isiyo ya kawaida au iliyoimarishwa ya uhamiaji inaweza kutumika kama kiashiria cha hitaji la kuingia kati angalau kupunguza mgogoro. Ndio maana uwekezaji katika uchunguzi wa arthi na huduma za habari za hali ya hewa, pamoja na maendeleo ya kiteknolojia ni muhimu.

Miaka michache ijayo itakuwa ya maana katika uanzilishi wa mwongozo ulio kamilifu na wenye uwezo wa kuangazia haki za kibinadamu katika uhamiaji. Kuna haja ya kushughulika kwa kina ili kupunguza na kuepukana na makabiliano ya dharura. Kwa kumaanisha, kuna haja ya kuzingatia uzuizi wa moto badala ya uzima moto.

Mtu anafaa kutia maanani maswala ya mazingira katika uundaji wa sera za kitaifa na za knaa za kutawalia uhamiaji ili kuangazia vyema sababu zinazotokana na mazingira katika uhamishaji, pamoja na madhara za uhamishaji kwa mazingira. Pia kuna haja ya kuzidisha ushirikano na mashirika ya kimataifa kwa sababu hii, zikiwemo kuthibitisha utafiti na ukusanyaji wa habari na kuangazia uhusiano kati ya uhamishaji na mazingira.

Kuimarisha ustahimilivu na upinzani wa mataifa ya Afrika dhidi ya madhara makali ya mabadiliko ya hali ya anga ni muhimu katika kuzuia uhamishaji wa watu uliolazimishwa ndani ya, au pia nje ya, bara. Jambo hili linawezatekelezwa kwa kupitia yafuatayo: (a) kuboresha ufahamu wa maswala ya hali ya anga nchini; kama ufahamu wa maana ya mabadiliko ya hali ya anga kwa serikali na jamii za ndani katika maneno yanayoeleweka, kama vile ufahamu kuhusu maumbile na hatari zinazoikumba (b) kuanzisha mikakati inayoboresha ufahamu wa watu ili kuboresha hali ya maisha ya wale wanaokumbwa na athari za mabadiliko ya hali ya anga na kuboresha ustahimilivu wao, ili kuzuia hitaji la kuhama bila hiari; na (c) kutimiza suluhu zilizoanzilishwa katika mfumo wa mazingira/zilizoanzilishwa katika hali ya anga ili kukumbana na mabadiliko ya hali ya anga na uharibifu wa mazingira.

Uzidishaji wa mafundisho kwa serikali pia unahitajika ili kutambua athari athari zenye uwezo wa kujitokeza katika maendeleo ya uchumi inavyotambuliwa na mapato ya kiuchumu, na hitaji la kubadilisha na/au kuanzisha sera mpya zinazoelekezwa katika miundo ya kudumu ya maendeleo.

Kutambua malengo makuu (kwa kupitia utimizaji wa Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji Uliolindwa, Wenye Mpangilio na Halali) ambayo serikali za mitaa zinawezachangia, kama njia ya kuonyesha utendaji wa kudumu na kusisitiza msimamo wa watendaji wengine katika usaidizi wa mipango ya mitaa pia inafaa kuzingatiwa.

Uhusiano kati ya uhamishaji wa watu na mabadiliko ya hali ya anga bado haujaeleweka byema katika utata wake, kwa upnae mmoja kwa ukosefu wa habari, na jambo hili linakithiri uwezo wa mataifa kushirikiana na wafadhili wa kimataifa wakati ambapo maswala haya hayajalainishwa kulingana na malengo ya ufadhili. Ni muhimu, hivyo basi, kuzidisha fursa za ufadhili kwa kutoa ufahamu kati ya wafadhili wa kimataifa kuhusu mabadiliko ya hali ya anga na uhusiano wake na uhamiaji wa watu.

BIBLIOGRAFIA

African Union

- 2009 African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention). Inapatikana <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>.

Beegle, K., L. Christiaensen, A. Dabalen na I. Gaddis

- 2016 *Poverty in a Rising Africa*. World Bank, Washington, D.C.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)

- 2015 *The State of Food and Agriculture – Social protection and agriculture: breaking the cycle of rural poverty*. Rome.

Ginnetti, J., C. Lavell na T. Franck

- 2015 *Disaster-related displacement risk: Measuring the risk and addressing its drivers*. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)/Norwegian Refugee Council, Geneva.

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC)

- 2017a *Global Disaster Displacement Risk: A baseline for future work*, October 2017. Thematic report. Geneva.
2017b *Africa Report on Internal Displacement*. Geneva.
2019 *Global Report on Internal Displacement 2019*. Geneva.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)

- 2014 Summary for Policymakers. *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Core Writing Team, R.K. Pachauri na L.A. Meyer, eds.). Geneva.

Ionesco, D. na M. Traore Chazalnoël

- n.d. 10 key takeaways from the GCM on environmental migration. Inapatikana <https://environmentalmigration.iom.int/10-key-takeaways-gcm-environmental-migration>.

Ionesco, D., D. Mokhnacheva na F. Gemenne

- 2017 *2017 Atlas of Environmental Migration*. Routledge, London na New York. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/atlas-environmental-migration-0>.

Ministerie van Lnbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

- 2019 West Africa, the Dutch and the water-food nexus. 23 January. Inapatikana www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2019/01/23/west-africa-the-dutch-and-the-water-food-nexus.

Niang, I., O.C. Ruppel, M.A. Abdrabo, A. Essel, C. Lennard, J. Padgham na P. Urquhar

- 2014 Africa. In: *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (V.R. Barros, C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, na L.L.White, eds.). Cambridge University Press, Cambridge na New York.

Platform on Disaster Displacement (PDD)

- 2018 *Linking migration and climate change in West Africa with MIEUX*. 30 November. Inapatikana <https://disasterdisplacement.org/linking-migration-and-climate-change-in-west-africa-with-mieux>.
n.d. Home page. Inapatikana <https://disasterdisplacement.org/> (accessed 22 July 2020).

Rigaud, K.K., A. de Sherbinin, B. Jones, J. Bergmann, V. Clement, K. Ober, J. Schewe, S. Adamo, B. McCusker, S. Heuser, A. Midgley

- 2018 *Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration*. World Bank, Washington, D.C.

United Nations

n.d. *Sustainable Development Goals*. Inapatikana <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> (accessed 27 May 2020).

United Nations Environment Programme (UNEP)

2009 *From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and the Environment*. Geneva.

United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD)

2014 *Desertification: The Invisible Frontline*. Second edition. Bonn.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR)

2015 *Reading the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. Geneva. Inapatikana www.unisdr.org/files/46694_readingsendaiframeworkfordisasterri.pdf.

Daraja la mpakani huko Dollo Ado, Jimbo la eneo la Somali, Ethiopia.

© IOM 2018/Muse MOHAMMED

7

UPANGAJI WA MIPAKA KATIKA ENZI YA USAFIRI HURU BARANI AFRIKA

SURA YA 7

UPANGAJI WA MIPAKA KATIKA ENZI YA USAFIRI HURU BARANI AFRIKA

Wanaishi: Elizabeth Warn (IOM) na Samir Abi (West African Observatory on Migrations)

MUHTASARI

Sura hii inatazamia usimamizi wa mipaka katika siku za usoni wakati ambapo Afrika inachukua hatua za muhimu kuingia katika enzi za uhuru wa usafiri katika bara chini ya mfumo wa Matamaniao ya 2 ya Ajenda ya Umoja wa Afrika ya 2063, ambayo yanatazamia bara lenye “mipaka isiyo na vizuizi” ambapo “usafiri huru wa watu, mtaji, bidhaa na huduma” haumaanishi utuaji wa mipaka ya ukoloni. Hivyo basi usimamizi wa mipaka ulio bora na imara utaleta mienendo mipya na kubaki kuwa lengo kuu kwa siku zijazo za usoni. Maswala yanaokumba usimamizi wa mipaka yanapewa tathmini, yakiwemo yafuatayo: (a) Uhuru wa Visa Afrika; (b) Usafiri huru katika jamii za uchumi wa knaa (RECs); (c) habari za mipaka na umuhimu wa utungaji sera ulioongozwa na ushahidi; (d) Mpangilio ulioboreshwa wa usimamizi wa Mipaka (IBM); (e) vituo vya mipaka vinavyosheheni kila kitu (OSBPs); (f) stakabadhi za usafiri; (g) biashara huru; na (h) Mkatoba wa Kimataifa wa Uhamiaji Salama, wenye Mpangilio na Halali. Sura hii inatoa mapendekezo kuwa mataifa yanafaa kuanzisha mpangiliowa IBM na kuanzisha OSBPs yenye idadi kuu ya watu na bidhaa, pia na kuanzisha miundo msingi ya habari ya usimamizi wa mipaka (BMIS) katika maeneo makuu ya kuinguila.

UTANGULIZI

Kwa waafrika wengi, uhamishaji umekuwa sehemu ya maisha, na kuwafanya walioshuhudia kutumia misemo kama “Afrika safarini” na “utamaduni wa uhamiaji.” Ingawaje, waafrika wengi sio mahame na wale ambao wanahamia huwa wanahamia katika knaa au katika bara (Adepoju, 2007). Kati ya mwaka wa 2015 na 2017, idadi ya wahamiaji waafrika wa kitaifa wanaoishi katika maeneo ya Afrika iliongezeka na asilimia 19, kutoka milioni 16 hadi karibu milioni 19. Katika kipindi hicho, kulikuwa na ongezeko lisilo kubwala asilimia 6 kwa idadi ya waafrika waliohamia kutoka nje ya bara: kutoka milioni 16 hadi milioni 17 (McAuliffe na Kitimbo, 2018;).

Kihistoria, waafrika walisafiri mbali ndani ya bara bila vizuizi rasmi ambayo kwa sasa vipo kati ya mataifa: uzuizi wa mipaka, stakabadhi za usafiri, visa katika hali zingine na hitaji la kupata sarafu za nchi tofauti. Ilhali uhamiaji kabla ya ukoloni katika bara aghalabu ulizuiliwa na mambo kama chuki au ukosefu wa Imani, na dhuluma, kutoka kwa mifumo ya uwezo na ya kijamii yaliyopatikana njiani, pamoja na changamoto za kijografia na za hali ya anga, mipaka ya kabla ya ukoloni kiasili

yalipangwa kulingana na kabila au kulingana na vikundi vya familia na uhamiaji katika maeneo haya ulikumbana sana mambo tofauti na vigezo asili. Kwa waafrika wengi hasa kwa jamii zilizokithiri za mipaka, mahitaji ya leo ya usafiri yanazidi kusheheni maudhi na kuonekana kutengana na maumbile yao asili ya kijami. Kwa jamii zilizokithiri zilizotengwa na mipaka ya kitaifa, jambo ambalo lilikuwa uhamiaji halali wa kutembelea familia au kutafuta maliasili sasa limepewa sifa ya uhamiaji haramu unaovuka mipaka ya kimataifa.

Vipindi vitatu vya simulizi la uhamishaji katika mipaka vinaweza kutofautishwa, navyo ni kipindi cha kabla ya ukoloni, kipindi cha ukoloni na kipindi cha baada ya ukoloni. Vipindi hivi vinasheheni vipindi vya usafiri usio na vizuizi ndani ya kikundi cha jamii ya mtu, kwa kupitia usafiri ulio na vizuizi hasa na mahitaji katika mipaka ya taifa ambayo huja na ukosefu wa uwezo wa kutosha wa kusimamia mipaka iliyotengwa na wakoloni.

Enzi za kabala ya ukoloni na za wakati wa ukoloni

Ijapokuwa kuna vizuizi vingi katika usafiri wa wakati wa ukoloni, katika karne nyingi, waafrika walitembea katika bara kwa kutumia ngamia katika majangwa ya Sahara, farasi na nyumbu katika pwani za Afrika, kwa miguu katika misitu au kwa kutumia mitumbwi katika mito na bahari katika fuo za bara. Kutoka karne ya kumi na moja, biashara ya kupitia njia za Janga la Sahara zilizounganisha Afrika Kaskazini na Magharibi, ambayo iliongezeka katika karne ya kumi na nne na ya kumi na sita na kubaki kunawiri hadi karne ya ishirini, ilibaki kuwa mfano mkuu wa uhamiaji wa kupitia mipaka ya kijijografia, kijamii, kidini, kimazingira na kisiasa.

Katika kipindi cha ukoloni, watu wa maeneo ya kikoloni walikuwa watumwa wa Ubelgiji, Waingereza, Wafaransa, Wajerumani, Waitaliano na Wareno, nawalikuwa huru kusafiri katika milki zao. Mng'ang'ano wa milki nan chi za ukoloni, ushindani na utafutaji wa madini ulileta ugavi wa bara bila ya kuzinatia lugha zilizokuwa na uhusiano wa kifamilia, itikadi na mipangilio ya utawala kwa kiwango ambao mchoro wa kalamu uligawa familia katika pnae tofauti za milki kisha kuwalazimisha watu kusafiri kila siku kwa kupita "mipaka." Kwa njia nyingi sawiia na ile ya Kihistoria ya Tejanos kule Texas, watu hawa wangepewa uzushi kuwa mpaka uliwatenganisha, wala si kuwa walivuka mpaka.

Uhuru wa kisiasa ulishuhudiwa na matarajio makubwa na ahadi za wanasiasa za kazi nyingi na uboreshaji wa kiwango cha maisha. Jambo hilo lilikuja likawa jambo ngumu mno kisha wanasiasa wakawarudia wageni "wasiokuwa wananchi" kuwawekea lawama kwa changamoto zote za uchumi, hasa ukosefu wa kazi.

Polepole mipaka ilichukua mkondo wa ulinzi wa hali ya juu ili kuwazuia wakimbizi wasio halali, wahalifu na kuingizwa kiharamu kwa silaha katika mataifa. Baadaye, likawa hasa jambo linalotendeka kwa wakati huu, ugaidi ukawa jambo kuu katika changamoto zilizoleta kuwepo kwa ufuataji wa mipaka na zikahitajika kuboreshwa. Mahitaji ya stakabadhi za usafiri, pasipoti na uchukuaji wa hati za kuingia yalitiwa dhabiti, pamoja shida za sarufi tofauti kwa wasafiri wa mataifa. Maneno uhamiaji "haramu" na "halali" na "usiorekodiwa" yameingia katika mazungumzo ya utungaji wa sera.

Migogoro mipaka pia ilizuka wakati wa enzi ya kupata uhuru barani Afrika. Migogoro iliibuka mpakani kulingana na rasilimali za madini katika ufafanuzi wa mipaka au kabila, kwa mfano kati ya Somalia na Ethiopia, na Ethiopia na Eritrea.

Haya yaliifanya Shirika la Umoja wa Afrika (OAU) kuamuru nchi kuheshimu mipaka iliyorithiwa ili kuzuia kuongezeka kwa mizozo ya mipaka ambayo ilichangia ukimbizi wa watu ndani (wakimbizi wa ndani) na katika nchi zingine izi. Sura hii kwa hivyo inaangazia maswala muhimu zaidi kuhusiana na usimamizi wa mpaka ya Afrika, ikitoa mapendekezo ya hatua ya baadaye ya Mataifa na watendaji wengine.

Migogoro ya mipakani pia imejitokeza katika enzi za Afrika za baada ya ukoloni. Mizozo mikuu inayochunguzwa na kuonekana na madini yaliyo kwenye mivuko ya mipaka mabadiliko ya mipaka au tu ukabila, ilizuka, wakati mwingine kwa hali ya kushangaza, kama vile kati ya Somalia na Uhabeshi, na Uhabeshi na Eritrea. Maendeleo haya yalilazimisha Shirika la Umoja wa Afrika (OAU) kuhusisha mataifa katika kuleta heshima ya mipaka iliyorithiwa ili kuepuka ukuzaji wa migogoro ya mipaka kisha ukimbizi wa watu kwa njia zote za ndani ya nchi (wakimbizi wa ndani)na kupitia nchi wakiwa wakimbizi. Basi sura hii inaonyesha maswala makuu muhimu kuhusiana na usimamizi wa mipaka, kisha kuleta mapendekezo ya mataifa na watendaji wengine ya matendo ya baadaye.

UTAWALA WA MIPAKA AFRIKA

Katika mwongo uliopita, utawala wa mipaka Afrika umekuw jambo tata zaidi kuliko katika miongo iliyopita. Changamoto ambazo mataifa yanakumbana nayo ni kama vile usimamizi dhidi ya uhamiaji haramu, uhalifu uliopangwa wa mataifa na ugaidi, ulinzi wa walio na uwezo wa kuathiriwa wakiwemo waathirwa wa usafirishaji, watoto wasionaamwa na wakimbizi, pamoja na kukabiliana na afya, magonjwa ya eneo kubwa, uhamiaji katika mipaka unaosababishwa na majanga yaliyoanzilishwa na tukio asili au na binadamu. Mabadiliko ya hali ya hewa pia yanazidi kushinikiza maisha na usalama na katika sehemu nyingine za bara, kukuza uwezekano wa uhamiaji wa mipaka.

Ilhali usimamizi wa mipaka umezingatiwa katika kuhakikisha uwepo wa ulinzi na usalama kwa jamii inayoishi, na kwa njia nyingine ili kati ya wahamiaji wenyewe, kuna ongezeko la tazamio la jinzi ya kuwezesha uhamiaji wa watu kwa kupitia mipaka kama njia ya kuwezesha maendeleo ya kiuchumi kwa kupitia huduma na biashara iliyoongezeka.

Kwa hali ya kubadilika kwa usimamizi wa mipaka katika bara, mara nyingi huwa kuna subira kuwa uhuru wa uhamiaji wa watu unaashiria utoaji wa mipaka iliyoletwa na wakoloni; bali hili silo swala, maono yanayoonyeshwa kwenye ajenda ya 2063, na pia inayoonyeshwa kwenye kumbukumbu za sera za Mamlaka ya Kimataifa ya Maendeleo ya Umoja wa Afrika, ni aina ya bara lenye “mipaka isiyo na vizuizi” pale ambapo bidhaa, watu na huduma zinaweza safirishwa bila vizuizi. Hivyo basi, umuhimu wa mipaka unazingatia maono mapya kukiwa na mahitaji ya uvumbuzi, maliasili, mafundisho na suluhu zinazofaa kuteknoloji. Katika kuwajibika, mataifa ya Afrika yanakumbwa na changamoto nyingi ambazo zinafanana katika kila mpaka, pamoja na zingine ambazo zinategemea bara, mashirika ya knaa au nchi halisi.

KONDOA VIBALI (VISA) AFRIKA KAMA MKAKATI WA AJENDA YA UHURU WA UHAMIAJI

Uondoaji wa visa kwa wananchi wa nchi za Afrika ni lengo la bara lilionakiliwa kwenye ajenda ya 2063. Utengano wa mataifa 54 unawezasababisha kuhitajika kwa

visa nyingi katika kila mpaka kwa watu ambao wana matamano ya kusafiri. Usafiri hewani ni jambo lisilo tata, ila jambo lenyewe la kusafiri hewani katika taifa moja au nyingine linawezakuwa kizuizi katika usafiri na biashara.

Mataifa yanawezaleta sera za visa au kuweka huru kwa sababu nyingi zinzohusiana au zilizo tata: uhuru wa visa kwa ongezeko katika biashara na utalii, uwezo kamalifu wa kupata faida za kiuchumu; au zaidi sera zuizi za visa katika kukabiliana na jambo la uhamiaji haramu, unyonge wa kisiasa au kiuchumi na maswala ya usalama (Pécoud na de Guchteneire, 2007).

Ilhali mataifa ya Afrika, kwa njia ya biashara ya mataifa mawili, jumuiya za knaa za kiuchumi (RECs) na vizuizi vingine vya biashara, yalianza kushughulikia swala la kuanzisha usafiri ulio na uhuru wa visa kwa wanachama, hatua kubwa ilikuwa kutia sahihi Mkataba wa Eneo la Biashara Huru ya Bara la Afrika (AfCFTA) mnamo tarehe 21 Machi 2018, na mkataba unaosaidia wa Uhuru wa Usafiri wa Watu¹. Mkataba unaanzisha eneo la usafiri usiohitaji visa katika eneo la AfCFTA (African Union, 2018). Ingawa taifa moja (Eritrea) kati ya mataifa 35 wanachama wa Umoja wa Mataifa umetia sahihi mkataba huo, kufikia Desemba ya 2019, mataifa 29 yalikuwa yameukubali. Mkataba huo ulianza kutumika Mei 30 2019 (Trade Law Centre, n.d.).

Sera za visa na matumizi yao mara nyingi huchukiliwa kimakosa na mjadala wa uondoaji wa visa huwa mara nyingi imetazamiwa kuwa ndogo. Uondoaji wa mahitaji ya visa au kuweka huru sheria za visa haumaanishi kuwa taifa halihitaji sera ya visa au kuwa imeondoa vizuizi vya mipaka. Mitindo ya kuzuia hatari zikiwemo njia za kabla ya kupewa ruhusa, kama vile Maelezo ya kina ya wasafiri au kumbukumbu za majina ya abiria, zinawezatumika kukumbana na mahangaiko ya taifa ya kisheria kuhusu kuingia na kuishi kwa wasafiri wasio wananchi. Zaidi ya hayo, mataifa yanawezakataa kuondoa mahitaji ya visa kwa vile yanasaidia katika kuleta mapato kwa idara za uhamiaji ambazo mara nyingi huwa haziratibiwi vyema. Utumizi wa “uondoaji wa visa” umethahirisha kupendwa katika mataifa mengi, yaliyomakini kuondoa mahitaji ya visa ili kuvutia utalii na biashara. Mataifa mengi barani, yakiwemo Nigeria, Rwanda na Ushelsheli, tayari yametimiza upatiani wa visa kwa waafrika wengi wakati wa kuingia.

Repoti ya Udadisi wa Uhuru wa Visa wa 2018 uiliyotayarishwa na Benki la Maendeleo Afrika (AfDB) 2018 unaonyesha maendeleo yaliyofanywa na mataifa ili kuweka uhuru wa kuingia kwa haraka iwezekanavyo katika mataifa yao, hasa kwa kuangazia mataifa ambayo yanapatiana visa za kielektroniki (e-visa) kwa waafrika, ambayo idadi yake iliongezeka kutoka 9 mwaka wa 2016 hadi 13 mwaka wa 2017 na 16 mwaka wa 2018. Katika orodha ya mataifa 20 yaliyona wema na Afrika, knaa zinazotambulika ni Afrika Mashariki (mataifa 8), Afrika Magharibi (mataifa 7) na Afrika Kusini (mataifa 4), huku kukiwa na taifa moja tu la Kaskazini mwa Afrika (Mauritania) wala lolote la Afrika ya Kati. Kijumla waafrika hawahitaji visa ili kusafiri kwa asilimia 25 ya mataifa ya Afrika, na watapata visa baada ya kuwasili kwa asilimia 24

ya mataifa ya Afrika, na wanahitaji visa kusafiri katika asilimia 51 ya mataifa mengine ya Afrika. Tena, utimizaji polepole wa mkataba wa AfCFTA na mkataba wa uhuru wa usafiri unabadili polepole mnahari ya sehemu kubwa ya bara.

¹ Inayojulikana kama Itifaki ya Mkataba Kuanzisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Kiafrika inayohusiana na harakati huru za Watu, Haki ya Makazi na Haki ya Kuanzishwa.

Meza 1. Mataifa wanachama wa Umoja wa Afrika yanayotoa vibali (visa) kwa wingi kwa waafrika

	Number of countries	Countries
Nchi vinavyorushu raia wa kiafrika kuingia bila vibali (via) au vinavyotoa vibali mtu anapowasili	11	Benin, Cabo Verde, Ghana, Guinea-Bissau, Kenya, Mauritania, Mozambique, Rwnaa, Seychelles, Togo, Ugnaa
Nchi zinazotoa vibali kwa waafrika wote (via) wanapowasili	4	Comoros, Djibouti, Madagascar, Somalia

Imenakiliwa na : AfDB, 2018.

Rais wa Nigeria Muhammadu Buhari alitangaza mnamo Desemba ya 2019, kuwa Nigeria, taifa lenye idadi kuu ya watu Afrika, litaanza kutoa visa baada ya kuwasili kwa waafrika wote kuanzia Januari ya mwaka 2020. Inawaje, kumekuwa na pingamizi katika utekelezaji wa jambo hili kutoka pnae zingine (Olaniyi, 2020).

UHURU WA UHAMIAJI NA JUMUIYA ZA KIUCHUMI ZA KNAA

Uhuru wa usafiri wa watu, mtaji, bidhaa na huduma umeleta matamano ya uhuru nne kuu ambazo zinasheheni ajenda za umoja wa bara na knaa za Afrika. Uhuru wa usafiri unawaruhusu watu kutoka jumuiya za kiuchumi za knaa kuhamia, kuishi kufanya kazi au kutoa huduma au biashara katika nchi nyingine au katika jumuiya katika hali sawa na ya mwananchi wa taifa hilo.

Ajenda ya 2063 ya Umoja wa Mataifa unatambua uhuru wa kusafiri kwa watu kama kiungo kikuu cha kutekeleza matamano mengine ya maendeleo. Jambo la usafiri huru wa watu Afrika limetokana na taarifa na mikataba ya viongozi wa mataifa ya Afrika. Mkataba wa Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (Abuja Treati) ulioanzishwa na OAU mnamo mwaka wa 1991, unatazamia “uhuru wa kusafiri kwa watu na haki za kuishi na kujiendeleza.” Jamno hili linawakilisha hatua ya tano ya Mkataba wa Abuja, ambalo linatarajiwa kukamilika mwaka wa 2023. Mojawapo ya malengo ya Sheria ya kujisheheni ya Umoja wa Afrika ni “kuharakisha umoja wa kisiasa, uchumi na jamii katika bara.” Uhuru wa usafiri ni mpangilio wenye hatua ya kutekelezwa, ambayo inahusiana kwa karibu na hatua kadhaa za ujumuishaji wa kiuchumi kutoka maeneo ya biashara huru hadi yale ya umoja wa sheria za kiforodha na soko la pamoja. Kuna hatua nne kuu za usafiri huru wa watu, ambazo ni:

- (a) uhuru wa kusafiri kwa watu (uhuru wan a mwishowe uondoaji wa visa);
- (b) usafiri huru wa taaluma; (c) haki ya uanzilishi; na (d) haki ya kupata makao.

Umuhimu wa swala la usafiri huru ndani ya maeneo ya jumuiya za kiuchumi, kama vile Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika ya Magharibi (ECOWAS), Jumuiya ya Maendeleo ya Afrika Kusini (SADC), Soko la Pamoja la Afrika ya Mashariki na ya Kusini (COMESA), umeleta mikataba katika jambo hili pamoja na mikataba yake mengine. Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika ya Kati (ECCAS) na Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na Umoja wa Mataifa ya Kiarabu zimeleta ufahamu wa kina kuhusu maswala ya usafiri huru katika mikataba yao; ingawaje, katika kiwango cha ECCAS, mataifa sita yanayosheheni Jumuiya ya Kiuchumi na ya Kifedha ya Afrika ya Kati yalitua sahihi mkataba wa usafiri huru katika mwaka wa 2017.

Mikataba inatayarishwa katika kiwango cha IGAD na katika kiwango cha Jumuiya ya Mataifa ya Sahel-Sahara (CEN-SAD).

Licha ya kuwepo kwa itifaki za harakati za bure za bara na RECs, sio serikali zote za harakati za bure katika bara hili zinafanya kazi. Kwa mfano, wakati Itifaki ya Visa ya COMESA² inatumika, Itifaki ya Harakati ya Bure ya COMESA bado haijathibitishwa³ na idadi inayotakiwa ya nchi na kwa hivyo iweze kutumika. Kifungu cha 164 cha Mkataba wa COMESA kinataka Itifaki ya Visa ya COMESA itekelezwe kikamilifu kabla ya Harakati ya Watu Huru kuanza kutumika. Itifaki ya SADC kuhusu Uwezeshaji wa Harakati za Watu pia haifanyi kazi.

Njia moja ambayo Mataifa yameendelea kwenye ajenda ya harakati za bure, hasa ambapo itifaki za harakati za bure hazitumiki, ni kwa kupitisha wazo la jiometri inayobadilika, ambayo inakubali kuwa nchi zote haziwezi kusonga kwa kasi ile ile, na kwa hivyo mataifa husika yanaweza kuchukua hatua ya kibinafsi au baina ya mataifa mawili au mataifa mengi zinaweza kufanywa na nchi wanachama nje ya Ajenda ya Ushirikiano ili kufanya maendeleo kuelekea kupatikana kwa harakati huru ya watu. Mataifa kadhaa tayari yameendelea kwa kiwango kikubwa juu ya vifungu vinavyohusiana na harakati za bure, kwa mfano juu ya uhuru wa visa na uhamiaji wa wafanyikazi.

Katika kiwango cha bara, Itifaki ya Mkataba Kuanzisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika inayohusiana na harakati huru za watu, Haki ya Makazi na Haki ya Kuanzishwa (Itifaki ya Harakati ya Umoja wa Afrika, AUFMP) imepitishwa hivi majuzi na inakusudiwa kuondoa tofauti kati ya mipangilio tofauti ya harakati yaliyo huru. Walakini, AUFMP haiko kwenye utawala kwa sasa na pia inazingatia njia ya utekelezaji kwa msingi wa dhana ya jiometri inayobadilika.

Vikwazo katika uthibitishaji na utekelezaji wa itifaki hizo zinafuatwa na hamu ya Mataifa kudumisha enzi yao kwa kuwa na udhhibi wa wale wanaoingia katika eneo lao, na ulinzi wa soko la ajira ndani ya nchi tofauti. Kwa kweli, mipaka ya asili yasiyodhibitiwa ya Mataifa ya Afrika inafanya kuwa ngumu kudhibiti viingilio na kutoka katika eneo lote la taifa; Walakini, kwa ujumla dhana ya harakati za usafiri ulio huru ya watu mara nyingi hazieleweki vizuri, pamoja na maafisa wa serikali, sekta binafsi na umma kwa jumla (tazama Adepoju, 2009).

² Inajulikana kama Itifaki ya COMESA juu ya Kupumzika polepole na Kuondoa kabisa Mahitaji ya Visa.

³ Itifaki ya Mwendu Huru wa Watu, Kazi, Huduma, Haki ya Kuanzishwa na Makaazi.

USIMAMIZI WA MIPAKA NA UHAMIAJI HURU WA WATU AFRIKA

Nchi nyingi barani Afrika zina miundombinu dhaifu ya usimamizi wa mipaka na uwezo wa wafanyikazi, pamoja na mipaka pana na yasiodhibitiwa, na idadi kadhaa ya mipaka bado inahitaji uainishwa wa mwisho. Uhamiaji usio na nyaraka na zisizo za kawaida unadhoofisha dhana ya harakati za usafiri ulio huru pamoja na uwezo wa Mataifa kusimamia mipaka yao wenyewe.

Mkakati (rasimu) wa Umoja wa Afrika wa Kuimarisha Utawala wa Mipaka barani Afrika unafafanua usimamizi wa mipaka kama "uratibu na ushirikiano wa kitaifa na kimataifa kati ya mamlaka na wakala wote wanaohusika katika usalama wa mpaka na uwezesaji wa biashara ili kuanzisha usimamizi mzuri wa mipaka, ufanisi na uratibu. kufikia lengo la mipaka iliyo wazi, lakini inayodhibitiwa vizuri na salama ”.

Ni maoni potovu ya kawaida kwamba kuelekea kwenye harakati huru katika muktadha wa Umoja wa Afrika kunajumuisha kuondolewa kwa mipaka na itasababisha harakati zisizo za kawaida za watu katika mipaka. Matarajio ya mwisho ya Umoja wa Afrika ni kuundwa kwa soko la pamoja ambalo linatoa mtiririko huru wa kazi, mitaji na rasilimali zingine katika kiwango cha bara. Walakini, hata katika hatua hii ya mwisho ya mchakato wa ujumuishaji, mipaka ya ndani haitabiriki kuondolewa na kubadilishwa na mpaka wa kawaida wa nje, na mchakato wa kupitisha mpaka unabaki kuwa unaodhibitiwa, ingawa umewezeshwa sana na kwa kawaida unasaidiwa na teknolojia ya hali ya juu na zaidi njia za ushirika au jumuisi za wakala wa usimamizi wa mipaka.

Takwimu za mipaka na umuhimu wa uundaji sera kwa kutumia ushahidi

Changamoto ya takwimu juu ya mtiririko wa uhamiaji barani ni moja wapo ya mambo muhimu zaidi kwa usimamizi wa mpaka. Takwimu za mpakani kwa ujumla zinalengwa kwa madhumuni ya usalama badala ya utengenezaji wa sera, ingawa data ya mpakani uliyochukuliwa kwa wakati unaofaa ni zana muhimu ya kuarifu sera za usimamizi wa mipaka kwa jumla. Takwimu za uhamiaji ambazo zimerekodiwa mpakani ni pamoja na wakati na eneo la mtu anayevuka mpaka (wakati wa kuingia / kutoka) na utaifa, jinsia na kusudi la kuingia. Takwimu za mpaka zinaweza pia kujumuisha habari kuhusu visa, pamoja na zile zilizotolewa mpakani. Mifumo ya hali ya juu, ingawa sasa inazidi kuwa ya kawaida, pia ni pamoja na viashiria vya kibayolojia vya watu waliosajiliwa ili kuimarisha utambulisho wa watu hao zaidi ya viashiria vinavyotolewa katika hati dhaifu za kusafiri.

Uhamiaji haramu ambao hufanyika nje ya viunga vya kuingia kwa serikali unaonyesha moja wapo ya changamoto kuu zinazohusiana na kupata data sahihi na kamili ya mipaka, zaidi ya yote, kwa vile mipaka kote Afrika ni pana na mara nyingi huwa na mianya. Kunakili data kwa mikono kwenye mipaka kunabaki kuenea katika machapisho muhimu ya vituo vya mipaka (BCP) barani kote. BCP nyingi zinakabiliwa na vikwazo vya rasilimali; miundombinu, nguvu za umeme na mawasiliano ni shida za kawaida, hasa katika maeneo ya vijijini kijiografia. Njia mpya, kama vile utumiaji wa umeme wa jua kwenye BCP, zinatekelezwa katika maeneo muhimu, na Somalia ni kesi nzuri.

BMIS ni zana muhimu za kuchukua data ambazo zinaboresha ufanisi, kuruhusu uchukuaji wa data kwa wakati halisi, na kukusanya kwa ufanisi, kuchakata, kuhifadhi na kuchambua habari, na hivyo kuruhusu nchi kufuatilia mwendo wa watu na bidhaa

kuvuka mipaka. BMIS pia inakuza uthabiti katika mchakato wa ukaguzi wa mpaka na uwajibikaji, na vile vile utunzaji rasmi wa idhini ya wasafiri, na hivyo kusaidia kupunguza mkanganyiko, uzembe na uwezekano wa ufidadi katika mchakato huo. Umoja wa Mataifa, kupitia wakala wake wa uhamiaji, IOM, inafanya kazi hasa katika eneo hili, na imetoa BMIS ya muundo wake kwa nchi 17 za Kiafrika kupitia msaada wa wafadhili⁴ na mipango madhubuti ya kupelekwa katika nchi zingine za Kiafrika, 5 na hivyo kuinua mzigo kiasi fulani ya kiuchumi kutoka kwa Mataifa hayo ikilinganishwa na kuweka mkataba kwa bidhaa za BMIS za sekta binafsi. Mifumo ya umeme wa jua inaambatana na upelekaji huu kwenye tovuti zingine za hivi karibuni.

Njia jumuishi ya usimamizi wa mipaka

Njia moja ya kusimamia vyema mipaka kuwezesha usafirishaji mzuri wa bidhaa, huduma na watu ni kupitia utumiaji wa mbinu ya IBM ambayo ni pamoja na yafuatayo: (a) ushirikiano katika kuhudumu; (b) ushirikiano kati ya wakala; na (c) ushirikiano wa kimataifa.

Mbinu ya IBM inazidi kuongezeka barani, ikiwa imeendelea kwa sehemu na kuanza kutumika kwa hivi karibuni kwa Mkataba wa Biashara Huru la Bara la Afrika (Mei 2019). Kwa ujumuishaji wa kiknaa na kufaulu kwa huru wa kusafiri, IBM, ambayo ni pamoja na usimamizi hatari, inahitaji kuwekwa tayari kwa: (a) kusaidia uvukaji wa mpaka wa kila mara; na (b) kushughulikia uhamiaji usiofaa, pamoja na usafirishaji wa watu na usafirishaji wa wahamiaji. Muhimu kwa njia hii ni kushughulikia uhamiaji usio wa kawaida, na pia kuweka hatua za kudhibiti mipaka ikiwa ni pamoja na ukaguzi wa kawaida wa mipaka na ufuatiliaji, ushirikiano na nchi jirani, makubaliano ya nchi mbili, kubadilishana habari na kuoanisha / kuweka sawa taratibu za mpaka na hati za kusafiri.

Kituo cha mpaka kinachosheheni huduma zote

Dhana ya OSBP, ambayo imekuwa ikitumika kote barani Afrika kwa zaidi ya muongo mmoja, inajumuisha vituo viwili vya kudhibiti mipaka ya kitaifa katika nafasi iliyoshirikiwa. OSBP sio tu zana muhimu ya usimamizi wa mpaka lakini pia inakuza hatua zinazoendelea za ujumuishaji wa majimbo ya RECs kadhaa. Zaidi ya OSBP 80 zimepangwa na / au kutekelezwa katika maeneo kadhaa ya Afrika kama njia ya kupunguza muda na gharama za ucheleweshaji wa kuvuka mpaka kwenye knaa kuu.

OSBPs husaidia kukabiliana na changamoto za uhamaji wa binadamu na harakati za kibiashara ambazo ni kawaida kwa maeneo mengi ya kuvuka mipaka ya Afrika. Wakati huo huo, OSBP zinahitaji uratibu wa kina na ushirikiano, ikiwa ni pamoja na usanifishaji na utangamano wa sheria, mifumo ya kiutawala na taratibu za utendaji. OSBP zinafaa zaidi kwa mipaka ambayo hupata idadi kubwa ya abiria au mizigo na inaweza kuwa haifai kwa mipaka mingi ya Afrika, hasa kwani mara nyingi huambatana na uwekezaji mkubwa⁴ na gharama za utendaji. Wakati mwingine, benki za maendeleo⁵, pamoja na Benki ya Maendeleo ya Afrika, itasaidia kufadhili OSBP kama sehemu ya uanzishaji na ujumuishaji wa uknaa fulani wa biashara.

⁴ IOM mifumo wa kumiliki mipaka iitwayo (Migration Information na Data Analysis System (MIDAS) ipo katika nchi 17 za Kiafrika ambazo ni : Burkina Faso, Burundi, Chad, Congo, Djibouti, Democratic Republic of the Congo, Guinea, Liberia, Malawi, Mali, Mauritania, the Niger, Nigeria, Somalia, South Sudan Kusini, Tanzania na Uganda.a.

⁵ Mipaka aya Ethiopia zilichunguzwa mwaka wa 2019 kubaini iwapo mabadiliko ya MIDAS ingetekelezawa

Vyeti vya usafiri na usimamizi wa mipaka

Vyeti vya kusafiri pia ni sehemu ya usimamizi mzuri wa mpaka. Hati halali ya kusafiri kawaida ni kitambulisho cha kitaifa (ikiwa kuna makubaliano kwamba hati hii itatosha), pasipoti au kadi ya pasipoti. Katika muktadha wa Kiafrika, cheti maalum kinaweza pia kuhitajika kwa jamii zinazovuka mipaka kupunguza na kuwezesha harakati zao za kuvuka badala ya hati za kisasa zaidi zilizotajwa, hasa ambapo vitambulisho vya kitaifa havitumiwi kwa kawaida, na gharama ya pasipoti ni zaidi ya uwezo wa wanajamii wa eneo linalopakana. Vitambulisho maalum kama hivyo vya mitaa (mara nyingi hujulikana kama kadi za kupitisha makazi / kupita) kwa ujumla huteuliwa kuwa halali tu kwa umbali mfupi kutoka mpakani, kama vile eneo linalojumuisha soko la jamii ya kawaida na tovuti za kuabudu.

Vyeti vya kusafiri vinahitajika kuwa za hali ya juu na kwa hatua za uadilifu za utoaji. Msingi na taratibu za kisheria zinahitajika kuwekwa kwa nchi wanachama kutambua hati za kusafiri za kila mmoja, pamoja na hifadhidata ya kawaida kuweza kulinganisha fomati za hati za kusafiri. Kwa kuongezea, michakato ya usimamizi wa utambulisho inahitaji kuwekwa ili kuhakikisha kuwa msafiri ni wa kweli na kuhakikisha kuwa wasafiri wa kweli wanauwezo wa kuvuka mipaka. Mifumo kama hiyo inazidi kutegemea biometriki kuthibitisha utambulisho wa msafiri.

Uhuru wa kusafiri unahitaji kwamba nchi ziweke pasipoti za kibayolojia (e-pasipoti) na kuchukua nafasi ya zile ambazo sio za biometri. Hii inahitajika katika viwango vya kitaifa na kiknaa (REC) kwa usimamizi wa mipaka na pia itasaidia ikiwa pasipoti ya Jumuiya ya Afrika inayotarajiwa kufikia utekelezaji ulioenea. Matumizi ya biometri katika kitambulisho na utoaji wa hati ya kusafiri inaweza kuwa muhimu katika kupunguza uwezekano wa udanganyifu wa kitambulisho, ambayo ni hatari kubwa katika nchi zilizo na usajili dhaifu wa raia na uwezo muhimu wa takwimu. Vitambulisho vilivyoboreshwa kielektroniki na vyeti vya kusafiri pia ni muhimu katika kuharakisha kibali cha mipaka na hivyo kusaidia mtiririko huru wa watu kuvuka mipaka na matarajio ya jumla ya mifumo wa mipaka isiyo na kifani barani Afrika, wakati unachangia usalama wa mkoa na utulivu. Nchi kadhaa barani Afrika tayari zina pasipoti za ki elektroniki, na zingine nyingi ziko katika mchakato wa utekelezaji.

Ili pasipoti hizi za ki elektroniki kutambua faida kamili za usalama na uwezesaji, zinahitaji kushikamana na miundombinu muhimu ya umma ili kuhakikisha ukweli wa data kwenye kidude. Miongoni mwa mambo mengine, nchi ambazo hutoa pasipoti za ki elektroniki au kuzisoma mpakani zinahitaji kuwa washiriki changamfu katika Saraka Kuu ya Umma ya Shirika la Usafiri wa Anga (PKD). Kwa kuongezea, mifumo madhubuti ya data inahitajika kupatikana katika BCPs. Pasipoti nyingi za ki elektroniki za Afrika bado hazijasajiliwa katika PKD. Hali ya BMIS barani hapo awali imeainishwa, na ni kupitia BMIS ndiposa mifumo ya data inayoweza matumizi kamili ya pasipoti za ki elektroniki hutumwa.

Pindi utanza kutumika, Mfumo wa Usafiri wa AUFMP utahitaji mataifa wanachama kushirikiana katika harakati za ufafanuzi na kutoa hati za usafiri (AUFMP, Article 9). Uvumbuzi wa pasipoti ya Umoja wa Mataifa unakusudiwa kuleta hati moja ya usafiri kwa waafrika ili kusafiri ndani ya bara. Tena ndiyo inamaanisha kuwa hati za usafiri za kitaifa, na biometri, na BMS katika mipaka itasaidia katika lengo hilo moja na linawezakuwa jambo linalohitajika au hatua ya kwanza kabla ya kuvumbua kikamilifu pasipoti ya Afrika. Hadi sasa pasipoti ya Umoja wa Mataifa limetolewa kwa wanadiplomasia wakuu. Mataifa mengi ya Afrika yanapaswa kutathmini ka

kuboresha sheria za siri za habari ili kuwezesha ukusanyaji na ushirikiano wa habari mpya kwa kupitia hati za usafiri na hifadhidata husika.

BIASHARA NA USAFIRI HURU ZILIZOUNGANISHWA

Ajenda ya 2063 ya Umoja wa Afrika unaazimia kuboresha ujumuishaji kwa kuanzisha eneo la biashara huru ya bara, ambayo ilianzishwa mwaka wa 2019 kwa kupitia AfCFTA. Maazimio 2 ya Ajenda yanatazamia bara iliyo na “mipaka huru” ambapo “usafirishaji wa watu, mtaji, bidhaa na huduma utazidisha biashara na uwekezaji katika mataifa nya Afrika kwa kuongezeka hadi viwango visivyotarajiwa, na kutia uthabiti nafasi ya Afrika katika biashara ya kimataifa.” (African Union, n.d.). Uanzilishaji wa AUFMP mnamo Machi 2018 kule Kigali na uanzilishi wa AfCFTA mnamo Mei 2019 zote no hatua muhimu kwa ajili hii.

Uhamiaji wa biashara na uhamiaji wa watu katika mipaka ni mambo yaliyounganishwa pakubwa. Bila ya watu, bidhaa na huduma hazitaweza kuvika mipaka na kuchangia maendeleo halisi ya uchumi. Vizuizi vya mipaka vya uhamiaji wa watu wa biashara katika maeneo ambampo kuna idadi kuu ya (kiasi cha chini na isiyo rasmi) wafanya biashara wa mipaka. Hatua zinafaa kuchukuliwa ili kuhakikisha kuwa biashara inayopita mipaka inaendelea jinsi iwezekanavyo wakati wa migogoro ya mipaka. Jambo hili linaweza kuangazwa kama mtindo wenye vigezo sita vinavyosheheni uwezesaji, afya, ulinzi, mafundisho, makabiliano ya msaada wa jamii na usalama⁶.

UUNDAJI WA MIPAKA ISIYO NA VIZUIZI KWA AFRIKA YA KESHO

Usafiri huru wa watu una uwezo wa kuzidisha biashara, kuleta usafirishaji wa taaluma, ubadilishanaji wa ujuzi, kukuza fursa za ajira, kuweka thabiti ujumuishaji wa knaa na maendeleo kote barani, na kuendelea kulisimua uboreshaji wa usafiri wa ndege na barabara za kuvuka mipaka. Ili kufanikisha lengo hili, mataifa yataweza kuchukua hatua kuu za kukuza mipaka ambayo inaendeleza usafiri huru katika, kuboresha hati za kitaifa za usafiri na kuanzisha BMIS na kuleta kwa pamoja mifumo ya habari, kwa kutimiza kikamilifu sera zisizohitaji visa au za kutoa visa baada ya kuwasili, na mwishowe kuwezesha pasi moja ya Afrika. Matendo haya yote yanahitajika ili kutimiza malengo ya AfCFTA na mikataba sawia.

La muhimu, mataifa yanafaa kuangazia kuweka huru sera za visa kwa waafrika kulingana na maono ya Ajenda ya 2063. Katika hali hiyo, mataifa ambayo bado hayatimiza hilo yatahimizwa kuruhusu na kutimiza mikataba ya knaa na bara ya usafiri huru, kulingana na utafiti wa gharama na faida, na kama njia ya kuweka thabiti ujumuishaji wa knaa.

Kadiri mipaka inavyosalia katika bara zima, usimamizi mzuri wa mipaka utabaki kuwa kipaumbele kwa siku zijazo zinazoonekana. Mataifa yanapaswa kufuata mkondo wa IBM, na kuanzisha vituo vya pamoja (One Stop Border Post OSBP) ili kupata mtiririko mkubwa wa watu na bidhaa na pia huanzisha BMIS katika bandari kuu zote za kuingia, na kuunganisha mifumo ya takwimua na umeme thabiti ili

⁶ Kama ilivyoainishwa katika chapisho linalokuja la IOM lililoandikwa na mwandishi huyu kwa jina "Kufanya kesi kuingiza uhamiaji wa watu katika biashara ya mpakani na uwezesaji wa biashara - Biashara ya kuvuka mpaka na usimamizi wa mipaka katika nchi teule na mipaka katika Mkoa wa COMESA: Utafiti wa kesi."

kuwasaidia – wakizingatia utumizi wa miale ya jua kama ilivyo hali nchini Nigeria na Somalia katika miaka ya hivi karibuni.

Uanzilishi wa AfCFTA unaibua matarajio ya uboreshaji wa biashara na nafasi za ajira nje na ndani ya knaa kwa mujibu wa vizazi vijavyo vya vijana. Ukosefu wa nafasi hizi ni jambo kuu la kuibui uhamiaji wa haramu. Ingawa, ili jambo hili lije kutendeka, itabidi bara lifwatilie uhamiaji huru unaoongozwa na sera pamoja na uboreshaji wa usimamizi wa uhamiaji unaoongozwa na uwiano uliopewa uwezo wna wahusika wa mipaka ili kukabiliana na matatizo ya uhuru na usalama wa wahusika wengine.

Afrika tunayoitaka, inavyofafanuliwa katika Ajenda ya 2063, ni Afrika ambayo inarahisisha usafiri, usio na vizuizi vyovyote vilivyowekwa za kuruthiwa kutoka kwa wakoloni. Kwa vile biashara na ujamishaji zinahusishana kwa pamoja, uhuru wa kusafirisha bidhaa na huduma hauwezesitendeka bila ya usafiri wa watu. Mataifa yanafaa kutathmini sera za biashara na za uhamiaji, utungaji sheria na utendaji ili kuhakikisha ukamilifu katika kuangaza na katika utekelezaji.

HITIMISHO

Tume ya Umoja wa Afrika unaendelea kuchukua hatua kuu katika ujumuishaji wa bara, hasa, kuboresha sheria za usafiri huru wa watu kushinda jinsi ilvyo kwa sasa. Matamano ya bara yanalimhana sana na Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji, ambao ni hitimisho la mpangilio wa chaguo za mataifa ambalo liliangazia kufaulu katika uhamiaji ulio na faida kwa wote katika enzi hii ya utnaawazi, na kufanya hivi kwa kuzingatia uhuru wa mataifi wa kudhibiti kuingia na kuishi ndani ya mipaka yao, ili usalama wao usiwe hatarini. Ingawaje ni jambo lisilojumuishwa, Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji unatambua na kuweka thabiti kanuni zilizoidhinishwa na Jumuiya za Knaa za Kiuchumu na Umoja wa Afrika katika viwango vya knaa na bara.

Matamano ya usafiri huru kwa watu wa Afrika yalianzia wakati wa shinikizo la baada ya uhuru ya ujumuishaji wa Afrika wa kisiasa na uchumi. Matukio ya hivi karibuni ya knaa na kimataifa katika kipengele cha utawala wa uhamiaji unaleta msukumo mpya wa uhuru wa usafiri. Ili ndoto hii ya waanzilishi wa mataifa ya Afrika iwe kweli, kuna haja dharura ya usimamizi ulioboreshwa wa mipaka, ukiwa na usaidizi na urahisishaji wa harakawa mipangilio. Ni pamoja tu na sheria za usafiri huru zilizosimamiwa vyema katika bara, ndipo tunaweza kuwa na matumaini ya kuiona Afrika inayofanya biashara hasa pekee yake, ilivyotazamiwa na Mkataba wa AfCFTA, na baadaye, ndipo faida za kiuchumi zilizotarajiwa zitajitokeza kuwa kweli.

BIBLIOGRAFIA

- Adepoju, A.
2007 Creating a borderless West Africa: Constraints na prospects for intra-regional migration. In: Migration without Borders: Essays on the Free Movement of People (A. Pécoud na P. de Guchteneire, eds.). UNESCO na Berghahn Books, Paris na New York, pp.161–174.
2009 Migration management in West Africa within the context of ECOWAS Protocol on Free Movement of Persons na the common approach on migration: Challenges na prospects. In: Regional Challenges of West African Migration: African na European Perspectives (M. Trémolières, ed.). Organisation for Economic Co-operation na Development Publishing, France, pp. 18–47.
- African Development Bank (AfDB)
2018 Africa Visa Openness Report 2018. Abidjan.
- African Union
2018 Agreement Establishing the African Continental Free Trade Area, adopted on 21 March.
n.d. Agenda 2063: The Africa We Want. Inapatikana <https://au.int/en/agenda2063/overview> (accessed 31 May 2020).
- McAuliffe, M. na A. Kitimbo
2018 African migration: what the numbers really tell us. World Economic Forum, 7 June. Available www.weforum.org/agenda/2018/06/heres-the-truth-about-african-migration/.
- Olaniyi, S.
2020 Stop visa-on-arrival policy for 10 years, HURIWA tells FG. *The Guardian Nigeria*, 20 February. Inapatikana <https://guardian.ng/news/nigeria/national/stop-visa-on-arrival-policy-for-10-years-huriwa-tells-fg/>.
- Pécoud, A. na P. de Guchteneire (eds.)
2007 *Migration without Borders: Essays on the Free Movement of People*. UNESCO na Berghahn Books, Paris na New York.
- Trade Law Centre
n.d. Status of AfCFTA ratification. AfCFTA: Towards the African Continental Free Trade Area. Inapatikana www.tralac.org/resources/infographic/13795-status-of-afcfta-ratification.html (accessed 27 May 2020).

IOM Misri ikisheherekea siku la Kimataifa Celebrates ya Wahamiaji 2016.

© IOM 2016/Christine BESHAY

8

MUUNGANO WA AFRIKA,
UJUMUISHAJI WA MAENEO
NA UHAMIAJI

SURA YA 8

MUUNGANO WA AFRIKA, UJUMUISHAJI WA MAENEO NA UHAMIAJI

Wanaishi: Achieng Akena (Pan African Citizens Network) na Rosette Nyirinkindi Katungye (AUC)

MUHTASARI

Sura hii inaangazia chanzo na maendeleo ya Muungano wa Afrika pamoja na motisha yake ya kuanzisha Shirika la Umoja wa Afrika (OAU), mrithi wake, Muungano wa Afrika, pamoja na jumuiya za kiuchumi za kimaeneo (RECs) zinazochukuliwa kama mihimili ya ujumuishaji wa kibara. Dhana ya Muungano wa Afrika imeleta mageuzi katika mila na kanuni za bara na inaingiana na michakato ya utengenezaji sera na utekelezaji wake katika ujumuishaji wa bara ili kutatua changamoto za uhamaji wa binadamu barani Afrika. Kuna kanuni tekelezi mbalimbali ambazo zimetajwa zikiwemo: (a) Mpango wa Lagos kuhusu Tendo (Lagos Plan of Action); (b) Mkataba Unaoasisi Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (Treaty Establishing the African Economic Community) (Mkataba wa Abuja), kupitia kwa awamu sita za ujumuishaji wa maeneo; (c) Programu Tekelezi ya uafikiaji ajenda ya ujumuishaji kwa Mkataba wa Abuja (Minimum Implementation Programme for actualizing the integration agenda to the Abuja Treaty); (d) Kaida kwa Mkataba Unaoasisi Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika Kuhusu Usafiri Huru wa Watu, Haki ya Kuishi na Haki ya Kujijenga (Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to the Free Movement of Persons, Right of Residence na Right of Establishment) (Kaida ya Usafiri Huru) mwaka wa 2018; na (e) Makubaliano Yanayoasisi Eneo Huru la Biashara Afrika (Agreement Establishment the African Continental Free Trade Area (AfCFTA)). Kuhusu uhamiaji na uhamaji, mwitikio wa bara unapaswa kuongeza njia halali za uhamiaji ndani ya Afrika kupitia kwa Kiunzi cha Kanuni za Uhamiaji kwa Afrika (Migration Policy Framework for Africa) pamoja na kukubali kanuni za uhamiaji huru kama ilivyoielezwa kwenye Mkataba wa Abuja (Abuja Treaty). Sura hii inahitimisha kuwa changamoto zinazohusiana na uhamaji wa binadamu barani Afrika si Waafrika wanaohama, bali ni ukosefu wa nyenzo za kiusalama za kutosha kwa wale wanaohama. Hali hii inafaa kubadilika.

UTANGULIZI

Sura hii inapeana ufafanuzi wa chanzo na maendeleo ya Muungano wa Afrika kama fikra pamoja na kichocheo cha kimsingi cha ujumuishaji wa maeneo¹ na uhamaji wa binadamu katika Afrika kwa sasa. Sura hii inaangazia Muungano wa Afrika kama motisha kwa uanzilishi wa Shirika la Umoja wa Afrika na mrithi wake, Umoja wa Afrika na inaeleza uhusiano wake na Jumuiya za Kiuchumi za Knaa (RECs). Sura hii

¹ Ufafanuzi wa juhudi za kiafrika hapa umefupishwa na kumpa msomaji muhtasari mpana wa muktadha. Haikuwa inawezekana kuzaliana historia nzima hapa. Kwa habari zaidi juu ya juhudi za kiafrika, wasomaji wanahimizwa kuchunguza marejeleo ya ziada yaliyowekwa kwenye sura hii.

vilevile inatoa hoja kuwa changamoto za sasa za uhamiaji kiulimwengu zinaweza kutatuliwa na jukumu la sasa la Umoja wa Afrika na mataifa wanachama wake kwa kusaidia kwa njia za kweli na za haki uhamiaji na uhamaji huru kama kigezo muhimu cha umoja wa kibara na mshikamano.

MUUNGANO WA AFRIKA KATIKA KARNE YA ISHIRINI NA MOJA

Muungano wa Afrika kama fikra ya kihistoria ulianzishwa katika harakati mbalimbali za kisiasa na kijamii barani Afrika na nje ya Afrika. Ulikuwa mwito wa kueneza umoja wa Waafrika kama chombo cha kukabiliana na unyanyasaji na athari za utumwa na ukoloni na kurudisha urithi muhimu wa Waafrika.

Dubois alitoa mwito wa kutengeneza muungano dhidi ya unyanyasaji ambao aliuita Muungano wa Afrika karika miaka ya 1900, pamoja na maoni ya Marcus Garvey, George Padmore na CLR James, kwa kiasi kikubwa yalimwathiri Kwame Nkrumah si tu katika kupigania uhuru wa Ghana, bali pia katika uratibu wake wa makongamano ya Umoja wa Afrika ya 1958 na 1959. Muungano wa wanaharakati wa watu weusi wa mataifa yanayotumia Kifaransa Afrika ulimtwaa Leopold Senghor, aliyekuwa rais wa kwanza wa Senegali, sawia na viongozi kutoka mataifa ya Amerika Kaskazini yanayotumia Kifaransa kama vile Aime Cesaire, Leon Damas na baadaye, Frantz Fanon. Falsafa ya watu weusi lililenga katika kuongeza fahari kwa weusi na uafrika kama namna ya kukabiliana na ubaguzi wa rangi na unyanyasaji kutoka kwa Wazungu. Alioune Diop pamoja na wafuasi wengine wa Presence Africaine walifikiri kuwa viongozi walikuwa na mchango mkubwa katika kueneza fikra ya Muungano wa Afrika inayotumiwa katika muktadha wa Afrika ya sasa.

Hata hivyo, ni Kwame Nkrumah ndiye anayetambuliwa kama mwasisi wa mawazo ya Muungano wa Afrika ambayo yanaimarisha Umoja wa Afrika kwa sasa, kimsingi kwa kunaaa mkutano wa Viongozi wa Mataifa ya Afrika na Serikali, pamoja na mfuatano wa Kongamano la Watu Wote wa Afrika (All African People's Conference (AAPC)) nchini Ghana mwaka wa 1958 na 1959 mtawalia. Uteuzi wake na mkutano wa viongozi wa Afrika ulimfanya kuangazia zaidi kwa miungano ya Afrika na utengenezwaji wake kama vile vyama vya kisiasa, harakati za ukombozi, miungano ya wafanyakazi na wanawake, wanafunzi na mashirika ya vijana. Hata hivyo, itikadi, utamaduni na mgawanyiko kiisimu, matakwa ya kitaifa na mamlaka yanayosababishwa na misukumo ya nje yalikuwa vikwazo vikubwa kwa ajenda ya Nkrumah kuhusu Muungano wa Afrika. Kongamano la Watu Wote wa Afrika (AAPC), ambalo lilikuwa na ukatibu wa kudumu Accra lilinaaliwa mara mbili zaidi katika mwaka wa 1960 na 1961. Makongamano haya yaliangazia ukuaji wa mataifa ya Afrika kisiasa na kiuchumi. Hata hivyo, makongamano haya yalisababisha mgawanyiko wa Afrika katika makundi yanayojulika kama Kundi la Monrovia na Kundi la Casablanca, ambayo yaliwakilisha mikabala tofauti tofauti ya umoja wa Afrika, tofauti ambazo zinaendelea kubaini mijadala ya ujumuishaji wa maeneo katika ngazi ya bara, ikijulikana kama "immediatists" dhidi ya "gradualists"².

Jaribio la kuunganisha makundi haya yalichangania kwa uundaji wa OAU, ambayo ilitangulia Muungano wa Afrika (AU). OAU iliundwa katika Kongamano la Mataifa

² Kimsingi kuna kuna aina mbili za mtazamo katika ya Umoja wa Afrika kuhusu mchakato wa ujumuishaji. Aina moja inaunga mkono ujumuishaji mara moja na uundaji wa miundo inayofaa na baadaye kuziba mapengo katika taasisi, nayo ingine inaunga mkono njia ya polepole ya ujumuishaji na ujenzi wa miundo iliyopo ili kuwepo kwa bara lenye umoja baadaye. " (CCPAU, n.d.)

Huru (Conference of Independent States) ambapo mataifa 30 kutoka kwa mataifa 32 huru kwa wakati huo yakitia sahihi kwa Mkataba wa OAU tarehe 25, Mei 1963. OAU ilinua kuunda Afrika ambayo imeungana na ambayo ingezungumza kwa kauli moja. Licha ya umuhimu wa umoja miongoni mwa mataifa ya Afrika, athari za ukoloni, sawia na uhitaji uliokuwepo barani ulisababisha ukarabati wa stakabadhi (Selassie, 2015). Kwa hivyo, mkataba uliangazia matakwa yaliyotafautiana, hasa uhitaji wa kulinda maadili ya mipaka na mamlaka, uhuru wa mataifa yaliyosalia ya Afrika kutoka kwa utawaliwa na kanuni za ugawanywaji.

Umoja wa Afrika kama shirika, ni tokeo la urasimishaji wa Muungano wa Afrika na limeendelea kulinda mihimili muhimu ya Muungano wa Afrika kwa zaidi ya miaka 57 iliyopita (OAU ikiwemo), na likalielekeza bara kwa hali nzuri ya umoja na mshikamano (Muriithi, 2007). Hii inaonekana katika mikataba mingi, sera, maamuzi, mapendekezo, maazimio pamoja na vyombo vingine vya maadili sanifu, kwamba OAU/Umoja wa Afrika umekubali kwa miaka mingi (Louw, 2004), kwa maswala kadhaa kutoka kwa usawa wa kijinsia hadi kwa uzalishaji wa vyakula. Wakati mataifa yanasalia kuwa sehemu muhimu za utekelezaji wa kaida hizi, Umoja wa Afrika umetoa jukwaa kwa ushirikiano wa kimataifa na usanifishaji wa makubaliano kwa vigezo mbalimbali vyenye mashiko. Tendo hili la pamoja linalenga kuwa kichocheo cha uanzilishi wa Afrika huru na yenye umoja (Orakci, 2018) kama ilivyofafanuliwa katika dibaji ya Mkataba wa OAU na Kipengele cha Katiba (Packer na Rukare, 2002).

Zaidi ya kaida na sera hizi, Muungano wa Afrika ni ishara ya fahari ya Afrika kwa mafanikio yake (Maimela, 2013), na mwito wa uunganishaji na uadilifu wa kisiasa na kiuchumi. Muungano wa Afrika pia umeimarika kupitia kwa “mapambano ya kishujaa kutoka kwa watu wetu... kwa uhuru wa kisiasa (Mknaawire, 2015), heshima ya kibinadamu na ukombozi wa kiuchumi” (Umoja wa Afrika, 2000). Raia wa Afrika wamekumbatia hii kaida na mawazo yake na kuisambaza barani Afrika na hata nje, kupitia kwa matendo ya umoja, uratibu na rasilimani (AUC, 2015). Hata kama bado kuna salio kubwa la kimuundo, kisheria na changamoto za kisiasa kuafikia Afrika tunayoitaka na Ajenda 2063 lengo la “Afrika iliyoendelea, endelevu na yenye amani, inayoendeshwa na raia wake” (Umoja wa Afrika, 2016), Muungano wa Afrika katika karne ya ishirini na moja unasalia kuwa nguzo muhimu katika “Ugeuzaji wa Afrika kuwa kituo muhimu cha baadaye” (Umoja wa Afrika, n.d.).

AJENDA YA UJUMUISHAJI WA KIMAENEO NA UHAMAJI WA WATU

Kipaumbele cha kuibuka kwa Afrika

Kwa zaidi ya miongo mitano iliyopita, mataifa ya Afrika yamejaribu kujikakamua ili kuanzisha ndoto ya “watangulizi wa Afrika” ya kuwa na Afrika iliyoungana kwa kujaribu kuweka misingi inavyohitajika. Kwa mawazo kama haya kwa dharura za bara yaliyokuwa kama kaida za kipindi cha kukufuka upya kwa Afrika, wazo kuwa Afrika inaweza kuwa nguzo muhimu na mshiriki wa ulimwengu (Mnaela, 1997). Kaida hii ilitabiriwa na naiko la Cheikh Anta Diop, na mawazo ya mwisho wa karne ya kumi na tisa na mwanzo wa karne ya ishirini kutoka Liberia, Nigeria na Afrika Kusini. Dhana yenyewe iliendelezwa na waliokuwa marais wa Afrika Kusini, Nelson Mnaela na Thabo Mbeki na kusisitizwa na Asasi ya Mbeki ya Kufufua Milenia ya Afrika (Mbeki's Millenium Africsn Recovery Programme), na Mpango wa Rais wa Senegali, Abdoulaye Wade. Mpango wa Tendo la Lagos la 1980 (OAU, 1980)

pia ulitengenezwa ili kuunga mkono maendeleo ya Afrika na uhuru wake. Kwa bahati mbaya, utekelezaji duni ulikuwa kikwazo kuafikia malengo haya (ECOSOC na UNECA, 1990).

Mawazo haya kwa kawaida yalisababisha kukubaliwa kwa Umoja wa Afrika na imani kubwa ya demokrasia, utawala mzuri, haki za kibinadamu na watu, amani na usalama, vita dhidi ya maovu na ushiriki wa raia wa Afrika. Pamoja na kutambuliwa kuwa maendeleo ya kiuchumi hayangewezekana kwenye ombwe la utawala na demokrasia (UNECA, InterAfrica Group/Justice Afrika, 2002), Kipengele cha Katiba kiliwekwa ili kuendeleza kanuni zilizopo za Muungano wa Afrika, zikisababisha mfululizo wa mamlaka kuelekea kwa mwingiliokati badala ya maadili ya kimipaka ilivyokuwa hapo awali (George, n.d). Migogoro ya ndani na majanga ya kiasili yaliashiria kwa watawala wa Afrika kuwa hawatakuwa kwenye tofauti tena kuhusu maswala muhimu yanayoendelea katika mataifa ya bara la Afrika, waliokuwa wameungana ili kutimiza jukumu la pamoja; na kuwa ili kupunguza matokeo ya unyanyasaji, utawala na ushindi ulihitaji nguvu imara za pamoja.

Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika

Hatua muhimu³ katika safari ya ujumuishaji wa kimaeneo ilikuwa kuanzishwa kwa Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (African Economic Community (AEC)) na Mkataba wa Abuja wa 1991, ambao ulikuwa mwikio kwa majanga ya kiuchumi yaliyokuwa yakiangamiza bara la Afrika na utengwaji wake katika mwisho wa vita baridi. Mkataba wa Abuja ambao bado ni nguzo muhimu na ambao ulijumuishwa moja kwa moja kwenye Umoja wa Afrika kupitia kwa Kipengele cha Katiba, uliagiza mchakato wa ujumuishwaji kwa kipindi cha zaidi ya miaka 34 na uliangazia ujumuishwaji wa kisiasa, kijamii na kiuchumi kikamilifu. Ulihakikisha upatikanaji wa usafiri huru, matumizi ya sarafu moja na haki ya kupiga kura kwa wote kwa Mabunge ya Muungano wa Afrika. Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) baadaye ilitengeneza Mpango wa Kiasi wa Utekelezaji (Minimum Implementation Programme (MIP)) baada ya ushauri wa kina, ambao ulianzisha matendo ya viwango tofauti kufanywa na Umoja wa Afrika na Jumuiya za Kiuchumi za Afrika (RECs). Mchakato katika Mpango wa Kiasi wa Utekelezaji (MIP) kuelekea kwa usafiri huru wa watu ulijumuisha ufafanuzi, marekebisha na utekelezaji wa mikataba ya usafiri huru mahali ambapo awali mikataba hii haikuwepo, ushirikaji wa kimahakama na mipango ya ndani ya maeneo na nje ya maeneo kuhusu usalama. Mwaka wa 2018, miaka 29 baadaye, Umoja wa Afrika ulikubali eneo huru la kibiashara la bara la Afrika pamoja na mkataba kuhusu usafiri huru wa watu.

Mipango ya sasa ya ujumuishaji wa kimaeneo na uhamiaji

Mkataba wa Abuja wa 1991 ulilenga kuimarisha ujumuishaji hatua kwa hatua kuanzia kwa kuboresha Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) na uanzilishi wake katika maeneo ambayo awali jumuiya hizi hazikuwepo (Genge na wengine, 2000). Kwa sasa, Umoja wa Afrika unatambua Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo nane kama vijenzi wa ujumuishaji (Mkwezalamba, 2006). Jumuiya hizi ni kama zifuatazo: (a) Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika Magharibi (ECOWAS); (b) Soko Kuu la Afrika Mashariki na Kusini (COMESA); (c) Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Kati ya Afrika (ECCAS); (d) Jumuiya ya Maendeleo ya Jumuiya ya Afrika Kusini (SADC); (e) Halmashauri ya Kiutawala kuhusu Maendeleo (IGAD); (f) Umoja wa Uarabu wa Maghreb (UMA); (g) Jumuiya ya Mataifa ya Sahelo-Saharan (CEN-SAD); na (h) Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) (Umoja wa Afrika, 2005, 2006). Julai, mwaka

³ Ingawa kulikuwa na mipango mingine kadhaa na mafanikio ya kimaendeleo, pamoja na yale yaliyofanyika katika ngazi ndogo, ambayo yalisababisha maendeleo katika ujumuishaji wa kikanda barani na kuundwa kwa Umoja wa Afrika, ni hatua muhimu tu ndizo zinasimuliwa hapa.

2007, Umoja wa Afrika ulikubali mkataba wa kurasmisha uhusiano kati ya Umoja wa Afrika na Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs). Kwa kuongezea kusaidia katika usafiri huru wa maswala ya leba, bidhaa na huduma (Coulibaly, 2017), jumuiya nane za Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) zinalenga kuimarisha ukuaji wa kiuchumi na ujumuishaji, kuendeleza miundombinu ya Afrika na kilimo, na kuangazia uwakilishi wa jinsia na uwekezaji kwa vijana na watu wasiojiweza barani Afrika (FAO, 2008).

Viwango cha ujumuishaji katika kila jumuiya ya Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) vinatofautiana (AfDB na wengine, 2013). Kwa mfano, ECOWAS imepiga hatua katika ajenda ya usafiri huru, na raia wa mataifa wanachama wa (ECOWAS) wanaweza kusafiri popote kwenye maeneo yao ya knaa kwa kutumia kitambulisho cha kitaifa tu. Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) pia inaruhusu usafiri kwa viwango fulani, huku mataifa kama Sudan Kusini yakiwahitaji majirani wao kuwa na vyeti vya visa mapema kabla ya kusafiri, na Rwana, ambayo inawaruhusu baadhi ya majirani wao kusafiri nchini kwa kutumia kitambulisho cha kitaifa tu huku wengine kwa kutumia vyeti vya visa. Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Kati ya Afrika (ECCAS) hivi majuzi ilishauriana kuhusu usafiri huru kwa makundi maalumu ya watu kama vile wanafunzi na wataalamu, ilhali baadhi ya mataifa wanachama wa Jumuiya ya Maendeleo ya Jumuiya ya Afrika Kusini (SADC) yanahitaji vyeti vya visa kutoka kwa wanachama wao. Soko Kuu la Afrika Mashariki na Kusini (COMESA) limekuwa makini zaidi katika uimarishaji wa ajenda ya usafiri huru na limefanikiwa katika kuunda mazingira bora kwa wafanyabiashara kwa soko la COMESA nchini Zambia. Knao na Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs), Halmashauri ya Kiutawala kuhusu Maendeleo (IGAD) ilikubali kanuni za usafiri huru kama ilivyodokezwa katika Mkataba wa Abuja (Abuja Treaty) na katika Mpango wa Chini wa Utekelezaji (MIP), Hata hivyo, kanuni hizi bado zinahitaji mabadiliko ya kilimwengu. Kuanzia 2019, Halmashauri ya Kiutawala kuhusu Maendeleo (IGAD) imekuwa ikishauriana kuhusu kanuni kuhusu usafiri huru wa watu, ambao ulitiwa sahihi na mawaziri wa maswala ya ndani na leba kwa mataifa wanachama wake mwezi Februari, 2020 (IGAD, 2020).

Wakati wa mjadala kuhusu aibu za uhamiaji katika Kongamano la Umoja wa Afrika mwaka 2016, baada ya picha za kikatili za Waafrika wakizama katika bahari ya Mediterania kuonyeshwa kwenye matangazo, mataifa ya Afrika yaliamua kuwa mwitikio wa bara ungeangazia zaidi mbinu za kisheria za uhamiaji barani, na kufanyia mabadiliko Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) kuharakisha uimarishaji wa mkataba wa usafiri huru na vijenzi vyake pamoja na maeneo huru ya kibiashara barani ilivyoelezwa kwenye Mkataba wa Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (AEC Treaty).

Maeneo Huru ya Kibiashara ya Bara la Afrika (AfCFTA) ilianza makubaliano ya mashauri yalianza mwaka wa 2012 kama mbinu ya kuimarisha biashara ndani ya Afrika, kuongeza uhuru wa kutegemeana na ujumuishaji wa kimaeneo, na kuanzisha wingi wa ubora katika ngazi ya Jumuiya ya Kiuchumi ya Kimaeneo (REC). Wakati ambapo AfCFTA imefikia ushawishi wa zaidi ya idhinisho 22, Umoja wa Afrika kuhusu Kanuni za Usafiri Huru (Umoja wa Afrika, 2018) – iliyoanzishwa tangu 2013 na ikakubaliwa wakati wa Kongamano la Januari 2018 – imejizolea maidhinisho manne⁴. Kanuni zenyewe zinatoa utekelezaji endelevu wa utaratibu wa usafiri huru ndani ya Afrika na haki za kuanzishwa na kuwepo. Mkataba unatoa awamu tatu za utekelezaji, ukianza na mataifa ya Afrika kuidhinisha usafiri huru

⁴ Rwanda ilikuwa nchi ya kwanza kuridhia mkataba huo mnamo Mei 2018, ikifuatiwa na Mali, Sao Tome na Principe mnamo Mei 2019 na kasha Niger mnamo Julai 2019. Tazama Umoja wa Afrika, 2019.

kwa raia wake kwa kuondoa vyeti vya visa vinavyohitajika. Kwa kuongeza, mkataba unatoa hakikisho la cheti cha usafiri cha Afrika kupitia kwa mataifa ya Afrika kwa raia wake. Mkataba vilevile unatoa muda kwa usafiri kwa jamii nje ya mipaka, wanafunzi, watafiti na wafanyakazi. Vilevile, mkataba unadhamiria kuhakikisha usalama wa Waafrika ambao wanasafiri kulingana na vikwazo vilivyoondolewa na kuwahakikishia usalama kutoka kwa sheria za mataifa yanayowapokea.

Kiunzi cha Sera kuhusu Uhamiaji cha Afrika, kilikubaliwa mwaka 2006 na kutengenezwa upya mwaka 2018, kinatoa miongozo kwa mataifa ya Afrika na Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) kuhusu vigezo tofauti vya uhamiaji, vikijumuisha uhamiaji wa kikazi, usimamizi wa mpaka, uhamiaji haramu, kufurushwa kwa lazima, uhamiaji wa ndani kwa ndani, uhusiano wa serikali moja na nyingine pamoja na migawanyo ya uhamiaji inayohusu maswala kama vile umaskini, migogoro, afya, mazingira, biashara, jinsia, watoto, vijana na wazee.

Vyombo hivi vyote vinabaini kuwa usafiri wa watu ni sehemu ya hali shwari ya Afrika iliyoungana, na kwamba usafiri huru wa Waafrika nje ya mipaka ya Afrika ni kipengele muhimu cha ujumuishaji kimaeneo, hali inayochangia katika ukuaji wa uchumi na maendeleo, na pia kuiwezesha Afrika kuwa “kichocheo muhimu cha jukwaa la kimataifa” (Umoja wa Afrika, 2016).

HITIMISHO

Changamoto

Katika mwaka 2020, bado kuna changamoto za kimuundo na kisiasa kuafikia ujumuishaji wa kijumla na wa kutegemewa barani Afrika pamoja na ahadi ya usafiri huru (Cumbi, n.d). Baadhi ya changamoto hizi kama zifuatazo: (a) Mbinu za mgawanyo na vyombo; (b) Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) zinashuhudia pingamizi kutoka kwa baadhi ya mataifa wanachama; (c) Uratibu duni pamoja na uunganishaji kama vile uthibitisho; (d) Ukosefu wa uchunguzaji, utathmini na utoaji ripoti kuhusu utekelezaji wa viunzi vya kikaida; (e) Ukosefu wa michango ya pesa na umakinifu; (f) Taasisi duni; (g) Ajenda ya idadi kubwa ya watu; (h) Sheria za nchi zisizolingana na sera zinazozuia usafiri huru; (i) Viwango duni vya viwanao nchini; (j) Ukosefu wa kuwahusisha rais kikamilifu; na (k) Ukosefu wa kuzingatia mikataba, maamuzi pamoja na vyombo vingine vya kisheria (Umoja wa Afrika, n.d.b). Tume ya Umoja wa Afrika (AUC) ilionyesha kwenye ripoti katika kongamano kuwa kiasi cha utekelezaji wa mikataba na maamuzi ilikuwa asilimia kumi, ikiongezeka kwa asilimia moja kwa miaka mitano iliyopita.

Changamoto kuu kuhusu usafiri barani Afrika si kwamba Waafrika wanasafiri, bali ni kuwa kuna ukosefu wa mbinu za kutosha za kuhakikisha usalama kwa wale wanaosafiri (CCPAU, 2013). Hii ina maana kuwa ukosefu wa uwezo na uhalifu ni baadhi ya vitu ambavyo vinazidisha uchungu kwa wahamiaji. Walanguzi, wafanyabiashara ya utumwa na wale wanaovunja haki za binadamu wanafanya maovu yao mahali ambapo hakuna usalama. Kwa wanawake hasa, ukosefu wa mbinu za usalama ni sugu hasa katika baadhi ya sekta wanazohamia, zikijumuisha burudani na ulezi. Ukosefu wa hakikisho la kufikia huduma za kiafya zinazohusiana na uzazi unawaweka wanawake katika hatari kubwa ya vifo vinavyohusishwa na uzazi.

Suluhu na mapendekezo

Ili kupunguza mgawanyo wa viwango, jumuiya tatu za kiuchumi za kimaeneo (RECs) – COMESA, EAC na SADC – ziliingia katika makubaliano na maeneo huru ya kibiashara mnamo mwaka 2008. Umoja wa Afrika umehimiza jumuiya zingine za kiuchumi za kimaeneo kuiga mwenendo huu ambao unaleta bara karibu na makutano. Mnamo mwaka wa 2016, Umoja wa Afrika uliamua kutekeleza mageuzi ya kitaasisi ili kunyoosha huduma zake, kuimarisha ubora na kuboresha usambazaji huduma (Umoja wa Afrika, n.d.c). Kipengele kikuu cha mageuzi haya kimekuwa ni mageuzi ya kongamano la katikati ya mwaka katika kuratibu kongamano kati ya Umoja wa Afrika na Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) ili kuongeza mshikamano. Ushirikiano na umoja wa AU-REC unahitajika kwa sababu ya: (a) kutengeneza majukwaa ya kuhusisha sekta ya kibinafsi, vijana na wanawake; (b) kuhimiza biashara ndogo ndogo na kuimarisha mfumo wa uchumi unaotegemea viwanao nchini; na kuimarisha ujuzi na uwezo wa viongozi wachanga wa Afrika (ibid.). Mpangilio mzuri baina ya Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs), Umoja wa Afrika na mataifa wanachama utasaidia Afrika kuafikia maazimio ya maendeleo na amani na usalama kama ilivyo sharti kwa usafiri huru na wa kisheria.

Kuendelea mbele, mataifa wanachama yanapaswa kuonyesha uwajibikaji kwa raia wake kwa ahadi za kimaeneo na kimataifa zilizowekwa kuhusu uhamiaji na usafiri huru. Yanapaswa kuhakikisha njia rahisi na pana za kufikia taratibu na sheria za uhamiaji wa kisheria. Yanapaswa kuwa sawa kwa ushirikiano wa kuvuka mipaka na usaidizi wa kisheria, kuongeza usalama, kupunguza uhalifu na kuimarisha njia za kufikia haki kwa wahamiaji. Mataifa ya Afrika yanapaswa kuwajumuisha na kuwahusisha raia wake kwenye ajenda ya ujumuishaji maeneo, na kuwapendekeza kwa nafasi zinazowasilishwa kwa umoja na uwiano wa bara, ili kupunguza wasiwasi wa wageni na uoga. Afrika ina rasilimali anuwai na uhamiaji unaweza kuwa wenye manufaa wakati ambapo usafirishaji huru wa huduma, raia na biashara umewekewa motisha na nafasi za ubadilishaji wa kiuchumi, ustawi na maendeleo ya mataifa yote ya Afrika.

Muungano wa Afrika wa karne ya ishirini na moja unapaswa kuboresha vyombo na taasisi ambazo umewekewa, na imani na hamu ya wito wa umoja wa Afrika na ujitegemeaji inapaswa kuafikiwa na kuwekwa katika vitendo kama ilivyo kwenye manaishi. Hii inaweza kuchangia katika uboreshaji wa maisha ya wahamiaji. Knao na kuangalia sababu ya kuhama kwao, Waafrika wanaohama wana haki ya kuheshimiwa na kupewa ulinzi pamoja na haki zao kutetewa. Hii ndiyo maana Muungano wa Afrika wa sasa unatukusanya. Kwa mfano, Wakimbizi wa mwaka wa 2019, Waliokuwa wanarejea kwao na wakimbizi wa ndani kwa ndani kuna pia mwito wa kuhakikisha kuwa wale wanaofurushwa kwa lazima wanapata mahali penye hadhi, usalama na ulinzi mahali popote wanapokimbilia kutafuta hifadhi. Japo ulimwengu unaona uhamiaji wa Afrika kama mzigo, mihimili ya umoja na utangamano barani Afrika unayapa mataifa ya Afrika nafasi kutafutia Afrika suluhu kwa matatizo yake.

BIBLIOGRAFIA

African Development Bank (AfDB), United Nations Economic Commission for Africa (UNECA), United Nations Development Programme (UNDP)

2013 *African Economic Conference 2013 Report: Regional Integration in Africa*. 28–30 October.

African Union

2005 Report of the consultative meeting on the rationalization of the regional economic communities (RECs) for Central, North na West African regions. Meeting of experts on the rationalization of the RECs. African Union na United Nations Economic Commission for Africa (UNECA). Accra, 27–28 October.

2006 Report of the consultative meeting on the rationalization of the regional economic communities (RECs) for Eastern na Southern Africa. Meeting of experts on the rationalization of the RECs. African Union na UNECA, Lusaka, 9–10 March.

2016 *Agenda 2063: The Africa We Want*. Popular Version, May 2016 Edition. African Union Commission, Addis Ababa.

2018 Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to the Free Movement of Persons, Right of Residence na Right of Establishment, adopted by the Thirtieth Ordinary Session of the Assembly. Addis Ababa, 29 January.

2019 List of countries which have signed, ratified/acceded to the Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to Free Movement of Persons, Right of Residence na Right of Establishment. 16 July. Inapatikana <https://au.int/sites/default/files/treaties/36403-sl-PROTOCOL%20TO%20THE%20TREATY%20ESTABLISHING%20THE%20AFRICAN%20ECONOMIC%20COMMUNITY%20RELAT....pdf>.

n.d. *Agenda 2063: The Africa We Want*, Overview. Inapatikana <https://au.int/en/agenda2063/overview> (accessed 12 June 2020).

n.d. Governance of integration in Africa: Challenges na way forward. Inapatikana https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/26630-wd-issue_paper_on_governance_of_integration_en.pdf.

n.d. Overview of institutional reforms. Inapatikana <https://au.int/AUReforms/overview>.

African Union Commission (AUC)

2015 Background Note on Agenda 2063. Directorate of Strategic Planning, Directorate of Strategic Policy Planning, Monitoring, Evaluation and Resource Mobilization (SPPMERM), Addis Ababa.

Beyer, G.

1981 The political refugee: 35 years later. *International Migration Review*, 15(1/2):26–34. doi: 10.2307/2545321.

Centre for Citizens' Participation in the African Union (CCPAU)

2013 Continental Report: Freedom of Movement of People Study. Filed by Elijah Munyuki, 16 August.

n.d. Regional Integration and AU Organs and Institutions: Challenges and Opportunities. n.p.

Coulibaly, S.

2017 *Six steps to start changing how Africa does development*. Brookings, 19 July. Inapatikana www.brookings.edu/blog/future-development/2017/07/19/six-steps-to-start-changing-how-africa-does-development/.

Cumbi, M.

n.d. SADC Study on the free movement of persons. Commissioned by Centre for Citizens' Participation in the African Union.

Food and Agricultural Organization (FAO) of the United Nations

2008 Chapter 3: The African Union (AU) strategy for regional integration. In: *Towards an African Common Market for Agricultural Products* (S. Koromo, V. Mosoti, H. Mutai, A. Coulibaly na M. lafrate). Rome, pp. 24–68. Inapatikana www.fao.org/3/i0247e/i0247e02.pdf.

Genge, M., F. Kornegay na S. Rule

2000 Formation of the African Union, African Economic Community and Pan-African Parliament. African Union na Pan-African Parliament Working Paper. African Institute of South Africa, Pretoria.

George, S.

n.d. Democracy, human rights na state reform in Africa. Policy brief 28 (n.p.).

- Intergovernmental Authority on Development (IGAD)
 2020 Protocol on Free Movement of Persons endorsed at ministerial meeting. 26 February, Khartoum. Inapatikana <https://igad.int/divisions/health-na-social-development/2016-05-24-03-16-37/2373-protocol-on-free-movement-of-persons-endorse-at-ministerial-meeting>.
- Louw, A.H.
 2000 The concept of the African Renaissance as a force multiplier to enhance lasting peace na stability in sub-Saharan Africa. Research paper, Executive National Security Programme 02/2000, South African National Defence College.
- Maimela, D.
 2013 Pan-Africanism of the 21st century – Challenges na prospects. *The Journal of The Helen Suzman Foundation*, Issue 71. Inapatikana https://hsf.org.za/publications/focus/copy_of_focus-71-state-nation/pan-africanism-of-21st-century-d-maimela.pdf.
- Mnaela, N.
 1997 Renewal na renaissance: Towards a New World Order. Lecture by the President of the Republic of South Africa in the Sheldonian Theatre, Oxford, 11 July.
- Mknaawire, T.
 2015 Fifty years of African independence: Personal reflections. In: *Reimagining Pan-Africanism: Distinguished Mwalimu Nyerere Lecture Series 2009–2013* (W. Soyinka, S. Amin, B.H. Selassie, M. Githae Mũgo na T. Mknaawire). Mkuki na Nyota Publishers, Dar es Salaam, pp. 199–258.
- Mkwezalamba, M.M.
 2006 Presentation on “The Rationalization of the Regional Economic Communities (RECS)”. African Union, Pan-African Parliament, Midrna, 3 May.
- Muriithi, T.
 2007 Institutionalising Pan-Africanism: Transforming African Union values na principles into policy na practice, Institute for Security Studies Paper 143. Inapatikana www.files.ethz.ch/isn/98931/PAPER143H.pdf.
- Nigerian Institute of Social and Economic Research (NISER)
 2002 Reflection on African’s historic and current initiatives for political and economic unity. Ibadan. Inapatikanawww.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/ADF/ADF3/niser.pdf.
- Orakçı, S.
 2018 United Africa revisited. Humanitarian and Social Research Center (iNSAMER), 30 March. Inapatikana https://insamer.com/en/united-africa-revisited_1359.html.
- Organisation of African Unity (OAU)
 1980 Lagos Plan of Action for the Economic Development of Africa, 1980–2000, adopted on 29 April. Lagos.
- Packer, C.A.A. and D. Rukare
 2002 The New African Union and its constitutive act. *American Journal of International Law*, 96(2):365–379.
- Selassie, B.H.
 2015 From colonial borders to African unity. In: *Reimagining Pan-Africanism: Distinguished Mwalimu Nyerere Lecture Series 2009–2013* (W. Soyinka, S. Amin, B.H. Selassie, M. Githae Mũgo na T. Mknaawire). Mkuki na Nyota Publishers, Dar es Salaam, pp. 113–160.
- UNECA, InterAfrica Group/Justice Africa
 2002 The economic dimension to the African Union. Issues Paper for the African Union Symposium. African Development Forum (ADF III). Addis Ababa.
- United Nations Economic na Social Council (ECOSOC) na UNECA
 1990 Appraisal and review of the impact of the Lagos Plan of Action on the development and expansion of intra-African trade. UN. ECA Conference of African Ministers of Trade Meeting, Eleventh session, 15–19 April, Addis Ababa. Inapatikana <http://hdl.handle.net/10855/14129>.

MANAISHI ZAIDI

African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR)

- 2003 The relationship between the ACHPR and organs of the African Union, including NEPAD. Agenda item 9(f), DOC/OS (XXXIV)342. Thirty-Fourth Ordinary Session. Banjul, 6–20 November.

African Union

- 2000 Constitutive Act of the African Union, adopted by the Thirty-Sixth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State na Government. Lome, Togo, 11 July.
- 2007 Decision on the protocol on relations between the African Union na the regional economic communities (RECs) (Doc. EX.CL/348 (IX)).

Gutto, S.

- 2002 The African Union na the New Partnership for Africa's Development: Human and Peoples' Rights Challenges. Thirty-First Ordinary Session of the African Commission on Human and Peoples' Rights.

Hansungule, M.

- 2009 African courts and the African Commission on Human and Peoples' Rights. Inapatikana <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.490.6079&rep=rep1&type=pdf>.

Institute for Security Studies

- n.d. The Kampala Document: Africa moves to launch a conference on security, stability, development and co-operation in Africa. Inapatikana <https://oldsite.issafrica.org/uploads/CSSDCA.PDF>.

International Organization

- 1962 All-African People's Conferences. International Organization, 16(2):429–434. doi: 10.1017/S0020818300011164.

Nelson Mnaela Foundation

- 2008 Passports tell a story. News article, 4 March. Inapatikana www.nelsonmandela.org/news/entry/passports-tell-a-story

Organisation of African Unity (OAU) 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, adopted on 10 September (CAB/LEG/24.3).

- 1982 African (Banjul) Charter on Human na Peoples' Rights (Banjul Charter), adopted on 27 June (CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58).
- 1991 Treaty Establishing the African Economic Community. Abuja, 3 June.
- 1993 1993 Cairo Declaration on the Occasion of the Thirtieth Anniversary of the Organization of African Unity (AHG/Decl. 1 (XXIX)). Inapatikana https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/561/AHG%20Decl%201%20%28XXIX%29%20_E.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- 2001 General Report of the Conference. OAU-Civil Society Conference, Addis Ababa, 11–15 June.

UNECA, InterAfrica Group/Justice Africa

- 2002 The architecture na capacity of the African Union. Issues Paper for the African Union Symposium. African Development Forum (ADF III). Addis Ababa

Sokoni katika sehemu ya Dollo Ado, Jimbo la eneo la Somali, Ethiopia.

© IOM 2018/Muse MOHAMMED

9

UHAMIAJI NA
BIASHARA BARANI
AFRIKA

SURA YA 9

UHAMIAJI NA BIASHARA BARANI AFRIKA

Wanaishi: Paul Akiwumi (United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)) na Chiza Charles Chiumya (AUC)

MUHTASARI

Nafasi ya Maeneo Huru ya Kibiashara ya Bara la Afrika (AfCFTA) na viunzi vya sera husika za uhamiaji katika uhamiaji wa ndani ya Afrika kwa sababu za kibiashara zimechunguzwa kwa kuangazia nyenzo ambazo kwazo uhamiaji wa ndani ya Afrika unakuza biashara na uwezo wake wa kuchangia katika mageuzi ya kimuundo. Vikwazo na nafasi katika biashara na uhamiaji pia zilichunguzwa. AfCFTA inaelekezwa kwa utengenezaji mali na maendeleo ya mataifa ya Afrika na pia inajumuisha utoaji wa huduma muhimu kwa usafiri wa watu. Taratibu za AfCFTA kwa Biashara katika Huduma zinatambua uwepo wa watu asilia wanaosambaza huduma kama njia mojawapo ya kutoa mchango wa huduma ya usambazaji. Taratibu za Mkataba Unaoasisi Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika Kuhusiana na Usafiri Huru wa Watu, Haki za Makazi na Haki za Kuanzisha zinapongeza Taratibu za AfCFTA (The Protocol to the Treaty Establishing the African Economic Community Relating to Free Movement of Persons, Right of Residence na Right of Establishment complements the AfCFTA Protocol). Sura hii inatoa kielelezo kwa kukuza sera za uhamiaji kutokana na biashara na inahitimisha kuwa uhamiaji wa ndani ya Afrika una uwezo wa kuchangia kwa ufanisi wa uchumi wa bara kupitia kwa biashara pana ya ndani ya Afrika, uhitaji mkubwa wa utalii wa ndani ya maeneo na ushuru zaidi kwa serikali na maeneo, sawia na kuvuka mapengo ya ujuzi katika viwango vya kitaifa na kimaeneo.

UTANGULIZI

Uhamiaji ni muhimu sana katika maendeleo ya Afrika. Utambuaji wa umuhimu wake katika ajenda ya ujumuishaji wa kimaeneo ya Afrika, viunzi vya sera katika viwango tofauti tofauti vya maeneo na kibara, ikijumuisha Kiunzi cha Umoja wa Afrika kuhusu Sera za Uhamiaji (African Union's Migration Policy Framework) umetengenezwa ili kuimarisha usafiri huru wa watu na leba baina ya mataifa wanachama wake.

Maendeleo ya kiuchumi ni mhimili kwa uhamiaji. Imeelezwa vizuri kwamba mataifa yanafanya biashara na kuwekeza zaidi na mataifa ambayo yamepokea wahamiaji kutoka kwao (Ethier, 1995; Dolman, 2008; Ndiaye na wengine, 2011; Ratha na wengine, 2011; Egger na wengine, 2012; ICMPD na IOM, 2015; Foresti na Hagen-Zanker, 2018; UNCTAD, 2018). Biashara ni nyenzo muhimu ambayo

uhamiaji wa ndani ya Afrika unachangia kuendeleza uchumi wa bara la Afrika na pia imetambuliwa kuwa ni kipengele muhimu katika Kiunzi cha Umoja wa Afrika Kilichofanyiwa Ruwaza kuhusu Sera ya Uhamiaji (2018 – 2027) (African Union’s Revised Migration Policy Framework for Africa (2018–2027)). Katika juhudi za kuangazia namna ambavyo uhamiaji wa ndani ya Afrika unachangia katika maendeleo ya bara, sura hii inachunguza nafasi ya AfCFTA pamoja na viunzi vya sera husika zinatawala uhamiaji, sawia na uhamiaji kwa sababu za kibiashara. Pia, inaangazia nyenzo ambazo uhamiaji wa ndani ya bara la Afrika unaimarisha biashara na uwezo wake katika kuchangia kwa mageuzi ya miundo. Vilevile, inachunguza vikwazo na nafasi katika biashara na uhamiaji.

UHAMIAJI NA BIASHARA

Marais wa mataifa ya Afrika na Serikali katika maamuzi kuhusu mwonekano wa Afrika, walikubali Makubaliano ya AfCFTA, maendeleo ya kihistoria ambayo yalikuwa yanatengeneza soko huru ambalo ni kubwa kabisa ulimwenguni. Biashara ya ndani ya Afrika, inavyofafanuliwa kama tokeo la bidhaa zinazoigizwa kutoka nje na zile zinazoingizwa ndani, zilikaribia asilia 15.2 katika kipindi cha 2015 – 2017 (UNCTAD, 2019). Tume ya Umoja wa Mataifa ya Uchumi kuhusu kichocheo cha usasa wa Afrika – ilikubali kupunguza kodi kwa bidhaa chini ya Makubaliano ya AfCFTA – inaonyesha kuwa kutakuwa na ongezeko la asilimia 3 kwa bidhaa zinazouzwa nje ikiongeza mapato ya biashara ya ndani ya Afrika (kwa kati ya asilimia 15 au Dola za Marekani bilion 5) na asilimia 25 (au Dola za Marekani bilioni 70) kufikia 2040, ikilinganishwa na hali ilivyo. Takwimu hizi hazijumuishi biashara zisizo rasmi – ambazo, katika Afrika, ni nyingi sana. Biashara ambazo hazijasajiliwa, wafanyabiashara wasio rasmi, ujumuishaji wa wanawake takribani katika mataifa yote ya Afrika, ununuzi na uuzaji wa bidhaa barani Afrika. Hali ya biashara isiyo rasmi barani Afrika inaifanya sehemu muhimu ya maendeleo yanayotokana na uhamiaji kwa sababu ya biashara na inahitaji utambuzi muhimu kwa miitikio ya sera muhimu.

Uhamiaji unachangia kwa maendeleo ya kijamii na kiuchumi kwa mataifa yote mawili; yanayohamwa na yanayohamiwa. Kwa kuwa uhamiaji unahusishwa sana na biashara, mbinu za kiuchumi na biashara ambazo biashara hizi zinafanikishwa ni muhimu pia.

Kwa upnae mwingine, uhamiaji huwa kama kibadala cha biashara, ama kupitia kwa uhamishaji wa kikazi kwenye mipaka moja kwa moja kwa njia ya uhamiaji, au kupitia kwa biashara ya kazi inayohitaji bidhaa nyingi. Ufadhili wa biashara hivyo unaonwa kama unaopunguza uwezekano wa uhamiaji kwa kukuza biashara na kupendelea inayokutana kama kigezo cha bei ambayo inapunguza marupurupu ya kuhama. Kwa upnae mwingine, uhamaji unatazamwa kama sehemu muhimu ya kukuza athari za kibiashara kwa kuwa biashara na uhamiaji huathiriana, na biashara inaongezeka kutokana na ongezeko la usafiri wa watu. Isitoshe, athari za biashara zinapita kwa sababu zinazojumuisha usambazaji wa mapendeleo ya wahamaji wa bidhaa kutoka kwa mataifa yanayozalisha, uondelewaji wa vikwazo katika ya mataifa yanayozalisha na mataifa yanayopokea na uboreshaji katika uwezesaji wa utiaji nguvu knaarasi katika mazingira ya taasisi hafifu (UNCTAD, 2018). Wakati ambapo athari halisi zinategemea athari za uanzishaji biashara zinapiku matokeo ya upanuzi wa biashara kwa maeneo mbalimbali ya ulimwengu, kwa jumla, wakati ambapo mataifa yanafanya biashara zaidi, uboreshaji katika uzalishaji na hali ya maisha pia hufuata (Frankel na Romer, 1999; Redding na Venables, 2004; Romalis, 2007).

ENEO HURU LA BIASHARA LA BARA LA AFRIKA KUHUSU USAFIRI (AfCFTA)

Tangu Mkataba Ulioasisi Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (Mkataba wa Abuja), uboreshaji hali ya maisha ya watu wa Afrika umekuwa lengo kuu la Umoja wa Afrika. Uwezesaji wa usafiri wa watu kwa manufaa ya kiuchumi umekuwa kipengele muhimu kwa azma ya maendeleo ya Afrika. Katika tasnia ya biashara za kimataifa na kimaeneo, namna ya kufanya hivi ni kupitia kwa uanzilishi wa mikataba na uongozi wa kisheria pamoja na kusaidia viunzi ambavyo vinatengeneza matibabu mapya na bora (yanayohitaji) kwa watu wa Afrika ikilinganishwa na hayo mataifa ya ulimwengu wa tatu. Yale makubaliano kwa kawaida yanafanya hili kupitia kwa vyombo viwili: (a) makubaliano kuhusiana na biashara katika huduma; na (b) makubaliano kuhusu uwekezaji. Katika hali zote, watu – kisheria na kawaida ndio wanaonufaika kutokana na namna wanavyochukuliwa kutokana na makubaliano.

AfCFTA itatoa uchukulio maalum kwa bidhaa na huduma zinazotoka katika mataifa ya Afrika ambayo ni wanachama wa makubaliano. Biashara za Afrika, shughuli za biashara na biashara ya kuvuka mipaka zitanufaika kutokana na mahitaji mapya yanayopinga ubaguzi, ulazimishaji wa mataifa wanachama wa AfCFTA kukubali masharti yanayowekwa kwa bidhaa na huduma. Ikilinganishwa na mataifa ambayo si wanachama wa mkataba AfCFTA, uboreshwaji huu unapaswa kuhimiza mataifa mengine kujiunga. Uchukulio mzuri unapaswa kuchangia katika ongezeko la migawanyo ya mauzo ya nje – kwa bidhaa na huduma – shukrani kwa kuondolewa kwa vikwazo vya kibiashara na sheria kwa bidhaa na huduma.

Japo makubaliano yote yanalenga kuimarisha maendeleo ya mataifa ya Afrika, kuna sehemu muhimu ya usafiri wa watu. Hii inaweza kueleweka kama kipengele kinachohusiana na uhamiaji katika AfCFTA.

Masharti ya Eneo Huru la Biashara la Bara la Afrika kuhusu Usafiri wa Watu

Kaida za AfCFTA kwa biashara katika huduma zinatambua uwepo wa watu asilia wanaosambaza bidhaa kama njia mojawapo ya utoaji huduma. Hawa wanaweza kuwa watu kisheria (makampuni) na watu asilia wanaosambaza huduma.

Kwa upnae wa mipango ya kisheria, AfCFTA inatengeneza uchukulio unaopinga ubaguzi dhidi ya huduma za Afrika na wasambazaji huduma, hasa katika sekta ambazo wanachama wa AfCFTA ndio wanatoa makubaliano fulani (ya kufikia soko na kupinga ubaguzi ikilinganishwa na watoaji huduma wa nje). Kuna jumla ya sekta ndogo 11 kutoka kwa huduma zilizochukuliwa kutoka kwenye orodha ya sekta – kwa mujibu wa makubaliano, mataifa wanachama watawapa wenzao huduma nzuri katika masoko yao.

Rais wa mataifa wanachama wa Umoja wa Afrika wamekubali kuanzisha mazungumzo kuhusu namna ya kufikia sekta tano muhimu ambazo ni biasharia, mawasiliano, uchumi, utalii na huduma za usafiri. Mataifa ya Afrika yanaahidiana yenyewe kuruhusu wasambazaji wa huduma Afrika kufikia masoko katika sekta hizi. AfCFTA inaahidi kutengeneza nafasi mpya na zenye kubalika kuhusu usafiri unaohusu usambazaji huduma ndani ya mipaka yote ya Afrika (UNCTAD, 2015).

Kuongeza kwa zile sekta tano muhimu, AfCFTA inahitaji wanachama wake kufanya kazi pamoja kuhakikisha kuwa sheria zilizokubaliwa katika sekta hizi zinasaidia malengo ya makubaliano, ambapo katika hali hii yatahusisha kuwaruhusu

Waafrika kusafiri katika mataifa ya wanachama wenzao wakisambaza huduma. Nafasi zilizotengenezwa katika makubaliano haya zitasaidia kupunguza umaskini, kwa kuwa hali ya usafiri wa watu wakisambaza huduma huwasaidia wasambazaji wenyewe. Ukaribu kati ya wasambazaji huduma na wanaosambaziwa umedumisha, hivyo watu watakuwa na udhibiti kwa mapato yanayotokana na biashara hii. Zaidi ya hayo, makubaliano ya kimiundo kama haya ni muhimu katika kuanzisha nyenzo muhimu za kulinda wanaosafiri kwa sababu ya utoaji huduma chini ya makubaliano ya biashara, mkondo ambao kwa kiasi kikubwa unaegemea kwenye knaarasi na hivyo hisia chache za kisiasa kuliko ile ambayo kwa jumla hutazamia katika utafutaji kazi. Pia, ni nzuri katika utoaji nafasi bora za kulinda haki za wasambazaji huduma (katika ulimwengu ambapo wafanyakazi ambao hawajasajiliwa wanapatana na changamoto zilizotapaka kote).

Awamu ya pili ya makubaliano ya AfCFTA itashughulikia uwekezaji na haki za mali. Kaida kuhusu uwekezaji inatarajiwa kujengeka katika Utaratibu wa Uwekezaji wa Muungano wa Afrika ambao tayari mataifa wanachama wa Umoja na Afrika wameshakubali. Kaida hii itajengeka katika uwezo ambao tayari umepeanwa kusafiri ndani ya mipaka ya kibiashara ya Afrika – kwa shughuli zinazohusu uwekezaji hadi kwa biashara za huduma. Kwa hivyo, itapanua upeo wa watu kusafiri ndani ya bara, wawekezaji na wale wafanyabiashara wa bidhaa.

Uwezeshaji usafiri kwa biashara katika vyombo vingine vya Umoja wa Afrika: Mfano wa Kaida kwa Makubaliano Yanayoasisi Jumuiya ya Afrika ya Kiuchumi Kuhusiana na Usafiri Huru wa Watu, Haki ya Kuishi na Haki

Mnamo mwaka wa 2013, Umoja wa Afrika ulikubali Agenda 2063, ambayo inaeleza maazimio ya watu wa Afrika ya kuafikiwa kufikia mwaka wa 2063. Ajenda hii inaazimia bara ambalo limejumuishwa, limeunganishwa kisiasa kwa kuangazia hali ya Muungano wa Afrika. Mojawapo wa eneo ambalo linalengwa kuafikiwa kufikia 2063 ni usafiri huru wa watu katika mataifa ya jumuiya ya kiuchumi ya kimaeneo (REC), na katika ngazi ya bara, kupitia kuondolewa mahitaji ya kuwa na cheti cha visa ili kusafiri ndani ya mataifa ya Afrika. Knao na AfCFTA, mataifa 33 kutoka kwa 35 ya wanachama wa Umoja wa Afrika walitia sahihi Kaida kwa Mkataba unaoasisi Jumuiya ya Kiuchumi Inayohusiana na Usafiri Huru wa Watu, Haki ya Kuishi na Haki ya Kujijenga tarehe 21, Machi 2018. Wakati wa unaishi wa makala haya, taifa moja pekee ambalo ni mwanachama lilikuwa limeidhinisha makubaliano.

Uwiano wa kaida kama hizi hauwezi kusesitizwa, hasa katika uimarishaji uhamishaji wa maarifa na ujuzi ndani ya Afrika, ukuzaji wa utambulisho wa Muungano wa Afrika, ujumuishaji wa kijamii na utalii, uimarishaji wa miradi ya miundombinu za mipaka na maendeleo, sawia na kukimu mwelekeo wa jumla kuhusu usimamizi wa mipaka. African Development Bank's Visa Openness Index of 2018 inaonyesha kuwa asilimia 50 ya Waafrika bado wanahitaji cheti cha visa kusafiri za zaidi ya mataifa nusu ya bara la Afrika. Iwapo kaida hii itaidhinishwa, itakuwa yenye manufaa muhimu sana kwa biashara.

Hisia za mwelekeo wa utekelezaji wa kaida hii ni kwamba mataifa wanachama wa Umoja wa Afrika kwanza wangewasilisha vyeti vya visa kwa mataifa wanachama wao wanapowasilishi, kisha kuondoa mahitaji ya cheti cha visa pamoja wakati ambapo inaelekea polepole kuwapa wanachama wao haki za kuisha na kujijenga.

Wazo lingine muhimu ni cheti cha usafiri cha Afrika, ambacho kinaanzishwa kama wazo lililotiwa sahihi na Umoja wa Afrika. Katika Kongamano la Umoja wa Afrika jijini Kigali mnamo Julai, 2016, muungano ulizindua kirasmi kitambulisho rasmi

cha Afrika cha kielektroniki, ambacho wakati kitazinduliwa kirasmi, kitaimarisha usafiri huru wa watu barani Afrika. Mataifa wanachama wa Umoja wa Afrika pia yalizindua Single African Air Transport Market (SAATM), ambayo inapaswa kuboresha uunganishwa wa Afrika, kuimarisha biashara, uwekezaji na utalii, kubuni kazi zaidi na ukuaji, sawia na kurahisisha usafiri wa Waafrika ndani ya bara la Afrika kwa gharama nafuu. Kufikia sasa, mataifa 23 yametia sahihi kwa SAATM.

Hali ya uhuru wa usafiri katika vyombo vinavyokomboa biashara katika jumuiya za kiuchumi za Afrika

Katika Afrika, kuna misururu ya mawazo ya maeneo madogo ambayo yanauia kubuni majukwaa zaidi kwa Waafrika kuweza kufanya biashara na kusafiri katika maeneo hayo. Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) zote zimetayarisha mipangilio ya biashara za kimaeneo. Hata hivyo, viwango na utekelezaji wa mipangilio hii hubadilika kutoka jumuiya moja hadi nyingine (UNCTAD, 2019). Kuhusiana na usafiri huru wa watu, matokeo muhimu yameafikiwa hasa katika maeneo fulani, kama vile Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika Magharibi (ECOWAS), Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na Muungano wa Arab Maghreb (UMA). Kwa mfano, cheti cha usafiri cha EAC kinafanya kazi na kinawaruhusu wananchi kutoka mataifa wanachama kusafiri huru katika maeneo ya EAC kwa kipindi cha miezi sita (IOM na ACP, 2013). Katika ECOWAS, kuna usafiri huru usiohitaji cheti cha visa kwa mataifa wanachama. Katika Soko Kuu la Afrika Mashariki na Kusini (COMESA), vyeti vya visa vinachukuliwa kwa wepesi kwa wanachama wa COMESA; na katika maeneo ya Jumuiya ya Maendeleo ya Jumuiya ya Afrika Kusini (SADC), raia wanaweza kupata cheti cha visa kwa kipindi cha muda usiozidi siku 90 kila mwaka. Hata hivyo, kujijenga na kuishi kunahitaji michakato kadhaa. Katika maeneo ya Afrika ya Kati, mchakato umekuwa wa polepole sana, kwingine katika Halmashauri ya Kiutawala kuhusu Maendeleo (IGAD), mataifa yanatumia kanuni ya kusaidiana kwa vyeti vya visa. Katika UMA, kama ilivyo IGAD, mbinu mbalimbali za kusaidiana zinatumiwa kwa vyeti vya visa, save for Tunisia, ambazo huruhusu raia wa mataifa mengine kupita kwenye mipaka yake huru.

UHUSIANO KATI YA UHAMIAJI NA BIASHARA BARANI AFRIKA

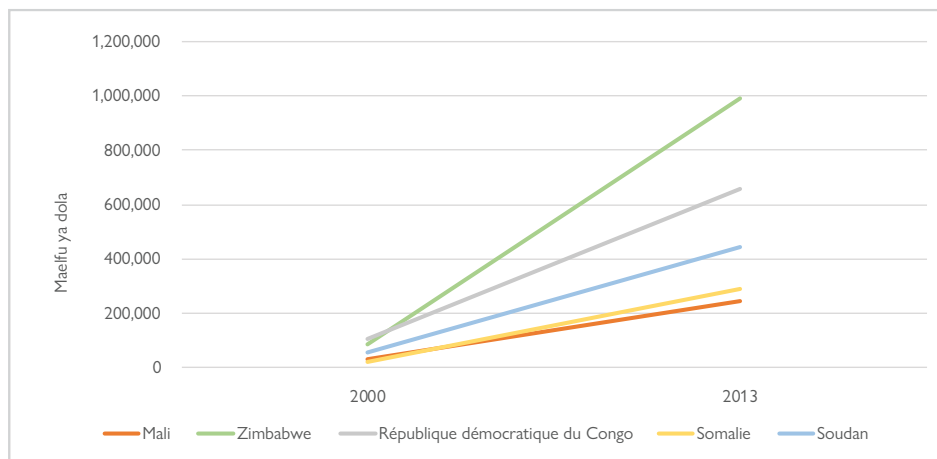
Uhamiaji wa ndani ya Afrika unakuza biashara kimsingi kupitia kwa mbinu mbili: (a) uhitaji wa bidhaa kutoka kwa mataifa yanayozalisha (biashara zilizozeleka) na kwa huduma ambazo wahamiaji wanahitaji kama vile utalii; na (b) biashara inayozaliwa na wafanyabiashara wa wasio rasmi wa Afrika. Biashara pia kwa kiwango kikubwa ilikuzwa na wafanyabiashara wadogo wa kutoka nje ya Afrika waliokuja Afrika. Hata hivyo, ni muhimu kuangazia kuwa hilo wakati ambapo sera za kufungua mipaka kwa biashara itajaa Afrika, swala ambalo haliwezi kusemwa kuhusiana na uhamiaji, licha ya kuwa tafiti na ushahidi ambapo inapata athari chanya ya uhamiaji kwa biashara. Hii kwa hivyo inaanzisha a prima facie case kwa kukuza sera za biashara inayofungamana na uhamiaji.

Biashara ya chakula

Uhitaji wa bidhaa kutoka kwa wahamiaji wa Afrika, hasa chakula kutoka nyumbani unahimiza uagizaji wa vyakula kutoka mataifa yao hadi mataifa waliyohamia. Kwa mfano, vyakula vinavyoagizwa kutoka Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Mali, Sudan na Zimbabwe inaonyesha uhusiano kwa wahamiaji kutoka mataifa haya

hadi kwa mataifa ambayo wamehamia katika bara la Afrika (tazama Mchoro 1). Knao na ongezeko la uhitaji wa bidhaa za chakula katika mataifa ambayo wahamiaji walitoka pia imeongezeka. Uhamiaji kutoka kwa mataifa manne yaliyotajwa ulichangia kwa ongezeko la uagizaji wa vyakula kwa mataifa mengine ya Afrika. Mfano wa taifa la Zimbabwe, usafirishaji wa chakula kwa mataifa mengine ya Afrika iliongezeka kutoka kwa 100, 000 Dola za Marekani hadi Dola za Marekani milioni moja katika mwaka wa 2013 (UNCTAD, 2018).

Mchoro 1. Mataifa yanayoongoza katika uagizaji wa vyakula barani Afrika

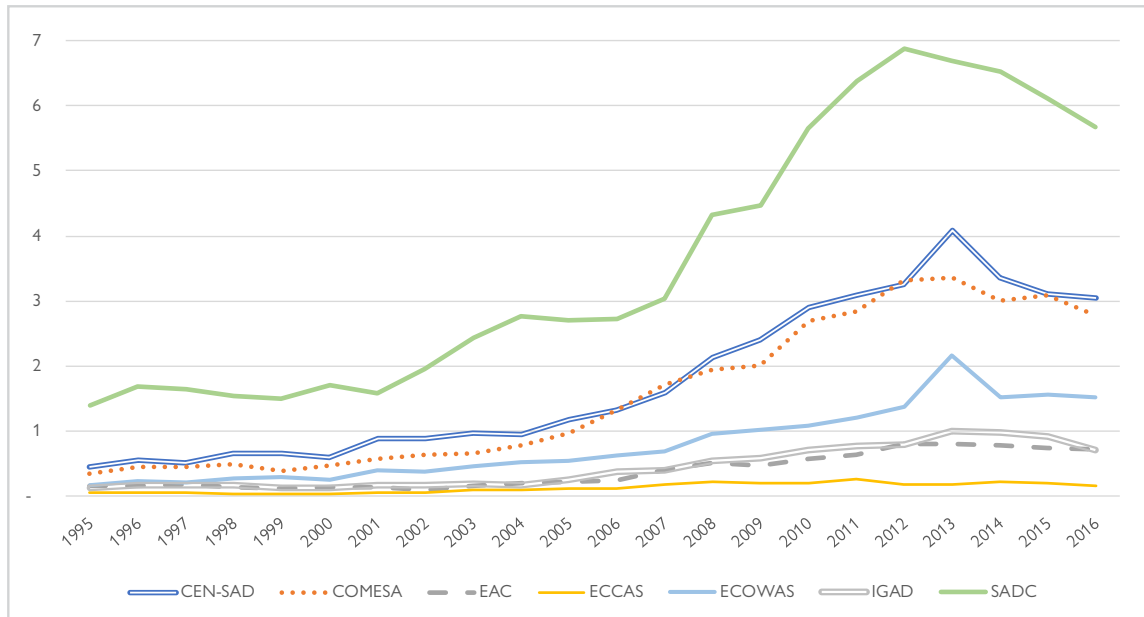

Imenakiliwa na: UNCTAD, 2018.

Kumbuka: Mataifa yanayoongoza uagizaji chakula kwa mujibu wa Benki ya Dunia, 2013 na World Bank Global Bilateral Migration database.

Ruwaza kama hii imeonekana katika kiwango cha kimaeneo. Uhamiaji wa ndani ya Afrika, knao na kuimarisha utumaji wa vyakula kwa mataifa ya nje kutoka kwa mataifa yanayozalisha, pia umechangia katika kuongeza uagizaji wa chakula katika Jumuiya za Kiuchumi za Kimaeneo (RECs) za Afrika. Kwa COMESA, Jumuiya ya Sahel-Saharan States (CEN-SAD) na SADC yote yalikuwa na ongezeko katika uagizaji wa chakula kama ilivyoonyeshwa kwenye Mchoro 2; biashara katika bidhaa za chakula pia zimechangia katika ushuru kwa RECs.

Mchoro 2. Wastani wa miaka mitatu wa makubaliano ya uagizaji chakula katika jumuiya ya kiuchumi (Bilioni katika Dola za Marekani)

Imenakiliwa na: Takwimu za ndani za waandishi.

Biashara mseto

Uhamiaji wa ndani ya Afrika unachochea biashara ya urithi (mseto) na utalii (kama ilivyojadiliwa hapo chini), ambapo mataifa ya ng'ambo yanatumiwa kama njia ya biashara. Mahitaji ya wahamiaji ya bidhaa kutoka kwa mataifa yao ni nyeti, kama biashara kwa bidhaa kutoka kwenye mataifa yao zinatengeneza ushuru mkubwa kwa mataifa yanayozalisha. Kuongezea, pamoja na “mseto wa” bidhaa zinazohitaji nguvu nyingi na za juakali, mapato yanayotoka kwa bidhaa kama hizi huchangia katika uchumi wa jamii husika na kuboresha mapato ya kifamilia (Newlna na Taylor, 2010). Kwa makini, knao na kuwa na uwezekano wa kuwa kama kiunganishi kati ya soko la ng'ambo na wazalishaji wa ndani, biashara mseto wana jukumu katika kuwaendeleza wazalishaji wadogo katika mataifa yao, wakiendelea kusaidia katika maendeleo ya kiuchumi.

Huduma

Biashara ndani ya Afrika inabuni hitaji kubwa la huduma kama vile utalii na usafiri, ambazo huongezeka wakati wa siku mashuhuri na sherehe zingine wakati ambapo wahamiaji kutoka ng'ambo wanawatembelea jamaa na marafiki nyumbani. Kutokana na ongezeko la uhamiaji ndani ya Afrika kwa miaka ya hivi karibuni, utalii wa kimaeneo umeimarika kutoka asilimia 34 katika mwaka wa 2010 hadi asilimia 40 katika mwaka wa 2013 (UNCTAD, 2017). Kwa wakati huo huo, uhamiaji wa ndani ya Afrika unabuni uhitaji wa huduma nyingine za biashara, ambazo, hubuni nafasi za kazi. Katika Afrika Kusini ambalo ni taifa kubwa sana la uhamiaji, biashara katika huduma inachangia pakubwa katika ajira, ambapo sekta ya biashara katika huduma inasimamia asilimia 20 ya ajira ya taifa (Belaid na Slany, 2018).

Biashara isiyo rasmi ya kuvuka mipaka

Nafasi katika biashara ni dira muhimu ya uhamiaji wa ndani ya Afrika kwa kuwa

zinaathiri ruwaza za usafiri, mielekeo na mabadiko katika maeneo mbalimbali barani. Uhitaji katika biashara ni dira ya biashara isiyo rasmi ya mipakani (ICBT), hasa miongoni mwa wanawake. Tajriban asilimia 85 ya wafanyabiashara wa mipakani katika eneo la maziwa makuu ni wanawake (Titeca na Kimanuka, 2012), ilhali nchini Malawi na Zimbabwe, wanawake wanachangia kwa takriban asilimia 80 na 74 mtawalia ya wafanyabiashara wasio rasmi (Ndlela, 2006). Sawia, katika Knaa ya Afrika Mashariki, wahamiaji wanawake wanachangia hadi asilimia 70 ya wafanyakazi, na wanachangia asilimia 30 – 40 ya biashara ya SADC, pamoja na thamani ya karibu bilioni 17.6 Dola za Marekani kwa mwaka (United Nations Inter-Agency Networks on Women na Gender Equality, 2011), huku Zimbabwe hadi Afrika Kusini zikiwa kama njia kuu (UNCTAD, 2018).

Barani Afrika, wafanyakazi wanawake katika biashara isiyo rasmi wanajihusisha katika usafiri wa muda mfupi wa kuzungumza katika na katika maeneo mbalimbali. Katika Afrika Magharibi, wanawake kutoka Nigeria hununua na kuuza bidhaa mbalimbali, zikijumuisha nguo na bidhaa za urembo ambazo wao hununua kutoka kwa majirani wao ambao ni Benin na Ghana (Naall, 2018). Katika Afrika Mashariki, wafanyabiashara wanawake katika biashara ya mipaka kutoka Ugnaa na Kenya wanafanya biashara zao katika mataifa mengine ambayo ni wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki, mpaka kwa mataifa kama vile Rwana, Jamhuri ya Muungano ya Tanzania, na biashara ya kutoka eneo hadi eneo kufika Kongo na Sudan. Kaida zinazohusiana na usafiri wa watu, kuishi na kujijenga katika ECOWAS na EAC zimesaidia kuwezesha usafiri wa wahamiaji katika maeneo mbalimbali ya soko la kikazi. Japo ICBT imetawaliwa na wahamiaji wenye ujuzi mdogo, ni muhimu kubaini kuwa kuongezea, wafanyabiashara hujumuisha watu wenye kisomo kizuri. Katika EAC kwa mfano, biashara isiyo rasmi inaendelea kuwavutia vijana pamoja na watu wenye kisomo kizuri wakijumuisha wengine ambao wamehitimu katika taaluma (Ogalo, 2010). Hii inaonyesha ukosefu wa nafasi za kiuchumi katika mataifa yao ya asili.

Japo maswala yanayohusiana na ICBT hayaonekani moja kwa moja katika Makubaliano ya AfCFTA na Kaida za Usafiri Huru wa Watu, utekelezwaji wake unaweza kunufaisha wafanyabiashara wasio rasmi wa mipakani kwa namna isiyo ya moja kwa moja. Kuondolewa kwa vikwazo vingi na vizuizi kwa biashara kutarahisishia wafanyabiashara wasio rasmi wa mipakani kuingia katika ajira rasmi, hivyo kuzalisha manufaa ya kijamii na kiuchumi/faida katika vigezo vya kubuni biashara, ukusanyaji ushuru na mali kwa jumla.

Biashara ndogo ndogo za nje ya bara na ujasiriamali

Uhamiaji wa kutoka nje ya Afrika kuingia Afrika umekua kwa miaka ya hivi karibuni, wakati ambapo wahamiaji wameitikia kwa nafasi za kiuchumi katika mataifa mbalimbali ya bara la Afrika. Biashara na uuzaji barani zimebuni nafasi za kazi kwa wahamiaji wenye ujuzi mdogo kutoka Uchina, India, Lebanon, Pakistan na bara Uropa mataifa kama vile Ureno, miongoni mwa mengine. Wahamiaji raia wa Lebanon, wengi wao ambao wana ujuzi mdogo na wafanyabiashara wadogo wadogo wanaendesha shughuli za kibiashara katika taifa la Senegal, huku wahamiaji raia wa India wakiendesha biashara ndogo ndogo katika mataifa kadhaa Afrika Magharibi, Mashariki na Kusini mwa Afrika. Kufuatia hali ya biashara kurudi chini katikati ya mwaka wa 2008, wafanyabiashara Wareno wa ujuzi mdogo walihamia Msumbiji na kuanzisha biashara ndogo ndogo na wauzaji wa huko, wengi wao ambao wanaendesha maduka ya kawaida na maduka ya jumla pamoja na mikahawa midogo midogo, walichangia katika kukua kwa sekta kadhaa za huduma katika

mataifa mengi ya Afrika. Hivi majuzi, wafanyabiashara wadogo wadogo wa Wachina wamehamia katika mataifa ya Afrika kwa idadi kubwa na kuanzisha biashara ndogo ndogo katika mataifa mengi ya Afrika yakiwemo Angola, Botswana, Namibia, Senegal, Afrika Kusini, Ugnaa na Zambia, miongoni mwa mengine (Warmerdam na van Dijk, 2016).

Kiunzi cha sera kimekuwa nguzo muhimu katika kuchochea uhamiaji barani Afrika. Mwaka wa 1978, sera ya Uchina kuhusu Mageuzi na Uwazi (China's 1978 Reform na Openness policy) ilikomboa uhamiaji na sera ya Kutoka Nje ya mwaka 1999 iliyowahimiza wawekezaji wa nje, zimekuwa muhimu katika kuchochea uhamiaji wa Wachina, pamoja na wafanyabiashara wengine kuingia Afrika (Postel, 2017). Kwa wakati huo huo, kumiminika kwa wahamiaji wa Uchina nchini Afrika Kusini kuanzia miaka ya 2000 ni sehemu ya vigezo vya wastani vya kufikiwa ili kuingia (Park, 2009), ambayo imefanya taifa hili kuwa kivutio kwa wahamiaji kutoka Uchina, wakijumuisha wafanyabiashara wenye ujuzi haba au ambao hawajahitimu kimasomo vizuri au fedha za kuingia Amerika Kaskazini, Uropa au Australia (Huynh na wengine, 2010).

VIKWAZO NA NAFASI KATIKA UHAMIAJI WA NDANI YA AFRIKA

Vikwazo

“Bara lililojumuika, lililoungana kisiasa na linalofuata mawazo ya Muungano wa Afrika na ruwaza ya Kuchipuka kwa Afrika” ni azimio la pili lililowasilishwa na watu wa Afrika katika Agenda 2063. Malengo mawili chini ya azimio hili yanazungumza kwa Afrika iliyoungana ambayo ingeweza kuafikiwa kupitia biashara, ubadilishanaji wa bidhaa na huduma, usafiri huru wa watu na fedha na miundombinu zenye hadhi ya kimataifa inayopita Afrika ili kuboresha uunganishaji wa nguvu za umeme za bara, sawia na mawasiliano na teknolojia ya mawasiliano.

Japo uondolewaji wa cheti cha visa unatazamwa katika suluhu la kuafikia azimio hili, 2019 Africa Visa Openness Index Report (AfDB, 2019) inayoonyesha kuwa, kwa wastani, mataifa ya Afrika yanakaribiana sana kuliko cheti huru cha visa, ikitambuliwa kuwa Waafrika wanahitaji vyeti vya visa kusafiri kwa asilimia 50 ya mataifa ya Afrika. Mataifa wanachama wa Umoja wa Afrika yatahitajika kukubali mfumo wa vyeti cha visa wenye maendeleo, ambao utawezesha uchukuaji wa vyeti vya visa na ukubalifu wa vyeti vya visa vya kielektroniki. Hii itahakikisha kuwa wazo la kujumuisha maeneo kulingana na AfCFTA na SAATM, namna ilivyoelezwa chini ya Agenda 2063, imechangia katika maazimio zaidi ya watu wa Afrika.

Vikwazo kama hivi katika uhamiaji wa ndani ya Afrika vinazuia uwezo wa Afrika wa kuchangia na kufaidika kutoka kwa biashara ya ndani ya Afrika. Ukosefu wa kaida kuhusu usafiri huru wa watu katika baadhi ya RECs (CEN-SAD na IGAD) na/au utekelezwaji wake/kuidhinishwa na baadhi ya mataifa kunazuia usafiri wa watu katika mataifa na maeneo na kuwazuia kufurahia nafasi za kiuchumi biashara ikiwemo. Mfano wa SADC, mataifa wanachama 7 pekee kutoka kwa 15 yameidhinisha kaida husika, ambayo inasalia isiyofanya kazi kwa kuwa itahitaji kuidhinishwa na angalau mataifa wanachama 10. Kuongezea, ukosefu wa vibali vya kazi na vyeti vya visa vinavyolenga wahamiaji wenye ujuzi mdogo wakijumuisha wafanyakazi wasio rasmi wa mipakani, huzuia usafiri wao katika maeneo ya masoko ya kikazi na hivyo kuyasukuma katika hali isiyo ya kawaida. Isitoshe, japo malipo yanawakilisha

mteremko mkubwa na fedha ulio thabiti, bado ni ghali kutuma malipo Afrika. Kwa wastani wa asilimia 8.9 kwa kila senti 200 Dola za Marekani, Afrika ina bei kubwa ya malipo ulimwenguni ikikiuka wastani wa ulimwengu wa asilimia 7.3 (UNCTAD, 2018).

Kwa wanawake wafanyabiashara wasio rasmi wa mipakani, usaidizi duni ya biashara – ambao huongeza gharama ya kuendesha – pia inabuni marupurupu kwa wafanyabiashara kuzuia kupoteza muda, mila isiyo na ufanisi na kanuni zinazohusiana na biashara na mahitaji changamano ya kiufundi. Pia kuna vikwazo vya kijinsia ambavyo hubuni ushindani mkubwa ambo huadhuru wahamiaji wanawake wa ujuzi mdogo na hivyo kuathiri mapata yao kwa namna hasi katika masoko ya kimaeneo ya Afrika. Familia na majukumu ya malezi katika mataifa ya asili ambayo si rahisi kuyaunganisha na matakwa ya wafanyakazi katika mataifa wanayohamia, kuongeza kwa mipangilio ya kiusafiri na kimalezi inayohitajika kwa watoto wakati unatoa mahitaji ya kifedha kwa familia, inaongeza changamoto kwa wahamiaji wanawake (Naall, 2018).

Licha ya manufaa yake kwa mataifa na wahamiaji, uhamiaji wa ujuzi mdogo ndani ya Afrika kwa kawaida unatazamwa kama tishio kwa maendeleo ya kibiashara. Kwa mfano, wafanyakazi Wachina wa biashara ndogo ndogo wanachukuliwa kuwa wanakatiza biashara ya kiasili kwa kuharibu soko la ndani kwa bidhaa duni kwa wateja na kuharibu bei za biashara za ndani (Warmerdam na van Dijk, 2016).

Mtazamo kwenye maendeleo ya ujuzi katika sekta kadhaa za biashara ambapo mataifa ya Afrika yana ubora ni muhimu, ili nafasi zinazobuniwa katika biashara za ndani ya Afrika zinafikiwa na mataifa yote. Makubaliano ya AfCFTA yanafaa kuwa chombo ambacho kufikiwa kwake na matumizi ni kidemokrasia. Kwa hivyo, mataifa yakinaaa ahadi zake huduma za kisekta, pamoja na mchanganyiko tosha wa wasambazaji wenye ujuzi wa juu na wa wastani. Hata hivyo, kuna haja ya kuharakisha hatua za mwisho na ukubalifu wa kiunzi cha viwango vya Afrika kuwezesha usafiri wa wahamiaji wenye ujuzi mwingi katika soko la Afrika, hivyo, kusuluhisha mkanganyo wa ujuzi pamoja na ukosefu wa ujuzi barani Afrika.

Nafasi

Uhamiaji wa Afrika ukitumia vizuri una uwezo wa kukuza biashara ya Afrika hadi kwa viwango vikubwa na kuchangia katika maendeleo ya kiuchumi ya bara. Wahamiaji wakiendelea kupata mapato makubwa katika mataifa wanayohamia, mataifa waliyohama wanaweza kunufaika kutoka na ongezeko la kusafirisha bidhaa na kupata ushuru kutoka kwa biashara. Kuongezea, kutokana na uhamiaji mkubwa katika maeneo ya Afrika, uhamiaji wa ndani ya Afrika unaweza kubuni uhitaji mkubwa wa utalii wa ndani kwa ndani na ushuru wa serikali na maeneo. Isitoshe, inawakilisha namna ya kujaza pengo la ujuzi katika viwango vya kitaifa na kimaeneo.

Kama ilivyodokezwa awali katika sehemu ya makala haya (“The African Continental Free Trade Area on movement of people”), kuingia katika mkondo wa AfCFTA kunatoa nafasi kubwa ya kutumia si tu manufaa ya biashara bali pia uhamiaji kwa jumla. Katika hali hiyo hiyo, Kaida za Umoja wa Afrika kwa Mkataba Unaoasisi Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika kwa Usafiri Huru wa Watu, Haki ya Kuishi na Haki ya Kujiimarisha itachangia AfCFTA na kutoa nafasi kwa uhamiaji wa ndani ya Afrika na manufaa yanayoletwa na huu uhamiaji wa ndani, kwa kuwa hii itachangia katika uwezo katika usafiri huru wa watu ambao tayari umeafikiwa katika baadhi ya maeneo kama vile Afrika Magharibi chini ya ECOWAS na Afrika Mashariki chini

ya EAC.

Biashara huathiri kwa namna chanya uwezo wa uzalishaji wa leba na ajira katika sekta zinazozalisha zaidi katika mataifa ya Afrika. Utafiti uliofanywa na UNCTAD (2018) unaonyesha kuwa uhamiaji uliimarisha mageuzi ya miundo katika mataifa yanayohamiwa na yale yanayohamwa. Matokeo kutokana na data kutoka kwa sampuli ya mataifa ya Afrika 50 ilipendekeza kuwa asilimia moja ya ongezeko la wahamiaji inahusishwa na asilimia 0.43 (0.30%) ya ongezeko lakini uzalishaji katika mataifa yanayohamiwa. Kwa kuwa biashara ya huduma ina uwezo mkubwa wa kutoa ajira kwa mataifa yenye viwango vikubwa vya uhamiaji, usimamizi mzuri wa uhamiaji unaoruhusu usafiri taratibu kwa masoko ya kimaeneo unaweza kuchangia katika manufaa kwa mataifa haya, ikijumuisha kupitia kwa ongezeko la uwezo wa uzalishaji wa leba na ukuaji katika sekta ya huduma. Isitoshe, katika mataifa mengine katika Afrika, uhamiaji wa wahamiaji kwa sababu ya kazi kutoka kwenye sekta zenye uwezo mdogo wa uzalishaji kama vile kilimo hadi kwa shughuli zenye uwezo mdogo wa kuzalisha katika uchumi usio rasmi, ambazo kiuchukulia zina mapato yao makubwa kwa leba (Hashim na Thorsen, 2011), inasahihisha chini manufaa ya uhamiaji.

Biashara ya ndani ya Afrika pia inaweza kutatua changamoto zingine za maendeleo. Ongezeko la biashara ya ndani ya Afrika katika bidhaa za chakula ingeweza kuboresha upungufu wa chakula na kuchangia katika usalama wa chakula katika mataifa na maeneo mbalimbali barani Afrika kwa kurahisisha uwezo wa kufikia mseto wa vyakula. Vilevile, watalii wa ng'ambo na wa kimataifa hununua vyakula kutoka kwa jamii husika, hivyo, ushuru unaweza kwenda moja kwa moja kwenye mikono ya wafanyabiashara wa ndani, hivyo kuchangia katika maendeleo (Newlna na Taylor, 2010).

Kwa wafanyabiashara wadogo wadogo ambao hujihusisha katika biashara ndogo ndogo barani Afrika, knao na kubuni ajira kwao wenyewe, wamebuni nafasi za kazi kwa wenyewe, huku wakisababisha mahitaji ya bidhaa na huduma na kusaidia katika kuimarisha maendeleo ya sekta ya kibinafsi katika mataifa wanayohamia barani Afrika.

Shirika la udhibiti liko katika nafasi bora ya kufanikisha usafiri. Ni muhimu kuelewa kuwa uimarishaji wa udhibiti wa mataifa tofauti tofauti pamoja na changamoto wanazokabiliana nazo, ambapo inadhimiria si tu namna zinavyotawala (kwa kuwa mikataba yenyewe ni wazi na hufikia mbali), lakini utumizi wa sheria hizi kwa wageni kwenye mipaka. Kujenga uaminifu na imani ni muhimu katika kuhakikisha kuwa Waafika wanaweza kutalii bara la Afrika.

HITIMISHO

Ujumuishaji wa Afrika wa kimaeneo uliimarishwa na uzinduzi wa SAATM Januari 2018 na ukubalifu wa Makubaliano ya AfCFTA na mataifa mengi mnamo Machi 2018 uko njiani. Kutokana na haya maendeleo, bara la Afrika linapaswa kujipa faida zaidi za kiuchumi, ikijumuisha kutoka kwa uhamiaji na biashara. Mataifa ya Afrika yanapaswa kutumia vizuri uwezo wa uhamiaji wa ndani ya Afrika kuchangia maendeleo ya kijamii na kiuchumi, ikiwemo kupitia biashara ya ndani ya Afrika. Uhamiaji uliosimamiwa vizuri, knao na kuwa unaimarisha ukuaji wa uchumi wa Afrika, pia ungeweza kuimarisha mapata ya jumla ya Afrika kufika 2030, na kuchangia katika kuafikia Agenda 2063 ya Afrika na ustawi wa bara la Afrika.

BIBLIOGRAFIA

- African Development Bank (AfDB)
2019 Africa Visa Openness Report 2019. Abidjan.
- Naall, J.
2018. Intra-African female labour migration: Common issues, work na rights. Background Paper no. 1. United Nations Conference on Trade na Development (UNCTAD) Economic Development in Africa Report 2018, May.
- Belaid, F. na A. Slany
2018 Exploring the relationship between migration na structural transformation in Africa: An empirical analysis. Background Paper no. 2. UNCTAD Economic Development in Africa Report 2018, May.
- Dolman, B.
2008. Migration, trade na investment. Staff Working Paper. Productivity Commission, Government of Australia, Canberra.
- Egger, P., M. von Ehrlich na D. Nelson
2012. Migration na trade. *The World Economy*, 35(2): 216–241.
- Ethier, W.J.
1995. Theories about trade liberalization na migration: Substitutes or complements? Discussion paper. Tinbergen Institute.
- Foresti, M. na J. Hagen-Zanker.
2018. Migration na the 2030 Agenda for Sustainable Development. Overseas Development Institute, London.
- Frankel, J.A. na D. Romer.
1999. Does trade cause growth? *American Economic Review*, 89(3): 379–399.
- Hashim, I. na D.D. Thorsen.
2011. Child Migration in Africa. Zed Books Ltd. London na New York.
- Huynh, T., Y.J. Park na A. Ying Chen.
2010. Faces of China: New Chinese migrants in South Africa, 1980s to present. *African na Asian Studies*, 9(3):286–306.
- International Centre for Migration Policy Development (ICMPD) na International Organization for Migration (IOM).
2015. A Survey on Migration Policies in West Africa. Vienna na Senegal. Inapatikana. <https://publications.iom.int/books/survey-migration-policies-west-africa>
- IOM na African, Caribbean na Pacific Group of States (ACP) Observatory on Migration
2013. The biggest fish in the sea? Dynamic Kenyan labour migration in the East African Community. Research report, ACPOBS/2013/PUB02. Brussels. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/biggest-fish-sea-dynamic-kenyan-labour-migration-east-african-community>.
- Ndiaye, N., S. Melde na R. Ndiaye-Coïc.
2011. The migration for development in Africa experience na beyond. In: *Diaspora for Development in Africa* (S. Plaza na D. Ratha, eds.). World Bank, Washington, D.C., pp. 231–259.
- Ndlela, D.B.
2006. Informal cross-border trade: The case of Zimbabwe. Occasional Paper no. 52. Institute for Global Dialogue.
- Newlha, K. na C. Taylor.

2010. Heritage Tourism na Nostalgia Trade: A Diaspora Niche in the Development Landscape. Migration Policy Institute, Washington, D.C.
- Ogalo, V.
2010. Informal cross-border trade in EAC: Implications for regional integration na development. Research paper. Consumer Unity na Trust Society, Geneva Resource Centre.
- Park, Y.J.
2009. Chinese migration in Africa. Occasional Paper no. 24. South African Institute of International Affairs, Braamfontein.
- Postel, H.
2017. Moving beyond “China in Africa”: Insights from Zambian immigration data. *Journal of Current Chinese Affairs*, 46(2):155–174.
- Ratha, D., S. Mohapatra, Ç. Özden, S. Plaza, W. Shaw na A. Shimeles.
2011. Leveraging Migration for Africa: Remittances, Skills, and Investments. World Bank, Washington, D.C.
- Redding, S. na A.J. Venables.
2004. Economic geography and international inequality. *Journal of International Economics*, 62(1):53–82.
- Romalis, J.
2007. Market access, openness na growth. Working Paper No. 13048. National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.
- Titeca, K. na C. Kimanuka
2012. Walking in the Dark: Informal Cross-border Trade in the Great Lakes Region. International Alert, London.
- United Nations Conference on Trade na Development (UNCTAD)
2015. *Economic Development in Africa Report 2015: Unlocking the Potential of Africa's Services Trade for Growth na Development*. United Nations, New York na Geneva.
2017. *Economic Development in Africa Report 2017: Tourism for Transformative and Inclusive Growth*. United Nations, New York na Geneva.
2018. *Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation*. United Nations, New York na Geneva.
2019. *Economic Development in Africa Report 2019: Made in Africa: Rules of Origin for Enhanced Intra-African Trade*. United Nations, Geneva.
- United Nations Inter-Agency Network on Women na Gender Equality
2011. Gender Equality na Trade Policy. Resource Paper, 2011. Inapatikana www.un.org/womenwatch/feature/trade/gender_equality_na_trade_policy.pdf.
- Warmerdam, W. na M.P. van Dijk
2016. Chinese traders in Kampala: Status, challenges, and impact on Ugandan Society. *African Studies Quarterly*, 16(3–4):129–148.

Mpokezi wa ufadhili wa msaada wa riziki ya IOM huko Dollo Ado, Jimbo la eneo la Somali , Ethiopia.

© IOM 2018/Muse MOHAMMED

10

MAPATO YANAYOINGIA
NA KUTOKA BARANI
AFRIKA

SURA YA 10

MAPATO YANAYOINGIA NA KUTOKA BARANI AFRIKA

Wanaishi: Claudia Natali (IOM) na Leone Issacs (Developing Markets Associates (DMA))

MUHTASARI

Sura hii inatoa muhtasari wa uhamisho nje na ndani ya Afrika¹, wa pesa za wahamiaji – ikiwemo ushuru na uwekezaji ughaibuni – athari yake katika uamuzi wa kuhama na katika jamii inayoishi kwenye nchi asilia kisha inachanganua jinsi haya yote huchangia maendeleo. Mtazamo huo wa kijumla unaonyesha kwamba katika takriban Dola za Marekani bilioni 528 ambazo zilisambazwa kwa nchi zinazoendelea mwaka wa 2018, karibu Dola za Marekani bilioni 81 zilikuja Afrika. Ushuru unapokelewa ndani ya Afrika kutoka mataifa ya nje ni takriban mara kumi zaidi ya ushuru unaotumwa ndani kwa ndani ama kutoka Afrika. Afrika inabakia kuwa bara ghali zaidi kutumiwa pesa kutoka nje na ndani kwa ndani. Katika robo ya nne ya mwaka wa 2018, wastani ya gharama ya ushuru kwa Afrika ilikuwa asilimia 9 ikilinganishwa na wastani ya kimataifa ambayo ni asilimia 7, lakini huu ni upungufu wa kadri ikilinganishwa na asilimia 14 mwaka wa 2008. Changamoto zinazokumba usambazaji wa pesa kwa ajili ya maendeleo ya Afrika hutathminiwa kupitia na mapendekezo kuhusu jinsi ya kuunganisha uwezo wa ushuru kama ifuatavyo: (a) kuunda mfumo mzuri wa udhibiti wa ushuru kutoka mataifa mengine; (b) kukuza mpangilio wa malipo ya ndani kwa ndani kwa kutumia teknolojia mpya; (c) kukuza ukasanyaji wa data; (d) kuimarisha uwazi; (e) kuimarisha upatikajani wa huduma za ushuru kwa wahamiaji wasio wa kila mara; (f) kuinua ushuru kama nyenzo ya ujumuishaji wa kifedha; na (g) kuhamisha shughuli za fedha zisizo rasmi hadi kwa zilizo rasmi.

UTANGULIZI

Wahamiaji huhama kufuatia sababu mbalimbali zikiwemo za kiuchumi, kijamii, kisiasa na kimazingira. Sababu kuu ni kufuatia kani za kiuchumi. Ushuru ambao ni pesa zinazotumwa nyumbani na wahamiaji ndio ushahidi wa kawaida zaidi wa hali hii.

Kwa mataifa mengi barani Afrika, ushuru huchangia zaidi maendeleo yao. Kwa hakika, ndio mojawapo wa ishara wazi na zinazopimika za thamani ambayo uhamiaji huletea mataifa asilia ya wahamiaji. Ushuru huchukua maumbo mbalimbali yakiwemo ya kijamii¹ na kisiasa ambayo yote huchangia maendeleo. Bila shaka, ushuru wa kifedha una jukumu muhimu zaidi la kutekeleza katika kusaidia kupunguza umaskini (Adams na Page, 2005). Ikiwemo kutumiwa kwa ununuzi wa kila siku, huleta manufaa ya kudumu kwa wapokeaji na jamii zao kwa kutumiwa kulipia huduma¹ za afya, elimu

¹ Usaidizi wa kijamii" ni viungo vya kijamii vinavyotolewa kwa watu katika nchi / nchi ya asili. Hivi ni pamoja na mawazo, tabia, utambulisho, ujuzi na maarifa na uhamishaji wa teknolojia.

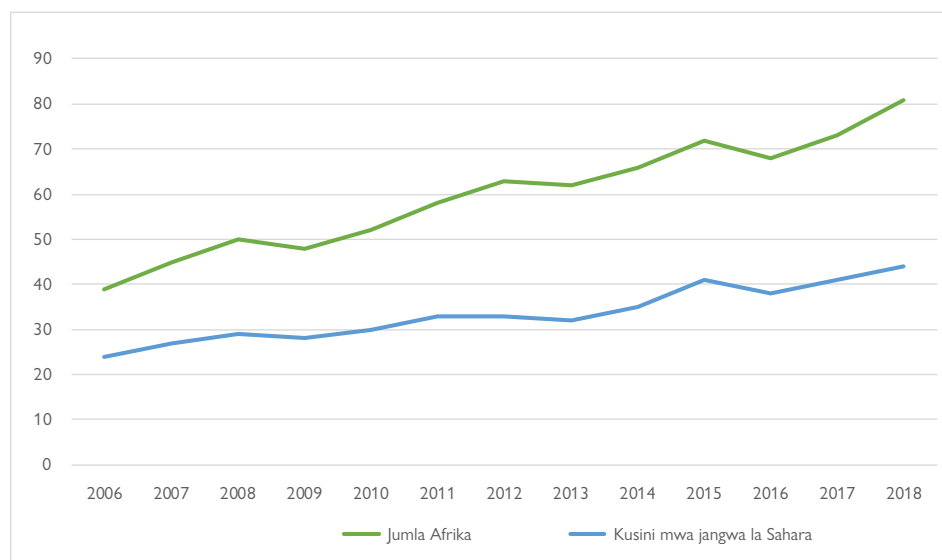
(Amega, 2018), akiba, uhusishaji wa kifedha (pamoja na kuosoma na kunaika na uwezesaji), na imethibitishwa kuwa muhimu katika kuzisaidia biashara zinazoanzia na uwekezaji. Ushuru una vikwazo vingi vya kushindana navyo, lakini sasa kuna utafiti muhimu na uelewa ambazo zinaweza kuufanya ukawa na athari kubwa chanya kuliko zile ambazo zimeonekana hadi leo. Sura hii inatoa muhtasari wa uhamisho wa pesa za wahamiaji, ikiwemo ushuru wa kifedha na uwekezaji ughaibuni kwa Afrikana kutoka Afrika, na kuchanganua jinsi zinavyoweza kuchangia maendeleo. Pia inatoa mapendekezo na suluhisho la jinsi ya kuunganisha uwezo wao.

MUHTASARI WA MTIRIRIKO WA USHURU WA AFRIKA

Ushuru unafanuliwa kama “malipo ya thamani ya chini yanayofanywa na mtu mmoja kwa mwingine nje na ndani ya mipaka ya mataifa. Kiutendeti, uhamisho huo aghalabu huwa malipo yanayojirudia ambayo hufanywa na wafanyakazi wahamiaji” (Benki ya Makazi ya Kimataifa na Benki ya Dunia, 2007). Ushuru wa miradi mikubwa ya uwekezaji kijumla hujulikana kama uwekezaji wa ughaibuni. Sura hii itatalii vitengo vyote viwili vya uhamisho wa pesa unaofanywa na wahamiaji.

Kwa sababu ushuru ulichukuliwa kuwa ni tukio, kumekuwa na changamoto nyingi katika kupata data sahihi kuuhusu. Data rasmi iliyopo inaonyesha kwamba viwango vya ushuru vimekua sana tangu kipimo cha kwanza kilipoanzishwa mwaka wa 2005. Mtiririko wa pesa kwa mataifa yanayoendelea kutoka kwa masoko yote ulikisiwa kuwa Dola za Marekani bilioni 528 (Benki ya Dunia, 2018), ambapo takriban Dola za Marekani bilioni 81 zikitumwa Afrika (tazama Mchoro 1).

Mchoro 1. Ushuru wa Afrika, 2006-2018

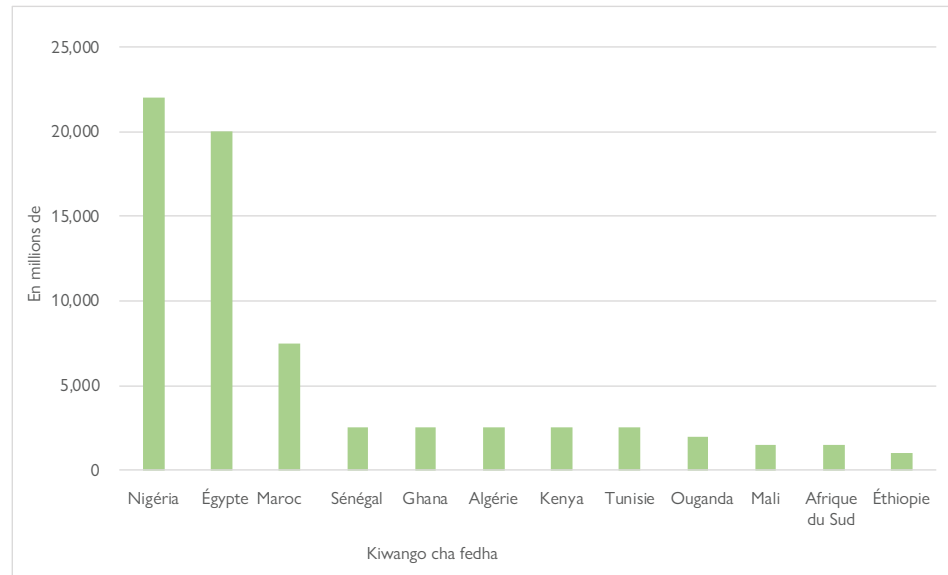

Imenakiliwa na: Benki ya Dunia, 2018b.

Kimsingi, Afrika ni mpokeaji wa ushuru. Licha ya viwango vya kutuma ushuru vya nchi za Afrika (hasa kwa nchi nyingine za Afrika) kuzidi kukua, takwimu zinaonyesha kwamba Afrika inapokea ushuru karibu mara 8 zaidi kuliko inaotuma. Mwaka wa 2018, ushuru ulioingia Afrika ulikuwa Dola za Marekani bilioni 81 na ushuru uliotoka ulikuwa Dola za Marekani bilioni 10.33 (Benki ya Dunia, 2018b).

Mataifa ambayo ni wapokezi wakuu wa ushuru barani Afrika ni Nigeria na Misri (inayowajibikia asilimia 50 ya jumla kati yao). Wapokezi wengine wa kadri ni Algeria, Ghana, Morocco na Senegal (tazama Mchoro 2). Tahadhari zinafaa kuchukiliwa kufuatia matatizo ya mikabala ya kukusanya, kuhesabu na kuchanganua data, pamoja na idadi kubwa ya shughuli za kifedha^{2,3}.

Mchoro 2. Mataifa 12 ya kwanza Afrika yanayopokea ushuru zaidi, mwaka wa 2017

Imenakiliwa na: Benki ya Dunia, 2017b

Kiasi kikubwa cha pesa zinazotumwa Afrika hutoka kwa wahamiaji walio Ulaya (hasa Ufaransa, Ujerumani, Italia, Uhispania na Uingereza) na Marekani ya Kaskazini. Eneo la Baraza la Ushirikiano wa Ghuba pia hutuma kiasi cha maana Afrika ya Kaskazini. Licha ya ukuzaji wa njia rasmi za kutuma ushuru, utumaji wa ushuru usio rasmi (kama waendeshaji wa Hawala, watu kubeba kwa mkono na kadhalika) ni kipengele maarufu cha utumaji wa pesa kwenda Afrika na ndani kwa ndani ya Afrika. Vyombo vingine vimekisia kiasi cha ushuru usio rasmi kuwa kikubwa hadi kiasi cha asilimia 50 nyingine ya idadi rasmi. Kuhamisha pesa moja kwa moja kwa njia isiyo rasmi kupitia mipaka inayopenyeka kumeenea sana Afrika.

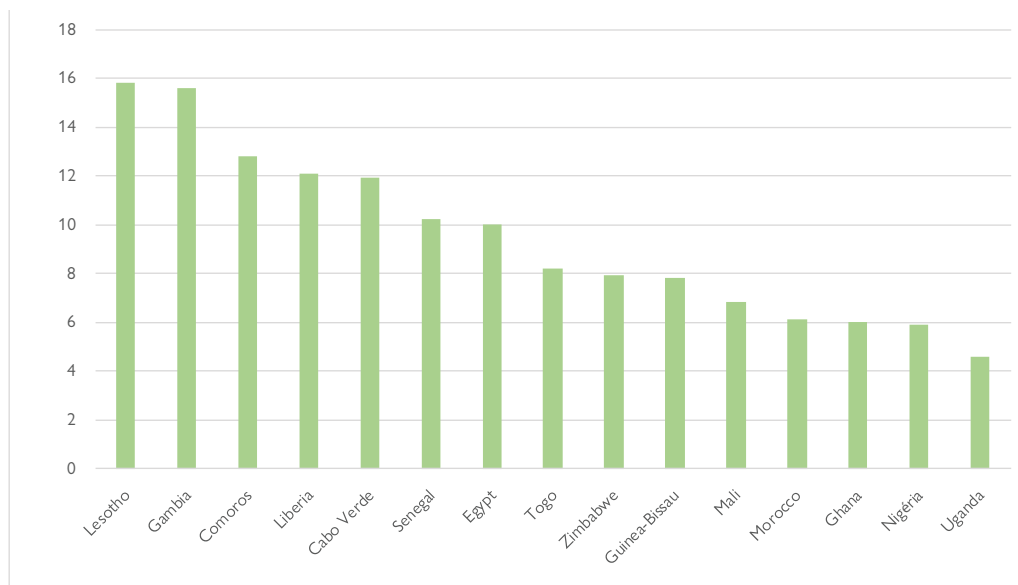
Ushuru huwajibikia karibu asilimia 65 ya mapato ya familia pokezi. Kwa mtumaji, wastani ya mapato yao ambayo hutumwa nchini kwao ni karibu asilimia 15, maanake, nyingi ya pesa zake hubaki katika nchi anamoishi (Ponsot na wengine, 2017).

Wakati pesa hizi bila shaka ni muhimu kwa familia moja, zinakuwa na umuhimu kwa nchi zinazozipokea katika kiwango cha kijumla (tazama Mchoro 3). Benki ya Dunia (2016) inashauri kwamba ushuru wa kibinafsi ulikuwa asilimia 4.8 ya jumla ya mapato ya Afrika mwaka wa 2016. Ni sharti ikumbukwe kwamba huu ni mtiririko wa kibinafsi wa pesa, lakini kuzitumia katika gharama za kawaida na uwekezaji mara nyingi kunaweza kuchochea uchumi wa kijamii na kitaifa.

² Maneno "miamala isiyo rasmi" na "uhamisho usio rasmi" uliotumika katika sura hii ni kumaanisha mtiririko wa fedha zinazotumwa kuweka nje ya miundo au mifumo rasmi ya kisheria na kwa hivyo haijajumuishwa katika takwimu rasmi. Shughuli zisizo rasmi pia sio chini ya ushuru na inaweza kuwa njia bora kwa watu kuhamisha pesa (haswa wakati kuna njia mbadala). Walakini, hizi zinaweza kuwa ghali na hazina ulinzi kwa watumizi endapo mambo yatakuwa mabaya. Aina ya kawaida ya miamala isiyokuwa rasmi yanawakilishwa na mfumo wa Kafala.

³ Kwa mfano, katika utafiti wa Jumuiya ya Afrika na GIZ wenye jina "Mradi wa Urithi wa Umoja wa Afrika kuhusu Uwekezaji wa walio Ughaibuni, Ubunifu wa kifedha na Biashara ya Jamii barani Afrika" (Faal, 2019), inakadiriwa kuwa jumla ya fedha zinazopelekwa rasmi, zisizo rasmi na zisizo za kawaida

Mchoro 3. Mataifa 15 ya kwanza Afrika yanayopokea ushuru kama asilimia ya jumla ya mapato, mwaka wa 2017

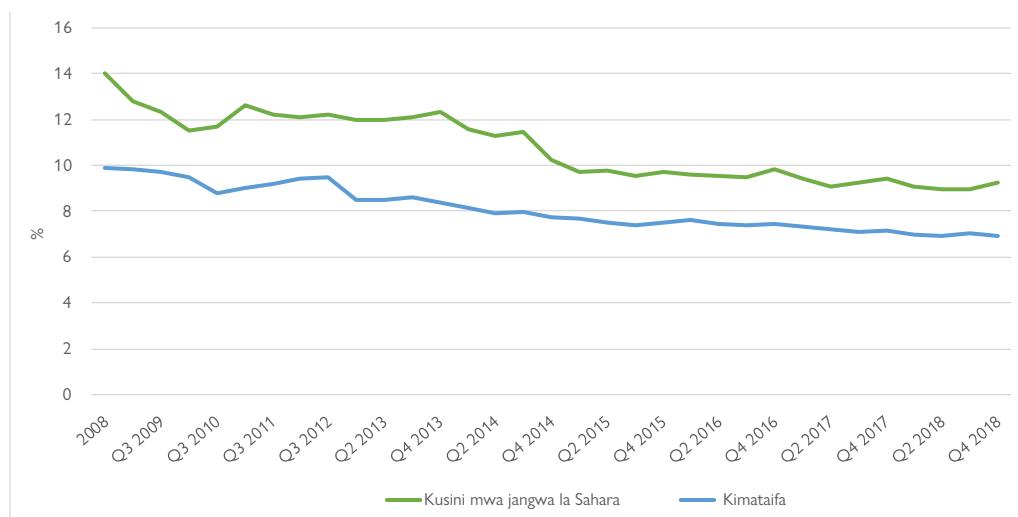

Imenakiliwa na: Benki ya Dunia, 2017c.

Gharama na changamoto za ushuru wa Afrika

Ushahidi wote uliopo unaonyesha kwamba Afrika ndilo bara ghali zaidi katika kutuma pesa kutoka nje na ndani kwa ndani. Kwa wastani, inagharimu asilimia 9 kutuma pesa kwenda Afrika katika Q4 2018 ikilinganishwa na wastani ya kimataifa ya asilimia 7 (Benki ya Dunia, 2018a). Pia Afrika ndilo bara lenye nchi iliyo ghali zaidi kutuma pesa nje yake (Afrika Kusini kwa asilimia 15.76) pamoja na shoroba ghali zaidi. Wakati gharama hiyo imepungua hadi asilimia 14 mwaka wa 2018 (tazama Mchoro 4), bado kuna changamoto kubwa kuafikia Maazimio ya Maendeleo Endelevu (SDG) 10.c, na kuzingatia matokeo Ajenda Tekelezi ya Addis Ababa 2015, ambayo iliweka shabaha ya gharama wastani ya asilimia 3 ifikiapo mwaka wa 2030 bila ushoroba wowote unaozidi asilimia 5.

Mchoro 4. Wastani ya gharama ya kutuma Dola za Marekani 200 hadi nchi zilizo chini ya jangwa la Sahara Afrika

Imenakiliwa na: Benki ya Dunia, n.d.

Vyanzo vikuu vya gharama za juu za ulipaji ushuru Afrika ni kama vifuatavyo: (a) masoko finyu ya sarafu; (b) upungufu wa mashindano; (c) masoko yanayotawaliwa na benki; (d) machukulio yenye chuku kuhusu hatari za ushuru; (e) masoko yanayotawaliwa na pesa taslimu; (f) mtiririko wa kiasi kidogo cha pesa; na (g) hamu ya kupata faida.

Gharama za ushuru huundwa kwa vipengele viwili: ada na gharama ya ubadilishanaji wa kimataifa (ama viwango vya FX). Hizi kiulinganishi ni ghali kidogo katika utumaji wa pesa kwenda Afrika na ndani kwa ndani mwa Afrika. Viwango vya FX ni vya juu kidogo kuliko sehemu nyingine za dunia kwa sababu ya masoko finyu ya sarafu katika nchi nyingi za bara la Afrika. Benki nyingi hazionekani kuwa na dhana chanya kuhusu ulipaji wa ushuru kufuatia hofu (ambazo aghalabu hazina msingi) za hatari (kama vile uwezekano wa ulanguzi wa pesa na ulaghai) na mtiririko wa kiasi kidogo cha pesa na viwango vya faida.

Ushuru mwingi unaolipwa kwa njia rasmi aghalabu huwa pesa taslimu. Mtumaji hulipia huduma hizo kwa pesa taslimu, aghalabu kupitia kwa wakala, kutumia kitoa huduma za ushuru (aghalabu kifaa cha kutuma pesa), na mpokezi aghalabu huchukua pesa zikiwa taslimu kwenye tawi la benki. Hiki “kielelezo cha kitamaduni” huwajibikia karibu asilimia 90 ya shughuli zote za ulipaji wa ushuru (Financial Sector Deepening Africa, 2017). Cha kutia moyo, Afrika inaongoza dunia katika kuanzisha ulipaji wa ushuru kwa njia ya simu za mikono, na gharama zao za chini na uwezo wa kufikiwa katika maeneo ya vijijini inapelekea ukuaji wa mvuto wake ndani ya masoko mengi ya Mashariki na Magharibi mwa Afrika. Huduma ya Mpesa nchini Kenya imebadilisha jinsi watu wanavyotumia pesa zao ndani kwa ndani kupitia kwa malipo ya kidijitali na sasa mbinu hii inaonyesha hatua za ukuaji katika utumaji wa pesa kutoka simu moja hadi nyingine nje ya mipaka ambao umeongeza urahisi, kasi, ufikiaji na gharama ya chini kwa watumiaji. Mfano kama huu unaweza kuonekana Magharibi mwa Afrika, kukiwa na utumiaji wa pesa kwa njia ya simu kati ya Côte d’Ivoire na Burkina Faso kupitia kwa vitoa huduma kama vile MTN na Airtel.

Katika maudhui yayo hayo, ushirikiano kati ya IOM na Huduma za Posta Kimataifa umewawezesha wakaaji wa vijijini kufikia huduma za ushuru kwa gharama ya chini. Kuna kiwango cha chini cha uhusishaji wa kifedha hasa katika Afrika, na hivyo, kijumla, ushuru hauwezi kutumwa kwa akaunti za benki.

Vilevile, kuna hamu kiasi ya kujaribu kutumia ushuru katika miradi mikubwa ya uwekezaji kwa kutumia nyenzo za uwekezaji zilizoundwa kwa njia maalum. Zoezi hili ambalo aghalabu hujulikana kama “uwekezaji ughaibuni”, kwa hika huwa mchanganyiko wa matukio mawili yanayojulikana kama kubadili mkondo wa ushuru na kufikia akiba za ughaibuni. Ni kweli kwamba wanaoishi ughaibuni aghalabu hutuma ushuru, na pia inaeleweka kwamba wanaweza kuwa na akiba katika nchi walizohamia (Benki ya Dunia inakisia kwamba Waafrika wanaoishi mataifa ya nje wanamiliki Dola za Marekani bilioni 50, (Ratha na wengine, 2015)). Iwapo akiba hizi zingewekezwa katika nchi zao asilia, ingekuwa na athari chanya ya faida katika uchumi wao wa nyumbani.

⁴ Walakini, misaada ya kigeni inapotumiwa vyema, inaweza kuwa msaada muhimu kwa utumaji wa pesa kwa kuruhusu walio katika hatari kubwa kuwa na mapato zaidi ya kiwango cha kujikimu ili waweze kutumia sehemu kubwa ya fedha zinazotumwa kwa akiba na malengo ya uwekezaji (Baldé, 2011).

MKAKATI WA USHURU WA MUUNGANO WA AFRIKA

Kupitia kwa SDG Shabaha 10.7c, jamii ya kimataifa imeahidi kupunguza gharama ya shughuli za fedha za ushuru wa wahamiaji hadi chini ya asilimia 3 na kuondoa shoroba za ushuru zilizo na gharama ya zaidi ya asilimia 5 ifikapo mwaka wa 2030. Ingawa upokezi wa ushuru hupiku Usaidizi Rasmi wa Maendeleo (Official Development Assistance (ODA) (Benki ya Dunia, 2017a) na pia ni thabiti kuliko mtiririko wa kibinafsi wa mtaji, gharama za shughuli za fedha hubakia kuwa za juu Afrika. Kwa kutambua jukumu linalotekelezwa na ushuru, Muungano wa Afrika umebuni mbinu za kuhakikisha mchango mkubwa zaidi wa ushuru. Kiunzi cha Sera za Uhamiaji Afrika (The Migration Policy Framework for Africa (MPFA) inahimiza yafuatayo: (a) kuchochea ushindani katika masoko ya ushuru; (b) kubuni sera razini za uchumi mkuu zinazoweza uwekezaji na ukuaji; (c) kubuni mikakati ya kushajiisha na nafasi za uwekezaji kwa watoa ushuru kwenye shughuli za kibiashara, ujasirialamali na shughuli nyingine za uzalishaji; (d) kukuza ubora wa ripoti za data kuhusu ushuru na takwimu za uhamiaji; na (e) kufikia huduma za kifedha na kukuza matumizi na usalama wa teknolojia kama vile pesa kwenye simu za mikononi kwa ulipaji wa ushuru nje ya mipaka. Ili kutekeleza mikakati hii, Muungano wa Afrika umebuni Mpango wa Utekelezaji wa miaka 10 unaojumuisha uhamasishaji, kushirikisha washikadau, utafiti na elimu kuhusu ushuru, na vilevile utoaji wa msaada wa kiufundi na warsha za ukuzaji ujuzi na mafunzo.

Kuanzishwa kwa Taasisi ya Ushuru ya Afrika (AIR) kama Ofisi Maalum ya Kiufundi ya Muungano wa Afrika ni mojawapo ya hatua za kupongezwa zilizochukuliwa na Muungano wa Afrika katika sekta hii. Taasisi hiyo imejukumishwa kuzisaidia nchi za Muungano wa Afrika kupunguza gharama ya kutuma ushuru kuingia Afrika na ndani kwa ndani mwa Afrika na kuimarisha mifumo ya udhibiti na sera ambazo kwazo uhamisho wa ushuru hufanyika, ikiwemo upimaji wa data za ushuru, mifumo ya uunganishaji na ripoti. Kubuniwa kwa sheria inayoorodhesha mfumo wa utawala wa taasisi hiyo mnamo Januari mwaka wa 2018, kutahikikisha kwamba taasisi hiyo imenaaliwa vyema kutoa huduma chini ya mamlaka yake.

Muungano wa Afrika pia unatambua umuhimu wa kuinua ushuru kutoka nje ya nchi na akiba ili kugharamia Ajenda 2063 (Muungano wa Afrika, 2013), kupitia kusalimisha ushuru wa ughaibuni kama nyenzo mpya ya upatanishi wa biashara na fedha na uingizaji wa dhamana za ughaibuni. Muungano wa Afrika umekuza mfumo wa kimkakati na kibiashara kwa Shirika la Fedha za Ughaibuni za Afrika (ADFC) kuunganisha uwekezaji wa ughaibuni kwa kutoa na kudhibiti dhamana za ughaibuni na pesa za faida na za usaidizi zinazohusiana na ughaibuni. Ushauri rasmi kuhusu utekelezaji wa ADFC ulianza Novemba 2019 (Muungano wa Afrika, 2019).

KUZIDISHA UHAMISHO WA USHURU WA WAHAMIAJI KWA AJILI YA MAENDELEO

Uzungaifu wa mchango wa ushuru kwa ajili ya maendeleo Afrika, hadi hivi majuzi, umekuwa chini kuliko sehemu nyingine za dunia. Hii ni kwa sababu ya ugumu wa kupata data sahihi na pia kwa sababu ikilinganishwa na maeneo mengine yanayoendelea, ODA kihistoria imekuwa pana kama sehemu ya ushuru unaoingia ndani ya bara (Baldé, 2011).

Hata hivyo, katika nchi nyingi za Afrika, ushuru umekuwa mkakati mkuu wa maendeleo ya ndani na kimaisha, ukisaidia kuhimili mapato ya ukulima kwa

wakulima wengi (AfDB, 2017). Kihistoria, manaishi kuhusu ushuru yamesisitiza kwamba kwa vile ushuru ndio unaotumiwa zaidi kwa matumizi ya mahitaji ya kimsingi, hauwezi kuchukuliwa kama kiini cha mapato ya kugharamia maendeleo katika nchi asilia za wahamiaji. Hata hivyo, huu si ukweli.

Kwa hakika, inakisiwa kwamba asilimia 75 ya pesa za ushuru zinazopokelewa hutengewa matumizi (Ponsot na wengine, 2017), yakiwemo ya ndani na ujenzi wa nyumba. Asilimia 25 zinazobaki huwasilisha nafasi za kutumia ushuru katika uzalishaji wa kijamii na kiuchumi. Karibu asilimia 10 ya ushuru uliotumwa hutumiwa kugharamia malengo ya kudumu, kama vile elimu na afya, huku asilimia 15 ikiwemo kwa ajili ya akiba na uwekezaji katika ujenzi wa nyumba, mali ndogo ndogo na shughuli nyingine za mapato. Pesa hii ya mwisho imevutia umakinifu mwingi na mikakati mbalimbali imechukuliwa Afrika, aghalabu kwa misingi ya majaribio, inayolenga kufanya pesa hizi ziwe zalishi katika biashara ndogo na za kadri na kuhimiza ujasiriamali.

Ushuru huchukuliwa kuwa muhimu kuliko misaada ya nje kwa Afrika, kwa sababu huenda moja kwa moja hadi shabaha na kwamba hauna masharti yoyote ya matumizi (Bodomo, 2013). Wakati ushuru hauna athari ya moja kwa moja katika ukuaji (Baldé, 2011), huwa muhimu sana katika kukuza akiba na uwekezaji katika mataifa yaliyo chini ya Jangwa la Sahara kuliko misaada ya nje⁴. Hili, huwa na athari ya moja kwa moja katika ukuaji. Ushuru husaidia kupunguza vikwazo vya sokoni na unapowekezwa, unaweza kuendeleza wanafamilia katika nchi zenye viwango vya juu ya ukosefu wa ajira (Shapiro na Mnaelman, 2016).

Ushahidi kutoka Afrika unaonyesha kwamba ushuru huhusishwa na kuongezeka kwa uwekezaji wa ndani katika elimu (Amega, 2018), ujasiriamali na afya, ambapo zote huleta matokeo makubwa ya kijamii. Ilipatikana kwamba katika nchi 18 za Afrika zilizo chini ya Jangwa la Sahara, usaliji katika shule za msingi na upili uliongezeka kwa asilimia 4.2 na 8.8 mtawalia, kwa kila ongezeko la asilimia 10 la ushuru (Amakom na Iheoma, 2014).

Upokezi wa ushuru hutokea kuwa na athari kubwa katika usajili kwenye shule za upili. Kwa mfano, nchini Afrika Kusini, watoto wanaotoka katika nyumba zinazopokea malipo ya ushuru (Weusi) walikuwa na uwezekano wa asilimia 30 kuwa na elimu ya shule ya upili ikilanganishwa na watu wasiohama wasiopokea ushuru wowote (Lu na Treiman, 2007). Familia zinazopokea malipo ya ushuru zilikuwa na uwezekano wa asilimia 73 kupata elimu ya shule ya upili na uwezekano wa asilimia 130 kuwa na viwango vya elimu zaidi ya shule ya upili.

Vivyo hivyo, nchini Ghana, uwezekano wa mtoto kujisajili katika shule ya msingi unaongezeka kwa asilimia 13 iwapo hadhi ya nyumba itaongezeka kutoka kutopokea ushuru wa kimataifa hadi mpokezi wa ushuru wa kimataifa. Zaidi ya hayo, uwezekano wa kuhudhuria shule ya upili huongezeka kwa asilimia 54 kufuatia mabadiliko yayo hayo ya kihadhi. Nyumba zinazotawaliwa na wanawake vilevile zilikuwa na uwezekano wa kuwekeza katika elimu ya watoto zaidi ya nyumba zinazotawaliwa na wanaume (Gyimah-Brempong na Asiedu, 2015).

Athari ya ushuru katika maendeleo pia inaweza kukuzwa kwa kuimarisha akiba, ambayo baadaye huwezesha usawazishaji wa akiba na nafasi za uwekezaji (Agunias,

2006). Akiba inaweza kuongezwa kwa kuhimiza ushuru kutumwa kupitia mabanki ama nyenzo zinazotumia akaunti na kuimarisha uelewa wa kifedha. Inagawa viwango vya matumizi ya akaunti za benki ni vya chini Afrika, vinazidi kuongezeka. Matumizi ya akaunti kwenye simu za mikono na mikoba ya pesa hutoa nafasi kubwa ya kupanua na kuinua hali hii. Hii pia inahusiana moja kwa moja na kupungua kwa umaskini. Mwaka wa 2015, zaidi ya asilimia 70 ya maskini wa dunia hawakuwa na akaunti za benki, na takwimu hii inahusisha wahamiaji na watu wa familia zao. Mafunzo kuhusu ujuzi wa kifedha yanaweza kuwasaidia pakubwa wahamiaji kuchagua huduma bora zaidi za ushuru zilizoko kwa ajili yao, pamoja na hiyari mpya ya uhawilisho wa moja kwa moja hadi kwenye akaunti za benki ama za simu zilizounganishwa. Hizi ni zana na huduma za uwezeshaji kwa watumaji na wapokeaji wa ushuru. Ratha (2007) pia alidokeza ukweli kwamba ushuru huleta mtaji kwa wajasiriamali wadogo, hupunguza vikwazo vya madeni na kuimarisha ujasiriamali.

ATHARI ZA UWEKEZAJI WA UGHAIBUNI KATIKA MAENDELEO

Uwekezaji wa moja kwa moja na ujasiriamali wa watu walio ughaibuni ni namna nyingine za uhawilisho wa pesa za walio ughaibuni ambazo pia zinaweza kufanya kazi muhimu ya maendeleo kwa kuimarisha maendeleo ya biashara, kubuni nafasi za ajira, ushindani, uvumbuzi na uundaji wa mitnao ya biashara ya kimataifa (Plaza na Ratha, 2011).

Watu wanaoishi ughaibuni hawapendi kuchukua hatua za kjaribio ikilinganishwa na watu wanaoishi nchini mwao asilia. Ujuzi wao kuhusu siasa za ndani, mazingira ya kiuchumi na kitamaduni, pamoja na mshikamano wao wa kibinafsi na uwezo wa kilugha huwaweka katika nafasi bora zaidi likija swala la kuanzisha biashara katika nchi zao asilia (Newlna na Tanaka, 2011).

Kwa vile ukosefu wa sheria faafu unaweza kukwaza uwekezaji, jukumu muhimu la serikali za Afrika ni kuweka mazingira yanayoweza biashara pamoja na sera na masharti mazuri. Kwa bahati mbaya, haya huwa hayafanyiki, ingawa kuna mifano chanya ya nchi zinazotekeleza mbinu bunifu za kuimarisha ulipaji wa ushuru na uwekezaji wa ughaibuni.

Kuna mifano mingi ya mazoezi mazuri ya kuimarisha ulipaji wa ushuru. Mwaka wa 2017, Nigeria ilitoa dhamana ya ughaibuni na kupata Dola za Marekani milioni 300. Usajili katika dhamana hiyo ulipiku kiwango cha kawaida na kufikia asilimia 130 (Rambarran, 2017). Ethiopia imewapa watu wake wa ughaibuni faida sawia na haki kama wawekezaji wa ndani kupitia kwa utoaji wa kadi ya njano (kadi za utambulisho asilia za Ethiopia), na imetoa vivutio vya uwekezaji kwa watu wanaoishi ughaibuni, kama vile kutotuzwa ushuru kwa bidhaa zinazoingizwa nchini na kupunguzwa kwa nauli za usafiri wa anga kwa wawekezaji na wajasiriamali wanaoishi ughaibuni (Wolff na wengine, 2016).

Serikali ya Ghana ilipitisha hoja inayotoa utaifa maradufu kwa Waghana wanaoishi ng'ambo mwaka wa 2000 na mwaka wa 2005. Iliruhusu Waghana wanaoishi ng'ambo kupiga kura katika uchaguzi mkuu (ingawa hii haijawahi kutekelezwa) (Serikali ya Ghana n.d.). Usajili wa Ushuru wa Kitaifa, ulio chini ya Wizara ya Fedha na Mpangilio wa Uchumi, umeanzishwa kuisaidia serikali ya Ghana kuibuka na aina

mbalimbali za uwekezaji kwa watu wanaoishi ughaibuni ambao hulipa ushuru kwa nchi. Utaunda na kuendesha hifadhidata moja kuu ili kuunganisha data zote za mtiririko wa fedha kitaifa na kutumia habari hizi kuunda faida za kifedha na nafasi za uwekezaji kwa walipaji, wapokezi na nchi kwa jumla (Wolff na wengine, 2016). Serikali ya Ghana pia imebuni kitengo kimoja cha kipekee cha watu wa ughaibuni, Ofisi ya Maswala ya Watu wa Ughaibuni, iliyo chini ya Ofisi ya Rais (ikihimiliwa na Wizara ya Mambo ya Nje), ambayo huhifadhi na kuendeleza tovuti ya wanaoishi ughaibuni ambayo hutoa habari muhimu, kama vile nafasi katika soko la ajira na nafasi za uwekezaji kwa wahamiaji, miongoni mwa nyingine. Ofisi hiyo pia hunaaa ushauri wa mara kwa mara na wanachama wake wa ughaibuni.

Nchi nyingi za Afrika zina mipango inayohimiliwa na sera na sheria ambayo hutoa vivutio vya uwekezaji wa ndani moja kwa moja na buraha ya ushuru ikilinaganishwa na ile iliyopo kwa uwekezaji wa ughaibuni wa moja kwa moja (FDI). Kwa nchi kama Gambia na Ghana, mpango wa kuweka vivutio huendeshwa na wakala wa kitaifa wa kuhimiza uwekezaji wa ndani na sehemu ya mpango wa FDI. Nchi kama Morocco na Senegal hutoa ruzuku, ushirikiano wa kifedha na hakikisho la mikopo kwa wawekezaji wanaoishi ughaibuni (Faal., 2019).

Kuwasilisana vyema na watu wanaoishi ughaibuni na mashirika patanishi ni njia nyingine ambayo kwayo serikali inaweza kukuza uwekezaji zalishi wa watu wanaoishi ughaibuni. Mashirika patanishi hukuza ujasiriamali wa wahamiaji kwa kutoa nafasi kwa watu wanaoishi ughaibuni, viongozi wa biashara za ndani na wataalamu kukutana (ama uso kwa uso au kwa mtnaao) na kujadili nafasi za biashara na uwekezaji katika nchi yao asilia. Mashirika mengine patanishi huhusika katika upatanishi wa sekta ya kibinafsi na ya umma kuchochea mikutano kati ya wenyeji na watu wa ughaibuni, huku mashirika mengine yakikuza ushirikiano baina ya viongozi wa kibiashara kutoka mataifa mengine ili kuhimiza ushirikiano na nafasi katika nchi zao asilia, kama vile mkakati wa ushirikiano wa Afrika Kusini.

Katika mfano mwingine, serikali ya Mali imebuni mbinu za kitaasisi za ushauri unaohusu jamii ya ughaibuni na ukuzaji wa Sera ya Kitaifa ya Uhamiaji. Mwaka wa 2015, Nigeria ilianzisha Sera ya Kitaifa ya Uhamiaji iliyolenga uhusishaji wa watu wanaoishi ughaibuni. Mwaka wa 2017, Nigeria ilipitisha sheria ambayo iliunda Tume ya Wahamiaji wa Nigeria (NIDCOM), ambayo kwa sasa inafanya kazi kikamilifu (NIDCOM, n.d.).

Benki ya Maendeleo ya Afrika pia imeanzisha mkakati unaolenga kutambua, kwa kila nchi, hatua ambazo zinahitajika kuunda mazingira mazuri kwa uwekezaji wa walio ughaibuni (DMA, 2015).

Kisnauku matini 1. Watu wanaoishi ughaibuni na Muungano wa Afrika

Maelezo ya Muungano wa Afrika ya Waafrika wanaoishi ughaibuni ni watu wenye asili ya Afrika, wanaoishi nje ya bara hilo, na ambao bila kuzingatia utaiifa wao wa sasa, wako tayari kuchangisha katika maendeleo ya bara na ujenzi wa Muungano wa Afrika.

Muungano wa Afrika ulijenga kielekezi kuhusu watu wanaoishi ughaibuni ambacho kilisawiriwa wakati wa Mkutano wa Kimataifa kuhusu Waafrika Waishio Ughaibuni wa 2012, uliofanyika Johannesburg, nchini Afrika Kusini, na kuwasilishwa na kauli ya uhamiaji ya Muungano wa Afrika ambayo hutoa mpango wa utekelezaji katika mawnaa matatu: siasa, uchumi na jamii. Tamko hilo pia lilitambua miradi mitano ya kihistoria kuhusu watu wa ughaibuni iliyokusudiwa kutoa maana kiutendeti kwa uhusishaji wa watu wa ughaibuni. Miradi hiyo ya kihistoria ni Shirika la Afrika la Wahamiaji Waliojitolea, Hifadhidata ya Ujuzi wa Wahamiaji wa Afrika, AIR, Fedha za Uwekezaji wa Wahamiaji wa Afrika na Soko la Maendeleo la Wahamiaji wa Afrika.

Ili kuelewa vyema na kuziba mianya katika uhusishaji wa wanaoishi ughaibuni, kitengo cha mashirika ya wanaoishi ughaibuni cha Ukurugenzi wa Wenyeji na Wahamiaji wa Tume ya Muungano wa Afrika (CIDO) umekuwa ukipanga Warsha ya Lengo Maalum ya Wahamiaji barani kote baada ya kila miaka miwili, ambayo huleta pamoja malengo maalum ya watu wanaoishi ughaibuni kwa nchi za Muungano wa Afrika, kuongezea wawakilishi kutoka kwa jamii za kibiashara za kiknaa (RECs), miungano ya asasi za kiraia, wahamiaji wa Afrika, wataalamu binafsi katika uhusishaji wa watu wa ughaibuni, wataalamu wa mipango kuhusu maswala ya watu wa ughaibuni na waunda sera.

Ili kupunguza udhaifu unaotokana na ukosefu nyenzo za ufuatiliaji na utathmini, na uelewa mzuri wa uhusishaji wa watu wa ughaibuni, kitengo hicho kimebuni kifaa cha utathmini wa kibinafsi ambacho huruhusu nchi kupima utendakazi wao na kuelewa viwango vyao vya maendeleo katika uhusishaji wa watu wa ughaibuni ikilinganishwa na nchi nyingine za Muungano wa Afrika.

CHANGAMOTO ZA UTUMAJI PESA WA WAHAMIAJI KWA AJILI YA MAENDELEO YA AFRIKA

Changamoto nyingi zinasubiri kusuluhishwa ili kufanya ushuru wa Afrika kuwa kifaa kamili cha maendeleo chenye athari nzuri. Ukosefu wa uwezo wa nyumba pokezi kutumia vyema pesa hizo, viwango ya chini vya uhusishaji wa kifedha na uwezo wa kielimu wa wahamiaji na familia zao kule nyumbani, miundomsingi dhaifu ama ukosefu kabisa wa miundomsingi ya ulipaji katika nchi asilia, na masoko yaliyosambaratika ni baadhi tu ya vikwazo miongoni mwa vingine vingi. Tafiti nyingi zimejaribu kutambua changamoto hizi na kuunda mipango mingi ya utekelezaji ambayo inaweza kutumiwa kusuluhisha changamoto hizo kufikia faida ambazo hazijatambuliwa kutoka kwa tukio hili, ikiwemo Ushuru katika Nchi za ACP: Changamoto kuu na Suluhisho. Muungano wa Nchi za Afrika ya Karibia na Pasifika – mkakati wa Muungano wa Ulaya, ukitawaliwa na IOM, ulitekeleza kazi ya mpango wa misaada 14 tofauti ya kiufundi barani kote (Isaacs, 2017). Mafunzo yanayotokana na utafiti huu na nyingine, kama vile Pesa za Kituo cha Ukuzaji wa Maendeleo ya Kilimo ya Ushuru, ulidokeza changamoto sita kuu kama zifuatazo:

- (a) Gharama ya juu ya ulipaji wa ushuru: Ilivyotambuliwa, gharama ya wastani ya kutuma ushuru Afrika ni asilimia 9, inayoifanya kuwa eneo lililo ghali zaidi duniani kote. Gharama za utumaji wa ndani kwa ndani ni ghali hata zaidi.

- (b) Ugumu wa kufikia huduma rasmi za ulipaji wa ushuru kwa masoko ya kutuma na ya kupokea: Kwa wahamiaji wasio wa kudumu, inazidi kuwa vigumu kwao kufikia huduma rasmi za ulipaji wa ushuru kwa sababu nchi wanazoishi zinashurutisha kwamba wahudumu wa kutuma pesa wasiangalie stakabadhi za utambulisho pekee, bali pia iwapo mtumaji ana ruhusa ya kuishi katika nchi hiyo. Kwa malipo pokezi, kuna changamoto kubwa sana katika miundomsingi, mifumo ya ulipaji isiyoimarika na kufikia pesa katika maeneo ya vijijini.
- (c) Kukithiri kwa malipo yasiyo rasmi: Matumizi ya uhawilisho usio rasmi hayatoi kinga yoyote ya kifedha kwa watumiaji, na endapo patatokea hitilafu, katika kiwango cha kitaifa, huharibu uchumi na kuiweka nchi katika hatari kubwa⁵.
- (d) Uzalishaji mdogo kutoka kwa ushuru: Kuna uwezekano wa ushuru kuimarishwa kwa ajili ya uhusishaji wa kifedha na matumizi zalishi zaidi ya asilimia 75 inayotumiwa kwa gharama za ndani, ingawa hizi pia zina athari ya moja kwa moja kwa maendeleo katika jamii pokezi na hupeleka faida kupitia kwa athari nyingi. Mikakati ya kuunganisha asilimia 25 inayobaki ya pesa za ushuru zinazotumwa, kijumla imekuwa ya vipimo vya chini, iliyokosa maelekezo na imeonyesha fanaka kidogo sana.
- (e) Ushirikiano wa washikadau: Ushuru kikawaida ni changamano kwa sababu huhusisha angalau mamlaka mawili (aghalabu matatu) na washikadau kadhaa ndani ya kila nchi, zikiwemo benki kuu, wizara za mambo ya nje, wadhibiti, sekta ya kibinafsi, taasisi zisizo za kiserikali, wanaoishi ughaibuni na kadhalika. Kuunganisha juhudi zote za vyombo hivi kumethibitisha kuwa muhali katika nchi nyingi.
- (f) Ukosefu wa data: Bila ya data sahihi kuhusu mtiririko wa ushuru, mahali unakotokea na unakokwenda, nani anautumia na kadhalika, inakuwa vigumu kuunda sera za maana. Kwa hivyo, umuhimu wa ushuru na masharti ya kuukuza aghalabu hupeleka thamani ya chini.

Kusuluhisha changamoto hizi si rahisi wala hakuna suluhu moja ambayo inazitatua zote. Inahitaji mseto wa mbinu zilizounganishwa vyema kama zifuatazo:

- (a) Anzisha mfumo wa udhibiti wa ushuru unaovuka mipaka, wenye ufanisi na usawa. Msuru wa hatua ndogo ndogo unahitajika kuhakikisha kwamba mazingira ya kisheria yanafaa katika kuhimiza ulipaji rasmi, na kwamba hatari zilizoko zinawiana na asili ya shughuli ya kifedha inayofanywa. Hili litatoa hakikisho kwa wahudumu na kusaidia kupunguza gharama ya ulipaji wa ushuru.
- (b) Tengeneza ama imarisha miundomsingi ya ulipaji wa ndani Afrika, hasa kwa uhusiano na teknolojia. Njia sadikifu zaidi za kufikia shabaha za kimataifa, kama vile SDG 10.7c na Ajenda Tekelezi ya Addis Ababa, ni kubadili mfumo wa kutoa huduma za ulipaji ushuru kupitia kwa urahisishaji na uhawilisho wa kidijitali.
- (c) Hifadhi habari na data kwa mfumo maalum katika vipengele vyote vya harakati za ulipaji wa ushuru. Kwa kuweka viwango na kuhakikisha kwamba kampuni za ushuru na benki zimetoea data sahihi na ya kiwakati, data nyingi sahihi zitawasilishwa, ambazo mwishowe zitapelekea uundaji faafu wa sera na ratiba ya maendeleo.
- (d) Hakikisha kwamba watumiaji wana uwezo wa kupata habari zote za malipo ya ushuru kwa njia wazi na ya kirafiki kwa mteja. Bila habari sahihi kuhusu

⁵ Ulipaji usio rasmi wa ushuru unaweza kuwa na faida kwa vile unaweza kuhakikisha kuwa mtiririko unaendelea wakati wa upungufu na unaweza kuwa rahisi zaidi.

gharama ya kweli ya ushuru, hasa viwango vya ubadilishanaji wa kimataifa, inakuwa viigumu kwa walipaji na familia zao kufanya uamuzi mwafaka kwa watumiaji wa huduma za kutuma pesa.

- (e) Imarisha upatikanaji wa huduma za ushuru kwa wahamiaji wasio wa kudumu. Shughuli zilizopatanishwa vyema zinahitajika baina ya nchi pokezi na serikali za nchi wanazoishi watumaji wa ushuru ili kupata maafikiano mema kuhusu masharti kwa wale wanaotaka kutuma pesa.
- (f) Imarisha ushuru kama kifaa cha uhusishaji wa kifedha. Tambua “nyakati za kufunzia” za “safari” ya ushuru kuwaleta wapokeaji wa ushuru katika huduma rasmi za kifedha, kutumia hili kutoa mafunzo na hamasisho kuhusu nafasi za kuweka akiba, uwekezaji na huduma nyingine. Kama kipengele cha sehemu hii, kazi nzuri inafaa kufanywa kuimarisha ufunzaji wa ujuzi wa kifedha kwa wapokezi wa malipo ya ushuru, kwa namna sawa na ile ambayo imefikwa katika maeneo mengine.
- (g) Hamisha shughuli zisizo rasmi za kifedha katika sekta rasmi. Tumia mbinu mbalimbali, ikiwemo sheria yenye usawa, elimu na hamasisho kuonyesha faida za kutumia huduma rasmi. Imarisha matoleo ya bidhaa rasmi kushindana na faida MUHTASARI za sekta isiyo rasmi.

Changamoto zinazokumba utekelezaji wa hatua hizi ni nyingi na huhitaji upatanisho miongoni mwa washikadau ili ziweze kufanyika. Washikadau huhusisha serikali binafsi, mashirika ya kiknaa kama vile REC, miungano ya kifedha na miungano ya kibara ukiwemo Muungano wa Afrika. Kubuniwa kwa mpango sawa wa ulipaji wa ushuru Afrika kuanaweza kusaidia kufikia malengo haya.

AIR, iliyoanzishwa kama kiungo cha Muungano wa Afrika, inaweza kuimarisha hatua ilizopiga hadi leo kufanya jukumu adhimu la kuwakusanya washikadau wa ulipaji wa ushuru ndani ya Afrika ili wasuluhishe changamoto hizi⁶.

HITIMISHO

Watu wengi huhama kwa sababu za kiuchumi. Wanaishi na kufanya kazi katika nchi nyingine, miongoni mwa sababu nyingine, kupata pesa za kutuma nyumbani kuimarisha maisha kwa kipindi kirefu – yao wenyewe, familia na jamii zao. Wanafanya hivi kwa kutuma ushuru. Kwa hivyo, athari chanya ya uhamiaji ni uundaji wa pesa za ushuru, ambazo bila shaka ni muhimu kwa maendeleo.

Ushuru ni mtiririko muhimu na unaokua wa pesa kwa watu binafsi na nchi ndani ya Afrika. Una uwezo wa kushiriki katika maendeleo kwa njia kubwa zaidi ya jinsi unavyofanya kwa sasa. Hata hivyo, pana changamoto nyingi za kuweka hali faafu zaidi kwa ushuru zalishi na faafu ambazo zinaenda sambamba na malengo ya kimataifa, kama vile SDG na Ajenda Tekelezi ya Addis Ababa. Mbinu iliyopatanishwa vyema ya kuleta masuluhisho ambayo yametambuliwa, ikiwemo matumizi ya teknolojia, inaweza kuchochea ukuaji wa kikweli Afrika. Mkabala huu unaohusisha washikadau mbalimbali unahitaji uzingatifu na uongozi faafu.

⁶ AIR ilibuniwa kama tokeo la ufadhili kutoka Muungano wa Ulaya na usaidizi kutoka kwa mashirika mengi, kama vile IOM na Benki ya Dunia. Ilianza kufanya kazi mwaka wa 2015. Inalenga mawnaa matatu: (a) kupunguza gharama; (b) kuimarisha data; na (c) kuimarisha ushuru kwa ajili ya uwekezaji. Tangu ilipoanza, imekuwa na fanaka kubwa na matumizi ya rasilimali kidogo, kupitia kwa hamasisho barani kote kuhusu ulipaji wa ushuru, kuonyesha uwezo mkubwa wa ukusanyaji na kusaidia kujenga uwezo katika nchi nyingi.

BIBLIOGRAFIA

- Adams, R. na J. Page
2005 Do international migration na remittances reduce poverty in developing countries? *World Development*, 33(10):1645–1669.
- African Development Bank (AfDB)
2017 Remittances can harness Africa's development, researchers say. 11 December. Inapatikana www.afdb.org/fr/news-na-events/remittances-can-harness-africas-development-researchers-say-17678/.
- African Union
2013 Financing agenda 2063, First 10-year plan. Agenda 2063 financing, domestic resource mobilization na partnership strategy. Inapatikana https://au.int/sites/default/files/documents/33126-doc-08_financing_agenda_10_year_palan.pdf.
2019 African Diaspora Investment Fund (ADIF) Framework Validation Workshop. Press release, 18 November. Inapatikana <https://au.int/en/pressreleases/20191118/african-diaspora-investment-fund-adif-framework-validation-workshop>.
- Agunias, D.
2006 Remittances na developments: Trends, impacts and policy options – A review of the literature. Migration Policy Institute, Washington, D.C.
- Amakom, U. na C.G. Iheoma
2014 Impact of migrant remittances on health and education outcomes in Sub-Saharan Africa. *International Organization of Scientific Research Journal of Humanities and Social Science*, 19(8) (Version I):33–44.
- Amega, K.
2018 Remittances, education and health in Sub-Saharan Africa. *Cogent Economics and Finance*, 6(1). doi: 10.1080/23322039.2018.1516488.
- Baldé, Y.
2011 The impact of remittances na foreign aid on savings/investment in Sub-Saharan Africa. *African Development Review*, 23(2):247–262.
- Bank for International Settlements na World Bank
2007 General principles for international remittances. Committee on Payment and Settlements Systems. Inapatikana www.bis.org/cpmi/publ/d76.pdf.
- Bodomo, A.
2013 African diaspora remittances are better than foreign aid funds: Diaspora-driven development in the 21st century. *World Economics*, 14(4):21–28.
- Developing Markets Associates (DMA)
2015 A systematic approach to supporting diaspora investment. Study proposal. Inapatikanawww.developingmarkets.com/perspectives/systematic-approach-supporting-diaspora-investment.
- Faal, G.
2019 Strategic, Business and Operational Framework for an African Diaspora Finance Corporation: African Union Legacy Project on Diaspora Investment, Innovative Finance and Social Enterprise in Africa. Abridged Version. GK Partners, London and Addis Ababa.

- Financial Sector Deepening (FSD) Africa
 2017 Reducing Costs and Scaling Up UK to Africa Remittances through Technology: Reducing Poverty through Financial Sector Development. Nairobi. Inapatikana www.fsdafrica.org/publication/reducing-costs-na-scaling-up-uk-to-africa-remittances-through-technology-2/
- Government of Ghana
 n.d. Ghana Citizenship Act, 2000 (Act 591). Available at www.gis.gov.gh/ACTS%20NA%20REGULATIONS/ACT%20591.pdf.
- Gyimah-Brempong, K. na E. Asiedu
 2015 Remittances na investments in education: Evidence from Ghana. *Journal of International Trade and Economic Development*, 24(2):247–262.
- Isaacs, L.
 2017 Remittances in ACP Countries: Key Challenges and Ways Forward. Informing Discussions of the ACP-EU Dialogue on Migration and Development. IOM, Brussels. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/remittances-ACP-countries-key-challenges-na-ways-forward>.
- Lu, Y. na D.J. Treiman
 2007 The effect of labor migration na remittances on children's education among Blacks in South Africa. On-Line Working Paper Series, CCPR-001-07. California Center for Population Research, Los Angeles. Inapatikana <https://escholarship.org/uc/item/4s38n8qh>.
- Newlna, K. na H. Tanaka
 2011 *Mobilizing Diaspora Entrepreneurship for Development*. Migration Policy Institute, Washington, D.C. Inapatikana www.migrationpolicy.org/article/mobilizing-diaspora-entrepreneurship-development.
- Nigerians in Diaspora Commission (NIDCOM)
 n.d. Home page. Inapatikana <https://nidcom.gov.ng/>.
- Plaza, S. na D. Ratha (eds.)
 2011 *Diaspora for Development in Africa*. World Bank, Washington, D.C.
- Ponsot, F., D. Terry, B. Vásquez na P. de Vasconcelos
 2017 *Sending Money Home: Contributing to the SDGs, one family at a time*. International Fund for Agricultural Development, Rome. Inapatikana www.ifad.org/en/web/knowledge/publication/asset/39407416.
- Rambarran, J.
 2017 Launching diaspora bonds programme in Cabo Verde. Report prepared for the United Nations Development Programme, Cabo Verde.
- Ratha, D.
 2007 Leveraging remittances for development. *Policy Brief*, 3(11).
 Ratha, D., S. De, E. Dervisevic, S. Plaza, K. Schuettler, W. Shaw, H. Wyss, S. Yi na S.R. Yousefi
 2015 Migration na remittances: Recent developments na outlook. *Migration na Development Brief* no. 24. World Bank, Washington, D.C.
- Shapiro, A. na F. Mnaelman
 2016 Remittances, entrepreneurship and employment dynamics over the business cycle. *Journal of International Economics*, 103(C):184–199.
- Wolff, V., S. Opuko-Owusu na D. Bloe
 2016 Diaspora engagement on country entrepreneurship and investment– Policy trends and notable practices in the Rabat Process region. Background paper coordinated by the Secretariat of the Rabat Process, International Centre for Migration Policy Development. Inapatikana www.rabat-process.org/images/RabatProcess/Documents/background-paper-thematic-meeting-bamako-2016-diaspora-engagement-rabat-process.pdf.

World Bank

- 2016 *Migration and Remittances Factbook 2016*. Third edition. Washington, D.C.
- 2017a Migration and Remittances: Recent developments and outlook. Special topic: Global Compact on Migration. Migration and Development Brief 27, April 2017.
- 2017b Migration and Remittances data: Bilateral Remittances Matrix, 2017.
- 2017c Migration and Remittances data: Annual Remittances Data, October 2017.
- 2018a Remittance Prices Worldwide. Issue 28. Inapatikana https://remittanceprices.worldbank.org/sites/default/files/rpw_report_december_2018.pdf.
- 2018b Migration and remittances: Recent developments and outlook. Migration and Development Brief 30, December 2018.
- n.d. Remittance Prices Worldwide. Inapatikana <http://remittanceprices.worldbank.org> (accessed 10 July 2020).

Machache yamesemwa au kuonyeshwa kuhusu faida za uhamiaji barani Afrika. Kwa miaka mingi, ulimwengu umefanywa kuamini kwamba uhamiaji barani Afrika haswa ni uhamishaji wa watu kutokana na mizozo au mabadiliko ya hali ya hewa. Walakini, uhamiaji una faida zake kwa bara hili na kwa ulimwengu mzima; inachangia ukuaji, inaimarisha juhudi za wanadamu, inawezesha ujuzi na ubadilishanaji wa kitamaduni, inakuza ukuaji wa uchumi na inatoa uwezekano wa fursa nzuri kwa idadi ya vijana inayozidi kuongezeka. Muundo wa jalada unaonyesha ndoto ya vijana ya kuwa na uhuru, kusambaa kwa miundombinu, ubunifu wenye tija na matarajio mafanikio - yote ambayo inawezeshwa na uhamiaji salama na ulio na utaratibu.

© 2019 / Oyinlade OLUWASEUN (Mshindi wa pili, shindano la muundo wa jalada la Ripoti ya Uhamiaji barani Afrika)

11

UHSIANO KATI YA UHAMIAJI NA MAENDELEO BARANI AFRIKA

SURA YA 11

UHUSIANO KATI YA UHAMIAJI NA MAENDELEO BARANI AFRIKA

Wanaishi: Claire Walkey na Sabelo Mbokazi (AUC)

MUHTASARI

Mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo barani Afrika hutathminiwa na simulizi kanganyifu ambayo ni maarufu kwamba uhamiaji hutokana na kukwama kwa maendeleo na kwamba uhamiaji hudhibiti maendeleo kwa mataifa asilia na pokezi sawia. Hata hivyo, ushahidi umebaini kwamba uhamiaji ni matokeo ya maendeleo na jinsi ya kuyaafikia. Sifa za wahamaji hutaliwa, ishara kwamba maendeleo na kiwango cha juu cha elimu ni kigezo muhimu kinachoamua uwezekano wa mtu kuhama; kiwango cha ukuaji ama mali ya kibinafsi pia zitaamua mahali pa kuhamia. Kuna mjadala kuhusu jinsi uhamiaji unavyochangia ukuaji wa maendeleo katika nchi asilia na nchi pokezi kufuatia ubadilishanaji wa mawazo na ujuzi; na kwamba uhamiaji unaweza kuwa kichocheo cha kiuchumi. Sura hii inachambua jinsi ambavyo maendeleo hayakuzwi tu na wahamaji wanaofanya kazi bali pia wahamaji wa kushurutishwa pia wanaweza kuchochea maendeleo ya kiuchumi na kubuni nafasi za ajira. Sura hii inahitimisha kwamba mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo ni changamano na huweza kubadilika, lakini panapokuwa na hali inayohimiliwa na sera na mawana ya kisheria, uhamiaji unaweza ukawa kani thabiti ya maendeleo.

UTANGULIZI

Sura hii inatathmini uhusiano ama mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo barani Afrika. Kabla ya mapema mwaka wa 2000, simulizi maarufu lilikuwa kwamba uhamiaji ni matokeo ya maendeleo yaliyofeli na tena hudhibiti maendeleo kwa taifa asilia na pokezi (Bakewell, 2011). Ushahidi wa hivi punde hata hivyo unaonyesha kwamba uhamiaji ni matokeo ya maendeleo na nyenzo ya kuyaafikia maendeleo hayo.

Sura hii mwanzo unatalii sifa za wanaohama, ikionyesha kwamba ukuaji wa kiwango cha juu cha elimu ni kigezo muhimu kinachoamua uwezekano wa mtu kuhama. Pili, inajadili mchango wa uhamiaji katika maendeleo kwa mataifa pokezi na asilia kupitia kwa ubadilishanaji wa mawazo na ujuzi mpya na huweza kuwa kichocheo cha kiuchumi. Sehemu hii inaangazia maswala mawili yaliyojadiliwa kwa kipindi ambayo ni kukimbia kwa ubongo na jukumu la mataifa ya kigeni kuelekeza kupokelewa kwa ubongo (Bailey, 2010). Tatu, sura hii inaangazia jinsi ambavyo si wahamaji wanaofanya kazi pekee wanaoweza kuleta maendeleo, bali pia wahamaji wa kushurutishwa wanaweza kuchochea ukuaji wa kiuchumi na kubuni nafasi za ajira (Betts na wengine, 2014).

Hata hivyo, hakuna hakikisho ya manufaa ya uhamiaji wala uhamiaji si suluhisho la maendeleo. Jinsi itakavyoelezwa katika sura hii, muktadha ambamo maendeleo hutoke ni muhimu kwa vile kuna maswala mengi yanayowamwathiri mhamaji na namna mbalimbali. Jinsi de Haas anavyonaika, “maendeleo ni kisababishi (kati ya visababishi vingi) na athari (kati ya athari nyingi) ya mchakato wa mabadiliko ya kijamii ambayo huhimili ukuaji wa kibinadamu” (2009). Kwa jumla, ikiwa maendeleo yamechukuliwa kama mchakato wa maendeleo kivyake na kama nyenzo ambayo kwayo maendeleo yanaweza kuafikiwa, basi uhamiaji unafaa kuhusishwa katika mipangilio ya kimaendeleo, kukiwa na sheria na sera ambazo zimeundwa maalum kukuza na kuboresha faida zake.

Mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo hutegemea kuhusishwa kwa uhamiaji kwenye mpangilio wa maendeleo ya kiuchumi ili kufungamanisha maswala muhimu ya uhamiaji katika hatua zote za mpangilio wa maendeleo, ikiwemo ruwaza, utekelezwaji, ufuatiliaji na utathmini. Hili ni kuhakikisha kwamba uhamiaji umeangaliwa kama swala linaloathiri vipengele vyote vya ukuaji wa kibinadamu na umeingiza katika mikakati mipana ya kimaendeleo na hivyo kukuza mkabala madhubuti na ulioratibiwa vyema.

USULI

Skeldon anafafanua jinsi isivyo kawaida kwamba kuna uwezekano wa kutokea kwa awamu ya uhamiaji wa kimataifa kwa sababu inaweza kusemwa kwamba uhamiaji umekuwa na utaendelea kuwa kiungo muhimu cha maendeleo (2008). Mapema miaka ya 1970, akademia iliashiria manufaa madhubuti ya uhamiaji kwa mataifa asilia na pokezi barani Afrika (Adepoju, 1977). Hata hivyo, ni hadi mapema miaka ya 2000 ambapo uhamiaji ulichukuliwa kuwa muhimu katika mijadala ya kimaendeleo.

Kabla ya hili, uhamiaji wa vijijini kwenda mijini, kwa mfano, ulidhaniwa kuzuia usawa wa kiunyumba (Lipton, 1980). Bakewell anahusisha mtazamo huu hasi kwa upana na “upendeleo wa kinyumbani” katika mikabala ya ukuaji ya Afrika ambayo ilielekezwa katika kudhibiti mwendo na kusawiri uhamiaji kama dalili ya kufeli kwa maendeleo (Bakewell, 2011; de Haas, 2009).

Hata hivyo, kwa sasa inatambuliwa kuwa fikira hii ya awali ilikitwa kwa nadharia na data finyu (Massey na wengine, 1998:272). Ugunduzi wa ushuru kama sehemu muhimu ya mtiririko wa mapato kwa mataifa yanayoendelea pia umekuza hamu kubwa katika ukuaji wa kiuchumi unaosababishwa na uhamiaji (Bakewell, 2011:137; Ratha, 2003). Kwa hivyo, watu wameanza kuona faida za uhamiaji (Levitt na Nyberg-Sørensen, 2004), na tena kumekuwepo na “gumzo la kimataifa” (Vammen na Broden, 2012:26) kuhusu mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo ambalo limeonekana miongoni mwa wasomi, waunda sera, mawakala wa kimataifa pamoja na serikali pia. (Black na wengine., 2006; Clemens, 2017; Nyberg-Sørensen, na wengine, 2003).

MFUMO WA UHAMIAJI KIMATAIFA

Umuhimu uliotwikwa mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo umeakisiwa katika mifumo ya hivi punde ya kimataifa na kiknaa. Katika kiwango cha kimataifa, Lengo la 8 katika Malengo ya Maendeleo Endelevu linarejelea uhamiaji likitambua

thamani ya kiuchumi ya ajira ya wahamiaji. Zaidi ya hayo, Shabaha 10.7 hulenga “kuwezesha uhamiaji taratibu, salama na wenye uwajibikaji kupitia kwa utekelezaji wa sera za uhamiaji zilizopangwa na kudhibitiwa vyema.

Katika kiwango cha kiknaa Afrika, Revised Migration Policy Framework for Africa na Plan of Action (2018–2027) inasema kwamba “ni dhahiri kwamba uhamiaji uliodhibitiwa vyema una uwezo wa kuzalisha faida kwa mataifa asilia na pokezi. Kwa mfano, uhamiaji wa ajira umefanya jukumu muhimu kujaza kutimiza mahitaji ya kikazi katika kilimo, ujenzi na sekta nyingine, na hivyo kuchangia ukuaji wa kiuchumi katika mataifa mengi ya Afrika yanayowapokea wahamiaji. Zaidi hayo, athari ya matokeo yenye faida ya uhamiaji kama vile ushuru, uhamisho wa utambuzi na ujuzi, na uhamiaji wa kurudi nchini wakati mwingine zimechangia pakubwa uchumu wa nchi za asili” (African Union, 2018).

Zaidi ya hayo, Ajenda Tekelezi ya Addis Ababa 2015 inaendelea kusisitiza umuhimu wa uhamiaji katika ukuaji na hitaji la kuwepo kwa mkabala wa uhamiaji. Aya ya 111 inasema: “Tutashirikiana kimataifa kuhakikisha kwamba kuna uhamiaji salama, taratibu na wa mara kwa mara unaoaheshimu haki za kimadamu kikamilifu. Tunajitahidi kuimarisha ushirikiano kuhusu upatikanaji na ubebekaji wa faida zinazopatikana, kukuza utambuzi wa sifa hitajika za kigeni, elimu na ujuzi, kushusha gharama ya kuwaajiri wahamiaji na kukabiliana na waajiri wasio waaminifu kulingana na hali ya kitaifa na sheria”.

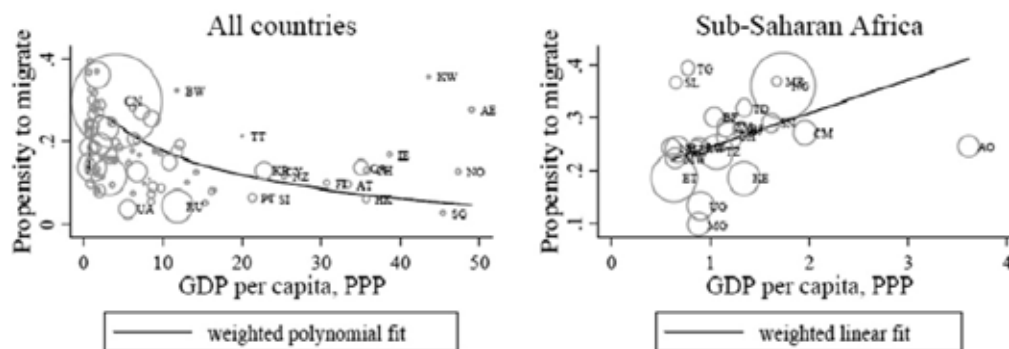
MAENDELEO UNACHANGIA UHAMIAJI

Ikiwa uhamiaji utachukuliwa kuwa tokeo la kufeli kwa maendeleo, basi walio maskini zaidi ndio wanaohama. Hii ndiyo fikira ambayo awali ilitawala mijadala kuhusu mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo. Hata hivyo, kuna makubaliano ya kielimu na kisera kwamba kwa hakika walio maskini zaidi hawahami. (Bakewell, 2011:148; de Haas, 2009; Nyberg-Sørensen na wengine, 2002:51).

Massey, kwa mfano, anafafanua jinsi wahamiaji wa kimataifa hawatoki mahali penye umaskini, palipojitenga na kufungiwa nje ya masoko ya dunia, bali hutoka maeneo na mataifa ambayo yanapitia mageuzi na maendeleo ya haraka kufuatia kuhusishwa katika biashara ya kimataifa, mawasiliano na mtnao wa uzalishaji. Kwa hivyo, uhamiaji wa kimataifa hautokani na ukosefu wa maendeleo ya kiuchumi, bali hutokana na maendeleo yenyewe (Massey na wengine, 1998:277).

Hii ni kwa sababu uhamiaji unahitaji raslimali. Uhamiaji unahusisha gharama za moja kwa moja kama vile gharama za usafiri, gharama zisizo za moja kwa moja zinazohusishwa na hatari ya kusafiria mahali panya bila hakikisho la kupata kazi wala nyumba, na gharama za maamuzi ya kuhama. Matajiri hata hivyo mara nyingi hawahami kwa urahisi kufuatia mapato ya kifedha na uwekezaji wao nchini mwao. Martin na Taylor huita hali hii kuwa “nundu ya uhamiaji” ambapo uhamiaji huongeza kiwango cha maendeleo lakini ghafla hufifia (Martin na Taylor, 1996). Hili linaweza kuonekana katika Mchoro 1; inaonyesha uhusiano chanya kati ya jumla ya mapato ya taifa katika uwezo wa ununuzi usawa kwa kila mtu na uwezekano wa kuhama (Dustmann na Okatenko, 2014). Data iliyokusanywa kimataifa hata hivyo inaonyesha mwenendo kinyume, maanake uhamiaji na nia ya kuhama hufifia kadri uchumi unavyozidi kukua. Uamuzi wa kuhama hata hivyo huwa changamano na utahusisha uzingatifu wa maswala yasiyo ya kiuchumi kama vile mshikamano na shinikizo za kifamilia.

Mchoro 1. Wastani ya nia za uhamiaji na jumla ya mapato ya taifa katika uwezo wa ununuzi usawa kwa kila mtu

Imenakiliwa na: Dustmann na Okatenko, 2014.

Kwa hakika, maendeleo kila mara yanaweza kuongeza uhamiaji kwa sababu hata uchumi unapoimarika kiwango cha mapato bado kitakuwa juu zaidi mahali kwingine (Clemens, 2017). Kwa hivyo si sadfa kwamba watu na jamii matajiri aghalabu huhamahama kuliko watu na jamii ambazo ni maskini kidogo (de Haas, 2009), na kwamba nchi zenye mapato ya kadri aghalabu huushuhidia uhamiaji mwingi (Clemens, 2017). Maendeleo likiwemo ongezeko la elimu pia zinaweza kuongeza uhamiaji kwa sababu hupanua mtazamo na kuongeza maazimio (ibid.; Flahaux na de Haas, 2016). Utafiti uliofanywa na Afrobarometer unaonyesha kwamba azimio la uhamiaji huongezeka sawia na elimu; mmoja kati ya wasailiwa wenye elimu ya zaidi ya shule ya upili (asilimia 25) wanasema wamefikiria sana kuhusu kuhamia mataifa mengine, ikilinganishwa na asilimia 20 ya wale wenye elimu ya shule ya upili, asilimia 13 wenye elimu ya shule ya msingi, na asilimia 8 wasio na elimu yoyote rasmi (Appiah-Nyamekye na Selormey, 2018). Hili, kwa hivyo, linapinga mantiki ya sera, hasa za mataifa ya Kimagharabi yanayotoa fadhili, ambayo yanalenga kutumia fadhili za kimaendeleo kupunguza uhamaji nje ya Afrika na Amerika ya Kusini (de Haas, 2006).

Kiwango cha maendeleo ama mali ya kibinafsi pia kitaamua mahali pa mtu kwenda. Hii ina maanisha kwamba mara nyingi, matajiri peke yao ndio wanaohamia Kaskazini mwa Dunia. Vivyo hivyo, uhamiaji kutoka Kusini kwenda Kusini, kwa mfano ndani ya Afrika, kijumla huwa na gharama ya chini na hivyo hufikiwa kwa urahisi na watu ambao kwa kiasi si matajiri (Bakewell, 2009).

UHAMIAJI UNACHANGIA MAENDELEO

Kipengele kingine muhimu cha mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo ni jinsi uhamiaji unavyoweza kuongeza maendeleo. Hata hivyo, ni vigumu kufanya ujumuishaji kufuatia tofauti za mifumo ya uhamiaji. Vivyo hivyo, katika majadiliano haya, ni muhimu kutozingatia uhamiaji kutoka Kusini mwa Ulimwengu kwenda Kaskazini mwa Ulimwengu pekee kwa sababu hii ni sehemu ndogo tu ya wahamiaji (UNCTAD, 2018). Uhamiaji ndani ya Afrika ni kawaida sana na huweza kuwa muhimu sana kwa maendeleo kwa sababu gharama za chini za uhamiaji huwawezesha watu wengi kuumudu na hata ongezeko la mapato madogo huweza kuwa na matokeo ya kusadikika kwenye viwango vya umaskini (Bakewell, 2009; Flahaux na de Haas, 2016).

Mataifa yanayowapokea wahamiaji barani Afrika zipo katika nafasi bora ya kunufaika kutokana na uhamiaji; wahamiaji wanaweza kujaza mapengo katika soko la ajira na kuleta ujuzi mpya, mawazo na uvumbuzi (Bakewell, 2009). Mataifa yanahitaji sera kuhusu jinsi ya kuwaunganisha wahamiaji, hasa panapo hatari ya kutokea kwa vita vya wenyeji dhidi ya wahamiaji, japo utafiti katika uwanja huu ni mdogo (ibid.). Pia panaweza kuwa na wasiwasi kuhusu uzito ambao wahamiaji wanaweza kuweka katika mishahara na huduma za umma. Hata hivyo, ushahidi unaonyesha kwamba tofauti za mishahara husalia kidogo katika mataifa ya Afrika (isipokuwa Afrika Kusini) ambayo ina mienendo ya uhamiaji inayobadilikabadilika, yakiwemo mataifa asilia na mataifa pokezi, na hivyo, kinyume na matarajio ya kawaida, mataifa pokezi hayatokei kuwa katika hatari ya kupata mishahara ya chini kuliko mataifa asilia (UNCTAD, 2018). Vivyo hivyo, hakuna uhusiano kati ya gharama za kiafya na elimu na viwango vya uhamiaji na uhamaji vinavyotofautiana (ingawa kufuatia uchache wa data, uwiano wa kirasmi hauwezi kuanzishwa) (ibid.).

Wahamiaji binafsi na familia zao pia wanafikiriwa kwa upana kufaidi uhamiaji, hasa kupitia kwa ushuru (imejadiliwa katika sura ya 10). Kuna mjadala zaidi kuhusu uwezekano wa uhamiaji kukuza maendeleo ya mataifa asilia katika kiwango cha kijamii ama cha kitaifa. Hatua za kimaendeleo aghalabu huonekana wahamiaji wanaporejea katika nchi yao asilia ama kabisa au kama sehemu ya mduara wa uhamiaji, kisha wakaleta teknolojia mpya, ujuzi, biashara uwekezaji na kaida za kijamii (Tume ya Ulaya, 2011). Mtaji unaopatwa kupitia kwa uhamiaji unaweza kutumiwa katika uwekezaji na shughuli za kibiashara ambazo hatimaye zinaweza kukuza ajira na ukuaji wa kiuchumi. Wafadhili wa Ulaya, kwa hivyo, wanafadhili mipango mipya ili kuwasaidia wajasiriamali waliorejea katika nchi zao barani Afrika kuanzisha biashara zao wenyewe katika nchi zao asilia (Akeson na Baaz, 2015).

Viwango vya uhamiaji wa kurejea, hata hivyo, viko chini; katika idadi ya wahamiaji wote kimataifa, ni asilimia 3 pekee Nigeria, asilimia 9 Senegal na asilimia 25 Burkina Faso waliorudi nchini kwao asilia katika kipindi cha miaka 15 baada ya kuhama (Ratha na wengine, 2011). Kwa hivyo, kuna mjadala zaidi na umuhimu wa kufanya uchanganuzi kuhusu kinachofanyika ikiwa wahamiaji watasalia ughaibuni, uchanganuzi hasa kuhusu kupotea kwa watu wenye ujuzi wa hali ya juu na athari ya mshikamano wa kimataifa ambao umejadaliwa katika sehemu inayofuata.

Mjadala kuhusu kuhama kwa wataalmu kuenda nchi zingine

“Kukimbia kwa ubongo” hurejelea kuhama nje ya nchi kwa watu wenye ujuzi ama waliofuzu, ambako hupelekea kumalizika kwa kazi yenye ujuzi katika nchi fulani (UNCTAD, 2018). Ripoti ya Umoja wa Kimataifa wa mwaka wa 2013 ilionyesha kwamba mmoja kati ya Waafrika tisa walio na elimu ya vyuo vikuu wanaishi katika mataifa yaliyoendelea, idadi ambayo imekua kwa asilimia 50 kwa miaka 10 iliyopita (UN DESA/OECD, 2013). Sekta ya afya imetokea sana katika mjadala huu; utafiti mmoja ulionyesha kwamba idadi ya madaktari wa mataifa ya Afrika yaliyo chini ya jangwa la Sahara ambao wanaishi Marekani iliongezeka kwa asilimia 38 kati ya mwaka wa 2002 na 2011; zaidi ya nusu ya ongezeko hili lilisababishwa na madaktari kutoka Nigeria, ingawa Liberia ndiyo iliyoathirika zaidi kwa sababu asilimia 77 ya madaktari wake wanaokisiwa kuwa 266 walihamia Marekani (Tankwanchi na wengine, 2013). Itaonekana hitimisho la kawaida kwamba uhamaji wa madaktari nje ya nchi, kwa mfano, utakuwa na athari hasi katika sekta ya afya katika taifa asilia kwa sababu kutakuwa na madaktari wachache na kupotea kwa uwekezaji uliowekezwa kwenye mafunzo yao.

Utathmini wa karibu unadhihirisha mabadiliko changamano yaliyomo yanayoweza kumaliza hasara hizo zinazoonkana. Uhamiaji, kwa mfano, unaweza kuongeza ujuzi na maarifa ya wanaohamia nje ya nchi ambazo baadaye zitanufaisha nchi asilia, iwapo wahamiaji hao watarudi (Black na wengine, 2006). Vivyo hivyo, unaweza pia kuharakisha uwekezaji katika elimu kwa sababu ya maazimio ya kuhama, ambayo hupelekea kuongezeka kwa ukuaji wa ujuzi wa ndani kwa ndani, kukiwa na uwezekano kwamba si watu wote wenye ujuzi watahama (UNCTAD, 2018). Pia ni muhimu kudadisi asili za changamoto hizo. Clemens anaonyesha, kwa mfano, kwamba ukosefu wa madaktari wa kutosha na hali duni ya afya katika baadhi ya nchi za Afrika na uhamiaji nje ya nchi, ni matokeo hasa ya maswala ambayo kwa vyovyote hayahusiani na uhamiaji wa kimatifa wa wataalamu wa afya. Badala yake, anapendekeza kwamba dalili za kudorora kwa afya hutokana na “usambazaji wa wataalamu wa afya kuzingatia maeneo ya kijografia na sekta ya umma au kibinafsi katika taifa asilia, mchanganyiko wa ujuzi wa wahudumu wa afya, motisha ya kazi wanayokumbana nayo wataalamu wa afya katika nchi asilia, na umuhimu kiulinganishi wa huduma za kimsingi dhidi ya uzuiaji wa mzigo wa magonjwa barani Afrika” (Clemens, 2017). Skeldon pia anajadili kwamba kiwango cha chini cha ajira ya wataalamu wa afya katika maeneo ya vijijini kinatokana na upendeleo wa wataalamu wa afya kukakaa mijini na kwamba uhamaji nje ya nchi aghalabu huwa kwa sababu ya ukosefu wa ajira (Skeldon, 2008; de Haas, 2009; Bakewell, 2011).

Pia kuna utafiti unaoonyesha kwamba “mzunguko wa ubongo” ndani ya mataifa ya Afrika yaliyo chini ya jangwa la Sahara inachukua nafasi ya kukimbia kwa ubongo kwenda mataifa ya OECD. Nchi kama vile Ghana, Ugnaa, Nigeria na Kenya, ambazo aghalabu hujulikana kwa kukimbia kwa ubongo, badala yake, katika mwongo mmoja uliopita, zimeshuhudia wataalamu wa mijini wenye ujuzi wakihamia Gabon, Botswana, Namibia na Afrika Kusini zilizo na uchumi unaonawiri (tazama kisnauku matini 1). Wahamiaji kama hawa waliona hili kama “mbadala mzuri wa Ulaya, Marekani na Mashariki ya Kati” (OECD, 2007).

Kisnauku matini 1. Uhamiaji ndani ya Afrika: Botswana

Botswana imebadilika kutoka kwa taifa asilia la wahamiaji hadi taifa pokezi la wahamiaji na imewavutia wataalamu wenye ujuzi (OECD, 2007). Wengi wa wahamiaji hawa hufanya kazi katika sekta ya kibinafsi, ama katika chuo kikuu, wakitumia mwanya wa sheria za kuingia na kuishi zilizolegezwa ambazo ziliasisiwa mapema miaka ya 1990 (Adepoju, 2008). Botswana pia imewavutia wengine kati ya robo tatu ya madaktari wa Zimbabwe waliohamia humo na Afrika Kusini kufuatia kuporomoka kwa uchumi wa taifa lao (ibid.).

Mchango wa wanaoishi ughaibuni

Watu waishio ughaibuni pia wanaweza kupigania mageuzi ya kisiasa wakipewa utaifa maradufu na haki ya kupiga kura. Watu wa Ghana wanaoishi ughaibuni wamekuwa wakisukuma kwa dhati ili wapewe utaifa maradufu (Bump, 2006) ili washiriki katika siasa za nchi yao (tazama kisnauku matini 2). Wanaoishi ughaibuni pia wanaweza kuleta mabadiliko kupitia kwa michango ya kijamii inayolenga kueneza kaida maalum za kitamaduni ama za kisiasa (Levitt, 1998). Kwa mfano, kuhamia katika mataifa yenye taasisi thabiti za kidemokrasia kumepatikana kuathiri mitazamo kuhusu kura na demokrasia nyumbani. Ulinganisho wa mitazamo kuhusu taasisi za kisiasa nchini Mali kati ya wale ambao hawajawahi kuhama na wahamiaji

wa Mali wanaoishi nchini Côte d'Ivoire na Ufaransa ulitambua kwamba wasiowahi kuhama walikuwa na mwonoulimwengu mbalimbali kuhusu taasisi za kidemokrasia za Mali kuliko waliohama. Mahali ambapo mhamiaji aliwahi kuishi pia palikuwa na athari, kwani waliowahi kuishi Ufaransa hawakuonyesha kuvutiwa na siasa za Mali na kuzitilia shaka zaidi, ilhali wale walioishi Côte d'Ivoire hawakuwana mashaka sana kuhusu taasisi za kisiasa za Mali, japo hii ilitegemea viwango vyao vya elimu (UNCTAD, 2018).

Kisnauku matini 2. Mchango wa kisiasa wa Waghana wanaoishi ughaibuni

Waghana wanaoishi ughaibuni walikuwa makini ili kupata mgao wa kisiasa nchini Ghana na kuhusika kikamilifu katika siasa za nchini, hasa siasa zilipohuriwa katika miaka ya 1990. Kwa hivyo, wanaoishi ughaibuni, hasa Kanada na Uingereza, wakashinikiza kupewa utaifa maradufu. Hatua hizo mwanzo zilienda polepole, pengine kwa sababu ya dhana kwamba wanaoishi ughaibuni walikuwa wapinzani wa serikali tawala. Baada ya miaka mingi ya kushawishi, Waghana wanaoishi ughaibuni hatimaye walipewa utaifa maradufu mwaka wa 2000. Serikali mpya iliyochaguliwa mwaka wa 2000 tangu hapo ilichukua msimamo makinifu kwa wanaoishi ughaibuni na ikatekeleza vipengele vya utaifa na kuwapa haki ya kupiga kura mwaka wa 2002 (Whitaker, 2011).

Zaidi ya kiwango cha kibinafsi, kushirikiana na wanaoishi ughaibuni pia kunaweza kufanyika kupitia kwa mikakati inayoendelezwa na serikali ikitekelezwa, kwa mfano, kupitia kwa ubalozi. Muungano wa Wanigeria wanaoishi ughaibuni – wenye matawi yake Ulaya, Marekani Kaskazini, Asia na Afrika – umebuni ushirikiano na serikali ya Nigeria kupanga hafla za kila mwaka za wanaoishi ughaibuni na kukuza shughuli za maendeleo, usambazaji wa ujuzi, bisahara na uwekezaji (Adepoju, 2010). Serikali zinatambua majukumu ya wanaoishi ughaibuni kama mabalazi ama washawishi katika kutetea matakwa ya nchi yao ughaibuni, na pia kama uwezo wa kiuchumi wa kuhimiza na kushirikisha na kuhusisha vikundi vya uwekezaji (Nyberg-Sørensen na wengine, 2002). Serikali pia zinadhamiria kushirikiana na mchango wa kifedha wa watu wanaoishi ughaibuni (tazama kisnauku matini 3). Mbinu moja imekuwa ni kutoa dhamana, jinsi ilivyoasisiwa na serikali ya Nigeria. Waishio ughaibuni wanaweza kuona dhamana inayotolewa na serikali kama njia ya kuchangia maendeleo, wakashajiishwa na faida kubwa kwa uwekezaji wao. Serikali zinaweza kulenga watu wao wanaoishi ughaibuni kwa sababu mshikamano wao wa kibinafsi unaweza kuwafanya wawe na nia zaidi kununua madeni ya serikali yao ya nyumbani, hivyo kushusha gharama ya malimbikizi ya madeni na kupunguza uwezekano wake kufifia wakati wa ugumu wa kiuchumi (Famoroti, 2017).

Kisnauku matini 3. Kuwashirikisha kifedha Wakenya wanaoishi ughaibuni

Kenya imeazimia kuhimiza ukuaji wa kiuchumi wa watu wake wanaoishi ughaibuni. Mwaka wa 2017, IOM ilizindua Tuma Pesa na Uwekeze Kenya: Mwongozo wa Ushuru na Uwekezaji wa Wahamiaji (Send Money na Invest in Kenya: A Guide for Diaspora Remittances na Investments) kwa ushirikiano na Wizara ya Mambo ya Nje ya Kenya. Kijitabu hicho kinawashauri Wakenya wanaoishi ughaibuni kuhusu mawnaa matatu makuu: (a) jinsi ya kuchagua mhadumu wa maswala ya ushuru na kujua ni ipi ina gharama ya inayofaa zaidi; (b) jinsi ya kufungua akaunti ya benki nchini Kenya wakiwa ughaibuni na kufanya malipo (kama vile bili ya matumizi); na (c) jinsi bora ya kuwekeza nchini Kenya, kwa madhumuni ya kupata faida na hata kutopata faida, ikiwemo jinsi ya kuanzisha na kunaikisha biashara, kuwekeza katika masoko ya makuu ya Kenya na kupatanisha uwekezaji wa makundi (ACP – EU Migration Action, 2017).

Mshikamano miongoni mwa wananchi wanaoishi ughaibuni pia huanzishwa kupitia kwa miungano ya watu hao wenyewe – ambao mara nyingi huitwa vyama vya nyumbani. Vyama vya nyumbani hulenga kuleta pamoja raslimali kisha kuchanga na kuwekeza pesa pamoja. Hizi aghalabu hufanyika kwa namna kama vile miundomsingi na miradi ya mawasiliano ya kawaida, kama vile ujenzi wa barabara, madaraja, mifumo ya usambazaji wa maji, mifereji ya maji, visima, usambazaji wa nguvu za umeme na simu (de Haas, 2009). Kwa mfano, muungano wa Waafrika wanaoishi Uingereza ujulikanao kama African Foundation for Development (AFFORD) ulianzishwa mwaka wa 1994 na unalenga “kupanua na kuimarisha mchango wa Waafrika walio ughaibuni katika kufanya maendeleo Afrika” (AFFORD, 2018). Unalenga kuimarisha ukuaji wa nafasi za kazi kupitia kwa kutoa mikopo isiyolipwa na kuanzisha vituo vya mafunzo ya biashara nchini Uingereza na Sierra Leone ili washauri wapitishie maarifa na usaidizi kwa wajasiriamali.

HITIMISHO

Mshikamano kati ya uhamiaji na maendeleo ni changamano na hubadilikabadilika kwa kiasi. Hata hivyo, ni dhahiri kwamba chini ya masharti faafu yanayosaidiwa na sera na mifumo ya kisheria, uhamiaji ni kichocheo imara cha maendeleo. Wahamiaji wa kiuchumi aghalabu huwa wameeimika vizuri na huhusika katika uhamiaji kama mkakati makusudi wa kuchangia maendeleo ya familia zao na jamii ya nyumbani. Uchu wa kuboresha mtazamo wake huonyeshwa moja kwa moja na uwezo walio nao wahamiaji wa kushurutishwa ambao licha ya hali ngumu, hubuni mitnao ya kiuchumi na ajira. Wahamiaji aghalabu huwa na aina fulani ya mawasiliano na nchi yao asilia. Hii inaweza kusababishwa na kutembelea nyumbani kwa kipindi, ama mduara wa uhamiaji ama bila uwepo wao halisi nyumbani kupitia kwa kutuma si pesa pekee, bali na ujuzi, mawazo na kaida za kijamii ambazo zinaweza kumaliza hofu za kuhama kwa ubongo na kutambua uwezekano mkubwa wa upokeaji wa ubongo. Mzunguko huo wa mpito husaidia kuunda mitnao inayoweza kuchochea biashara, uwekezaji na uvumbuzi. Kwa jumla, huunda uchumi thabiti, ushirikiano wa watu wa ughaibuni na ubadilishanaji wa kimataifa ambazo ni muhimu kwa maendeleo.

BIBLIOGRAPHY

- Adepoju, A.
1977 Migration na development in tropical Africa: Some research priorities. *African Affairs*, 76(303):210–225.
2008 *Migration in sub-Saharan Africa*. Current African Issues No. 37. Nordic Africa Institute, Uppsala.
2010 Introduction: Rethinking the dynamics of migration within, from and to Africa. In: *International Migration within, to na from Africa in a Globalised World* (A. Adepoju, ed.). Sub-Saharan Publishers, Accra, pp. 9 – 45.
- African, Caribbean na Pacific-European Union (ACP-EU) Migration Action
2017 *Send Money and Invest in Kenya: A Guide for Diaspora Remittances and Investments*. IOM, Belgium. Available at: <http://kenya.iom.int/sites/default/files/Send%20Money%20booklet%20webversion%2020%20June.pdf>.
- African Foundation for Development (AFFORD)
2018 About us. Inapatikana www.afford-uk.org/about-us/ (accessed 17 June 2020).
- African Union
2018 The Revised Migration Policy Framework for Africa and Plan of Action (2018–2027), Draft. Addis Ababa. Inapatikana kwa https://au.int/sites/default/files/newsevents/workingdocuments/32718-wd-english_revised_au_migration_policy_framework_for_africa.pdf.
- Akesson, L. na M.E. Baaz
2015 *Africa's Return Migrants: The New Developers?* Zed Books, London.
- Appiah-Nyamekye, J. na E. Selormey
2018 African migration: Who's thinking of going where? *African Migration, Mobility and Displacement (AMMODI)*, 25 June. Inapatikana <https://ammodi.com/2018/06/>.
- Bailey, A.
2010 Population geographies, gender, na the migration-development nexus. *Progress in Human Geography*, 34(3):375–386.
- Bakewell, O.
2009 *South-South Migration and Human Development: Reflections on African Experiences*. International Migration Institute Working Papers No. 15.
2011 Migration and development in sub-Saharan Africa. In: *Migration in the Global Political Economy* (N. Phillips, ed.). Lynne Rienner, Boulder, Colorado, pp. 136–158.
- Betts, A., L. Bloom, J. Kaplan na N. Omata
2014 *Refugee Economies: Rethinking Popular Assumptions*. Humanitarian Innovation Project, University of Oxford. Inapatikana www.refugee-economies.org/assets/downloads/Refugee-Economies-Rethinking-Popular-Assumptions-2014.pdf.
- Black, R., J. Crush, S. Peberdy, S. Ammassari, L. McLean Hilken, S. Mouillesseux, C. Pooley na R. Rajkotia
2006 *Migration and development in Africa: An overview*. African Migration and Development Series No. 1. Idasa, Cape Town.
- Bump, M.
2006 Ghana: Searching for opportunities at home na abroad. Migration Policy Institute, 1 March. Inapatikana www.migrationpolicy.org/article/ghana-searching-opportunities-home-na-abroad.
- Clemens, M.A.
2017 Migration is a form of development: The need for innovation to regulate migration for Mutual benefit. United Nations Department of Economic na Social Affairs, Population Division, Technical Paper No. 2017/8. United Nations, New York.

- de Haas, H.
 2006 Turning the tide? Why 'development instead of migration' policies are bound to fail. International Migration Institute Working Papers, Paper 2.
 2009 Mobility and Human Development. Human Development Research Paper 2009/01. United Nations Development Programme Human Development Reports Research Paper, April.
- Dustmann, C. na A. Okatenko
 2014 Out-migration, wealth constraints, and the quality of local amenities. *Journal of Development Economics*, 110:52–63.
- European Commission
 2011 Commission Staff Working Paper: Migration na development (SEC(2011) 1353 final). Brussels. Inapatikana <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b0dbfb9f-58a8-4f32-a0df-8ca0b9dc30c6/language-en>.
- Famoroti, M.
 2017 The potential of diaspora bonds in Africa. Centre for Africa, London School of Economics na Political Science. Inapatikana <http://blogs.lse.ac.uk/africaatlse/2017/04/12/the-potential-of-diaspora-bonds-in-africa/>.
- Flahaux, M.-L. na H. de Haas
 2016 African migration: trends, patterns, drivers. *Comparative Migration Studies*, 4(1). doi: <https://doi.org/10.1186/s40878-015-0015-6>.
- Levitt, P.
 1998 Social remittances: Migration driven, local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4):926–948.
- Levitt, P. na N. Nyberg-Sørensen
 2004 The transnational turn in migration studies. Global Migration Perspectives No. 6. Global Commission on International Migration, Geneva.
- Lipton, M.
 1980 Migration from rural areas of poor countries: The impact on rural productivity and income distribution. *World Development*, 8(1):1–24.
- Martin, P. na J. Edward Taylor
 1996 The anatomy of a migration hump. In: *Development Strategy, Employment and Migration: Insights from Models* (J. Edward Taylor, ed.). Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Paris, pp. 43–62.
- Massey, D.S., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci and A. Pellegrino
 1998 *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Clarendon Press, Oxford.
- Nyberg-Sørensen, N., N. Van Hear and P. Engberg-Pedersen
 2002 The migration-development nexus: Evidence and policy options. State-of-the-art overview. *International Migration*, 40(5):3–47.
 2003 The Migration–Development Nexus: Evidence and Policy Options. International Organization for Migration (IOM), Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migration-development-nexus>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)
 2007 Policy Coherence for Development 2007: Migration na Developing Countries. Inapatikana www.oecd.org/dev/migration-development/publications-policy-coherence-for-development-2007-migration-na-developing-countries.htm

- Ratha, D.
2003 Workers' remittances: An important and stable source of external development finance. In: *Global Development Finance 2003, Striving for Development Finance*. World Bank, Washington, D.C, pp. 157–170.
- Ratha, D., S. Mohapatra, C. Ozden, S. Plaza, W. Shaw and A. Shimeles
2011 *Leveraging Migration for Africa: Remittances, Skills, and Investments*. World Bank, Washington, D.C. Inapatikana kwa: <https://openknowledge.worldbank.org/hnale/10986/2300>.
- Skeldon, R.
2008 International migration as a tool in development policy: A passing phase? *Population and Development Review*, 34(1):1–18.
- Tankwanchi, A., C. Özden, S. Vermund na M. Kruk
2013 Physician emigration from Sub-Saharan Africa to the United States: Analysis of the 2011 AMA Physician Masterfile (Physician Emigration from Sub-Saharan Africa). *PLoS Med.* 10(9), e1001513.
- United Nations
2015 Report of the Third International Conference on Financing for Development (A/CONF.227/20). Addis Ababa, 13–16 July. Inapatikana www.undocs.org/A/CONF.227/20.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA)/OECD
2013 World migration in figures. A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development, 3–4 October. Inapatikana www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf.
- United Nations Conference for Trade and Development (UNCTAD)
2018 Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation. United Nations, New York. Inapatikana <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2118>.
- Vammen, I.M. na B.M. Broden
2012 Donor-country responses to the migration–development buzz: From ambiguous concepts to ambitious policies? *International Migration*, 50(3):26–42.
- Whitaker, B.E.
2011 The politics of home: Dual citizenship and the African diaspora. *International Migration Review*, 45(4):755–783.

Wahamiaji kutoka Ethiopia wanaorudi kutoka Yemeni wakiwasili katika uwanja wa ndege wa kimataifa wa Addis Ababa .

© IOM 2019/Alemayehu SEIFESELESSIE

12

UHAMIAJI NA USALAMA
BARANI AFRIKA: MADHARA
YA AJENDA YA KUONDOA
MIPAKA

SURA 12

UHAMIAJI NA USALAMA BARANI AFRIKA: MADHARA YA AJENDA YA KUONDOA MIPAKA

Authors: Tsion Tadesse Abebe (Institute for Security Studies) and John Mugabo (AUC)

MUHTASARI

Sura inazungumzia dhana ya kusalamishwa kwa uhamiaji na jinsi inavyoathiri sera za uhamiaji barani Afrika, na maendeleo yanayokwamisha kuelekea mwendo huru ya bara la ajenda za watu. Kunayo, hata hivyo, makubaliano ya udhaifu wa mazingira ya usalama wa Afrika na safu nyingi za vitisho vinavyoendelea na zinazoibuka pamoja na vitisho visivyo vya serikali. Vikundi vya wanamgambo na magenge yenye silaha zipatikanazo kila mahali katika vita vya wenyewe kwa wenyewe vya bara hili, vinyopigania serikali za Afrika na dhidi yake. Dhana imeibuka pia kati ya vikundi vya uhalifu wa kimataifa, kama vile ugaidi, utekaji nyara, usafirishaji haramu wa binadamu na usafirishaji wa wahamiaji na silaha. Usalama wa uhamiaji umeonyeshwa kwa njia ya kuimarisha udhibiti wa mipaka, uimarishaji wa sera za visa na idadi ya watu wanaolengwa. Sura inasisitiza kwamba hamna uhusiano unaodhihirika kati ya uhamiaji huru wa watu na ongezeko la ukosefu wa usalama, aidha ni muhimu kuleta ushahidi juu ya uhusiano kati ya uhamiaji na usalama ili kukanusha madai ya umma ambayo mara nyingi hupewa taarifa mbaya.

UTANGULIZI

Jarida hili linachambua jinsi usalama ulioongezeka wa uhamiaji wa ndani ya Afrika unavyoathiri mwendo wa uhamiaji huru wa ajenda za watu. Sura hii inajumuisha sehemu sita. Sehemu ya kwanza inaangazia mienendo ya uhamiaji katika bara la Afrika. Sehemu ya pili inatoa mwanga juu ya usalama wa uhamiaji wa ndani ya Afrika. Hii inafuatwa na sehemu inayojadili mwenendo wa bara wa ajenda ya watu. Sehemu ya nne inachambua jinsi kusalamishwa kwa uhamiaji unavyoathiri upanuzi wa watu wa harakati huru Afrika. Sehemu ya sita inaangazia faida za harakati huru za watu dhidi inavyozidi dhana ya usalama. Sura inahitimisha kwa kudokeza sehemu muhimu za mapendekezo ya sera, kama vile umuhimu wa kuimarisha uratibu kushughulikia vitisho vya usalama wa kimataifa, kuunda maoni ya raia wa Afrika ya mwendo huru na kufuatilia maendeleo ya utekelezaji wa huu mwenendo huru wa itifaki ya watu.

MTINDO WA UHAMIAJI BARANI AFRIKA

Uhamiaji wa Afrika ni zaidi ya dhana ya bara. Katika 2019, asilimia 53.2, ambayo ni, milioni 21 kati ya milioni 39.4 ya wahamiaji waliozaliwa Afrika waliishi barani (IOM, 2019). Idadi ya wahamiaji wa Afrika katika bara hili ilionyesha ongezeko kubwa; mnamo 2015 takriban wahamiaji milioni 18.5 wa Afrika waliishi ndani barani (ibid.). Afrika Kusini¹ ndiyo inalengwa sana na wahamiaji wa kimataifa na wahamiaji milioni 4, ikifuatwa na Côte D'Ivoire na milioni 2.5. Kati ya korido 20 za juu za uhamiaji zinazojumuisha nchi za Afrika mnamo 2019, uknaa kati ya Burkina Faso na Côte D'Ivoire ndio wa pili kwa ukubwa (IOM, 2019).

Ulaya ni mahali penye mvuto zaidi kwa wahamiaji wa nje ya Afrika. Katika 2019, asilimia 26.9 (yaani milioni 10.6) ya jumla ya wahamiaji milioni 39.4 wa Afrika ulimwenguni waliishi Ulaya, ikifuatiwa kwa karibu na Asia (milioni 4.6) na Amerika ya Kaskazini (milioni 3.2 million) (ibid.). Licha ya taswira kuu zinazoashiriwa, idadi ya wahamiaji wa Afrika huko Uropa ni mojawapo ya chini zaidi. Katika 2019, asilimia 12.9² ya wahamiaji wa kimataifa huko Uropa walikuwa wenye asili ya Afrika (ibid.).

Takwimu hizi zinahusiana na uhamiaji halali. Takwimu juu ya uhamiaji halali kati ya Mataifa ya Afrika ni ngumu kupata. Ili kushughulikia swala hili, bara linafanya juhudi kadhaa. Hivyo basi, mkutano wa thelathini na tatu wa Wakuu wa Nchi za Umoja wa Afrika mnamo Februari 2020 ulipitisha rasimu za sheria za taasisi tatu za bara ambazo zinaongeza takwimu na uchambuzi wa usimamizi wa uhamiaji Afrika. Hii ni pamoja na rasimu zifuatazo: (a) Sheria ya kuanzishwa kwa kituo cha Afrika cha Masomo na Utafiti juu ya Uhamiaji (Mali); (b) Sheria ya kuanzishwa kwa Kituo cha Ungalizi cha Uhamiaji Afrika (Moroko); na (c) Sheria ya kuanzishwa kwa Kituo cha Uendeshaji wa Bara nchini Sudan ili kupambana na Uhamiaji halali (Sudan).

Kuanzishwa kwa taasisi hizi ni kwa wakati muafaka ikizingatiwa kwamba uhamiaji wa ndani Afrika unaonyesha ongezeko la idadi. Katika kipindi cha miaka mitatu (2015–2018), idadi ya wahamiaji wa kawaida wa Afrika barani iliongezeka kwa milioni 2.5. Ni muhimu pia kuwa na Habari muafaka juu ya wahamiaji wasio wa kawaida na taasisi ambazo zinaweza kutoa msaada mkubwa kwa swala hili. Pamoja na mambo mengine, itazipa serikali za Afrika picha kamili juu ya mwendo wa Waafrika barani, ili waweze kukuza sera zinazofaa. Idadi inayozidi kuongezeka ya wahamiaji, pamoja na idadi kubwa ya watu waliohamishwa kwa nguvu katika bara hili ambao wako milioni 25.2, inaweza kuwa sababu moja ambayo inasababisha mtazamo potovu ya wahamiaji kama tishio kwa usalama.

¹ Wahamiaji nchini Afrika Kusini wanawajumuisha wahamiaji wa kutoka nchi za Afrika na wale wa kutoka nchi nje ya bara la Afrika.

² Hii ni milioni 10.6 kati ya wahamiaji milioni 82 wa kimataifa.

USALAMA WA UHAMIAJI MSETO

Dhana ya kusalamishwa³ kutoka kwenye Shule ya Mafunzo ya Usalama ya Copenhagen⁴. Inasisitiza kwamba sio tu hali ya kijeshi ambayo ndiyo tishio la usalama, lakini pia vipimo vya kijamii, mazingira, uchumi na siasa (Peoples na Vaughan-Williams, 2010). Zaidi ya hayo, ilisema kwamba vitisho vya usalama vimejengwa kijamii kupitia utungaji wa maswala kwa mijadala. Kutoa udhibitisho wa majibu ya kushangaza nje ya mipaka ya kawaida ya taratibu za kisiasa (Behr, nd), athari za sera ya mazungumzo ya usalama⁵.

Kusalamishwa kwa uhamiaji ni upanuzi wa dhana ya usalama na inahusu upangaji wa uhamiaji kama tishio la usalama kwa Jimbo au jamii (Buzan et al., 1998). Dhana hii inazidi kupunguza uwezekano wa uhamiaji kisheria pamoja na kwamba serikali zinaongoza kwa kuweka sera zenye vizuizi zaidi dhidi ya wahamiaji, na vile vile kuhalalisha ufuatiliaji mkubwa, kuwekwa kizuizini na kuhamishwa kwa wahamiaji. Hii ina athari mbaya kwa usalama wa wahamiaji, kwa kuwalazimisha kutumia njia hatari pamoja na kutumia wasafirishaji wahamiaji na wasafirishaji wa binadamu ambao huwalipa ada kubwa kufikia maeneo yao yaliyokusudiwa. Usalama wa uhamiaji pia umechangia kuongezeka kwa mwelekeo muafaka wa kupambana na wahamiaji.

Ukweli kwamba mhamiaji anawakilisha mgeni anayetoka katika muktadha tofauti hutumika kama sehemu muhimu tangulizi kwa kupata masimulizi kama vile “uvamizi” kwa jamii (Bigo, 2002). Pia inaunda msingi wa mwelekeo usiofaa wa kupambana na uhamiaji haramu, na kuwa na taswira kwamba uhamiaji wote sio wa kawaida.

Kusalamishwa kwa uhamiaji kumedokezwa kwa njia ya kuimarisha udhibiti wa mipaka, inaimarisha sera za visa na idadi ya watu, kati ya zingine. Kwa hili thibithisho dhahiri, baadhi ya nchi za kipato cha juu barani Afrika huwa zinafuata sheria kali za visa kwa wasafiri wa Afrika. Hofu ya utitiri mkubwa wa watu kutoka nchi zenye kipato cha chini na kuongezeka kwa mashindano ya ajira kati ya wahamiaji na raia ni baadhi ya sababu zinazotolewa kuibua sera kali zaidi (Abebe, 2018). Katika visa vingine, wasiwasi huu umesababisha mielekeo ya chuki dhidi ya wageni ambayo ilisababisha kifo cha baadhi ya wahamiaji na kuharibu mali zao. Sehemu hizi zinachangia ongezeko la kusalamishwa kwa uhamiaji unaosababisha vizuizi vya harakati za jumla za Waafrika barani, ambayo mwishowe inaathiri upanuzi wa ajenda huru ya harakati huru ya ajenda ya watu Afrika.

AJENDA YA HARAKATI HURU BARANI AFRIKA

Harakati huru za watu ni sehemu kuu ya ajenda ya ujumuishaji barani Afrika. Ukuzaji wa harakati huru za Waafrika barani ni mradi ibuka wa nne kati ya miradi lengwa ya Ajenda 2063 (Umoja wa Afrika, nd), ambao unatamani kujenga “Afrika iliyojumuisha, yenye mafanikio na amani, inayoongozwa na raia wake, ikiwakilisha uwezo mkubwa katika nyanja anuwai za kimataifa” (ibid.). Mienendo huru ya watu pia ni nguzo ya mkataba wa Jumuiya ya Umoja wa Afrika Kuanizisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (Mkataba wa Abuja).

³ Sehemu hii inatoka kwa ripoti ya Abebe (ya 2020).

⁴ Kulingana na haya, machapisho ya Buzan et al. (1998) ni ya muhimut.

⁵ Baraza la Paris School of thought ilitambua Balzacq na kutajwa katika machapisho, ya Vermeulen, 2018.

Mkataba wa Abuja unashuheni kupitishwa kwa itifaki juu ya harakati huru ya watu. Kwa hivyo, Jumuiya ya Afrika ilipitisha Itifaki inayohusiana na Mwendo huru za watu, haki ya Makazi na Haki ya kuanzishwa (Itifaki ya Harakati za Umoja wa Afrika) mnamo 2018. Itifaki hiyo inaweka haki ya raia wa Afrika kusonga kwa uhuru, kukaa, kufanya kazi, kusoma au kufanya biashara katika nchi yoyote kati ya 55 wanachama wa Umoja wa Afrika (Abebe, 2018).

Katika utekelezaji wa harakati huru za ajenda za watu, jamii zingine za kiuchumii za mikoa (RECS) PIA Zimefika mbali. Kwa maana hii, Jumuiya ya Kiuchumi ya Nchi za Afrika Magharibi (ECOWAS) na Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) wamefanikiwa kuweka sera bainifu za visa wazi kati ya Nchi za wanachama wao. ECOWAS iko kwa asilimia 100, na EAS iko kwa asilimia 90. Wakati huo huo, kupitia mipangilio mingine, kama vile chini ya soko la Pamoja la Afrika Mashariki na Kusini, Jumuiya ya Forodha ya Kusini mwa Afrika na mipango ya nchi mbili na Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika, nchi nyingi za Afrika zina mipango ya visa inayoruhusu kiwango Fulani cha uhuru wa kutembea. Mnamo Februari 2020, mamlaka ya Maendeleo ya Serikali za Mitaa pia imeidhinisha Itifaki ya Uhamiaji Huru wa Watu wanaoanzisha uhuru unaoangazia vipengee nne: (a) harakati; (b) kufanya kazi; (c) biashara; (d) makazi (Maru, 2020).

Yote haya yalisababisha kupungua kwa idadi ya nchi za Afrika ambazo zinahitaji visa kwa wasafiri wa Afrika, theluthi moja ya majimbo ya Afrika hufuata sera za visa huru. Walakini, bado “Waafrika wanahitaji visa kusafiri kwa asilimia 51 ya nchi zingine za Kiafrika” (Benki ya Maendeleo ya Afrika, 2018).

ATHARI ZA KUSALAMISHWA KWA UHAMIAJI WA NDANI YA AFRIKA KWENYE MWENDO HURU WA AJENDA ZA WATU

Kuongezeka kwa kusalamishwa kwa uhamiaji baina ya Afrika kunaathiri maridhiano ya ajenda huru za watu barani Afrika. Kufikia Februari 2020, itifaki hiyo ilikuwa imeridhiwa na nchi nne tu : (Mali, Nigeri, Rwana na Sao Tome na Principe) kati ya 15 zinazohitajika (Umoja wa Afrika, 2019). Hili linaashiria hali ya kusita kwa Mataifa ya Afrika katika kupunguza ugumu uliopo wa Waafrika kuhamia ndani ya bara Afrika. Hii ni licha ya mafanikio kadhaa katika utekelezaji wa harakati huru za mipangilio ya watu kupitia RECs na/ au mipango baina ya nchi mbili (Maunganidze, 2017).

Sababu anuwai zinapewa kwa kuimarishwa kwa kusalamishwa kwa uhamiaji ndani ya bara Afrika ambayo inafikiana moja kwa moja na upanuzi wa ajenda huru za watu. Sababu ya kwanza inahusiana na mazingira ya usalama yaliyopo barani Afrika, ambayo bado ni dhaifu na safu anuwai ya vitisho vinavyoendelea na kuibuka ikiwa ni pamoja na vitisho visivyo vya Serikali. Vikundi vya wanamgambo na magenge yenye silaha yanapatikana kila mahali katika vita vya wenyewe kwa wenyewe vya bara hili, zingine zikipigania serikali za Afrika na zingine dhidi yake.

Kwa muktadha huu, Al-Shabaab inafanya kazi katika Pembe ya Afrika na Afrika Mashariki, eneo la kitovu ambalo lina nchi asili za wahamiaji wanaopelekwa Mashariki ya Kati na Ghuba (njia ya mashariki) ; kwa nchi zilizo Kusini mwa Afrika (njia ya kusini) ; na Ulaya (njia ya kaskazini). Eneo hili pia linawahudumia zaidi ya milioni 4 ya wakimbizi milioni 7.4

na zaidi ya milioni 8 ya 17.8 ya wakimbizi wa ndani (Abebe, 2020). Vivyo hivyo, vikundi kadhaa vya wapiganaji haramu wakiwemo Boko Haram wanafanya kazi katika Afrika Magharibi (pamoja na katika bonde la Ziwa Chad, Sahel na Sahara), mkoa ambao umepata kufanya vyema na kupiga hatua zaidi katika harakati huru za watu (Gnani, 2018).

Mambo mengine ibuka yanayozuia Nchi Wanachama wa Afrika kutekeleza hali ya harakati huru ya ajenda za watu ni kama ifuatavyo: (a) Mipaka inayovuja; (b) ukosefu wa nyaraka za kusafiri zinazolingana; (c) utepetevu wa Nchi Wanachama wa Afrika kulinganisha sera; (d) ukosefu wa uwezo na miondomisingi muafaka katika usimamizi wa mipaka; na (e) uhaba wa habari muafaka kuhusu itifaki ya harakati huru za watu. Maswala haya yamechangia mielekeo ya kusalamishwa kwa mipaka dhidi ya baadhi ya Nchi Wanachama. Mifano ni kama Algeria na Morocco. Mnamo 2014, Moroko ilianzisha ujangaji uzio wa usalama kwenye mpaka wake wa pamoja na Algeria na sensorer za elektroniki ili kuzuia mtiririko wa magendo ya kibinadamu na kuzuia uwezekano wa kupenya kwa magaidi. Vivyo hivyo, Algeria ilikamilisha kujenga mfereji mpakani mwake na Moroko kushughulikia biashara haramu ya mipakani kama usafirishaji wa mafuta, tende na maziwa. (Boukhars, 2019).

FAIDA ZA UHAMASISHO WA MWENDO HURU ZA WATU DHIDI YA SWALA LA USALAMA

Matukio ya nchi za Afrika ambazo zimeratibisha mwendo huru serikalini, kama vile Benin, Ghana, Mauritius, Rwnaa na Shelisheli, hazionyeshi uhusiano wowote wa moja kwa moja na kufichuliwa kwa vitisho vya usalama. Nchi hizo hazijakabiliwa na vitisho vikali vya usalama kutokana na uratibishaji wao visa vya serikali huru. Kwa kweli, matukio mipakani katika bara zinadhihirisha kuwa faida za serikali za mwendo huru huzidi vitisho vya usalama.

Kwanza, upanuzi wa serikali za mwendo huru zinaweza kuchangia uhamaji wa wafanyikazi, ustadi na uhamishaji wa teknolojia kati ya raia wa Afrika, kwani itifaki inakusudia kuwezesha mwendo huru wa wataalamu, wanafunzi na wanataaluma kupata ujuzi unaofaa (Mo Ibrahim Foundation, 2019). Katika swala hili, sekta ya teknolojia ya upanuzi wa Rwnaa inaendelea kuvutia wafanyikazi kutoka mikoa ya mashariki na kusini (IOM, 2019). Vivyo hivyo, uchumi wa Afrika Kusini, pamoja na sekta ya fecha na teknolojia ya habari, pamoja na sekta iliyosimamiwa vizuri ya madini inaendelea kuvutia uhamiaji hasa kutoka mkoa wa Kusini mwa Afrika (IOM, 2019). Ikiwa hoja ya usalama itatumika, Rwnaa isingekuwa na utawala wa visa huru kutokana na wasiwasi wa usalama unaotokea kutoka mpaka wa mashariki mwa Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo. Leo, mpaka kati ya Rubavu nchini Rwnaa na Goma katika Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo ni mpaka ulio na shughuli nyingi zaidi barani (KT Press, 2018).

Pili, kukuza mwendo huru za watu barani kunaweza kusababisha nchi za Afrika kuchukua njia kamili ya usimamizi wa mpaka⁶, ambayo inahitaji taasisi bora za kisiasa na uwezo wa utekelezaji. Hasa, hii inajumuisha kuweka ujumuishaji bora wa miondombinu ya mipaka na usalama, uimarishaji wa uadilifu wa hati za kusafiri na kukumbatia uvumbuzi na teknolojia ya kusimamia mipaka na usalama wa kitaifa (Abebe, 2018). Mnamo mwaka 2014, Kenya, Rwnaa na Ugnaa wamezindua visa

⁶ George Mukundi, Afisa Mtendaji Mkuu wa Maendeleo Group na Mkuu wa zamani wa Sekretarieti ya Usanifu wa Utawala wa Afrika wa Jumuiya ya Afrika iliyonukuliwa huko Abebe, 2018.

moja kwa marejeleo na manufaa ya watalii⁷. Nchi hizi zimeweka miundombinu inayohitajika pamoja na mipaka na usalama, ambayo ilisababisha kufaidika na ushirikiano mzuri usiokuwa na mipaka. Kufikia sasa, nchi hazijaathiriwa na changamoto kubwa za usalama.

Tatu, upanuzi wa serikali ya mwendo huru pia utakuwa na umuhimu wa moja kwa moja na utekelezaji bora wa Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika (AfCFTA), ambalo linalenga kuanzisha soko moja la bara la bidhaa na huduma (Umoja wa Afrika, nd). Itifaki ya AfCFTA ilipitishwa mnamo 2018 na kuanza kutekelezwa mnamo Mei 2019. Hatua ya haraka ya kutekeleza AfCFTA inathibitisha msaada mkubwa wa kisiasa uliopokelewa barani kote. Hii ni hatua nzuri kwani inaweza kusaidia maendeleo ya Afrika kupitia uimarishaji wa biashara. Mnamo mwaka wa 2016, ni asilimia 18 tu ya mauzo ya nje ulikuwa ndani ya bara, ikilinganishwa na asilimia 59 na 69 kwa bara la Asia na Uropa mtawalia (Sow, 2018). Katika swala hili, uzoefu wa Chirundu, kituo cha mpaka mmoja kilichoanzishwa mwaka 2009 kati ya Zambia na Zimbabwe kinatoa mfano mzuri sana. Sehemu ya mpaka imeweza kuwezesha harakati huru za watu na bidhaa huku ikihakikisha ukusanyaji bora wa mapato na usalama wa umma ulioimarishwa. Imepunguza pia wakati wa kuvuka mpaka na kuwezesha habari bora, wakati inashiriki tawala rahisi za biashara kupitia uzinduzi wa madawati ya habari ya biashara katika maeneo ya mipaka yaliyochaguliwa (Chnaa, 2018). Kufikia sasa, mpaka wa mpaka haujakabiliwa na vitisho vya usalama.

HITIMISHO

Upanuzi wa mwendo huru wa utawala barani Afrika unategemea hasa hisia za heri njema ya kisiasa ya Jumuiya ya Afrika na Nchi wanachama wake (Abebe, 2018). Licha ya changamoto za kiusalama zinazoafikiana na mwendo huru wa watu, hakuna changamoto yoyote isiyoweza kushindwa kuhalalisha chaguo la kufunga mipaka kwa wasafiri wa kweli wa Afrika. Badala yake, faida za kufungua mipaka kwa Waafrika huzidi athari mbaya za usalama. Ili kutekeleza vyema mwendo huru za ajenda za Afrika, hoja zifuatazo za mapendekezo ya sera zinapaswa kuzingatiwa:

(a) Kuimarisha uratibu kushughulikia vitisho vya usalama wa kimataifa

Vitisho vya usalama wa kimataifa havina mipaka; hivyo basi, kuweka mifumo ya kinga ya pamoja ni muhimu. Katika swala hili, nchi za Afrika zinahitaji kuimarisha uratibu, ushirikiano na kushiriki habari katika mapambano ya pamoja dhidi ya vitisho vya usalama wa kimataifa, ambayo hupunguza hatari za usalama zinazohusiana na mwendo wa watu. Imeunganishwa na hili, kujenga mfumo madhubuti wa usimamizi wa uhamiaji ni muhimu, ambayo ni pamoja na kuweka mifumo bora ya usajili wa raia na kuunganisha mifumo ya usimamizi wa mipaka. Vivyo hivyo, huduma zote za ujasusi na usalama wa kitaifa za Nchi wanachama wa Umoja wa Afrika, pamoja na vyombo vya sheria, mahakama na uhamiaji zinapaswa kuwa za ubunifu na kukabiliana na vitisho tata vya usalama wa kisasa. Uwekezaji endelevu wa teknolojia ya habari na mawasiliano na mafunzo ya wafanyikazi wenye ujuzi pia inapaswa kuzingatiwa.

(b) Kubadili mtazamo wa raia wa Afrika kuhusu mwendo huru wa watu

⁷ Kibali (vias) cha kitalii cha Africa mashariki ni kibali cha kuingia mara mora kwa wanaotembelea Kenya, Rwanda na Uganda.

Nchi wanachama wa umoja wa Afrika zinapaswa kufanyia kazi maoni ya raia ili wakumbatie na kuthamini faidi za mwendo huru kupitia kwa elimu, utetezi, uhamasishaji na mwamko wa umma. Kuhamasisha raia wao juu ya faida zinazohusiana na mwendo huru wa watu kukuza kukubalika na ujumuishaji ni muhimu sana. Hii inaweza kufanywa kupitia kupitisha na kutekeleza sera endelevi ambazo zinakuza uhusiano mzuri kati ya wahamiaji na idadi ya watu na kukuza uhamasishaji wa kijamii kwa wahamiaji kwa kuboresha uhamaji wa soko la ajira, kuwezesha ujasiriamali, mafunzo bora ya ustadi na kuhamasisha upatikanaji wa elimu. Hii inachangia kuzuia kutengwa kwa jamii, mielekeo ya chuki dhidi ya wageni na usalama wa jumla wa wahamiaji.

(c) Kufuatilia maendeleo ya utekelezaji

Kufuatilia maendeleo ya utekelezaji wa itifaki pia itakuwa muhimu kama inavyoangaziwa na itifaki. Kwa hivyo, njia ya kimfumo ya ufuatiliaji wa utekelezaji inapaswa kuanzishwa ili kuorodhesha mazoea bora na changamoto zinazokabiliwa na Nchi wanachama. Uchambuzi wa faida na faida juu ya mwendo huru wa watu inapaswa pia kufanywa, hasa kushawishi Nchi wanachama zisizostahili kufuata (Isaacs, 2015).

(d) Kuimarisha ushirikiano na washirika

Washirika tofauti tayari wanatoa msaada wa kuhamasishwa kwa nchi za Afrika ili kuongeza utawala wao wa uhamiaji. Nchi za Afrika zinapaswa kuhakikisha kuwa msaada huo wakati wote unalingana na maono ya Afrika ya ujumuishaji wa bara na haikabili ajenda yao ya mwendo huru wa watu na ujumuishaji wa bara. Kwa hali hii, Mfuko wa Dhamana ya Jumuiya ya Ulaya, kwa mfano, unaweza kuwa chombo muhimu kwa kuimarisha mwendo huru wa watu. Uzoefu wa washirika kama Jumuiya ya Ulaya pia inaweza kutoa masomo muhimu kuelekea utekelezaji wa ajenda huru ya Afrika ya ajenda za watu.

BIBLIOGRAFIA

- Abebe, T.T.
2018 A new dawn for African migrants. Institute for Security Studies, 31 January. Inapatikana: <https://issafrica.org/iss-today/a-new-dawn-for-african-migrants>.
2020 Securitisation of migration in Africa: The case of Agedez in Niger. Institute for Security Studies, 4 March. Inapatikana: <https://bit.ly/32PUdmN>.
- African Development Bank (AfDB)
2018 *Ripoti ya uwazi wa visa ya Afrika 2018*. Abidjan. Inapatikana: www.visaopenness.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/VisaORReport2018_R15jan19.pdf.
- African Union
2019 Orodha ya nchi ambazo zimesaini, kuridhia/ kupitisha itifaki ya Mkataba Uanzishaji wa Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika inayohusiana na mwendo wa watu, Haki ya kuishi na kulia ya Uanzishwaji. Julai 17. Inapatikana: <https://au.int/sites/default/files/treaties/36403-sl-PROTOCOL%20TO%20THE%20TREATY%20ESTABLISHING%20THE%20AFRICAN%20ECONOMIC%20COMMUNITY%20RELAT....pdf>.
n.d.a Miradi ya ruwaza ya Ajenda 2063. Inapatikana : <https://au.int/agenda2063/flagship-projects>.
n.d.b Ajenda 2063: Afrika tunayoitaka. Inapatikana: <https://au.int/agenda2063/overview>.
n.d.c CFTA – Eneo la Biashara Huru la Bara. Inapatikana: <https://au.int/en/ti/cfta/about>.
- Balzacq, T.
2010 Kuelewa nadharia ya Usalama: Jinsi Matatizo ya Usalama yanaibuka na kuyeyuka. Routledge.
- Behr, A.W.
n.d. Ni vipi kusalamishwa kwa bara Afrika kunabadilisha vyote? Inapatikana www.academia.edu/9301518/How_is_Securitization_of_Africa_Changing_Everything.
- Bigo, D.
2002 Usalama na uhamiaji: Kuelekea uhakiki wa hali ya serikali ya kutofahamika. *Njia mbadala*, 27 swala Maalum: 63–92.
- Boukhars, A.
2019 Barriers versus smugglers: Vita vya Algeria na Moroko kwa usalama wa mpaka. Uwezo wa Carnegie kwa Amani ya Kimataifa. Inapatikana: <https://carnegieendowment.org/2019/03/19/barriers-versus-smugglers-algeria-na-morocco-s-battle-for-border-security-pub-78618>.
- Buzan, B., O. Wæver na J. de Wilde
1998 *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder na London.
- Chnaa, G.
2018 Machapisho ya mpaka mmoja ili kuboresha biashara. Jarida kuu la Zambia, 25 Aprili. Inapatikana: www.daily-mail.co.zm/one-stop-border-posts-to-improve-trade/.
- Gnani, D.
2018 Figures of the week: Internal migration in Africa. Africa in Focus. Brookings, 7 June. Inapatikana www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/06/07/figures-of-the-week-internal-migration-in-africa/.
- International Organization for Migration (IOM)
2019 *World Migration Report 2020*. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>

- Isaacs, M.L.
2015 Freeing the movement of people in Africa. *Daily Maverick*, 2 October.
- KT Press
2018 Rwanaa-DR Congo border records biggest traffic in Africa, rivals US-Mexico. 14 May. Inapatikana <https://ktpress.rw/2018/05/rwanaa-dr-congo-border-records-biggest-traffic-in-africa-rivals-us-mexico/>.
- Maru, M.T.
2020 IGAD Ministers have endorsed the Protocol on Free Movement of Persons establishing four freedoms: of movement, work, business, na residence. Congratulations to team @IGADMmigration na collective effort of @igadsecretariat under the leadership of @DrWorkneh [DrMehari, tweet]. 27 February. Inapatikana <https://twitter.com/DrMehari/status/1232934413136203779>.
- Maunganidze, O.A.
2017 Freedom of movement: Unlocking Africa's development potential. Policy Brief 111. Institute for Security Studies. Inapatikana <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/policy-brief111.pdf>.
- Mo Ibrahim Foundation
2019 2019 Ibrahim Forum Report: Africa's Youth: Jobs or Migration? Demography, economic prospects na mobility. Inapatikana <https://mo-s3.ibrahim.foundation/u/2019/03/15121250/2019-Forum-Report.pdf>.
- Peoples, C. na N. Vaughan-Williams
2010 *Critical Security Studies: An Introduction*. Routledge, Oxon na New York.
- Sow, M.
2018 Figures of the week: Africa's intra- na extra-regional trade. Africa in Focus. Brookings, 29 March. Inapatikana www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/03/29/figures-of-the-week-africas-intra-na-extra-regional-trade/.
- Vermeulen, G.
2018 The securitisation of migration during the refugee crisis: The role of the EU institutes [Master thesis]. Leiden University, Leiden.

Mwanamke anachaji simu yake kwa kutumia taa inayowezesha na miale ya jua huko Dollo Ado, Jimbo la eneo la Somali, Ethiopia.

© IOM 2018/Muse MOHAMMED

13

KUBORESHA MATOKEO YA
MAENDELEO YA BINADAMU YA
UHAMIAJI WAWAFANYIKAZI
BARANI AFRIKA

SURA YA 13

KUBORESHA MATOKEO YA MAENDELEO YA BINADAMU YA UHAMIAJI WA WAFANYIKAZI BARANI AFRIKA

Wanaishi: Marina Manke (IOM), Oumar Diop (AUC) na
Samia Kazi Aoul (International Labour Organization (ILO))

Mchangiaji: Kenza Dimechkie (ILO)

MUHTASARI

Sura hii inaangazia uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika katika muktadha wa maendeleo ya binadamu na inafafanua mwelekeo mkuu wa uhamiaji wa kazi, utawala wake na mifumo ya ushirikiano inayosimamia uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika. Nguzo tano za mada za kuimarisha utawala wa uhamiaji wa kazi zinajadiliwa, na kuonyesha yafuatayo: (a) Mshikamano wa sera zilizopo na uwezo ulioimarishwa; (b) ushirikiano baina ya nchi moja na nyingine; (c) hifadhi ya jamii; (d) ubora na upatikanaji wa takwimu ya uhamiaji wa kazi; na (e) kukuza stadi, kulinganisha na kutambuliwa. Inafahamika kuwa ingawa mahitaji ya wafanyikazi wenye ujuzi katika sekta kama vile uhnaisi huhamisha uhamiaji kote barani, wahamiaji wengi wamejikita katika kazi za chini na sekta ambazo mara nyingi zina sifa ya hali mbaya ya kufanya kazi na mshahara mdogo. Sura hii pia inasisitiza kwamba wanawake wahamiaji wana uwezekano mkubwa kuliko wanaume wahamiaji kupatikana katika aina dhaifu ya ajira. Kwa kujibu mapungufu ya ulinzi yanayowaathiri wafanyikazi wa nyumbani wahamiaji, nchi kadhaa za Afrika zimetaka kuhitimisha mipango ya kazi ya nchi mbili mtawalia na nchi kuu elekezi kudhibiti vyema mtiririko wa uhamiaji wa wafanyikazi. Uhamiaji mbaya wa kazi unaweza kuongeza uhamiaji haramu, kuendeleza unyonyaji na changamoto za utawala kwa nchi asili, usafirishaji na elekezi. Itifaki ya mwendo huru wa watu na ya Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika (AfCFTA) inasisitiza hitaji la taasisi imara za soko la ajira na utawala na ulinzi sahihi wa haki za wafanyikazi wahamiaji.

UTANGULIZI

Utafutaji wa kazi nzuri na fursa za kujipatia riziki ni chanzo muhimu cha uhamaji wa watu ulimwenguni kote, na asilimia 70 ya wahamiaji wa kimataifa wenye umri wa kufanya kazi wanahesabiwa kama wahamiaji, kulingana na makadirio ya hivi karibuni ya Shirika la Kazi Duniani ((ILO, 2018)). Katika bara la Afrika pia, uhamiaji wa wafanyikazi umekuwa na umuhimu kwa hali ya ugumu na upeo wake. Hivyo basi, serikali, jamii za kiuchumi za mkoa (RECs), Tume ya Umoja wa Afrika (AUC)

na washirika wao wanaona umuhimu mkubwa katika kubuni mifumo bora ya utawala na hatua za ulinzi wa haki ambazo husaidia kupanua fursa za wahamiaji na kuchangia maendeleo. Katika muktadha huo, sura hii inawasilisha maswala muhimu yanayohusiana na uhamiaji wa wafanyikazi na utawala wake barani Afrika na inaangazia mwendo mkuu wa uhamiaji wa kazi na juhudi zinazoendelea na mifumo ya ushirikiano inayosimamia uhamiaji wa wafanyikazi barani.

UHAMIAJI WA WAFANYIKAZI BARANI AFRIKA NDANI YA MUKTADHA WA MNAELEO YA BINADAMU

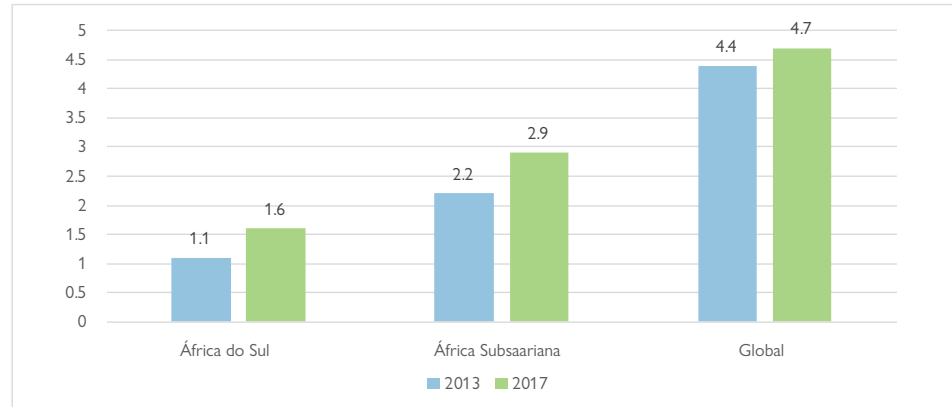
Idadi ya vijana wa Afrika na historia ya muda mrefu ya uhamaji wa binadamu, ikiwa imeunganishwa vizuri, inaweza kuunda fursa za kuongeza heri na ustawi kwa wahamiaji, familia zao na jamii sawia. Knaa hii ina idadi ya watu inayokua kwa kasi zaidi ulimwenguni, ambayo inatoa uwezo mkubwa wa kuchochea shughuli za kiuchumi na ukuaji kwa kuchangia makadirio ya asilimia 10 hadi 15 ya jumla ya Pato la Taifa la bara ifikapo 2030. Walakini, uwezo huu unaweza kubaki ukitumiwa ikiwa uundaji wa ajira bora na za kutosha na fursa za uwekezaji hazizingatii ukuaji wa makadirio ya nguvu kazi.

Kwa hakika, wakati mtazamo wa kiuchumi katika bara la Afrika umestahili kuboreshwa, na ukuaji unaokadiriwa wa asilimia 4.1 katika 2018 na 2019 (AfDB, 2018), ukuaji huu bado utabaki chini ya kiwango kinachohitajika kukabiliana na changamoto za kisasa za soko la kijamii na wafanyikazi kwa ufanisi. Hizi ni pamoja na ukuaji wa polepole wa kazi na nafasi ndogo za ajira rasmi, inayoathiri hususan vijana na wanawake. Afrika Kaskazini kuna kiwango cha juu zaidi cha ukosefu wa ajira kwa vijana ulimwenguni (asilimia 29.3) (ILO, 2016a), na kiwango cha ukosefu wa ajira kwa wanawake huko (asilimia 19.8) kuwa zaidi ya mara mbili ya ile ya wanaume (asilimia 9.3). Katika Afrika Kusini mwa Jangwa la Sahara, ubora wa kazi unabaki kuwa duni, na viwango vya juu vya ajira dhaifu (asilimia 66) na umaskini wa kufanya kazi. (takriban asilimia 30%) (ILO, 2016a, 2018b)¹.

Huu upungufu wa ubora wa fursa na thamani za kupata mapato katika jamii za nyumbani ni chochezi muhimu katika uamuzi wa wanawake na vijana wa Afrika na wanaume kuhamia, ndani ya Afrika na kuelekea maeneo mingine, ambapo kupungua kwa nguvu kazi, kubadilisha mitindo ya maisha na maelezo ya ustadi zinaonyesha kuwa wahamiaji wataendelea kuchukua jukumu muhimu katika kujaza uhaba wa kazi na kuchangia mifumo ya ulinzi wa miundomisingi ya kijamii (van Panhuys et al., 2017).

¹ ILO inafafanua aina dhaifu za ajira kama “kazi yako mwenyewe na kuchangia kazi ya familia” (2018b).

Picha ya 1. Asilimia ya wafanyikazi wahamiaji kama sehemu ya wafanyikazi wote (asilimia)

Imenakiliwa na: ILO, 2018a.

MAKADIRIO YA MFANYAKAZI WA WAHAMIAJI, MWENENDO WA UHAMIAJI NA IDADI YA WATU

Afrika ni mwenyeji wa asilimia 7.9 ya wafanyikazi wahamiaji ulimwenguni, ambao wengi wao hutoka ndani ya eneo hili. Wakati idadi ya wahamiaji inazidi kuongezeka, wanaendelea kuwakilisha sehemu ndogo ya wafanyikazi wa Afrika (tazama picha ya 1). Ndani ya Afrika Kusini mwa Sahara, kuna wahamiaji milioni 11.9, wanaowakilisha asilimia 2.9 ya wafanyikazi wake. Afrika Kaskazini ina idadi ya wahamiaji milioni 1.1, wanaowakilisha asilimia 1.6 tu ya wafanyikazi wake (ILO, 2018a).

Nguvu ya wahamiaji wa Afrika ni mchanga, na umri wa wastani wa miaka 31, miaka nan echini ya wastani wa kimataifa (UNCTAD, 2018). Hii inatokana na idadi kubwa ya vijana na kiwango cha juu cha ukosefu wa ajira kwa vijana katika eneo hili, ambayo inasababisha uhamiaji wa ndani na wa kiknaa.

Idadi ya wanawake wa Afrika wanaohamia kwa hari kwa minajili ya kazi na elimu inazidi kuongezeka (Jonsson, 2009). Kwa wakati huu, wanawake wanachangia asilimia 30 ya hisa ya wafanyikazi wote wahamiaji barani Afrika, ikionyesha uwezekano mkubwa wa wanawake kuhamia kwa sababu zingine (kama vile kuungana kwa familia), pamoja na athari zinazowezekeka za ubaguzi na kupungua kwa nafasi za ajira (ILO, 2018)². Idadi kubwa ya wanawake wahamiaji wanaofanya kazi isiyorasmii, isiyolipwa, pamoja na huduma ya bila malipo na kazi za nyumbani, inaweza kuwa kielelezi cha uwakilishi wa chini katika takwimu za nguvu kazi (ILO, 2016b).

AJIRA, MAZINGIRA YA KAZI NA UJUZI MAELEZO MAFUPI YA WAHAMIAJI WA NDANI WA AFRIKA

Ulimwenguni, wafanyikazi wahamiaji huwa na viwango vya juu vya ushiriki wa nguvu kazi kuliko wasio wahamiaji, ingawa kuna tofauti kubwa kulingana na jinsia na eneo. Katika Afrika Kaskazini, wahamiaji wanawake wana viwango vya juu zaidi vya

² Takwimu hizi zinaonyesha idadi ya wafanyikazi wahamiaji, na kwa hivyo hainasi mtiririko muhimu wa wahamiaji wanawake ambao wanaweza kuhama kwa muda au kwa duara kufanya shughuli, kama biashara ya kuvuka mipaka na kazi za kilimo za misimu.

ushiriki wa nguvu kazi kuliko wanawake wasio wahamiaji (asilimia 33 ikilinganishwa na 21.7), wakati kinyume ni kweli katika Afrika Kusini mwa Sahara (asilimia 47.3 ikilinganishwa na 65) kwa wanawake wasio wahamiaji (ILO, 2018a). Katika ngazi ya nchi, utafiti wa pamoja wa hivi karibuni wa Shirika la Ushirikiano wa Kiuchumi na Maendeleo (OECD) na ILO ya michango ya wahamiaji kwa uchumi huko Côte d'Ivoire, Ghana, Rwanda na Afrika Kusini iligundua wahamiaji wamejumuishwa vizuri kitaifa katika masoko ya kazi (OECD/ ILO, 2018). Katika Afrika Kusini na Côte d'Ivoire, wahamiaji wana viwango vya juu vya ushiriki wa wafanyikazi kuliko wafanyikazi waliozaliwa, na viwango vya ukosefu wa ajira ambavyo ni nusu ya wale wa wafanyakazi wa asili. Nchini Ghana na Rwanda, hata hivyo, wanawake wahamiaji wanafaulu kidogo kuliko wanawake waliozaliwa asili kwa ushiriki wa nguvu kazi na viwango vya ukosefu wa ajira. Hii inaweza kuwa kwa sababu ya ukweli kwamba wanawake wana uwezekano mkubwa wa kuhamia kwa familia kuliko kwa sababu za kazi, na wale ambao wanatafuta kuingia katika soko la ajira wana uwezekano mkubwa wa kukumbwa na ubaguzi kwa sababu ya kuwa wanawake na wahamiaji.

Licha ya wafanyikazi wahamiaji kupata ajira, wanaendelea kukabiliwa na changamoto tele kulingana na ubora wa ajira. Wafanyakazi wahamiaji wa Afrika wamejikita katika kazi zenye ujuzi mdogo na sehemu ambazo mara nyingi zina sifa ya hali mbaya ya kazi, pamoja na kazi za kilimo za misimu, ujenzi, madini na kazi za nyumbani. Uchunguzi kutoka kwa nchi zilichaguliwa za Afrika unaonyesha kuwa, ingawa wafanyikazi wahamiaji wana uwezekano mkubwa wa kuajiriwa na kupata mshahara kuliko wafanyikazi wa asili, bado wanapata adhabu ya mishahara na mazingira duni ya kufanya kazi (ibid.). Kwa mfano, Afrika Kusini, pengo la mishahara kati ya wahamiaji na wafanyikazi wa asili katika kazi za chini na wenye ujuzi ni kati ya asilimia 10 hadi 19 (ibid.). Kuna pia tofauti tofauti za kijinsia katika ubora wa ajira. Kwa mfano, nchini Ghana, Côte d'Ivoire na Rwanda, wanawake wahamiaji wana uwezekano mkubwa zaidi kuliko wanaume wahamiaji kuwa katika aina dhaifu ya ajira³.

Kuongezeka kwa mahitaji ulimwenguni wa wafanyikazi wa nyumbani, pamoja na aina zingine za “kazi ya utunzaji”, pamoja na waalimu, wahudumu wa afya na wafanyikazi wengine wa huduma ya nyumbani – ambayo kwa kawaida hufanywa na wanawake – imepanua fursa kwa wanawake wa Afrika kuhamia ajira, pamoja na kuibua wasiwasi juu ya ubora wa hali ya kazi na maisha ya nje ya nchi. Nje ya eneo hili mahitaji ya wafanyikazi wa huduma katika Baraza la Ushirikiano la Ghuba na nchi za Mashariki ya Kati zimesababisha mtiririko mkubwa wa wahamiaji wanawake hususan kutoka Afrika Mashariki, na pia kutoka Afrika Magharibi (ILO, 2013). Katika kipindi cha miaka mitano iliyopita, kwa kujaza mapengo ya ulinzi yanayowaathiri wafanyikazi wa nyumbani hususan wahamiaji, nchi kadhaa za Afrika, zikiwemo Ethiopia, Ghana na Uganda, zimejaribu kuweka mipango ya wafanyikazi wa nchi mbili tofauti na nchi kuu za kwenda ili kudhibiti mtiririko wa uhamiaji wa wafanyikazi.

Mahitaji ya wafanyikazi wenye ujuzi katika Afrika hususan sekta mbalimbali kama vile uhunzi, teknolojia ya habari, elimu, fedha na usimamizi, pia inachangia uhamiaji kote barani. Sehemu ya wahamiaji wakati nafasi zenye ujuzi ni kubwa nchini Afrika Kusini (asilimia 25.2), Zimbabwe (asilimia 16.1) na Ghana (asilimia 9.4). Sehemu kubwa ya wahamiaji wanaotokana na nchi hizi pia wana ujuzi mkubwa, kama vile hisa kubwa za wahamiaji kutoka Senegal (asilimia 11.9) na Ethiopia. (UNCTAD, 2018).

³ “Ajira dhaifu” hufafanuliwa kama kuwa madhumuni yako binafsi au mfanyikazi wa familia anayechangia (OECD/ILO, 2018).

KUCHUNGUZA UHUSIANO KATI YA UHAMIAJI WA WAFANYIKAZI NA MAENDELEO

Katika kiwango cha mtu binafsi ama kaya, fursa za kuajiriwa mbali na nyumbani husaidia kutoa mapato ya ziada kwa wahamiaji na familia zao, mara nyingi hurejeshwa kupitia njia rasmi au zisizo rasmi. Mapato kwa wahamiaji hujulikana kutumika kwa kuboresha chakula, huduma za afya, elimu, makazi na pia ujasiriamali, kusaidia kukuza mtaji wa watu kupunguza usawa na kuondoa umaskini.

Katika ngazi ya jamii au nchi, katika nchi elekezi za wahamiaji, wahamiaji wanaweza kuwa na athari ya upnae wowote au chanya katika ukuaji wa uchumi, uzalishaji uzalishaji na ajira. Kwa mfano, nchini Afrika Kusini, wahamiaji hawana athari mbaya kwenye matokeo ya soko la ajira ya wafanyikazi wa asili. Badala yake, wahamiaji waliowasili hivi karibuni walisaidia kuongeza viwango vya ajira vya asili na mshahara wa kila mwezi, na pia kupunguza viwango vyao vya ukosefu wa ajira. Kwa upnae wa uzalishaji Nchini Afrika Kusini, athari za uhamiaji kwenye Pato la Taifa kwa kila mtu zilionekana kuwa nzuri pia, na makadirio yakitabiri kuwa wafanyikazi wahamiaji wanaweza kuongeza mapato kwa kila mtu hadi asilimia 5. Huko Cotê d'Ivoire, mchango wa wahamiaji katika ukuaji wa uchumi ni mkubwa kuliko asilimia yao kwa idadi ya watu na inaweza kuwa na athari anuwai kwa fedha za umma kupitia ulipaji wa ushuru na michango kwa mifumo ya ustawi wa jamii (OECD/ ILO, 2018). Nchini Afrika Kusini, wahamiaji wana athari chanya kwa usawa wa fedha za Serikali. Vivyo hivyo, huko Ghana, mchango wa wahamiaji kwenye salio la fedha la Serikali unazidi mchango wa watu waliozaliwa asili (kwa kila mtu). Huko Côte d'Ivoire, ambapo inakadiriwa asilimia 10 ya wafanyikazi wamezaliwa kutoka nje, athari kwenye soko la ajira na uchumi hupatikana bila usawa sawia. Uhamiaji haupatikani kuhusishwa na upotezaji wa ajira au upotezaji wa mapato kwa wafanyikazi wa kitaifa (ibid.).

UTAWALA WA UHAMIAJI WA WAFANYIKAZI AFRIKA

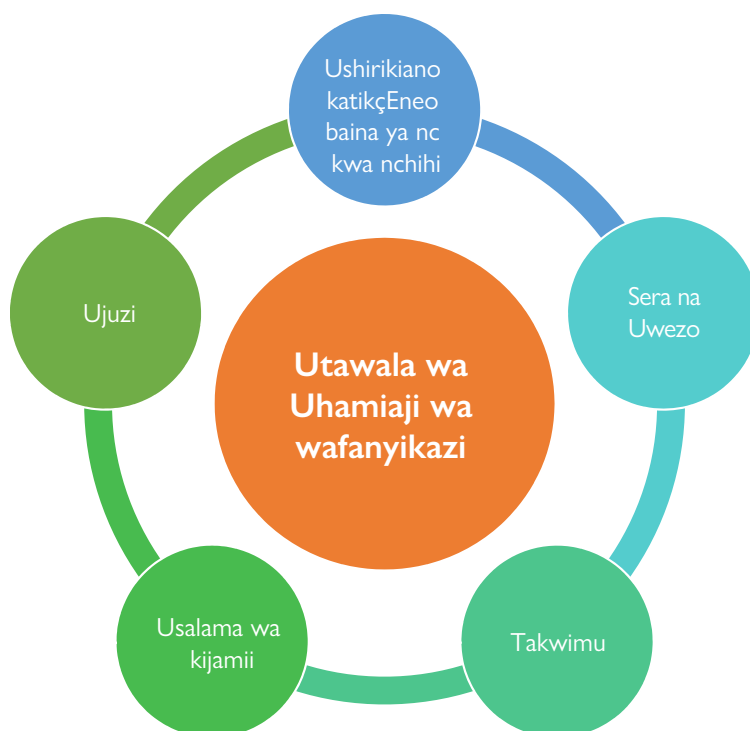
Utafiti uliotajwa hapo juu unaonyesha kuwa mchango wa wahamiaji kwenye uchumi umeunganishwa moja kwa moja na jinsi wanavyojumuishwa vizuri katika jamii za nchi wanayokwenda na soko la ajira, kwa swala la ushiriki wa soko la ajira na ubora wa ajira (ibid.)⁴, ikionyesha haja ya kutanguliza ulinzi wa haki za wafanyikazi wahamiaji na kuzuia aina zote za ubaguzi na ikiwemo ubaguzi wa rangi. Kwa maneno mengine, uhamiaji wa wafanyikazi una uwezekano mkubwa wa kuwa na athari nzuri kwa nchi za asili na lengwa na kwa wafanyikazi wahamiaji wenyewe wakati sera zinazofaa zipo kuwezesha ujumuishaji wa wafanyikazi wa wahamiaji na wakati usawa wa matibabu kati ya wafanyikazi wa kitaifa na wahamiaji unalazimishwa, kwa mfano katika swala la mshahara au ufikiaji wa hifadhi ya jamii. Kinyume chake, uhamiaji wa kikazi usiosimamiwa vizuri unaweza kuongeza matukio ya uhamiaji haramu na kuongeza hatari ya unyonyaji, ikileta changamoto za utawala kwa nchi za asili, usafirishaji na lengwa.

Kwa kuzingatia hali mtambuka na ngumu ya uhamiaji wa kazi, utawala wake unapaswa kufuatwa kwa njia kamili ya serikali na jamii nzima kwa ushirikiano kati ya mamlaka zinazohusiana na uhamiaji, wizara za kazi, ajira na elimu na kazi nyingine taasisi za soko katika ngazi za mitaa, kitaifa na kiknaa. Isitoshe, suluhisho za vitendo zinapaswa kutengenezwa kupitia ushirikiano na sekta za kibinafsi, asasi za kiraia, washirika wa kijamii na mashirika ya wafanyikazi wahamiaji.

⁴ Tazama pia Shirika la wafanyikazi ulimwenguni, OECD na Benki Kuu, 2015.

Kwa mujibu wa uhamiaji salama, ulio na mpangilio na wa kawaida wa kazi, na kulingana na Lengo la Maendeleo Endeleo (SDG) 10.7⁵ hasa, Mkutano wa Wakuu wa Nchi za Umoja wa Afrika uliidhinisha Mpango wa Pamoja wa AU-ILO-IOM-ECA juu ya utawala wa Uhamiaji Kazi kwa Maendeleo na Ujumuishaji (unaojulikana kama JLMP) uliolenga kuimarisha ushirikiano wa bara lote juu ya utawala wa uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika. Malengo ya walengwa ni wafanyikazi wahamiaji ndani na kutoka Afrika, na pia jamii zao za asili na lengwa.

Picha ya 2. Mada kuu va kuzingatia inavohusu midaneo va uhamaii barani Afrika

Imenakiliwa na: Mchoro imetumwa na wanaishi.

Kwa mujibu wa vifungu katika JLMP, Kamati ya Ushauri ya Uhamiaji Afrika (LMAC) ilibuniwa kama muundo wa pnae tatu ili kuongeza uratibu na ushirikiano juu ya uhamiaji wa wafanyikazi barani, na lengo kuu la kukuza na kulinda haki za wafanyikazi wahamiaji na wanachama wa familia zao. Uanachama wa LMAC unajumuisha wawakilishi wa RECs zote, mashirika ya waajiri na wafanyikazi, mashirika ya wanawake waliovuka mipaka, wasomi mashirika ya diaspora, Bunge la Afrika, Baraza la Uchumi, Jamii na Utamaduni, ILO, IOM na Uchumi wa Umoja wa Mataifa Tume ya Afrika (UNECA). Jukumu na majukumu ya LMAC hushughulikia uwezeshaji wa uratibu na upatanisho wa vitendo vinavyolenga kulinda haki za wahamiaji, kushauriana na watoa maamuzi na watendaji wasio wa Serikali na ufuatiliaji wa mipango inayohusiana na uboreshaji wa mifumo na sera za uhamiaji wa wafanyikazi.

Sehemu ifuatayo inaangazia maeneo muhimu ya kazi ya umuhimu kwa kuimarisha utawala wa uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika karibu nguzo tano za mada ambazo ni: (a) mshikamano wa sera zilizopo na uwezo ulioimarishwa; (b) ushirikiano

⁵ SDG 10.7 ni "kuwezesha uhamiaji ulio na mpangilio, salama, wa kawaida na uwajibikaji na uhamaji wa watu, pamoja na kupitia utekelezaji wa sera zilizopangwa na zinazosimamiwa vizuri za uhamiaji".

baina ya nchi na nchi; (c) usalama wa kijamii; (d) ubora na upatikanaji wa takwimu za uhamiaji wa kikazi; na (e) kukuza ujuzi, kulinganisha na kutambuliwa.

Nguzo ya kwanza – kuimarisha mshikamano wa sera na mifumo iliyopo na kuimarisha uwezo juu ya utawala wa uhamiaji wa wafanyikazi katika ngazi ya bara

Uhamiaji wa wafanyikazi, na uhuru mpana wa kusafiri, umekuwa katika ajenda ya maendeleo na ujumuishaji wa viongozi wa Afrika kwa miongo mingi (Olivier, 2018). Ilifikiriwa wazi katika Mkataba wa Kuanzisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika (Mkataba wa Abuja), ambao ulihimiza Nchi wanachama wake kushirikiana kwa nia ya kukuza, kupanga na kutumia rasilimali watu, kupitisha sera za ajira zinazoruhusu mwendo huru wa watu ndani ya jamii. Hii ilijumuisha kuoanisha sera zao za ajira, mapato, kazi na usalama wa jamii, mwongozo wa kazi na ushauri nasaha, na kuimarisha na kuanzisha ubadilishanaji wa kazi unaolenga kuwezesha ajira ya wafanyikazi wenye ujuzi wa Jimbo la mwanachama. Ajenda 2063, iliyopitishwa mnamo 2015, inatetea mwendo huru wa watu kama sehemu ya ajenda ya ujumuishaji wa bara. Mnamo Januari 2018, Mkutano wa Wakuu wa Nchi za Jumuiya ya Afrika ulipitisha Itifaki ya mwendo huru wa watu, ambayo ina vifungu maalum juu ya jinsi ya kuharakisha utekelezaji wa mwendo huru wa wafanyikazi kwenye haki ya makazi na haki ya kuanzishwa barani, katika miaka ijayo. Mwongozo ulitengenezwa kusaidia wadau katika ngazi zote katika kutekeleza vifungu vinavyohusiana na uhamiaji wa itifaki. Mkataba wa Kuanzisha Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika pia ulipitishwa mnamo Machi 2018 na Mkutano wa hadhi wa Wakuu wa Nchi za Jumuiya ya Afrika huko Kigali, na ukahimiza uhamiaji wa wafanyikazi wakati usafirishaji wa bidhaa, huduma na mtaji utazidishwa.

Mfumo wa Sera ya Uhamiaji barani Afrika (MPFA) – uliopitishwa na Nchi wanachama wa AUC mnamo 2006 na kusasishwa mnamo 2018 (AUC 2018) – inatambua kuwa uhamiaji wa wafanyikazi umechukua jukumu muhimu katika kukidhi mahitaji ya wafanyikazi katika kilimo, ujenzi na sekta zingine, na hivyo huchangia kwa maendeleo ya kiuchumi ya nchi nyingi za Afrika za zinazolengwa. MPFA inashikilia kwamba nchi wanachama wa Uhamiaji wa Kikazi, na uhuru mpana wa kusafiri, umekuwa katika ajenda ya maendeleo na ujumuishaji wa viongozi wa Afrika kwa miongo mingi.

Vyama vya wafanyikazi vina jukumu kubwa katika elimu ya wafanyikazi juu ya uhamiaji wa wafanyikazi na wana ushirikiano mkubwa na mashirika yao dada huko Uropa na Mashariki ya Kati. Katika kiwango cha bara, Mtnaao wa Uhamiaji wa Jumuiya ya wafanyikazi wa Afrika na Shirika la Umoja wa Wafanyakazi wa Afrika hufuatilia, kuripoti na kujibu ukiukaji wa haki za wafanyikazi, pamoja na wahamiaji na washiriki wa familia zao. Wanaingilia kati kupitia ushiriki na michango kwa michakato ya maendeleo ya sera katika ngazi za kitaifa, uknaa na za kimataifa.

Kama shirika la waajiri wa bara hili, Biashara Afrika inashiriki katika mazungumzo na sera anuwai ndani barani na nje, hususan Ulaya, na lengo kuu la kusaidia kuunda kazi nzuri barani Afrika kwa wakaazi wa Afrika. Pia inahusika katika michakato ya uhamiaji baina ya Afrika kwa mwendo huru wa wafanyikazi barani Afrika na imejitolea kusimamia kanuni nzuri za kazi kwa wafanyikazi wa kitaifa na wahamiaji, pamoja na uhamiaji wa wafanyikazi wa Afrika-Mashariki ya Kati.

Nguzo ya pili – ushirika baina ya pnae mbili na kiknaa

Nchi za bara Afrika zimekuwa na uzoefu katika kukuza na kutekeleza uhamiaji wa wafanyikazi wa nchi mbili mtawalia na pnae nyingi na mipangilio ya usalama wa

kijamii, ndani ya bara, hususan kwa mtiririko wa moja kwa moja kuelekea Afrika Kusini, na pia nje ya bara. Zaidi ya hayo, RECs wameanza kufanya kazi kwa uhuru wa mwendo na uwezeshaji wa uhamaji wa wafanyikazi kwa kiwango tofauti, na maendeleo makubwa zaidi yamepatikana katika Jumuiya ya Kiuchumi ya Mataifa ya Afrika Magharibi (ECOWAS), SADC na Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC).

Ushirikiano kiknaa katika eneo la udhibiti wa uhamaji wa wafanyikazi labda ni wa hali ya juu zaidi katika ECOWAS, ambayo imejumuishia ulinzi wa haki za wahamiaji na wahamiaji katika vyombo kadhaa vya kiknaa, na pia maendeleo madhubuti ya kupunguza taratibu za kiutaratibu zinazohusiana na visa au kuvuka mpaka. ECOWAS ina itifaki ya zamani zaidi ya kiknaa ya itifaki ya mwendo (ECOWAS, 1979) barani, ikifuatana na itifaki kadhaa za kuongezea, zinazoangazia maswala ya ajira na uundaji wa biashara.

Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) Mfumo wa Sera ya Uhamiaji wa Kazi wa 2014 inakuza uhamiaji wa wafanyikazi, uhamiaji wa mara kwa mara na utawala wa uhamiaji, kama swala la kuajiriwa kwa haki na takwimu za uhamiaji wa wafanyikazi. Ina vifungu vya sera za kitaifa zilizowekwa ifikapo 2020. Nchi kadhaa za SADC tangu hapo zimehusika katika kuendeleza sera za kitaifa za uhamiaji wa wafanyikazi, pamoja na Eswatini, Lesotho, Namibia, Shelisheli na Afrika Kusini. EAC pia imefanya maendeleo makubwa katika kuwezesha uhamaji wa wafanyikazi na kuelekea mwendo huru.

Nchi za Afrika zimefanya maendeleo makubwa katika miaka ya hivi karibuni katika kuongeza mshikamano juu ya utawala wa uhamiaji wa wafanyikazi. Maswala ya uhamiaji wa kikazi yamekuwa sehemu ya sera na mifumo inayohusiana na uhamiaji, na mambo ya uhamiaji yanajumuishwa katika sera za ajira na vyombo vya soko la ajira kwa jumla. Pia, nchi zingine za Afrika zimebuni sera za kujitegemea za kazi katika miaka ya hivi karibuni, pamoja na Eswatini, Ghana, Lesotho, Nigeria, Shelisheli na Zimbabwe.

Licha ya juhudi hizi, kazi zaidi inahitajika kufanywa ili kuongeza uwezo wa taasisi na washirika husika ambao wanahusika moja kwa moja katika kuunda na kutekeleza sera zinazosimamia uhamaji wa wafanyikazi, pamoja na serikali, taasisi zingine za soko la ajira na washirika wa kijamii⁶ ambalo ni lengo kuu la JLMP.

Nguzo ya tatu – kuimarisha usalama wa kijamii

Wahamiaji barani Afrika, kama ilivyo kokote ulimwenguni, wanakabiliwa na changamoto muhimu za kupata faida za ulinzi wa jamii. Hii ni kwa sababu ya vizuizi vya kisheria vinavyohusu mazingira yao (kama vile urefu wa kipindi cha kazi na makazi, utaiwa wao na hali ya wahamiaji) na pia kwa vizuizi zaidi ikiwa ni ukosefu wa habari au uwezo wa kuchangia na ugumu wa taratibu za utawala (van Panhuys et al., 2017). Mkataba wa ILO na mapendekezo⁷ unatambua na kushughulikia changamoto maalum zinazokabiliwa na wafanyikazi wahamiaji katika kupata usalama wa kijamii na kutoa wito wa kuongezeka kwa uratibu kati ya nchi kupitia mikataba ya usalama wa kijamii baina ya nchi mbili na pnae zote kuhakikisha udhamini wa faida za usalama wa jamii. AUC, pamoja na RECs na hasa ECOWAS, SADC na EAC, wamefanya jambo hili kuwa kipaumbele. Ndani ya mfumo wa JLMP, hatua za kupanua ulinzi wa kupanua ulinzi wa jamii kwa wafanyikazi wahamiaji ni pamoja na kukuza utekelezaji wa Mkataba Mkuu uliorekebishwa wa ECOWAS juu ya Usalama wa Jamii (2013) na Uwezo wa SADC wa Mfumo wa Sera ya Faida ya Usalama wa Jamii (2016), na pia kusambaza Habari juu ya haki za usalama wa kijamii za wafanyikazi wahamiaji. JLMP pia itatafuta kushughulikia vizuizi maalum

vya kupata ulinzi wa kijamii vinavyowakabili wafanyikazi wahamiaji katika uchumi usio rasmi, ambao unawakilisha idadi kubwa ya wahamiaji katika mkoa huo.

Nguzo ya nne – kuendeleza ubora na upatikanaji wa takwimu za uhamiaji wa kazi

Ubora na upatikanaji wa data ya uhamiaji wa wafanyikazi barani Afrika ni moja ya maeneo ya kimkakati ya uingiliaji ndani ya JLMP. Lengo kuu ni kuongeza ukusanyaji wa takwimu iliyotenganishwa ya jinsia na umri juu ya shughuli za kiuchumi za wahamiaji, ajira, ujuzi, elimu, hali ya kazi na hali za ulinzi wa jamii. Katika kiwango cha bara, maendeleo makubwa yamefanywa na utengenezaji wa toleo la kwanza la Ripoti ya Takwimu za Uhamiaji wa kazi mnamo 2017 (AUC 2017), na ushiriki thabiti wa ofisi za kitaifa za takwimu kutoka Nchi 34 wanachama. Hatua zaidi juu ya uboreshaji wa takwimu ya uhamiaji wa wafanyikazi ni pamoja na kazi inayoendelea juu ya ubora na ulinganifu wa vyanzo vya takwimu kulingana na uchunguzi wa kaya na sensa, na pia kujaribu ukusanyaji wa takwimu kwa kutumia vyanzo vya kiutawala. Taasisi ya Chuo Kikuu cha Pan African cha Yaoundé inawakilisha wasomi katika Kamati ya Ushauri ya Uhamiaji ya Wafanyikazi wa Umoja wa Afrika na ina jukumu la kuratibu mpango wa utafiti juu ya uhamiaji wa wafanyikazi kusaidia kazi ya kamati. Kuanzishwa kwa Kituo cha Uandalizi cha Uhamiaji cha Umoja wa Afrika nchini Moroko na Kituo cha Utafiti cha Uhamiaji cha Umoja wa Afrika nchini Moroko na Kituo cha Utafiti wa Uhamiaji nchini Mali ni hatua muhimu ambazo zitachangia katika kuendeleza ubora na ulinganishaji wa takwimu.

Nguzo ya tano – kushughulikia kutokulingana kwa ustadi kupitia uimarishaji wa ujuzi, ulinganishaji na utambuzi

Wafanyikazi wahamiaji wanaweza kupunguza uwezekano wa kutofautisha kwa ustadi kwa kuibua uhaba wa ujuzi katika masomo ya wafanyikazi wa ndani. Walakini, ustadi na sifa za wahamiaji wenye ujuzi wa kati na wenye ujuzi mara nyingi nyingi hazitumiwi inavyostahiki katika kazi ambazo wanastahili zaidi. Wahamiaji wanaweza pia kukabiliwa na ugumu wa kupata fursa za mafunzo na elimu ili kukuza ujuzi unaofaa, na kuifanya kuwa ngumu kuondoka katika nafasi za chini zenye ujuzi. Katika nchi za asili, mifumo ya kukuza ujuzi mara nyingi ina maendeleo duni au haijibu mahitaji ya soko la ajira, na kuchochea vijana kutafuta elimu, mafunzo na ajira nje ya nchi (ILO, 2018c).

Serikali barani Afrika zimeanza kutanguliza maendeleo ya ustadi na utambuzi kama mkakati muhimu wa tija iliyoimarishwa, ushindani wa uchumi na ukuaji. Itifaki ya Mwendu Huru wa Watu inachagiza kipengele muhimu cha mwendo huru wa wafanyikazi (kifungu cha 14), kinachowezeshwa na vibali au pasi (kifungu cha 15), utambuzi wa pnae zote wa masomo, utaalum na ufundi sifa (kifungu cha 18) na uwezekano wa faida ya kijamii (kifungu cha 19). Mkatoba uliorekebishwa wa 2014 juu ya Utambuzi wa Mafunzo, Vyeti, Stashahada, Shahada na Sifa zingine za Kielimu Katika Elimu ya Juu katika Mataifa ya Afrika (Mkatoba wa Addis) ni chombo muhimu ambacho kinataja miili na taratibu kwa kufuata makubaliano.

Kama mfano wa ushirikiano katika ngazi za kieneo, kati ya 2011 hadi 2016, Nchi

⁶ Kwa mujibu wa utafiti mtanaoni "Tathmini ya kutambua mahitaji ya kuhamasisha taasisi za soko la ajira katika utawala na usimamizi wa uhamiaji wa wafanyikazi" uliofanywa ndani ya Programu ya pamoja ya Uhamani wa AU-ILO-IOM-ECA, Oktoba 2018.

⁷ Mkatoba wa Hifadhi ya Jamii (Viwango vya chini), 1952 (Na.102), Usawa wa Matibabu (Usalama wa Jamii) Mkatoba 1962 (Na. 118), Utunzaji wa Mkatoba wa Haki za Usalama wa Jamii, 1982 (Na.157), Utunzaji wa Usalama wa Jamii Pendekezo la Haki, 1983 (Na.167) na Pendekezo la Hifadhi ya Jamii, 2012 (Na. 202).

wanachama wa EAC zilitia Saini makubaliano ya utambuzi wa pnae zote kwa taaluma nne (wahasibu, wasanifu majengo, wahnaisi na madaktari wa mifugo) katika eneo hili ili kuwezesha uhamaji wa wafanyikazi wenye ujuzi (Werquin na Panzica, 2018). Katika eneo la SADC, Mfumo wa Sifa za Kiknaa (SADCQF) ulinaaliwa, ambao unatoa mwongozo kwa nchi wanachama kuendeleza na kulinganisha mifumo yao ya kitaifa na maelezo ya kiknaa na miongozo ya uhakikisho wa ubora.

Mbali na ukuzaji wa ujuzi na kutambuliwa, serikali na washirika wa ushirikiano wa maendeleo wana jukumu muhimu la kufanya katika majaribio na kuongeza uzoefu wa ushirikiano wa uhamaji wa ujuzi ambao umejaribiwa katika sehemu zingine za ulimwengu. Nguzo ya Ustadi ya JLMP inazingatia msaada kwa serikali na nchi barani Afrika kwa kuanzisha ushirikiano kama huo wa stadi katika korido kadhaa za uhamiaji barani. Kazi hii itaifaidika na Ushirikiano wa Ustadi wa Kimataifa ulioanzishwa hivi karibuni kati ya mashirika matatu ya UN – ILO, IOM na Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni, ambalo lilitangazwa mnamo Desemba 2018 huko Marrakech. Hasa washirika wa JLMP na wadau wengine watakuwa wakichunguza mienendo ya soko la ajira katika sekta maalum na katika vikundi vichache vya asili na nchi zinazolengwa. Washirika wanakubaliana juu ya kazi ya majaribio ambayo italeti juhudi katika taasisi kadhaa, kama mafunzo na taasisi za elimu kusaidia wahamiaji na mwelekeo wa kabla ya kuondoka, mashirika ya waajiri wakishiriki mjarabu kwa wasifu maalum wa kazi ambapo wahamiaji wenye ujuzi wanaweza kuwa katika mahitaji, wizara za kazi a wizara za mambo ya ndani katika nchi zinazolengwa zinazofanya kazi pamoja katika kuhakikisha uhalali wa ajira kulingana na uhusiano wa mwajiri-mfanyikazi na serikali zilizopo za uhamiaji, jamii na tawala za mitaa huko katika nchi za asili zinazoanzisha mipango maalum ya msaada ili kutumia ujuzi na uzoefu wa wahamiaji wakati wa kurudi. Ushirikiano kama huo wa ustadi umejaribiwa katika Kusini-Mashariki mwa Asia, katika eneo la Asia-Pasifiki, kati ya nchi kadhaa za Ulaya na nchi za Kaskazini mwa Afrika. Uzoefu huu unaofikiriwa ndani ya Kitendo cha Kipaumbele cha JLMP utachambuliwa zaidi na kukuzwa kwa kuigwa barani kote.

HITIMISHO

Uhamaji wa wafanyikazi na uhamaji katika bara la Afrika zimekuwa na mwingiliano halisi, na zitazidi kuchukua nafasi muhimu kama mkakati wa kutokomeza umaskini na njia ya kujipatia riziki, kama dhihirisho la uhusiano unaokua kati ya mitnaao ya wahamiaji, familia na uchumi, na mchangiaji muhimu katika njia ya bara katika ujumuishaji, ustawi na maendeleo endelevu. Bara lina vijana wachanga na wanaokua, na uhamiaji wa wafanyikazi wote hupunguza shinikizo kwenye masoko ya kitaifa ya kazi na hutoa ujuzi unaohitajika katika sekta zinazokua za uchumi. Changamoto inayobaki ni kuhakikisha kuwa uhamiaji ni chaguo, na sio sharti, kwa kuunda nafasi nzuri za kazi barani kote (ILO, n.d.).

Ahadi za nchi za Afrika kwa mienendo ya Afrika na za kiknaa kwa utawala wa uhamiaji zimeruhusu vipaumbele dhahiri kuanzishwa. Kumekuwa na maendeleo mashuhuri katika ngazi za eneo, hususan juu ya utambuzi wa ujuzi, ulinzi wa jamii na ukusanyaji wa takwimu. Jitihada zinazoendelea zinahitajika kuoanisha sera za kiwango cha kitaifa na mifumo ya utawala wa kiknaa. JLMP inatoa fursa ya kipekee ya kuboresha zaidi ushirikiano kati ya AUC, RECs, serikali, taasisi za soko la ajira na washirika wa kijamii. Katika ulimwengu wa kazi unaobadilika, changamoto za kisasa za kutokujua Habari na kutolingana kwa ujuzi zinaweza kutatuliwa tu kupitia

juhudi za pamoja za washirika wote wanaofanya kazi ya uhamiaji, ajira, elimu, na pia maendeleo ya uchumi na sekta zingine.

Kwa kuzingatia athari za Itifaki juu ya Mwendo Huru wa Wat una AfCFTA juu ya uhamiaji na mwendo huru wa wafanyikazi barani – na msukumo wa kasi wa ukuaji wa viwaa katika bara – Nchi wanachama, RECs na Umoja wa Afrika wanahitaji kuharakisha utekelezaji wa sera iliyopo ya mifumo na vifaa vya kisheria (ambao wamejitolea) kusaidia kupatikana kwa wafanyikazi wenye ujuzi katika bara zima na ulinzi sahihi wa haki za wafanyikazi wahamiaji. Kuhamasishwa kwa taasisi za kazi na wadau wengine wote husika, ushirikiano wa kimataifa pamoja na ushirikiano kati ya RECs na mawasiliano juu ya faida za uhamiaji wa wafanyikazi ni muhimu sana kwa utekelezaji wao. Mazungumzo ya kijamii juu ya uhamiaji wa wafanyikazi, upimaji wa majaribio ya ushirikiano wa ustadi na takwimu za kuhama kwa wafanyikazi zitachangia kusawazisha uhamiaji wa wafanyikazi na mahitaji ya soko la ajira na kuwezesha ujumuishaji wa wafanyikazi wahamiaji katika jamii na nchi zinazowakaribisha.

Isitoshe, utafiti zaidi pia unahitajika kuimarisha ujuzi juu ya michango muhimu ya kiuchumi ya wahamiaji wa kazi katika uchumi wanachi za asili na elekezi.

Kwa kutia Saini msimamo wa pamoja juu ya Mkataba wa Ulimwenguni wa Uhamiaji Salama, Utaratibu na Uhamiaji wa Mara kwa Mara, serikali na washirika barani Afrika wamethibitisha tena kuwepo kwao tayari kufanya kazi pamoja katika kutambua sera na suluhisho la vitendo ili kuboresha hali ya wahamiaji, familia zao na pia jamii wanamoishi au kutoka. Ifuatayo ni utekelezaji wa Mkataba wa Ulimwenguni wa Uhamiaji na sera zinazohusiana na vyombo vya kisheria ili kuongeza faida za uhamiaji wa wafanyikazi wakati unahakikisha uhamiaji salama na mpangilio (SDG 10.7).

BIBLIOGRAFIA

- African Development Bank (AfDB)
2018 *African Economic Outlook 2018*.
- African Union Commission
2017 *Report on Labour Migration Statistics in Africa in 2015*. Addis Ababa. Inapatikana www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---africa/---ro-abidjan/documents/publication/wcms_575651.pdf.
2018 Executive summary. Migration Policy Framework for Africa na Plan of Action (2018–2030). Addis Ababa. Inapatikana <https://au.int/sites/default/files/documents/35956-doc-au-mpfa-executive-summary-eng.pdf>.
- Economic Community of West African States (ECOWAS)
1979 Protocol Relating to the Free Movement of Persons, Residence na Establishment. A/P 1/5/79, 29 May.
- International Labour Organization (ILO)
2013 *Global Employment Trends 2013: Recovering from a second jobs dip*. Geneva.
2016a *World Employment Social Outlook: Trends for Youth 2016*. Geneva.
2016b *Women at Work: Trends 2016*. Geneva. Available at www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_457317/lang--en/index.htm.
2018a ILO Global Estimates on International Migrant Workers – Results na Methodology. Second edition. Geneva.
2018b *World Employment Social Outlook: Trends 2018*. Geneva.
2018c Skills for migration na employment. Skills for Employment Policy Brief. Geneva. Inapatikana www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_651238.pdf.
n.d. Fair migration agenda. Inapatikanawww.ilo.org/global/topics/labour-migration/fair-migration-agenda/lang--en/index.htm.
- ILO, Organisation for Economic Co-operation na Development (OECD) na World Bank
2015 The Contribution of Labour Mobility to Economic Growth. Joint Paper. Third meeting of G20 Employment Working Group. Cappadocia, Turkey, 23–25 July.
- Jonsson, G.
2009 Comparative report: African migration trends. African Perspectives on Human Mobility Programme. African Migration Institute. Inapatikana www.migrationinstitute.org/files/completed-projects/comparative-report.pdf.
- Olivier, M.
2018 Presentation on research findings on implementation of the AU Free Movement Protocol to foster safe na orderly labour mobility in Africa. In: *Fostering Labour Mobility 2018: Symposium Report*. IOM Regional Office for East na Horn of Africa, Nairobi. Inapatikana <https://ronairobi.iom.int/sites/default/files/document/publications/IOM-AUC%20Labour%20Mobility%20Symposium%20Report%20%28English%29.pdf>.
- OECD/ILO
2018 How Immigrants Contribute to Developing Countries' Economies. OECD Publishing, Paris.
- United Nations Conference on Trade na Development (UNCTAD)
2018 Economic Development in Africa Report 2018: Migration for Structural Transformation. United Nations, New York na Geneva.

van Panhuys, C., S. Kazi-Aoul na G. Binette

2017 Migrant access to social protection under Bilateral Labour Agreements: A review of 120 countries and nine bilateral arrangements. ILO Extension of Social Security Working Paper No. 57. Inapatikana www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=54405.

Werquin, P. na F. Panzica

2018 *Migrant Workers' Skills Portability in Africa at Regional Economic Community na Continental Level: Guidance Towards an African Qualifications Framework*. ILO, Geneva.

Wafanyakazi wa IOM wakichukua sampuli katika kituo cha kutathmini hali ya afya .

© IOM 2020

14

UHAMIAJI NA
AFYA

SURA YA 14

UHAMIAJI NA AFYA

Wanaishi: Sunday Smith (IOM), Benjamin Djoudalbaye (Africa Centres for Disease Control na Prevention) na Adam Ahmat (WHO)

Wachangiaji: Jaqueline Weekers na Kolitha Wickramage (IOM)

MUHTASARI

Uhusiano kati ya uhamiaji na afya unachunguzwa, pamoja na uthabiti, mazingira magumu na viashiria vya kijamii vya afya wakati wote wa uhamiaji. Sura hii inasisitiza kuwa utawala wa afya ya uhamiaji unapaswa kujumuisha udhibiti wa magonjwa ya kuambukiza, usalama wa afya, chanjo ya afya kwa wote (UHC) na mifumo inayoshughulikia uhamiaji, ambayo yote ni muhimu kwa usalama wa afya, afya ya umma na maendeleo. Lengo la 3 la Maendeleo Endelevu (SDGs), Ajenda ya Umoja wa Afrika 2063, Mkakati wa Afya Afrika na Mfumo wa Sera ya Uhamiaji ya Umoja wa Afrika kwa Afrika, Maazimio ya Bunge la Afya Duniani (WHA) 61.7 na 70.15 yanapendekezwa kama mifumo ya utekelezaji. Mkazo mkubwa umewekwa kwenye utafiti na takwimu, sera zinazojumuisha na mifumo ya kisheria, mifumo nyeti ya afya ya uhamiaji na ushirikiano. Zaidi ya hayo, kuna mtazamo kwamba vyombo vya kimataifa na kiknaa vya haki za binadamu vinatambua kuwa kila mtu ana haki ya kiwango cha juu kabisa cha afya ya mwili na akili bila kujali hali ya kisheria, kuhakikisha usawa na kukubali kutobaguliwa. Vyombo hivi kwa hivyo, vinajumuisha na kulinda wahamiaji, bila kujali hali zao. Hata hivyo imebainika kuwa wahamiaji wa Afrika wanakabiliwa na vizuizi katika kupata huduma katika mifumo ya afya iliyokwishanyooshwa ambapo afya ya uhamiaji unachukuliwa kupitia vipimo vya usalama wa afya, na wahamiaji wanaonekana kama chagizo cha magonjwa. Sura hii inahitimisha kwamba afya ya uhamiaji ni muhimu kwa usimamizi mzuri wa uhamiaji na lazima iingizwe kwenye malengo ya program ya afya.

UTANGULIZI

Watu wanapohama, wanaingia na kupita katika mazingira mapya ambayo yanaweza kuwa na hatari tofauti kiafya (Urquia na Gagnon, 2011). Shirika la Afya Ulimwenguni (WHO) linafafanua afya kama hali ya ustawi kamili wa mwili, akili na kijamii na sio tu ukosefu wa magonjwa au udhaifu. Afya ya uhamiaji inahusu afya na ustawi wa wahamiaji, familia zao na jamii zilizoathiriwa na uhamiaji, na athari za kiafya za uhamaji wa binadamu.

Sura hii inachunguza maoni muhimu yanayohusiana na afya ya uhamiaji barani Afrika, na inashikilia kwamba utawala wake unapaswa kujumuisha udhibiti wa magonjwa ya kuambukiza, usalama wa afya, UHC na mifumo inayoshughulikia uhamiaji, ambayo ni muhimu kwa afya ya umma na maendeleo, pamoja na usalama

wa afya. Azimio la WHA 61.17 hutoa mfumo wa utekelezaji ambao unaweza kuongoza juhudi hizi, kwa msisitizo kuhusu utafiti na takwimu, sera zinazojumuisha na mifumo ya kisheria, mifumo nyeti ya uhamiaji na ushirikiano.

Sura hii inaanza kwa kuchunguza uhusiano kati ya uhamiaji na afya, pamoja na uthabiti na mazingira magumu katika swala zima la uhamiaji. Inazingatia haki ya wahamiaji kupata afya katika hatua zote na mifumo muhimu ya afya ya uhamiaji katika viwango vya kimataifa na barani, ambayo huweka msingi wa kuingizwa kwa afya katika utawala wa uhamiaji. Kisha, sura pia inachunguza afya ya uhamiaji katika muktadha wa Afrika, ikilenga hasa magonjwa ya kuambukiza, usalama wa afya na UHC. Hatua ya afya ya uhamiaji barani imezingatia kinga na udhibiti wa magonjwa ya kuambukiza. Sehemu hii inakusudia kushughulikia uhusiano na wasiwasi halali, mwishowe ikionyesha kuwa ujumuishaji wa afya ya uhamiaji katika mifumo ya kawaida ya afya na hatua ya usimamizi wa uhamiaji ni muhimu ikiwa waamuzi wa kijamii wa afya ya wahamiaji watashughulikiwa kwa maana. Mifumo ya afya ambayo inawajumuisha wahamiaji na kuwahusisha ni muhimu kufanikisha UHC na usalama wa afya ulimwenguni.

Uwekezaji katika afya ya uhamiaji – pamoja na mahitaji ya wahamiaji na jamii zilizojumuishwa katika utoaji wa huduma za afya, fedha, sera, mipango, utekelezaji na tathmini – juhudi za kusaidia kufikia UHC, ambayo ni muhimu kwa kudumisha haki ya afya kwa wote na inachangia kijamii na maendeleo ya kiuchumi.

MSINGI

Uhusiano kati ya Uhamiaji na afya

Viamuzi kijamii vya afya ni hali ambayo watu huzaliwa, wanakua, wanaishi, wanafanya kazi na umri. Viashiria hivi – ambavyo vinakata sehemu zote, kama vile elimu, ajira, usalama wa jamii na makazi, na ni pamoja na jukumu la jinsia katika jamii, kusoma na kunaika, mapato, upatikanaji wa mfumo wa afya ya umma, hali ya maisha na kazi na kadhalika – zinawajibika kwa ukosefu wa usawa wa kiafya na tofauti zinazoepukika katika hali ya kiafya ndani na kati ya nchi (WHO, 2008). Masharti na mazingira yanayozunguka uhamiaji yanaweza kusababisha hatari au kutenda kama viwezesaji vyema kwa ustawi wa kimwili, kiakili na kijamii kwa wahamiaji.

Vivumbuzi vya afya hotofautiana wakati wote wa mchakato wa uhamiaji (angalia kielelezo 1) na inaweza kujumlisha udhaifu wa kiafya kwa wahamiaji binafsi na jamii baina ya jamii. Wakati huo huo, viumua kijamii vya afya pia vinaweza kusaidia uthabiti – uwezo wa kupona kutoka kwa mshtuko na kushinda shida – kama kupitia mitnao ya msaada na ufikiaji wa huduma pamoja na afya (Siriwardhana et al., 2018).

Kielelezo 1. Viamua kijamii vya afya

Awamu kabla ya Uhamiaji

- Matukio kabla ya uhamiaji na kiwewe (mizozo, ukiukaji wa haki za binadamu, mateso, mabadiliko ya hali ya hewa), hasa kwa mtiririko wa uhamiaji wa kulazimishwa, tofauti za kiuchumi/ mtiririko wa matarajio;
- Profaili ya magonjwa na jinsi inalinganishwa na wasifu unakoelekea;
- Lugha, utamaduni na jioografia zinazokaribiana.

Awamu ya Mwendo

- Muda, mazingira na hali ya safari;
- Mwendo mmoja au wa pamoja wa watu wengi;
- Vurugu, unyonyaji na dhuluma nyingine;
- Hali ya kusafiri (ukosefu hatari wa mahitaji ya kimsingi ya kiafya, nk), hasa kwa mtiririko wa kawaida.

Vipengele mtambuka

Jinsia; umri; uchumi wa jamii hali; sababu za maumbile; na kadhalika

Ustawi wa wahamiaji na familia zao

Awamu ya kurudi

- Muda wa kutokuwepo;
- Uwezo, kiwango cha huduma za nyumbani/ jamii;
- Mahusiano ya jamii/ familia;

Awamu ya kuwasili na kuingiliana

- Sera za uhamiaji, hali ya kisheria na upatikanaji wa huduma;
- "Mengine", kutengwa kijamii, ubaguzi, unyonyaji;
- Lugh ana huduma linganishi za kitamaduni;
- Kujitenga na familia/washirika.
- Mabadiliko katika hali ya tabia na afya kama inavyopatikana katika jamii ya mwenyeji;
- Vipimo vya kaya kama vile deni.

Imenakiliwa na: IOM, 2019.

Ushujaa wa mazingira magumu wakati wa hali ya uhamiaji

Makundi ya wahamiaji ni tofauti na mienendo yao. Wahamiaji wengine wana matokeo bora ya kiafya kuliko jamii zinazowakaribisha, wakati wahamiaji kutoka maeneo ya umaskini, watu waliohamishwa makazi, vikundi vilivyo hatarini (pamoja na watu walio na hali ya dhaifu za kiafya, watoto wasionaamana au waliotengwa, wazee, wahamiaji walemavu na watu wanaosafirishwa) na wale walio na kiwango kidogo cha elimu, ujuzi wa kazi na wa lugha, wako katika hatari kubwa ya matokeo mabaya ya kiafya ya akili na mwili katika mchakato wa uhamiaji (Mosca et al., 2012).

Isitoshe, uhamiaji ni tajriba ya kijinsia. Wakati wanawake hawako katika hatari halisi, athari za kiafya kwa wanawake na wanaume wakati wote wa uhamiaji hutegemea sababu nyingi: (a) aina ya uhamiaji; (b) sera na mitazamo ya nchi za asili, usafirishaji na elekezi; na (c) mahusiano ya kijinsia ndani ya kaya. Wakati wa kusafiri, wanawake na wasichana – hasa wahamiaji wasio wa kawaida – wako katika hatari ya unyanyasaji wa kijinsia na unyanyasaji. Sera za kibaguzi zinaweza kupunguza njia za uhamiaji za kisheria, na kuwapeleka wanawake wengi katika sekta za wafanyikazi walio hatarini au kama wategemezi, na kuongeza uwezekano wao wa kuwa dhaifu. Wanawake mara nyingi wanazuiliwa kwa kazi za jadi "za kike" – kama kazi ya nyumbani na ngono – na pia kazi zisizo na utulivu na mshahara mdogo na hali mbaya. Wanawake pia wana mahitaji yanayohusiana na afya ya kijinsia na uzazi na haki, lakini vikwazo vya kisheria, kitamaduni au lugha vinaweza kuzuia upatikanaji wa Habari na huduma (United Nations Population Fund na IOM, 2006).

Haki ya wahamiaji kwa afya

Katiba ya WHO na mikataba ya kimataifa ya haki za binadamu inatambua haki ya afya ya watu wote, bila kujali hali ya kisheria¹. Wengi huhakikisha usawa na kukubali kutobaguliwa; ipasavyo, huzunguka na kulinda wahamiaji, bila kujali hali zao. Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Kiuchumi, Kijamii na Tamaduni (ICESCR) unatambua kuwa kila mtu ana haki ya kupata kiwango cha juu kabisa cha afya ya mwili na akili. Kimkoa, Hati ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu inatambua kuwa kila mtu ana haki ya kufurahia hali bora inayoweza kupatikana ya afya ya mwili na akili.

Mkataba mwingine unaofaa san ani Mkataba wa Kimataifa juu ya Ulinzi wa Haki za Wafanyikazi Wote Wahamiaji na Wanafamilia Wao (ICRMW), ambayo inahakikishia wahamiaji wote haki ya kupata huduma ya matibabu ya dharura, na wahamiaji wa kawaida huduma za kijamii na afya kwa usawa na raia. Walakini, ICRMW inasema kuwa haitaathiri haki nzuri zaidi kutoka kwa mikataba mingine. Kwa hivyo, Mataifa yamefungwa na ICESCR kutimiza haki ya afya kwa wote, bila ubaguzi, na kutozingatia utunzaji wa dharura tu. Walakini, Mataifa mengine yameonyesha kuwa hawawezi au hawatatoa kiwango sawa cha ulinzi kwa vikundi fulani vya wahamiaji kama raia (Wickramage et al., 2018)².

Haki ya usalama inashikilia wakati wa mchakato wa uhamiaji : wakati wa kuingia, sera na taratibu za mpaka zinapaswa kuheshimu utu na haki za binadamu za

¹ Haki ya afya inamaanisha kuwa masharti yote ambayo yanaamua afya njema yametimizwa – ambayo ni vigezo vya kijamii vya afya, kama chakula, makazi, maji salama na usafi wa mazingira wa kutosha, mazingira salama ya kufanya kazi na mazingira mazuri. Inamaanisha pia kuwa huduma ya afya hutolewa kulingana na viwango vya AAAQ – ambayo ni, inafikiwa, inakubalika, inapatikana (kifedha, kimwili na bila ubaguzi) na ubora halisi, kama inavyotajwa katika Kamati ya Haki za Kiuchumi, Kijamii na Jumla ya Maoni ya Utamaduni Na.14 juu ya Haki ya Kiwango cha Juu cha Afya kinachopatikana (2012). ICESCR inatambua ufinyu wa rasilimali, lakini inashikilia kwamba Mataifa wanalazimika kuchukua hatua madhubuti kufikia utekelezaji wa haki katika agano, huku ikihakikisha kuwa haki zitatumika bila ubaguzi kwa sababu yoyote.

^{2N} chi 50 za Afrika zimeridhia ICESCR, na mtia saini mmoja; ICRMW imeridhiwa na Mataifa 24 ya Afrika na kusainiwa na 7

wahamiaji. Wakati Mataifa yana uwezo wa kudhibiti kuingia, lazima ifanye hivyo kwa kuzingatia sheria za kimataifa na Kanuni za Afya za Kimataifa (WHO, 2005). IHR inakusudia kuzuia, kulinda dhidi ya, kudhibiti na kutoa majibu ya afya ya umma kwa usambazaji wa magonjwa ya kimataifa wakati inapunguza viziwi visivyovyote lazima kwa mwendo huru. Magonjwa pekee yanayothibitisha kutengwa ni dharura za kiafya za umma zinazohusu wasiwasi wa kimataifa na uwezo wa janga, kama inavyoelezwa na IHR na kuamuliwa na WHO. Mara moja nchini, wahamiaji wote wana haki ya kupata huduma za afya. Katika visa vingine, sababu za kiafya zinaweza kuwa haki ya kisheria ya kuwarudisha wahamiaji wasio na hati (IOM, WHO na OHCHR, 2013).

Mfumo muhimu wa afya ya uhamiaji

Afya ni muhimu kwa uhamiaji salama, wenye utaratibu, wa kawaida na wa kibinadamu, lakini mara nyingi hupuuza katika kufanya uamuzi katika utawala wa uhamiaji. Sera za uhamiaji mara nyingi hubakia kuwa moja, ikishindwa kushughulikia viumbe kijamii vya afya ya wahamiaji. Walakini, mfumo muhimu ya ulimwengu na bara inazidi kuashiria kujitolea kushughulikia afya ya uhamiaji kama swala la afya la Kimataifa na ya umma (Wickramage na Annunziata, 2018).

Ulimwenguni, Ajenda ya 2030, inayolenga "kutokuacha mtu yeyote nyuma", imewekwa katika Maendeleo Endelevu³. Ili kufikia Maendeleo Endelevu 3 juu ya afya njema na ustawi, mahitaji ya afya ya wahamiaji lazima yashughulikiwe. Cha kuzingatia ni Lengo 3.8, ambayo inazingatia UHC, na kwa hivyo inajumuisha wahamiaji. Maendeleo katika Maendeleo Endelevu zingine zitaimarisha afya ya wahamiaji, pamoja na mazingira salama ya usalama, uhamishaji wa bei rahisi na uhamiaji salama na mpangilio. Maendeleo katika afya pia ni muhimu katika kufanikisha nyanya za kijamii, kiuchumi na kimazingira za maendeleo endelevu, na wahamiaji wanakabiliwa na udhaifu mkubwa wa kiafya katika mazingira mengine. Kwa hivyo, kushughulikia afya ya wahamiaji ni sharti la maendeleo (IOM, 2017).

Mkataba wa Ulimwenguni wa Uhamiaji Salama, Utaratibu na Ukawaida, uliopitishwa mnamo Desemba 2018, ni sawa na Lengo la SDG 10.7, ambapo Nchi wanachama zilijitolea kushirikiana kimataifa ili kuwezesha uhamiaji salama, ulio na utaratibu na wa kawaida (IOM, 2018a). Mkataba wa Kimataifa wa Uhamiaji ni mfumo wa ulimwengu unaoonyesha malengo ya kawaida katika kusimamia uhamiaji wa kimataifa. Mkataba wa Ulimwenguni wa Uhamiaji unaangazia afya kama kipaumbele mtambuka na inahimiza Mataifa kujumuisha wahamiaji katika sera na mikakati. Isitoshe, Azimio la WHA 61.17 juu ya afya ya wahamiaji (2008) na Azimio la WHA 70.15 juu ya kukuza afya ya wakimbizi na wahamiaji (2017) wito kwa serikali kukuza afya ya uhamiaji kupitia sera, mipango na ushirikiano. Ushauri wa Kimataifa wa 2010 juu ya Afya ya Wahamiaji ulisababisha mfumo wa uratibishaji na utekelezaji, kwa kuzingatia nguzo muhimu zifuatazo: (a) kufuatilia afya ya wahamiaji kupitia utafiti na takwimu; (b) sera zinazojumuisha na mfumo ya kisheria katika sekta na mipaka; (c) mifumo nyeti ya afya ya wahamiaji na (d) ushirikiano na mifumo ya nchi nyingi.

Katika kiwango cha bara, Ajenda ya Umoja wa Afrika wa 2063 ni mfumo wa kufikia ukuaji na maendeleo endelevu. Miongoni mwa malengo ni watu wenye afya na

³ Ajenda 2030 liaathiriwa na Nafasi ya Kawaida ya Afrika (CAP) juu ya Ajenda ya Maendeleo ya Baada ya 2015, iliyopitishwa na Umoja wa Afrika mnamo 2014. CAP inaelezea makubaliano ya Afrika juu ya malengo ya maendeleo, pamoja na kutokomeza umaskini, ambayo hati hiyo inabainisha. Imejikita katika kuwezesha kila mtu, pamoja na wakimbizi na wahamiaji wengine, kupitia ukuaji wa umoja na kuongezeka kwa ufikiaji wa ulinzi wa jamii. CAP pia inaelezea ahadi za kuhakikisha haki za binadamu kote bila ubaguzi na ufikiaji wa usawa na hususan usawa kwa huduma za afya (Umoja wa Afrika, 2014).

waliolishwa vizuri, ambayo inahitaji upatikanaji wa huduma bora za afya kwa wote na inatambua umuhimu wa kushughulikia viashiria vya kijamii vya afya. Mkakati wa Afya Afrika 2016 – 2030 unakuza ustawi wa wote, na unatambua wahamiaji pamoja na wakimbizi kama vikundi vilivyo hatarini. Miongoni mwa kanuni zinazoongoza ni kwamba afya ni haki ya binadamu kwa wote, usawa katika kupata huduma za afya na kushughulikia viamua kijamii vya afya. Mfumo wa sera ya Uhamiaji ya Umoja wa Afrika kwa Afrika (MPFA) unakusudia kuongoza Nchi wanachama na jamii za kiuchumi za kiknaa katika usimamizi wa uhamiaji na inazingatia afya kama swala mtambuka. MPFA inaangazia hitaji la ushahidi wa muungano kati ya uhamiaji na afya ili kuchangia mikakati bora ya afya, na inabainisha kuwa ubaguzi wa wageni na udhalilishaji hujumuisha udhaifu na mazingira ambayo yanazuia ufikiaji wa huduma. Inataka maendeleo na utekelezaji wa sera, mipango na mikakati, pamoja na wahamiaji katika mifumo ya kitaifa.

UHAMIAJI NA AFYA KATIKA MUKTADHA WA AFRIKA

Bara la Afrika linahusishwa na mtiririko mkubwa, mgumu na tofauti ya uhamiaji, pamoja na uhamiaji wa wafanyikazi, uhamiaji mseto na ule usio wa kawaida, na kuhama makazi yao kwa sababu ya mizozo, ukosefu wa utulivu wa kisiasa na maafa ya mazingira. Bara lina makala ya mtiririko mkali, unaosababishwa na shida, na mtiririko wa muundo wa muda mrefu, kama wafanyikazi wahamiaji na wanafunzi.

Nchi nyingi barani Afrika zina mifumo ngumu ya afya na mzungu mkubwa wa magonjwa (WHO, 2018a), na hivyo kutoa changamoto kwa mamlaka ya afya katika kuhakikisha UHC. Wahamiaji wanakabiliwa na viziwi vya kupata huduma za afya katika mifumo iliyowekwa tayari ya afya. Viziwi ni pamoja na ukosefu wa abima ya afya ya bei nafuu na ulinzi wa kijamii. Wakati uhamiaji wa kikazi, biashara na elimu inakuzwa katika maeneo mengi/ maeneo madogo barani Afrika kwa ukuaji wa uchumi, maendeleo na kupunguza umaskini, lazima kuwe na umakini wa pamoja kuhakikisha usalama wa kijamii na afya ya wahamiaji.

Isitoshe, Afrika inakadiriwa kuwa makao kwa zaidi ya nusu ya ongezeko la idadi ya watu inayotarajiwa kati ya 2015 na 2050, na ifikapo 2050, karibu asilimia 60 ya idadi ya bara inatarajiwa kuishi mijini (UN DESA, 2017). Wengi huhamia mijini kutafuta maisha bora au elimu, lakini wanaishi katika mazingira yasiyo rasmi, salama na wanapata shida ya kijamii, wanakabiliwa na ukosefu wa ajira na wanapata huduma duni. Kuhama mijini kunaweza kuchipuzwa udhaifu wa hali kama vile kupata kifua kikuu (TB) kwa sababu ya nyumba iliyojaa, na magonjwa ya kuambukizana kwa sababu ya mabadiliko ya mtindo wa maisha (Vearey et al., 2019; Oni et al., 2016).

Usalama wa afya ulimwenguni, kinga na udhibiti wa magonjwa ya kuambukizana na uhamiaji

Afya ya uhamiaji mara nyingi huzingatiwa kupitia mitazamo ya usalama wa afya, ambapo wahamiaji wanaonekana kama chimbuko cha magonjwa. Walakini, licha ya maoni haya ya kawaida na dhana potofu, hakuna uhusiano wa kimfumo kati ya uhamiaji na magonjwa ya kuambukizana katika idadi ya wenyeji (Abubakar et al., 2018; Aldridge et al., 2018).

MAGONJWA YA KUAMBUKIZANA NA UHAMIAJI KATIKA MUUKTADHA WA BARA LA AFRIKA

Magonjwa ya kuambukizana yanahusishwa na viamua vya kijamii na kiuchumi pamoja na umaskini. Wahamiaji wengi barani Afrika wanatoka katika jamii zilizoathiriwa na mzozo au shida ya uchumi, na hufanya safari ndefu ambazo zinaongeza hatari yao kwa afya mbaya. Wakati huo huo, uhamaji wa mara kwa mara unapata changamoto ya kuzuia, kupima na huduma za matibabu na mwendelezo wa huduma.

- Utafiti juu ya wafanyikazi wahamiaji kote barani Afrika – hasa madereva wa malori ya masafa marefu, wachimbaji na wavuvi – inaonyesha hatari kubwa ya VVU/ UKIMWI (mfano Kissling et al., 2005 ; Morris na Ferguson, 2007 ; IOM, 2010). Maeneo yaliyoathiriwa sana na VVU mara nyingi huhusishwa na uhamaji wa muda mrefu, karibu na njia kuu za uchukuzi au katika mipaka ya mkoa, ingawa hakuna uhusiano wa magojwa kati ya uhamiaji na VVU kwa idadi ya watu wote. Vikundi hivi vinakabiliwa na kuongezeka kwa mazingira magumu kwa sababu ya kukosekana kwa usawa, usalama duni wa kijamii, ukiukaji wa haki za binadamu, unyanyapaa na sera za kibaguzi, pamoja na mabadiliko ya tabia yanayohusiana na uhamaji na kazi zao, n.k. tabia hatari zaidi kwa sababu ya kutokuwepo nyumbani kwa muda mrefu au mazingira hatari ya kufanya kazi (Mosca et al., 2012; Deane et al., 2010).
- Ramani inadhihirisha kuwa mwendo wa idadi ya watu na maambukizi ya malari zimeunganishwa. Kwa mfano, huko Nairobi, Kenya, ingawa kuna maambukizi machache au hata hakuna ya ndani ya ugonjwa wa malaria, ugonjwa huo ni chanzo cha kawaida cha ugonjwa, hasa unaosababishwa na uhamiaji kutoka maeneo ya juu kama vile Ziwa Victoria. Sababu ikiwa ni pamoja na miundombinu, ukataji miti na kukosekana kwa utulivu wa kisiasa unaosababisha mienendo kutoka na kuelekea maeneo yenye ugonjwa wa malaria. Sababu zingine, hasa katika maeneo ya mpakani, ni pamoja na umaskini, ambao unaweza kuongeza mfiduo kupitia makazi duni na mavazi, hatua ndogo za kuzuia mazingira ya hatari ya kazi na ufikiaji duni wa huduma. Kwa hivyo, kuelewa hali za kijamii na kiuchumi na mazingira pamoja na mwendo wa idadi ya watu ni muhimu kwa kudhibiti na kuangamiza malaria (Ward na wengine., 2013; Pindolia et al., 2014).
- Kwa swala la TB, utafiti juu ya wahamiaji wanaohamia kutoka maeneo yenye kiwango cha chini kwenda kwingine unaonyesha kuwa hatari imeongezeka ndani ya kaya na jamii za wahamiaji, lakini sio watu wenyeji (Aldridge na wengine., 2016). Wahamiaji mara nyingi wanakabiliwa na hali ya juu zaidi kutokana na hali duni ya maisha katika msongamano wa watu, nafasi zisizo na hewa na hatari ya kikazi (kwa mfano, kati ya wafanyazi wachimba migodi Kusini mwa Afrika, karibu theluthi moja ya maambukizo ya TB inakadiriwa kuhusishwa na madini), na pia kuongezeka kwa hatari ya VVU na utapiamlo ambayo ni hali hatari. Uhamaji na vizuizi vya utunzaji pia vinaweza kuchelewesha utambuzi na matibabu, na ukosefu wa utunzaji endelevu unaweza kusababisha kutofaulu kwa matibabu. Chaguo-msingi huongeza udhaifu wa mwili kupigana na magonjwa (MDR) kama vile kuambukizwa maradhi ya TB, na kuongezeka kwa magonjwa na vifo na gharama kubwa. Bila utambuzi wa wakati unaofaa, matibabu, kutafuta chimbuko la maambukizi na mawasiliano na mwendelezo wa utunzaji wa wahamiaji na jamii, udhibiti wa MDR-TB utabaki kuwa changamoto ya (IOM, 2012).

USALAMA WA AFYA YA KIMATAIFA KATIKA MUKTADHA WA BARA LA AFRIKA

Usalama wa afya – juhudi za kuzuia na kupunguza athari za hafla za umma, magonjwa ya kawaida ya kuambukiza, ambayo huathiri afya ya watu wanaoishi katika mipaka – ni swala lisilo la jadi la usalama linalokumbwa na serikali, hasa kwa kuzingatia virusi vya Ebola Afrika Magharibi. Kuzuka kwa ugonjwa (EVD) (McInnes na Lee, 2006). Janga la Ebola limeangazia kurunzi juu ya umuhimu wa kupungza hatari za jamii kwa vitisho vya magonjwa ya kuambukizana, ambayo inaweza kuenea kwa urahisi katika mipaka ya kitaifa. Walakini, ni kweli pia kwamba usafirishaji wa magonjwa kama hayo unahusiana sana na viamua vya kijamii na kiuchumi pamoja na umaskini. Wahamiaji mara nyingi hutoka kwa jamii zilizoathiriwa na vita, mizozo au shida ya uchumi na hufanya safari ndefu, zenye kuchosha ambazo zinaongeza hatari na uwezekano wa kuambukizwa magonjwa, hususan magonjwa ya kuambukizana.

Mnamo 2018, Afrika ilikabiliwa na milipuko kadhaa ya magonjwa ya kuambukizana na athari zinazoweka kuvuka mipakani, pamoja na ugonjwa wa kipindupindu na magojwa yanayosababishwa na maji Mashariki, Pembe, Kusini na Magharibi mwa Afrika, na milipuko miwili ya EVD katika Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo. Mlipuko wa kwanza, uliotangazwa mnamo 8 Mei 2018 katika Mkoa wa Équateur, ulimalizika tarehe 24 Julai, na kesi 54 na vifo 33 vinavyohusiana na EVD (WHO, 2018b). Mnamo 1 Agosti 2018, mlipuko ambao hauhusiani ulitangazwa huko Kivu Kaskazini, ambayo ilishuhudia visa zaidi ya 600 mnamo 2018 na kuendelea kuongezeka hadi 2019. Nchi tisa jirani ya Jamuhuri ya Kidemokrasia ya Kongo⁴ zilijitwika jukumu kubwa kusaidia uhamasishaji wa IHR na utayari katika kukabiliana na milipuko yote ya EVD, ikizingatia hatari kutoka kwa viungo vya usafirishaji na biashara na makazi yao.

Uahamaji wa mipaka unaweza pia kuongeza hatari ya usambazaji wa EVD kimataifa; walakini, uhamaji huu kwa kiasi kikubwa kupitia jamii za mpakani ambazo mwendo wa kimataifa ni sehemu ya maisha ya kila siku kupitia biashara ndogo, uhusiano wa kifamilia na kadhalika. Hatua za kuzuia usafiri wa kimataifa hazipendekezi wala haziwezi kuwa na ufanisi; badala yake, kuimarishwa kwa uhamasishaji wa IHR na mifumo madhubuti ya afya inayoweza kutekeleza kinga, kugundua mapema na utunzaji wa magonjwa ya kuambukizana ni muhimu kulinda afya ya umma (Heyman na wengine, 2015). Kinyume na hali hii ya awali, licha ya mafaniii ya hadithi za kupambana na uhamiaji, hatari ya kuingizwa kwa mawakal wa kuambukiza katika nchi zilizoendelea, kama vile virusi vya Ebola, Marburg, Lassa na ugonjwa wa kupumua wa Mashariki ya Kati, (MERS), bado ni ndogo. Tajiriba inaonyesha kuwa, wakati uingizaji unatokea, unahusisha wasafiri wa kawaida, watalii au wahudumu wa afya badala ya wakimbizi au wahamiaji.

Ufikiaji wa afya kwa wote pamoja na wahamiaji katika muktadha wa Afrika

UHC inashikilia kuwa watu wote wanapokea huduma za afya zinazohitajika – kutoka kukuza afya hadi kuzuia, matibabu, ukarabati na huduma ya kupendeza – bila shida ya kifedha (WHO, 2019). Kuhakikisha UHC ni shinikizo la uwekezaji bora kwa Afrika iliyo salama, yenye haki na afya. Walakini, uhamiaji ni uamuuzi muhimu wa afya, na wahamiaji barani Afrika mara nyingi hukabiliwa na usawa katika hali ya afya na utunzaji.

⁴ Angola, Burundi, Jamhuri ya Afrika ya Kati, Congo, Rwanda, Sudani Kusini, Uganda, Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Zambia.

Miaka michache iliyopita imeona kujitolea kuongezeka kwa UHC ulimwenguni kote, na nchi nyingi za Afrika zikianza mageuzi ya afya yaliyohimizwa na UHC (Wagstaff na wengine., 2016). Walakini, uchambuzi wa hivi karibuni unaonyesha kuwa WHO ya Afrika ina uwezo wa kutoa asilimia 48 tu ya huduma muhimu zinazohusiana na afya, na tofauti kubwa katika nchi zote (WHO, 2018a).

Fedha za kiafya bado ni changamoto kubwa. Pamoja na Azimio la Abuja la 2001, nchi za Afrika zimejitolea kuwekeza asilimia 15 ya bajeti yao ya kila mwaka juu ya afya. Walakini, ni wachache sana waliotimiza na kuendeleza lengo hili. Zaidi ya hayo, mnamo 2015, makadirio ya ulimwengu yalionyesha kuwa nchi zinahitaji kuwekeza dola za kimarekani 86 kwa kila mtu katika huduma muhimu za afya na kuimarisha mifumo ya afya. Wakati nchi kadhaa za Afrika, kama vile Algeria, Guinea ya Ikweta, Mauritius na Shelisheli, zimepita kiwango hiki cha matumizi, nyingi bado hazijapata (Mcintyre na wenzake., 2017)

Pia, vikundi vilivyo hatarini pamoja na wahamiaji, hasa wahamiaji wasio na hati, wanakabiliwa na vizuizi ambavyo vinadhoofisha UHC, licha ya ukweli kwamba ujumuishaji wa wahamiaji katika miundomisingi ya kiafya ni nafuu. Nchi nyingi zinatambua wahamiaji au vikundi maalum za wahamiaji kama watu walio katika mazingira magumu katika mikakati na sera zinazohusiana na afya. Wahamiaji wanaonyeshwa katika mipango ya kiknaa na eneo, ikiwa ni pamoja na yafuatayo: (a) Mkakati wa Uhamiaji wa Knaa na Afya kwa Visiwa vya Kusini Magharibi mwa Bahari ya Hindi (2016 – 2018); (b) Azimio la Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) juu ya kifua kikuu katika Sekta ya Madini (2012); (c) Mfumo wa Sera ya Uhamiaji wa Watu na Magonjwa ya Kuambukizana katika Knaa la SADC (2009); na (d) Mkakati wa Kiknaa juu ya Programu Jumuishi ya Afya, VVU na UKIMWI knao ya korido za Jumuiya ya Afrika Mashariki za Usafiri (2015 – 2020) kati ya zingine. Walakini, wakati azimio la WHA 61.17 na mifumo ya ulimwengu na bara inataka sera na sheria shirikishi, mifumo ya kitaifa inayohusiana na afya inatofautiana katika bara zima, na sheria na sera kadhaa za kiafya zinazoshughulikia afya kwa watu wote, na zingine zimepunguzwa kwa raia. Ili kufikia UHC, ni muhimu kuchambua sheria, sera na mazoea husika katika kiwango cha kitaifa na kushughulikia mapungufu (Ornarheim na wengine., 2018)

Kikosi kazi cha afya kinaibua changamoto nyingine katika kufikia UHC, pamoja na usalama na afya. Ili kufikia UHC, rasilimali za mfumo wa afya lazima zisambazwe ili kulingana na mahitaji ya idadi ya watu. Rasilimali watu kwa afya – madaktari, wauguzi na wafanyikazi wengine wa afya – ni muhimu kuhakikisha chanjo ya afya inayolingana na uwepo, upatikanaji na viwango vya vigezo vya ubora (AAAQ), ambayo ni, inapatikana, inakubalika, inapatikana (kifedha, kimwili na bila ubaguzi) na ubora mzuri (Campbell na wengine., 2013). Ulimwenguni, zaidi ya wafanyikazi milioni 18 watahitajika ifikapo mwaka 2030 kufikia Maendeleo Endelevu (SDGs) na UHC. Afrika ina idadi ya chini kabisa ya wafanyikazi wa afya kwa idadi ya watu 1,000, ingawa nchi zenye kipato cha juu zina mara nane ya nguvu kazi ya afya ya nchi zenye kipato cha chini barani Afrika. Wafanyikazi wa afya kwa ujumla wamejikita katika maeneo ya mijini, ambayo inatamausha ufikiaji sawa (WHO, 2018a). Licha ya mkusanyiko wa chini, nchi nyingi zinapata utokaji wa wavu, na wafanyikazi wa afya waliofunzwa wakihamia kimataifa. Wakati nchi za asili zinaweza kufaidika na pesa kutoka nje na maarifa yaliyoboreshwa, teknolojia na ustadi uliopatikana na wafanyikazi wa afya nje ya nchi, ni muhimu kuunda mazingira mazuri zaidi, na mafunzo yaliyoimarishwa na

mazingira ya kufanya kazi ili kuhakikisha kuwa na tajiriba ya huduma endelevu UHC (Aluttis na wengine., 2014). Uhamiaji wa wafanyikazi wa afya hata hivyo utaendelea kuongezeka. Zana za kimataifa na za bara, pamoja na Kanuni ya Mazoezi ya Ulimwenguni ya WHO juu ya Ajira ya Kimataifa ya Wafanyikazi wa Afya na Mfumo wa Knaa wa Afrika wa Utekelezaji wa Mkakati wa Ulimwenguni wa Rasilimali Watu wa Afya, na Azimio la WHA 61.17, hutoa mfumo wa kukuza mazoea mazuri na kuzuia athari mbaya za uhamiaji wa mfanyikazi wa afya (IOM, 2018b).

HITIMISHO

Mabadiliko kuelekea usawa na ujumuishaji kwa wahamiaji, na wazo la "kutomwacha yeyote nyuma", kama nchi wanachama zilizojitolea kupitia SDGs, ni muhimu kwa kukuza na kuboresha afya ya wahamiaji na jamii zinazowakaribisha, na pia afya ya umma kwa jumla. Ukiondoa wahamiaji kupata huduma za afya sio tu kinyume na sheria ya haki za binadamu (Ammar, 2018) lakini pia hufanya mazoezi duni ya afya ya umma. Kutengwa vile hauongezi tu athari za kiafya ila pia kunazidisha ubaguzi na ukosefu wa usawa wa kiafya. Vizuizi juu ya ni lini wahamiaji wanaweza kupata huduma na aina za huduma mbalimbali ambazo zinaweza kuwaweka mbali zaidi ya kufikia mipango ya kuzuia, kuathiri uwezo wao wa kuzuia magonjwa na kuzuia ufikiaji wao wa huduma katika hatua za mwanzo za ugonjwa wakati matibabu yana uwezekano wa kuwa nafuu na u wenye ufanisi (IOM, 2016 ; Bauhoff na Göppfarth, 2018). Kukataliwa kwa huduma za afya kwawahamiaji, za bei rahisi na nafuu zina athari kwa afya ya umma, na matokeo mabaya ya kiafya kwa wahamiaji na jamii. Mwishowe, gharama kubwa za kiafya na kiuchumi zinapatikana moja kwa moja na wahamiaji na mifumo ya afya, na vile vile sio moja kwa moja na jamii pana kama matokeo ya ulemavu na mizigo inayotokana na ugonjwa. Masomo kutoka kwa mazingira ya zamani ya uhamiaji yanaonyesha kuwa kuzuia upatikanaji wa huduma za afya kwa wahamiaji haina tija kwa ufanisi wa gharama kwa sababu ya gharama kubwa inayohusishwa na huduma ya dharura, na pia hatari zinazoweza kwa afya ya umma. (Bozorgmehr na Razum, 2015).

Walakini, afya ya uhamiaji mara nyingi huachwa nyuma katika maamuzi karibu na utawala wa uhamiaji (Wickramage na Annunziata, 2018). Walakini, jamii ya afya ya ulimwengu na serikali za Afrika lazima zizingatie afya ya uhamiaji kama sehemu muhimu ya usimamizi mzuri wa uhamiaji. Isitoshe, afya ya uhamiaji lazima iingizwe kwenye malengo ya programu ya afya kama vipimo vilivyotumika kuhakikisha kuwa mwelekeo wa uhamiaji unazingatiwa. Vipimo hivi vinaweza kuunganishwa katika ajenda anuwai, kama ajenda ya kiafya ya miji ya Afrika, pamoja na biashara na maendeleo. Mahitaji ya wahamiaji na jamii zilizoathiriwa na uhamiaji lazima zijumuishwe katika utoaji wa huduma za afya, ufadhili, sera, mipango, utekelezaji na tathmini (Siriwardhana na wengine., 2018). Kuwekeza katika afya ya uhamiaji kutapunguza athari mbaya za kiafya za uhamiaji, na kuhakikisha faida endelevu ya uhamiaji kwa Afrika. Ili kufanikisha hili, uwezo wa kiufundi wa afya ya uhamiaji unahitaji kujengwa katika ngazi za kitaifa na kiknaa kupitia njia za kiutendaji. Tajiriba kutoka maeneo mengine umeonyesha kuwa juhudi za mawaziri kuendeleza afya ya uhamiaji kupitia njia zenye msingi wa ushahidi zinaweza kutoa njia nzuri za maendeleo na kupunguza hatari za kiafya (IOM, 2017).

Kusaidia mifumo ya afya inayojikita kwa watu, inayojumuisha na inayowajibika ambayo inahakikisha wahamiaji wanapata huduma bora za afya, mfumo wa utekelezaji wa Azimio 61.17 la WHA hutumika kama mwongozo. Utafiti

ulioboreshwa na takwimu itasaidia sera na mazoezi ya ushahidi, ufuatiliaji wa afya ya wahamiaji, na pia juhudi za kushughulikia afya ya uhamiaji. Sera na mifumo ya kisheria inayojumuisha uhamiaji na afya na iliyokaa na sheria za kimataifa, katika sekta zote, ni muhimu sana. Utafiti na sera zinaweza kusaidia mazingira wezeshi ambayo yanashughulikia chuki dhidi ya wageni, kutengwa na hadithi potofu na maoni potofu, ambayo hutumika kudhoofisha afya ya wahamiaji. Ushirikiano, mazungumzo na ushirikiano katika sekta na mipaka inaweza kuunga mkono juhudi hizi, pamoja na usalama wa afya (WHO na IOM, 2010, 2017).

BIBLIOGRAFIA

- Abubakar, I., R. Aldridge, D. Devakumar, M. Orcutt, R. Burns, M.L. Barreto, P. Dhavan, F.M. Fouad, N. Groce, Y. Guo, S. Hargreaves, M. Knipper, J.J. Mirnaa, N. Nyovani Madise, B. Kumar, D. Mosca, T. McGovern, L. Rubenstein, P. Sammonds, S.M. Sawyer, K. Sheikh, S. Tollman, P. Spiegel na C. Zimmerman
2018 The UCL–Lancet Commission on Migration na Health: The health of a world on the move. *The Lancet*, 392(10164):2606–2654.
- Umoja wa Afrika
2014 Nafasi ya Kawaida ya Afrika (CAP) kwenye Ajenda ya Maendeleo ya Baada ya 2015, Addis Ababa.
- Aldridge, R.W., L.B. Nellums, S. Bartlett, A.L. Barr, P. Patel, R. Burns, S. Hargreaves, J.J. Mirnaa, S. Tollman, J.S. Friedl na I. Abubakar
2018 Global patterns of mortality in international migrants: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, 392(10164):2553–2566.
- Aldridge, R.W., D. Zenner, P.J. White, E.J. Williamson, M.C. Muzyamba, P. Dhavan, D. Mosca, H.L. Thomas, M.K. Lalor, I. Abubakar na A.C. Hayward
2016 Tuberculosis in migrants moving from high-incidence to low-incidence countries: a population-based cohort study of 519 955 migrants screened before entry to Engla, Wales, and Northern Irelna. *The Lancet*, 388(10059):2510–2518.
- Aluttis, C., T. Bishaw na M.W. Frank
2014 The workforce for health in a globalized context – global shortages na international migration. *Global Health Action*, 7(1):23611.
- Ammar, W.
2018 Migration and health: Human rights in the era of populism. *The Lancet*, 392(10164):2526–2528.
- Bauhoff, S. na D. Göppfarth
2018 Asylum-seekers in Germany differ from regularly insured in their morbidity, utilizations and costs of care. *PLoS One*, 13(5):e0197881.
- Bozorgmehr, K. na O. Razum
2015 Effect of restricting access to health care on health expenditures among asylum-seekers and refugees: a quasi-experimental study in Germany, 1994–2013. *PLoS One*, 10:e0131483.
- Campbell, J., J. Buchan, G. Cometto, B. David, G. Dussault, H. Fogstad, I. Fronteira, R. Lozano, F. Nyonator, A. Pablos-Méndez, E.E. Quain, A. Starrs na V. Tangcharoensathien
2013 Human Resources for Health and Universal Health Coverage: Fostering Equity and Effective Coverage. *Bulletin of the World Health Organization*, 91(11):853–863.
- Deane, K.D., J.O. Parkhurst na D. Johnston
2010 Linking migration, mobility and HIV. *Tropical Medicine and International Health*, 15(12):1458–1463.
- Heymann, D., L. Chen, K. Takemi, D. Fidler, J. Tappero, M. Thomas, T. Kenyon, T. Frieden, D. Yach, S. Nishtar, A. Kalache, P. Olliaro, P. Horby, E. Torreale, L. Gostin, M. Ndomondo-Sigonda, D. Carpenter, S. Rushton, L. Lillywhite, B. Devkota, K. Koser, R. Yates, R. Dhillon and R. Rannan-Eliya
2015 Global health security, the wider lessons from the west African Ebola virus disease epidemic. *The Lancet*, 385(9980):1884–1901.
- International Organization for Migration (IOM)
2010 Mining Sector Report: Regional Assessment on HIV-Prevention Needs of Migrants na Mobile Populations in Southern Africa. Pretoria.
2012 Migration na tuberculosis: a pressing issue. Migration and Health Position Paper Series. Geneva. Inapatikana. www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/Migration-Tuberculosis-A-Pressing-Issue.pdf.

- 2016 *Summary Report on the MIPEx Health Country Reports*. IOM Migration Research Series, No. 52. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/mrs-no-52-summary-report-mipex-health-strna-na-country-reports>.
- 2017 *Migration Health Research to advance evidence-based policy and practice in Sri Lanka*. Volume 1. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migration-health-research-advance-evidence-based-policy-na-practice-sri-lanka>.
- 2018a Mainstreaming the health of migrants in the implementation of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. Infosheet. Geneva. Inapatikana www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/Migration-Health/mhd_infosheet_gcm_dec2018_for_website.pdf.
- 2018b Migration of health workers. Infosheet. Inapatikana www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/Migration-Health/mhd_infosheet_migration_of_health_workers_10.09.2018.pdf.
- 2019 Social determinants of migrant health. Inapatikana www.iom.int/social-determinants-migrant-health.
- IOM, World Health Organization (WHO) na Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)
- 2013 International Migration, Health na Human Rights. IOM, Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/international-migration-health-na-human-rights>.
- Kissling, E., E.H. Allison, J.A. Seeley, S. Russell, M. Bachmann, S.D. Musgrave na S. Heck
- 2005 Fisherfolk are among groups most at risk of HIV: Cross-country analysis of prevalence na numbers infected. *AIDS*, 19(17):1939–1946.
- McInnes, C. na K. Lee
- 2006 Health, security and foreign policy. *Review of International Studies*, 32(1):5–23.
- Mcintyre, D., F. Meheus na J.-A. Røttingen
- 2017 What level of domestic government health expenditure should we aspire to for universal health coverage? *Health Economics Policy and Law*, 12(2):125–137.
- Morris, C.N. na A.G. Ferguson
- 2007 Sexual and treatment-seeking behaviour for sexually transmitted infection in long-distance transport workers of East Africa. *Sexually Transmitted Infections*, 83(3):242–245.
- Mosca, D., B. Rijks na C. Schultz
- 2012 Health in the post-2015 development agenda: The importance of migrants' health for sustainable and equitable development. In: *Migration and the United Nations Post-2015 Development Agenda* (F. Laczko na L.J. Lönnback, eds.). IOM, Geneva, pp. 93–105. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/migration-na-united-nations-post-2015-development-agenda>.
- Onarheim, K.H., A. Melberg, B.M. Meier na I. Miljeteig
- 2018 Towards universal health coverage: including undocumented migrants. *BMJ Global Health*, 3(5):e001031.
- Oni, T., W. Smit, R. Matzopoulos, J.H. Adams, M. Pentecost, H.-A. Rother, Z. Albertyn, F. Behroozi, O. Alaba, M. Kaba, C. van der Westhuizen, M.S. King, N.S. Levitt, S. Parnell na E.V. Lambert
- 2016 Urban health research in Africa: themes and priority research questions. *Journal of Urban Health*, 93(4):722–730.
- Pindolia, D.K., A.J. Garcia, Z. Huang, T. Fik, D.L. Smith na A.J. Tatem
- 2014 Quantifying cross-border movements and migrations for guiding the strategic planning of malaria control and elimination. *Malaria Journal*, 13:169.
- Siriwardhana, C., B. Roberts na M. McKee
- 2018 Vulnerability na Resilience. Thematic Discussion Paper. Second Global Consultation on Migrant Health: Resetting the agenda. IOM, Geneva. Inapatikana www.iom.int/sites/default/files/our_work/DMM/Migration-Health/Vulnerability%20na%20Resilience%20paper%20excerpts_%20final.pdf.

- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), Population Division
2017 World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables. Working Paper No. ESA/P/ WP/248. United Nations, New York.
- United Nations Population Fund and IOM
2006 Female Migrants: Bridging the Gaps throughout the Life Cycle. Selected Papers of the UNFPA-IOM Expert Group Meeting, New York, 2–3 May 2006. New York and Geneva.
- Urquia, M.L. and A.J. Gagnon
2011 Glossary: Migration and health. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 65(5):467–472. Inapatikana www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21282138.
- Vearey, J., I. Luginaah, N.F. Magitta, D.J. Shilla and T. Oni
2019 Urban health in Africa: a critical global public health priority. *BMC Public Health*, 19(1):340.
- Wagstaff, A., D. Cotlear, P.H.-V. Eozenou and L.R. Buisman
2016 Measuring progress towards universal health coverage: with an application to 24 developing countries. *Oxford Review of Economic Policy*, 32(1):147–189.
- Ward, C., N. Motus and D. Mosca
2013 A Global Report on Population Mobility and Malaria: Moving towards elimination with migration in mind. IOM, Geneva. Inapatikana <https://migrationhealthresearch.iom.int/global-report-population-mobility-na-malaria-moving-towards-elimination-migration-mind>.
- Wickramage, K. and G. Annunziata
2018 Advancing health in migration governance, and migration in health governance. *The Lancet*, 392(10164):2528–2530.
- Wickramage, K., L.O. Gostin, E. Friedman, P. Prakongsai, R. Suphanchaimat, C. Hui, P. Duigan, E. Barragan and D.R. Harper
2018 Missing: Where are the migrants in pandemic influenza preparedness plans? *Health and Human Rights Journal*, 20(1):251–258.
- WHO
2005 *International Health Regulations (2005)*. Third edition. Geneva.
2008 *Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health*. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva.
2018a *The State of Health in the WHO African Region: An Analysis of the Status of Health, Health Services and Health Systems in the Context of the Sustainable Development Goals*. Regional Office for Africa, Brazzaville.
2018b Ebola Virus Disease Democratic Republic of the Congo: Declaration of the End of the Outbreak. External Situation Report 17, 25 July. Inapatikana <https://apps.who.int/iris/hnale/10665/273348>.
2019 Universal health coverage (UHC). Factsheet, 24 January. Inapatikana [www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/universal-health-coverage-\(uhc\)](http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/universal-health-coverage-(uhc)).
- WHO and IOM
2010 *Health of Migrants: The Way Forward*. Report of a WHO-IOM Global Consultation, Madrid, Spain, 3–5 March 2010. Geneva.
2017 *Health of Migrants: Resetting the Agenda*. Report of the Second Global Consultation, Colombo, Sri Lanka, 21–23 February 2017. Geneva. Inapatikana <https://publications.iom.int/books/health-migrants-resetting-agenda>

Wahamiaji kutoka Ethiopia waliorudi kutoka Djibouti wakicheza mpira wa mezani katika kituo cha usafiri cha IOM huko Addis Ababa, Ethiopia.

© IOM 2019/Alemayehu SEIFESELESSIE

15

HATARI ZISIZOONEKANA
ZINAZOWAKUMBA WAHAMIAJI WA
KIAFRIKA : SWALA LA WATOTO
WAHAMIAJI WASIOANDAMANA NA
WAZAZI BARANI AFRIKA

SURA YA 15

HATARI ZISIZOONEKANA ZINAZOWAKUMBA WAHAMIAJI WA KIAFRIKA : SWALA LA WATOTO WAHAMIAJI WASIOANDAMANA NA WAZAZI BARANI AFRIKA

Wanaishi: Heba Abdel-Latif (IOM) and Edward Addai (UNICEF)
Wachangiaji: Ayalew Asseffa and Samrawit Getaneh Damtew (Tume ya Umoja wa Afrika / Kamati ya Afrika ya Wataalam juu ya Haki na Ustawi wa Mtoto)

MUHTASARI

Sura hii inaelezea udhaifu na hali ya kiwewe ya watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi (UMCs) barani Afrika na inachunguza mifumo ya ulimwengu na bara ambayo inatoa majibu, na inapaswa kupunguza udhaifu huu. Biashara ya mpakani, uhusiano wa kifamilia, mizozo, ukosefu wa usalama, hofu ya mateso, ukiukaji wa haki za binadamu, fursa za kazi za msimu, ukosefu wa elimu na huduma za afya zimetajwa kama sababu zinazo wafanya watoto, wakiwemo wasionaamana na wazazi, kuhama au kuwa wakikimbizi barani Afrika. Hakuna data za kimfumo na za kulinganishwa kuhusu watoto wasionaamana na wazazi barani Afrika kwani mienendo ya watoto ndani ya nchi na kati ya nchi tofauti haziripotiwi. Sura hiyo inabainisha kuwa watoto wasionaamana na wazazi wanaweza athiriwa na unyanyasaji wa kijinsia na unyonyaji, kazi ya kulazimishwa, kuwekwa kizuizini, dhuluma za kimwili na za kijinsia. Hii inazidishwa zaidi na idadi kubwa ya chuki dhidi ya wageni, ukosefu wa utaiifa na ubaguzi kutokana na maoni potofu kwamba wahamiaji ni wahalifu na mzigo kwa jamii na uchumi wa mataifa yanaowapokea. Mkataba wa kimataifa wa Haki za Mtoto (CRC), Kamati ya Wataalam wa Afrika juu ya Haki na Ustawi wa Mtoto (ACERWC), Maagano ya Shirika la Umoja wa bara Afrika (OAU) Unaosimamia Vipengele Maalum vya Shida za Wakimbizi barani Afrika na Maagano ya Kampala yanawalinda watoto wasionaamana na wazazi pamoja na sheria za kimataifa kuhusu haki za binadamu na wakimbizi, ijapokuwa sura hii inahitimisha kwa kusema kuna mambo mengi yanastahili kufanywa ili kuziba pengo kati ya ahadi na utekelezaji wa mifumo hii. Serikali zinahitaji kuchukua njia inayojumuisha watu wote kuhakikisha ulinzi wa watoto bila kujali utaiifa na hadhi, kuoanisha data kutoka bara nzima, na kutumia vikao vilivyopo kutetea hazi za watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi barani Afrika.

UTANGULIZI

Katika ulimwengu wa leo, kuna watoto wengi zaidi wanaohama, pamoja na kadhaa ambao wanafunga safari peke yao. Takwimu za mwaka wa 2017 zinaonyesha kuwa watoto 300,000 wasionaamana na wazazi au waliotengwa na wazazi wao, walisafiri katika nchi 80 – ongezeko la mara tano ikilinganishwa na miaka mitano iliyopita (UNICEF, 2017a). Kuna uwezekano kuwa takwimu za watoto wasionaamana na wazazi ulimwenguni kote ni kubwa zaidi na wanatambuliwa sasa hivi kama sehemu ya mtiririko wa mchanganyiko wa wahamiaji ulimwenguni.

Kulingana na kifungu cha 2 cha Mkataba wa Afrika wa Haki na Ustawi wa Mtoto (ACRWC), "mtoto inamaanisha kila mwanadamu aliye chini ya umri wa miaka 18". Watoto wasionaamana, inarejelea watu walio chini ya umri wa miaka 18 "ambao wametengwa na wazazi na jamaa wengine na hawahudumiwi na mtu mzima ambaye, kwa sheria au desturi, anawajibika kufanya hivyo" (Kamati ya Umoja wa Mataifa ya Haki za Mtoto, 2005: aya ya 7). Kuelewa muktadha wa kutatua swala la watoto wasionaamana na wazazi barani Afrika, ni muhimu kuelewa jukumu la mtoto katika jamii ya Afrika. Mtoto wa Afrika ana nafasi muhimu sana katika ustawi wa familia yake na jamii, na anahimizwa kuchangia kwa kutafuta riziki, hasa katika jamii za vijijini (Hashim na Thorsen, 2011).

Sababu ambazo watoto – pamoja na wale wasionaamana na wazazi – wanahamia ndani ya Afrika ni nyingi na zinategemea hali ya jamii, uchumi na utamaduni. Biashara ya mpakani, uhusiano wa kifamilia, mizozo na fursa za kazi za msimu ni baadhi ya sababu zinazosukuma watoto na / au familia zao kuhama. Wanakimbia kwa sababu ya hofu ya mateso, ukosefu wa usalama, ukiukaji wa haki za binadamu, kutolindwa kutokana na vurugu, umaskini na ukosefu wa elimu na huduma za afya.

Changamoto zinazohusiana na kusafiri na kuenda kwa makazi mapya bila mzazi au mtu mzima anayeaminika hufanya watoto wahamiaji wasionaamana kuwa moja ya vikundi vilivyo hatarini zaidi. Watoto kama hao huwa ni windo rahisi kwa wanyanyasaji, wanyonyaji, wafanya magendo na walanguzi, na kuwafanya wawe katika hatari ya dhuluma ya kijinsia, kazi ya kulazimishwa, kuwekwa kizuizini, unyanyasaji wa kijinsia na wa kimwili kij (Tume ya Ulaya, 2017). Hali hii ni mbaya zaidi, ikikumbukwa kwamba watoto nidio huumizwa zaidi na chuki dhidi ya wageni, ukosefu wa utafa na ubaguzi kutoka kwa maoni potofu kwamba wahamiaji ni wahalifu na mzigo kwa jamii na uchumi wa Mataifa yanayowapokea (ACRWC, 2018).

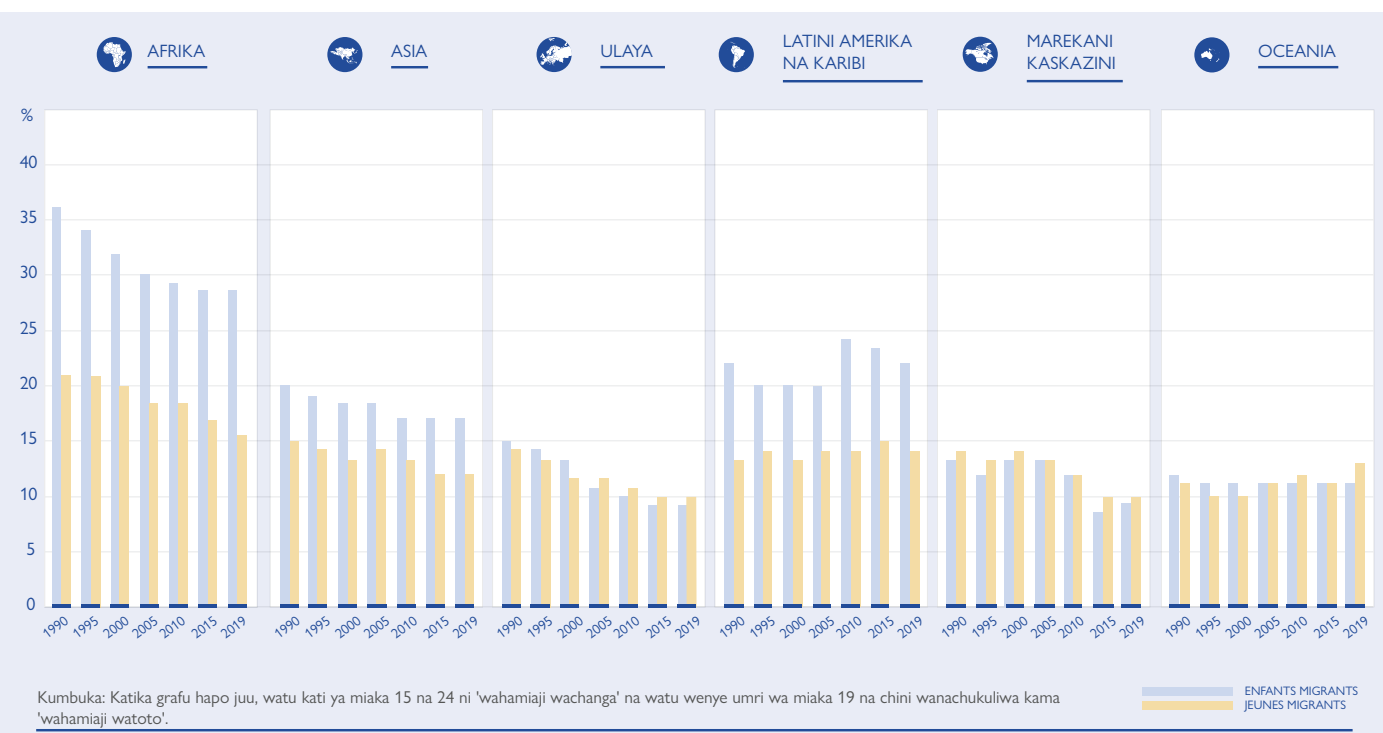
Sura hii inazingatia hali ya watoto wasionaamana na wazazi barani Afrika na changamoto zao kwa maeneo tofauti ya bara Afrika. Itajadili kuhusu uhamijai wa watoto hawa barani Afrika na athari zao, kwa lengo la kuimarisha umuhimu wa mtazamo wa jumua (ushirikiano wa mataifa). Zaidi ya hayo, itatoa mapendekezo ya kunaaa mazungumzo maalum barani afrika kuhusu watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi, kwa lengo la kuwalinda watoto hawa barani Afrika.

UCHAMBUZI WA HALI YA WATOTO WAHAMIAJI WASIONAAMANA NA WAZAZI

Kulingana na UNICEF, watoto milioni 13.5 barani Afrika wamehama makazi yao kutokana na umaskini, mizozo na mabadiliko ya hali ya hewa. Watoto hawa, wakiwa na au bila familia zao, wana uwezekano wa kufikiria kuhamia eneo lingine kutafuta riziki na misaada mingine ya kijamii inayowawezesha kupata mahitaji yao ya kimsingi. Utafiti uliopo umeonyesha mifumo anuwai ya uhamiaji katika maeneo tofauti barani Afrika. Watoto wanaohama ni wale ambao ni wakimbizi wa ndani, wanaotafuta hifadhi na wakimbizi, wahamiaji (wanaohamia kwa sababu za kiuchumi au kwa kukabiliana na mabadiliko ya hali ya hewa), pamoja na watu wanaosafirishwa (ACERWC, 2018).

Takwimu zinaonyesha kuwa karibu asilimia 75 ya wahamiaji karibu bilioni moja ulimwenguni huhama ndani ya mipaka ya nchi zao. Kwa kuongezea, asilimia 3 ya Waafrika wanaishi katika nchi tofauti na ile waliyozaliwa, na chini ya asilimia 1 tu ya idadi ya watu wa Afrika wamehamia Ulaya (Migration for Development, nd). Kwa kuongezea, kiwango cha uhamiaji wa duara ndani ya bara la Afrika kinazidi ile ya uhamiaji wa kimataifa, na zaidi ya asilimia 80 ya wakimbizi wa Afrika wanapata hifadhi katika nchi zingine za Afrika. Kwa upnae wa wahamiaji wa watoto na vijana, Idara ya Umoja wa Mataifa ya Uchumi na Maswala ya Jamii (UN DESA, 2019) iliripoti kuwa asilimia 14 ya jumla ya wahamiaji ni wahamiaji wa watoto, wakati asilimia 11.4 walikuwa wahamiaji wachanga wenye umri kati ya miaka 15 na 24 zamani. Afrika, Asia na Amerika Kusini zinaendelea kuwa na asilimia kubwa zaidi ya wahamiaji watoto ikilinganishwa na mikoa mingine (angalia Kielelezo 1).

Mchoro 1. Wahamiaji wa watoto na vijana kama asilimia ya akiba ya wahamiaji na mkoa wa mwenyeji, 1990-2019

Imenakiliwa na: UN DESA, 2019.

Hajjulikani ni asilimia ngapi iliyojumuisha watoto wasionaamana na wazazi, ambayo inaonyesha upungufu wa data na utafiti unaoonyesha shida za watoto wasionaamana na wazazi kwa ujumla, na pia ndani ya Afrika. Licha ya hayo, ukusanyaji wa data juu ya harakati za watoto ndani na kati ya nchi barani Afrika hairipotwi kwa wingi, lakini kumekuwana tafiti ndogo zinazoonyesha maswala kadhaa yanayowakabili watoto wasionaamana kama waathiriwa wa biashara ya binadamu (van Reisen na Al- Qasim, 2017). Takwimu zilizopo mara nyingi hafifu, kwani mara nyingi watoto hufichwa mara kwa mara / hawaonekani, kwa sababu ya hali haramu ya safari zao za uhamiaji. Kwa hivyo, data zilizopangwa na kuoanishwa juu ya watoto hawa kote Afrika hazipatikani, na kwa hivyo kiwango halisi cha shida hakiwezi kuhesabika kikamilifu.

Utafiti huu ulibaini kuwa wasiwasi na changamoto zinazohusiana na uhamiaji bila mzazi, mlezi au mtu mzima mwingine mara nyingi husababisha kutokuwa na matumaini na dalili za matatizo ya kiakili kwa watoto ikilinganishwa na vikundi vingine vya wakimbizi na wahamiaji (Sanchez-Cao et al., 2013; Vervliet et al., 2014; Oppedal na Idsoe, 2015).

Kujitenga na familia na jamii husababisha shida na dhiki na huhatarisha maisha ya watoto wasionaamana na wazazi katika nchi yao ya asili na nchi za uhamiaji. Katika nchi zinazoowapokea, watoto hawa hukabiliwa na mafadhaiko ya ziada ikiwa ni pamoja na kupata makazi mapya, vizuizi kwa kupata elimu, uongezeko wa ubaguzi, na pia kutoaminiana, kutokuelewana na kutofaidika kikamilifu na mifumo ya ulinzi iliyopo. Wale wanaosafiri wanakabiliwa na hatari ya kuwekwa kizuizini, ambayo ni wasiwasi kubwa kati ya watoto wanaosafiri, hasa wasionaamana na wazazi. Katika ripoti yake juu ya mikakati ya kukomesha kuwekwa kizuizini, Shirika la Kuhudumia Wakimbizi la Umoja wa Mataifa (UNHCR) liliripoti kwamba ukosefu wa data na habari, maoni potofu juu ya kuwekwa kizuizini na mataifa kuendelea kuwazuia watu hupusha watu kujadili michakato yoyote ya sera inayolenga kutoa njia mbadala zisizo za kuwekwa kizuizini (UNHCR, 2014).

Utafiti mdogo na data juu ya swala hili muhimu, hasa katika barani Afrika, inaonyesha hitaji la kuchunguza shida hiyo katika maeneo tofauti ili kuzijua njia za uhamiaji na kuripoti kuhusu hali ya uhamiaji kwa watoto wasionaamana na wazazi ili kubaini sera zinazohusika ili yatatuliwe na mataifa, pamoja na jumua za kiuchumi za kiknaa (RECs).

UHAMIAJI WA WATOTO WASIONAAMANA NA WAZAZI BARANI AFRIKA: HATARI ZILIZOMO

Kuna njia kuu nne za uhamiaji barani Afrika zilizo na sifa tofauti. Hizi ni njia za kaskazini, magharibi, mashariki na kaskazini, ambazo zinajumuisha vikundi tofauti vya wahamiaji pamoja na watoto wasionaamana na wazazi. Njia ya mashariki inajumuisha wahamiaji kutoka Pembe ya Afrika wanahamia hadi Yemen na Saudi Arabia. Ukosefu wa usalama nchini Yemen kutokana na vits vya wenyewe kwa wenyewe nchini humo unazidisha hatari zinazowakabili wahamiaji wote kwa jumla, pamoja na watoto. Idadi ya watoto wanaosafiri pamoja na wale wasionaamana na wazazi hajjulikani katika njia hii. Wahamiaji kutoka Africa Mashariki na Pembe ya Afrika pia huhamia kaskazini kwenda Ulaya kupitia Bahari ya Mediterania hadi/ au katika sehemu zingine za Afrika magharibi (UNICEF na IOM, 2017). Mnamo mwaka wa 2016, Shirika la Uhamiaji la Umoja wa Mataifa (IOM) iliripoti watoto 100,000 waliokuwa wanaelekea Ulaya, na thuluthi moja ilikuwa watoto wasionaamana na wazazi (ACERWC, 2018).

Njia ya kusini inaongozwa na wahamiaji hasa kutoka Afrika Mashariki na Pembe ya Afrika wanaoelekea Afrika Kusini kupitia Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Malawi na Msumbiji kwa bahari na nchi kavu. Njia hii inatumia kwa wingi na wahamiaji kutoka Ethiopia na Somalia. Kesi za watoto wasionaamana na wazazi zimeripotiwa nchini Zambia; hata hivyo, idadi ya wahamiaji wanaohamia kusini ni kidogo ikilinganishwa na wale wanaohamia kaskazini. Licha ya hayo, kuna haja ya kuchunguza zaidi njia hii kuelewa asili yake, idadi ya watu wanaoitumia kuhama, na pia maswala yoyote ya ulinzi na mengine ambayo yanahitaji kutatuliwa.

Njia za kaskazini na Sinai pia hutumiwa sana na wahamiaji kutoka Afrika Mashariki na Pembe ya Afrika kupitia Sudan na Misri kuelekea Israeli. Tangu 2012, uhamiaji kupitia njia umepungua kwa sababu ya vizuizi vilivyowekwa katika mpaka wa Sinai na Israeli, na pia hatari ya kutekwa nyara au kuuzwa kimagendo kwa njia hiyo (ACERWC, 2018). Njia za Afrika Magharibi na Kati kwa wahamiaji wanaokwenda Afrika Kaskazini kupitia Niger hutumia njia za zamani za biashara kutoka Ndjamen hadi Timbuktu. Idadi ya wahamiaji wanaoitumia njia hii ni wa aina tofauti, ya hiari na yasiyo ya hiari. Takwimu zilizo kuhusu njia hii zinaonyesha kuongezeka kwa idadi ya watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi nchini Niger kutoka Burkina Faso, Gambia, Nigeria, Mali, Guinea-Bissau na Côte d'Ivoire (ibid.).

Katika njia hizi zote, wahamiaji walio katika mazingira magumu zaidi ni watoto chini ya miaka 5 (6%), wanawake wajaawazito na wanaonyonyesha (4%) na wazee (4%), na watoto wahamiaji wasionaamana na wazazi (3%) na watu wenye ulemavu wa kimwili (2%). Kumeshuhudiwa kuongezeka kwa idadi ya watoto wasionaamanan na wazazi kwenye njia hizi na idadi jumla watoto wanaohamia ikichangia asilimia 31 ya uhamiaji barani Afrika. Kwa mfano, utafiti wa 2016 kuhusu wahamiaji wanawake na watoto nchini Libya uliripoti wahamiaji 256,000 – ikiwa ni pamoja na watoto 23,102 – thuluthi moja yao hawakuwa wananaamana na wazazi, ingawa takwimu halisi zinaaminika kuwa mara tatu zaidi (UNICEF, 2017b).

Watoto na / au familia zao hawahami kwa mtindo wa bahati nasibu (IOM, 2013). Katika visa vingine isipokuwa kuhamishwa kwa lazima, safari zao kawaida huwa na kipindi cha kupanga na kufanya uamuzi, kwa hiari au kutamaniwa na ujumbe huu kuwasilishwa na wazazi wa mtoto (ibid.). Uchaguzi wa njia maalum na mwish wa safari kawaida huathiriwa na malengo yao ya uhamiaji, msukumo wao na mtazamo wa nafasi zilizomo katika nchi wanazohamia (ibid. ; Sambo na Terenzio, 2013). Mara nyingi watoto hukimbilia njia hatari na hushirikisha wafanyabiashara wa magendo kuwasaidia kuvuka mipaka, kwani wanapata fursa chache sana za kuhamia kisheria (UNICEF, 2017a).

Kuna maswala kadhaa yanayokabiliwa na watoto wahamiaji wanaonaamana na wasioanadamana na wazazi kama wahamiaji wa hiari na wasio wa hiari. Kuna changamoto kwa maswala ya ulinzi (ibid.) ambayo watoto hawahupitia. Wao hukosa maji, chakula na huduma za afya mara kwa mara katika safari yao.

Zaidi ya hayo, safari hizi zinasikitisha, kwani wahamiaji kwa jumla wako katika hatari ya kunyang'anywa, kukamatwa, kubakwa, kutekwa nyara na / au kuuawa (ibid.). Mambo haya huleta wasiwasi kuhusu usalama wa watoto wasionaamana na wazazi na hatari zilizomo, hasa kwa wavulana wasio na vitambulisho ambao huchukuliwa kuwa watu wazima. Katika hali hii, wanazuiliwa na kunyimwa huduma za kisheria zinazofaa watoto.

Jambo lingine la kutia wasiwasi lillioibuliwa na mashirika yasiyo ya kiserikali na asasi za kiraia ni kuzuiliwa kwa watoto. Kesi za watoto wasionaaman na wazazi

ni za kawaida kati ya wale waliolazimishwa kuhama makazi yao. Katika harakati za kutafuta hifadhi, watoto hujikuta kwenye hatari tofauti kama ilivyotajwa hapo awali ikiwa ni pamoja na kuwekwa kizuizini. Kuzuiliwa kuna hatari kwa afya na ustawi wa watoto na kunaweza kudhoofisha ukuaji wao, inachoonyesha umuhimu wa kutafutwa kwa njia mbadala za kuwekwa kizuizini katika kukabilianan na uhamiaji wa watoto wasionaamana na wazazi barani.

Washikadau tofauti ulimwenguni, barani na kwa knaa zetu wamekuwa wakijadili mikakati na kuunda kanuni elekezi zitakazotwaliwa na mataifa ili kushughulikia maswala ya watoto wahamiaji, ambayo pia ni pamoja na watoto wasionaamana na wazazi. Kanunu hizi zinaongozwa na ushahidi uliopo kote ulimwenguni juu ya watoto wahamiaji; hata hivyo, inatambua umuhimu wa muktadha na hali halisi katika maeneo na mataifa tofauti.

MIFUMO YA DUNIA, YA BARA NA YA KIKNAA KUHUSU WATOTO WASIONAAMANA

Swala la watoto wasionaamana na wazazi linaendelea kushughulikiwa katika mifumo ya mashauriano ya kimataifa, ya kiknaa na ya kitaifa juu ya uhamiaji, kupitia mifumo ya ulimwengu na ya bara, mazungumzo ya uhamiaji kwenye knaa tofauti na hatua za mataifa. Katika kiwango cha kimataifa, watoto wasionaamana na wazazi wanalindwa na sheria ya kimataifa ya uhamiaji, pamoja na, lakini sio peke yake, kupitia CRC na ACRWC. Vyombo hivi viwili vinakamilishwa na Sheria ya Kimataifa ya Haki za Binadamu, Sheria ya Wakimbizi ya Kimataifa na Sheria ya Kimataifa ya Kibinadamu ambayo imejumuisha vifungu juu ya ulinzi wa watoto hawa.

Nchi zote za Afrika zimetia sahihi mkataba wa CRC (wa Umoja wa Mataifa, wa 1989), na taifa 49 kati ya 55 wanachama wa Umoja wa bara Afrika wameidhinisha Mkataba wa ACRWC. Mikataba ya CRC na ACRWC iko na vifungu kuhusu ulinzi na usaidizi kwa watoto wakimbizi na wakimbizi wa ndani (IDP) na watoto wahamiaji barani ¹. Zaidi ya hayo, Nchi 46 wanachama wa Umoja wa Afrika, chini ya Tume ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu (ACHPR, nd) wameidhinisha Mkataba wa OAU Unaosimamia Vipengele Maalum vya Shida za Wakimbizi barani Afrika (Umoja wa Afrika, 2019) ambayo inaweka majukumu ya ulinzi na usaidizi kwa wakimbizi na wanaotafuta hifadhi. Mkataba wa 2009 juu ya Ulinzi na Msaada wa Watu Waliohamishwa ndani ya Afrika (Mkataba wa Kampala), ambao ulisainiwa na Mataifa 40 na kuidhinishwa na Mataifa 31 kufikia Machi 2020 (Umoja wa Afrika, 2020), pia unashurutisha mataifa kuwalinda watoto kutokana na uajiri na kutoa ulinzi maalum na msaada kwa watoto waliofurushwa makwao, waliotengwa na wasionaamana (Norwegian Refugee Council, 2017).

Mbali na mifumo juu ya wakimbizi na waliolazimishwa kuhama, kuna mifumo kadhaa ya bara na knaa tofauti barani Afrika ambayo inakuza kuidhinishwa kwa vyombo vya kimataifa na kubuniwa kwa sheria zinazofaa za kitaifa zinazohusika na kushughulikia uhamiaji usiofaa kati ya nchi wanachama. Vyombo hivi, mbali na kukuza juhudi za pamoja za kiknaa na maeneo tofauti ya bara ili kupambana na biashara ya magendo ya uuzaji wa binadamu na usafirishaji wa wahamiaji,

¹ ya Ibara ya 23 hasa wito State vyama na mkataba "kuchukua hatua zote zinazofaa ili kuhakikisha kuwa mtoto ambaye ni kutafuta hali ya wakimbizi au ambao ni kuchukuliwa wakimbizi kwa mujibu wa sheria husika za kimataifa au wa ndani itakuwa, kama bila ya kuambatana au akiongozana na wazazi, kisheria walezi au ndugu wa karibu, hupata ulinzi unaofaa na msaada wa kibinadamu katika kufurahia haki zilizoainishwa katika Hati hii na haki zingine za kimataifa za kibinadamu na vyombo vya kibinadamu ambavyo Mataifa yanahusika ". Hati hiyo inatoa ulinzi kama huo kwa watoto waliohamishwa ndani (tazama kifungu cha 23 cha OAU, 1990).

inahimiza nchi wanachama kulinda na kusaidia mahitaji ya vikundi vilivyo hatarini, kama vile wanawake na watoto. Katika Mfumo wa Sera ya Uhamiaji barani Afrika na Mpango wa Utekelezaji (2018-2030), moja wapo ya mapendekezo kwa Mataifa ni kushughulikia mahitaji maalum ya vikundi vilivyo hatarini vya wahamiaji wanaosafirishwa, ikiwa ni pamoja na wanawake wajawazito, wanawake walio na watoto na watoto wasionaamana na wazazi. Kwa upnae wa vyombo vya knaa tofauti barani, Halmashauri ya Maendeleo kati ya Serikali za Mataifa mbalimbali (IGAD) ina mfumo wake wa sera ya uhamiaji inayopendekeza nchi wanachama wake kuimarisha sera zake za kitaifa kuhusu usafirishaji wa wahamiaji, na pia kuzingatia kuondoa na kukomesha uuuzaji wa watoto. Kwa kuongezea, kuna vyombo vya pamoja vya Umoja wa Bara Afrika-Umoja wa Ulaya kama vile Azimio la Pamoja la Afrika na Jumuiya ya Ulaya juu ya Uhamiaji na Maendeleo, ambayo inahimiza ushirikiano katika nyanja zote katika mapambano dhidi ya uhamiaji haramu au usio wa kawaida na kuimarishwa kwa juhudi za kuharamisha usafirishaji haramu wa binadamu na biashara za kimagendo na kwa sheria za kitaifa.

Umoja wa Afrika, kupitia Mpango wa Utekelezaji wa Ouagadougou kuhusu Kupambana na Usafirishaji Haramu wa Binadamu, hasa Wanawake na Watoto (uliopitishwa na Mkutano wa Mawaziri juu ya Uhamiaji na Maendeleo huko Tripoli mnamo 22-23 Novemba 2006) inazitaka Nchi wanachama wa Umoja wa Afrika kupitisha mifumo muhimu ya sheria na sera. kupambana na usafirishaji haramu wa binadamu sambamba na viwango vya kimataifa, na kubuni mifumo ya ulinzi na usaidizi kwa waathiriwa. Kwa sasa, mpango huu wa utekelezaji unarekebishwa kulingana na maoni kutoka kwa mataifa wanachama kuhusu changamoto katika utekelezaji na mapungufu yaliyopo.

Mnamo tarehe 19 Septemba 2016, Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa ulinaaa kikao cha juu kujadili mienendo ya wakimbizi na wahamiaji, ambapo Azimio la New York la Wakimbizi na Wahamiaji lilipitishwa. Katika azimio hilo, mataifa wanachama walithibitisha hitaji la kulinda haki za binadamu za wakimbizi na wahamiaji wote, bila kujali hali zao, pamoja na wanawake walio katika hatari na watoto, hasa wale ambao hawanaamani na wazazi au wametengwa na familia zao (IOM, 2017).

Hivi karibuni, Mkataba wa Ulimwenguni kuhusu Uhamiaji kwa Usalama, Utaratibu na wa Mara kwa Mara² unakuza njia inayozingatia mahitaji ya watoto kulingana na "majukumu yaliyopo ya kisheria ya kimataifa kuhusiana na haki za mtoto, na inashikilia kanuni ya masilahi bora ya mtoto wakati wote, kama jambo la msingi katika hali zote zinazohusu watoto katika muktadha wa uhamiaji wa kimataifa, pamoja na watoto wasionaamana na wazazi na waliotengwa ". Kwa kuongezea, Mkataba wa Ulimwenguni wa Wakimbizi unaangazia mahitaji maalum ya watoto katika hati hiyo (Umoja wa Mataifa, 2018).

Kuhusu swala la watoto waliowekwa kizuizini, kumekuwa na mikakati kadhaa na mashirika ya kitaifa na ya kimataifa katika nchi tofauti kati ya juhudi za kukomesha kuzuliwa kwa watoto. Mkutano wa kimataifa na wa bara unaoshughulikia kizuizini cha wahamiaji ni pamoja na yafuatayo:

- Mkataba wa Kimataifa kuhusu Haki za Kiraia na Kisiasa, 1966;
- Mkataba kuhusu Hadhi ya Wakimbizi (Mkataba wa Wakimbizi), 1951;
- Mkataba kuhusu Haki za Mtoto, 1989;
- Mkataba wa Kimataifa wa Kutokomezwa Aina Zote za Ubaguzi wa rangi, 1969;

² Adopted in Marrakech, Morocco, in 2018.

- Mkataba dhidi ya Mateso na vitendo vingine vya Ukatili, vya Kinyama au vya Kudhalilisha au Adhabu, 1984;
- Mkataba wa Kimataifa juu ya Kulindwa kwa Haki za Wafanyakazi Wote Wahamiaji na Wanafamilia zao (Mkataba wa Wafanyakazi Wahamiaji), 1990;
- Itifaki ya Hiari ya Mkataba dhidi ya Mateso, 2002;
- Mkataba wa Afrika juu ya Haki za Binadamu na Watu, 1981; na
- Mkataba wa Kiarabu kuhusu Haki za Binadamu (Iliyorekebishwa), 2004.

IOM pia imeunda viashiria vya mazingira magumu ya wahamiaji (DoV) mfano (Kielelezo 2) kama njia mpya ya kuchambua na kutatua maswala ya udhaifu wa wahamiaji. Inachunguza sababu za mazingira magumu katika viwango vinne: mtu binafsi, kaya, jamii na muundo (IOM, 2018). Kila sababu linaweza kusababisha hatari au ulinzi. Udhaifu unakipmwa kwenye mizani, kutoka kwa hali hatari sana hadi hali isiyo hatari, kulingana na mwingiliano wa kipekee wa hatari hizi na sababu za kinga katika viwango tofauti (ibid.).

Kielelezo 2. Mifano ya kuelewa udhaifu

Imenakiliwa na : IOM, 2019.

Mfumo huo unakamilisha mchakato wa uamuzi wa masilahi bora ya UNICEF (BID), ambapo mwamuzi anahitajika kupima na kusawazisha mambo yote muhimu ya kesi fulani, kuweka uzito unaofaa kwa haki na majukumu yanayotambuliwa katika CRC na vyombo vingine vya haki za binadamu, ili uamuzi bora na kamili ambao unalinda haki za watoto uweze kufanywa. Kurasimisha viashiria vya mazingira magumu (Dov) na mchakato wa BID kuhakikisha sheria inatimizwa kwa watoto wasionaamana na wazazi itasaidia mataifa ya Afrika kuelewa zaidi mapungufu katika huduma ya sasa ya ulinzi na sera.

Kumekuwa na michakato na taratibu kadhaa ambazo zimewekwa kushughulikia udhaifu fulani unaopatikana na watoto wasionaamana. Kwa hiyo, ni dhahiri

kwamba ingawa kuna sera za kina na mifumo ya sheria kwenye nyanja za kimataifa na barani Afrika, mataifa yanahitaji kushughulikia maswala yanayowakabili watoto wasionaamana na wazazi kuwa kudadisi mienendo ya watu kwenye mipaka kwa lengo la kubuni mpango wa kina unaoshughulikia udhaifu mkubwa wa watoto wasionaamana na wazazi.

MIJADALA KATIKA KNAA ZA AFRIKA KUHUSU UHAMIAJI WA WATOTO WASIONAAMANA NA WAZAZI

RECs³ [Jumuiya za Chumi za Knaa] kote Afrika zimechangia pakubwa katika kutafuta njia za kushughulikia uhamiaji kwa kina. Wakiongozwa na mifumo ya kimataifa na bara, wamekuwa wakichunguza hali halisi ya uhamiaji kwa knaa zao na wakitafuta mikakati ya kushughulikia maswala yanayohusiana na watoto wasionaamana na wazazi. Katika Jumuiya ya Kiuchumi ya Nchi za Afrika Magharibi (ECOWAS), mataifa wanachama walichukua viwango kadhaa vya kawaida vya kulinda na kutunza watoto wanaosafiri. Hii inakuza usimamizi wa kesi za kiknaa na mipaka na huduma sanifu, pamoja na msaada, rufaa, uamuzi wa masilahi bora na kurudi kwao. Halmashauri ya Maendeleo kati ya Serikali za Mataifa mbalimbali na Jumuiya ya Afrika Mashariki ziko katika mchakato wa kunaa mfumo wa kiknaa.

Kila Jumuiya pia imeanzisha ushirikiano wa kiknaa na mifumo ya uratibu ambayo inaweza kutengwa kama jukwaa la kushughulikia mahitaji ya watoto wasionaamana na wazazi. Hizi ni pamoja na mazungumzo na mipango inayozingatia uhamiaji na kushughulikia swala la uhamiaji halali na wa mchanganyiko. Hizi ni kama ifuatavyo.

- (a) Mazungumzo ya Uhamiaji kwa Mataifa ya Afrika ya Kati ;
- (b) Mazungumzo ya Uhamiaji kwa mataifa ya Kusini mwa Afrika (MIDSA);
- (c) Mazungumzo ya Uhamiaji kwa mataifa ya Afrika Magharibi ;
- (d) Mazungumzo ya Uhamiaji kutoka Soko la Pamoja la Nchi Wanachama wa Mashariki na Kusini mwa Afrika; na
- (e) Mpango wa Umoja wa Afrika-Pembe ya Afrika juu ya Usafirishaji wa Binadamu na Usafirishaji wa Wahamiaji.

Kwa sababu ya umakini maalum juu ya uhamiaji, majukwaa haya ya mazungumzo huruhusu wadau muhimu kuifahamu hali halisi ya uhamiaji, pamoja na njia na mikakati ya kushughulikia shida zinazohusiana na watoto wahamiaji wasionaamanan na wazazi. Kwa mfano, mnamo 2016 MIDSA ilijadili mahitaji ya ulinzi wa watoto wasionaamana na wazazi ambapo mataifa wanachama walitetea maendeleo ya mfumo wa kiknaa unaolengwa kulinda wahamiaji walio katika mazingira magumu na kulenga watoto wasionaamana na wazazi. Kwa kuongezea, kuna haja ya kuendelea kufanya mazungumzo juu ya hali halisi ya watoto wasionaamana na wazazi hususan swala la kuanzisha ushirikiano na wadau wengine pamoja na sekta binafsi.

³ IGAD, ECOWAS, SADC, COMESA, EAC, UMA, CEN-SAD na ECCAS.

MAJIBU YA MATAIFA NA MAPENDEKEZO YA PROGRAMUV

Baadhi ya Mataifa ya Afrika, kama vile Djibouti, Lesotho na Ugnaa, yamepitisha sheria za kitaifa ambazo zinakataza kuzuiliwa kwa wakimbizi na wanaotafuta hifadhi wakiwemo watoto. Dhana ya kuwekwa kizuizini pia ipo Angola, Botswana, Malawi, Afrika Kusini, Zambia na Zimbabwe (Muungano wa Kimataifa Kuhusu kukomesha kuzuiliwa, 2018). Ethiopia na Ugnaa zina sheria na nakala zinazowalinda watoto wote katika eneo lao na hazibagui kulingana na utaifa, hadhi ya kisheria (Jamhuri ya Ugnaa, 2016), umri na jinsia.

Changamoto kuu katika bara ni matumizi thabiti ya mifumo hii katika taifa na ngazi za kimataifa. Sheria na mipango iliyokusudiwa kulinda watoto wasionaamana na wazazi kawaida hukosa ufanisi katika utekelezaji na utekelezaji, na Mataifa mengi yanapea kipaumbele maswala ya uhamiaji kutoka kwa mtazamo wa usalama wa kitaifa na mipaka badala ya ulinzi wa haki za binadamu na za watoto wasionaamana na wazazi⁴. Mkoa Ushirikano kati ya mataifa na knaa tofauti imebakia kuwa changamoto kutokana na uwezo mdogo wa kitaasisi na rasilimali na uhaba wa msimamo wa kisiasa (Marchna na wenzake, 2017; ibid).

Kuna mapendekezo maalum ya programu ambayo mataifa wanachama zinaweza kupitisha ili kuboresha mikakati yao ya kukimu mahitaji ya watoto wasionaamana na wazazi. Hii ni pamoja na uimarishaji wa mifumo ya data ya wahamiaji, hasa katika kutambua na kufuatilia misafara na mahitaji ya watu walio katika mazingira magumu pamoja na watoto wasionaamana na wazazi. Hii itahitaji kuimarisha uwezo wa Mataifa katika ukusanyaji wa data, usimamizi na uchambuzi. Kwa kuwa bado kuna mapengo makubwa katika kutoa ripoti juu ya watoto wasionaamana na wazazi, itakuwa muhimu pia kuhakikisha kuwa data zilizokusanywa zinatangazwa na kupatikana kwa nchi zingine. Shughuli za kawaida za utafiti zinapaswa kufanywa kwa kuzingatia maswala ya watoto wasionaamana na wazazi katika bara ambalo linaweza kuungwa mkono na ushahidi wa kuaminika na thabiti na uchambuzi wa kina zaidi.

Matokeo ya data na ushahidi yanaweza kusababisha kuletwa kwa mfumo kamili ambao unalinda na kutoa msaada kwa watoto wasionaamana na wazazi kwenye njia za uhamiaji, na kupanga chaguzi zaidi za uhamiaji ili kupunguza utegemezi wa watoto hawa kwa wasafirishaji wa kimagendo na kupunguza hatari ya wao kuwa waaathiriwa wa usafirishaji haramu. Jitihada za kudhibiti na kumaliza usafirishaji haramu na biashara ya magendo pia zinahitaji kuboreshwa kwa usimamizi wa mipaka na kupambana na ufisadi kati ya maafisa. Lazima pia kuwe na juhudi za kuwajumuisha wafanyikazi wa uhamiaji wanaofaa watoto, kama vile wafanyikazi wa kijamii, walezi, waalimu, wawakilishi wa sheria na mtu mwingine yeyote ambaye amefundishwa jinsi ya kulinda watoto na kuhusu haki za mtoto. Kwa njia hii, kubuni mifumo ya usimamizi wa kesi iliyunganishwa na njia za DoV na BID itakuwa ya faida.

Zaidi ya hayo, inapaswa kuwe na juhudi nzuri na bora za kubadilisha maoni mabaya ya uhamiaji, na hivyo kumaliza kuharamishwa kwa wahamiaji kwani kuwekwa kizuizini kwa watoto wasionaamanan na wazazi ni ukiukaji mkubwa wa haki za binadamu kulingana na kifungu cha 37 cha CRC. Ni muhimu kuimarisha uwezo wa wadau kupitia mipango ambayo inaweza kufanywa kwa ufanisi zaidi na kwa njia

⁴ Ni muhimu kutambua kwamba kulingana na kifungu cha 37 cha CRC, kuwekwa kizuizini kwa UMC ni ukiukaji mkubwa wa haki za binadamu.

endelevu katika kushughulikia usimamizi wa uhamiaji. Mashirika ya kimataifa na ya kitaifa wameanza kuimarisha uwezo na kusaidia wahamiaji wa aina tofauti, pamoja na watoto wasionaamana na wazazi, aidha moja kwa moja au kwa njia isiyo ya moja kwa moja. Katika swala hili, jukumu la jamii ya kimataifa linapaswa kutiliwa mkazo.

Mapendekezo haya na mengine ya ziada juu ya kuboresha huduma yanapaswa kutegemea miundo na mifumo ya kitaifa na kiknaa ya ulinzi wa watoto. Kuna tafiti kadhaa, pamoja na ripoti ya kamati ya ACERWC (2018) kuhusu Ramani ya Watoto Wanaohama ndani ya Afrika, ambayo hutoa mfumo na uhakiki wa umuhimu wa kubuni mbinu za kuwalinda watoto wasionaamana na wazazi na kuongoza Jumuiya za Chumi za Knaa na maaifa wanachama ili kuimarisha mbinu zao za kushughulikia mahitaji ya watoto wasionaamana na wazazi.

HITIMISHO

Kwa kumalizia, watoto wasionaamana na wazazi wanaohamia kwa hiari na bila hiari wanakabiliwa na changamoto kadhaa ambazo bado hazijaeleweka na kuripitiwa ya kutosha kwa knaa na nchi tofauti. Ni muhimu sana kuelewa hali wanayopitia watoto wasionaamana na wazazi na ukosefu mkubwa wa ushahidi na data huifanya vigumu sana kuunda mikakati ya kutatua changamoto na mapungufu yanayoibuka. Ingawa kuna mfumo thabiti wa kushughulika watoto wasionaamana na wazazi barani afrika, kuna mambo mengi zaidi yanayostahili kufanywa ili kupunguza pengo kati ya ahadi na utekelezaji barani kote.

Ili kusonga mbele kna kuweza kutatua changamoto zinazowakabili watoto wasionaamana na wazazi na kujaza mapengo katika sera na vitendo, vipaumbele muhimu vinapaswa kuzingatia kuunga mkono serikali kuratibisha mfumo unayojumuisha watu wote ili kulinda watoto bila kujali utaifa na hadhi, kukusanya data barani kote, na kutumia viako vilivyopo baina ya kati na ya mataifa ili kutetea haki za watoto wasionaamana na wazazi wa Afrika.

KIAMBATISHO

Kifungu cha 23 cha Mkataba wa Afrika kuhusu Haki na Ustawi wa Mtoto

Kifungu cha 23 ni kifungu kinachofaa zaidi kushughulikia shida za wakimbizi na watoto waliokimbia makazi yao barani Afrika. Inatoa jukumu kwa mataifa wanachama, ambalo ni kuchukua hatua zote zinazofaa kulinda watoto wanaotafuta hadhi ya wakimbizi (au ambao wanachukuliwa kuwa wakimbizi) na kuhakikisha kuwa watoto hao wanapata msaada wa kibinadamu unaofaa kwa kutetea haki zilizowekwa katika mkataba huu na vyombo vingine vya kimataifa na vya kibinadamu ambavyo vimeratibishwa na mataifa wanachama. Mataifa yanapaswa kuhakikisha kuwa watoto kama hao wanafurahia haki zilizonakiliwa katika mkataba huo ikiwa hawanaamani au wananaamana na wazazi, walezi halali au ndugu wa karibu. Kifungu hiki kinaweka wazi kuwa watoto ambao wanatafuta hadhi ya wakimbizi au ambao wanachukuliwa kuwa wakimbizi wana haki sawa na watoto wengine nchini kufurahiya haki zote zilizo katika mkataba.

Zaidi ya hayo, imeainishwa kuwa mataifa wanachama wana jukumu la kushirikiana na mashirika ya kimataifa ambayo yanalinda na kusaidia wakimbizi katika juhudi zao za kulinda na kusaidia mtoto kama huyo, na pia kutafuta wazazi au ndugu wengine wa karibu wa mtoto mkimbizi asiyenaamanan na mzazi na kutafuta habari muhimu za kuweza kuunganisha mtoto huyu na familia yake. Katika hali ambayo hakuna wazazi, walezi halali au ndugu wa karibu wanaoweza kupatikana, mtoto anapaswa kupewa ulinzi sawa na mtoto mwingine yeyote asiye na familia au aliyetengwa kwa muda na mazingira ya familia kwa sababu yoyote.

Jambo muhimu la kifungu hiki ni kwamba linapanua ulinzi uliopewa watoto wanaotafuta hifadhi na watoto wakimbizi, kwa watoto waliokimbia makazi yao, iwe kwa njia ya janga la asili, vita vya ndani, vita vya wenyewe kwa wenyewe, kuvunjika kwa utaratibu wa kiuchumi na kijamii au kwa sababu yoyote ile. Masharti haya yamewekwa kwa sababu ya kiwango cha juu cha watu waliokimbia makazi yao barani Afrikakinachoathiri watoto ili kushughulikia shida zao ipasavyo.

BIBLIOGRAFIA

- African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child (ACERWC)
2018 *Mapping Children on the Move within Africa*. Addis Ababa.
- African Union
2019 List of countries which have signed, ratified/acceded to the OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. 16 May. Inapatikana kwa <https://au.int/sites/default/files/treaties/36400-sl-OAU%20Convention%20Governing%20the%20Specific%20Aspects%20of%20Refugee%20Problems%20in%20Africa.pdf>.
- 2020 List of countries which have signed, ratified/acceded to the African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa (Kampala Convention). 18 June. Inapatikana kwa <https://au.int/sites/default/files/treaties/36846-sl-AFRICAN%20UNION%20CONVENTION%20FOR%20THE%20PROTECTION%20AND%20ASSISTANCE%20OF%20INTERNALLY%20DISPLACED%20PERSONS%20IN%20AFRICA%20%28KAMPALA%20CONVENTION%29.pdf>.
- African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR)
n.d. State Parties to the African Charter. Inapatikana kwa www.achpr.org/states (accessed 9 July 2020).
- European Commission
2017 The protection of children in migration. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM(2017) 211 final. Brussels, 12 April, p. 15. Inapatikana kwa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0211&from=en>.
- Hashim, I. na D.D. Thorsen
2011 *Child Migration in Africa*. Zed Books, London na New York.
- International Detention Coalition
2018 *A complementary resource to There are alternatives – The handbook for preventing unnecessary immigration detention*. Melbourne. Inapatikana kwa www.idcoalition.org/wp-content/uploads/2018/04/There-are-alternatives-Africa-2018.pdf.
- International Organization for Migration (IOM)
2013 *Children on the Move*. Geneva. Inapatikana kwa <https://publications.iom.int/books/children-move>.
- 2017 *World Migration Report 2018*. Geneva. Inapatikana kwa <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2018>
- 2018 *Reducing Vulnerabilities and Empowering Migrants: The Determinants of Migrant Vulnerability model as an analytical and programmatic tool for the East and Horn of Africa*. IOM Regional Office for East and Horn of Africa, Nairobi. Inapatikana kwa <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/DoV%20in%20EAHA%20for%20WEB.pdf>.
- 2019 *IOM Handbook on Protection and Assistance for Migrants Vulnerable to violence, exploitation, and abuse*. Geneva. Inapatikana kwa <https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>.
- n.d. Child and young migrants. Inapatikana kwa <https://migrationdataportal.org/themes/child-and-young-migrants> (last updated 7 July 2020).

- Marchand, K., J. Reinold na R.D. Silva
2017 Study on migration routes in the East and Horn of Africa. Maastricht Graduate School of Governance. Inapatikana kwa <https://i.unu.edu/media/migration.unu.edu/publication/4717/Migration-Routes-East-and-Horn-of-Africa.pdf>.
- Migration for Development
n.d. Home page. Inapatikana kwa www.migration4development.org/en (accessed 29 June 2020).
- Norwegian Refugee Council
2017 Realizing Africa's promise to the internally displaced. 4 April. Inapatikana kwa www.nrc.no/news/2017/march/kampala/.
- Oppedal, B. na T. Idsoe
2015 The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(2):203–211.
- Organisation of African Unity (OAU)
1990 African Charter on the Rights and Welfare of the Child. 11 July 1990 (CAB/LEG/24.9/49).
- Republic of Uganda, Government of
2016 The Children (Amendment) Act, 2016. Replacement of section 4 of the principal Act, (j).
- Sambo, M.H. na F. Terenzio
2013 Children on the move: A different voice. In: *Children on the Move*. IOM, Geneva, pp. 13–26. Available at <https://publications.iom.int/books/children-move>.
- Sanchez-Cao, E., T. Kramer na M. Hodes
2013 Psychological distress and mental health service contact of unaccompanied asylum-seeking children. *Child Care Health Development*, 39(5):651–659.
- United Nations
1989 Convention on the Rights of the Child, adopted on 20 November in New York. Inapatikana kwa https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.
2018 Report of the United Nations High Commissioner for Refugees. Part II: Global compact on refugees. A/73/12 (Part II), New York. Inapatikana kwa www.unhcr.org/gcr/GCR_English.pdf.
- UNICEF
2016 *Uprooted: The Growing Crisis for Refugee and Migrant Children*. New York.
2017a *A Child is a Child: Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation*. New York. Inapatikana kwa www.unicef.org/publications/index_95956.html. Citing European Commission, The protection of children in migration, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM(2017) 211 final. Brussels, 12 April 2017, p. 15.
2017b A deadly journey for children: The migration route from North Africa to Europe. Press release, 28 February. Inapatikana kwa www.unicef.org/press-releases/deadly-journey-children-migration-route-north-africa-europe.
- UNICEF na IOM
2017 *Harrowing Journeys: Children and youth on the move across the Mediterranean Sea, at risk of trafficking and exploitation*. New York na Geneva. Inapatikana kwa <https://publications.iom.int/fr/books/harrowing-journeys-children-and-youth-move-across-mediterranean-sea-risk-trafficking-and>
- United Nations Committee on the Rights of the Child (OHCHR)
2005 General comment no. 6: Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. CRC/GC/2005/6, 1 September.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA)

2019 International migrant stock 2019. Inapatikana kwa www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)

2014 Beyond detention: a global strategy to support governments to end the detention of asylum-seekers and refugees. Geneva, 2014.

van Reisen, M. na T. Al-Qasim

2017 Eritrean unaccompanied minors in human trafficking. In: *Human Trafficking and Trauma in the Digital Era: The Ongoing Tragedy of the Trade in Refugees from Eritrea* (M. van Reisen and M. Mawere). Langaa RPCIG, Bamenda, pp. 193–217.

Vervliet, M., M.A. Meyer Demott, M. Jakobsen, E. Broekaert, T. Heir na I. Derluyn

2014 The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(1):33–37.

Namna tunavyotambua na kusanidi uhamiaji hutengeneza kwa usawa na huwasilisha imani zetu juu ya mchango ambao uhamiaji kama jambo la ulimwengu linaweza kutoa kwa utambulisho wa Afrika. Katika kazi yangu ya sanaa, ninajaribu kuonisha dhana ya uhamiaji wa Kiafrika ndani ya utamaduni wa uhamiaji wa ndege. Ndege yuko huru kusafiri ulimwenguni lakini bado hubaki kuvutwa kuelekea sauti za nchi ya mama.

© 2019/Charcoal NSIBANDE (Mshindi wa pili, Ripoti ya Uhamiaji wa Ripoti ya Afrika inashughulikia mashindano)

16

UHAMIAJI BARANI
AFRIKA KATIKA MIAKA
YA BAADAYE

SURA YA 16

UHAMIAJI BARANI AFRIKA KATIKA MIAKA YA BAADAYE

Wanaishi: Ashraf El Nour (IOM), Ahunna Eziakonwa (Umoja Maendeleo Mataifa Programu (UNDP)) na Daria Krivonos (Taasisi ya Copenhagen ya Baadaye Mafunzo (CIFS))

Wachangiaji: Ayodele Olusola na Abdirahman Olow (IOM)

MUHTASARI

Sababu kuu za uhamiaji barani Afrika katika siku za usoni zinachambuliwa katika sura hii kwa kutumia uchunguzi ya baadaye / mbinu ya kujenga mazingira ili kukuza hali tatu za uchunguzi kwa siku zijazo za Afrika ifikapo mwaka 2050. Kwanza, "Afrika inayojiweza" inaeleza siku zijazo ambapo Afrika itatumia teknolojia na mitnaao kuondoa vizuizi na kuunda fursa mpya. Hali hii inaonyesha kuwa Itifaki ya Kutembea Huru itaendesha ukuaji wa uchumi, kwani kuboreshwa kwa usafiri na uwepo wa njia za kutafuta riziki zitapunguza msukumo na hamu ya kuhamia nje ya bara, na sera za kuvutia vipaji vya Waafrika waliozaliwa na waliopata masomo katika nchi za kigeni kurudi. Pili, wazo la "upungufu kwa nchi za Magharibi" kunapendekeza kwamba nchi zilizoendelea zinajififia na kujifungia, hali inayopunguza sana matarajio ya Afrika. Katika hali hii, uhamiaji wa Waafrika wenye kisomo cha juu utakuwa kuelekea bara Asia, lakini sio muhimu ikilinganishwa na uhamiaji ndani ya nchi. Kupungua maendelo katika nchi za Magharibi kunatarajiwa kusababisha idadi kubwa ya waafrika wanaoishi nchi za kigeni kurudi nyumbani. Tatu, "njia ya Afrika" inaeleza kwamba nchi za Afrika zimechagua njia ya kipekee ya Afrika inayochanganya teknolojia ya kisasa tamaduni za Afrika. Katika hali hii, Afrika inakuwa mahali muhimu pa uhamiaji na wahamiaji wengi wa nchi za Magharibi watahamia Afrika ili kupata masoko makubwa yanayokua na yenye gharama ya chini ya uzalishaji, au wazee wa mataifa ya Magharibi kuhamia Afrika kuyaishi maisha yao ya uzeeni barani kwa sababu ya gharama ya chini ya kuishi na ubora wa maisha. Wanaishi wanamaliza kwa kusema kuwa kubuniwa kwa njia ya Afrika inatoa fursa kwa Afrika kuwa eneo bora la uhamiaji na uwekezaji kwa ulimwengu wote.

UTANGULIZI

Uhamiaji husababishwa na maendeleo, muktadha¹ na matarajio katika jamii yoyote; huenea kutoka kwa mitazamo ya chini kwenda juu. Ni njia ya asili ya kupambana na mienendo ya uchumi na maendeleo katika jamii. Idadi ya watu waliozeeka katika maeneo mengi ya ulimwengu tofauti na idadi ya vijana barani Afrika ni sababu

¹ Hii inahusu mambo ya maendeleo ya kiuchumi, kijamii, kimazingira na kisiasa ambayo husababisha harakati za watu ndani na kati ya nchi.

nyingine wa uhamiaji ulimwenguni. Ikiwa kipawa hiki cha ujana kitaangaziwa vizuri, inaweza kukuza maendeleo kama chanzo cha uwekezaji (kama pesa kutoka nje), kuwezesha ongezeko la wataalam (kupitia mafunzo ya ujuzi ambao haupatikani katika nchi asili) na chanzo kikuu cha mabadiliko ya asasi yanayohusiana na hali ya nchi za kigeni. Ikiwa ujana wa waafrika hautatumika ifaavyo, inaweza kuwa kikwazo kwa maendeleo, ikageuka kuwa chanzo cha kutafuta ajira nchi za nje kwa ya waafrika, kama chanzo cha mvutano katika jamii zinazowakaribisha wahamiaji na kuchangia kwa ukiukaji wa haki za wahamiaji. Uhamiaji kwa hivyo ni upanga wenye kuwili ambao unahitaji juhudi za kufikiria na za kushirikiana ili kuleta matokeo bora ya maendeleo kwa nchi asili na nchi pokezi.

Hivyo basi, mtazamo wa maendeleo wa siku za usoni wa Afrika utachukua nafasi kubwa katika uhamiaji wa watu wake ndani na nje ya bara. Swali la msingi ni: "Mtazamo wa maendeleo barani Afrika mnamo 2050 utakuwaje? Sura hii inaangazia njia tatu zinazoweza maendeleo ya Afrika na mwenendo wa uhamiaji barani. Ili kuelezea hatima ya uhamiaji barani Afrika kwa ukamilifu, tutatumia ufafanuzi wa Umoja wa Mataifa kuhusu uhamiaji na wahamiaji, kulingana na marekebisho ya 1998 ya ufafanuzi wa wahamiaji. Ufafanuzi huu huwaainisha wahamiaji "kama watu wanaobadilisha nchi yao ya makazi ya kawaida, bila kujali sababu ya uhamiaji au hali ya kisheria, kwa makazi ya muda au ya kudumu". Ufafanuzi huu ni muhimu sana kwa sura hii kwani matukio yatakayoelezewa hayana uwezo wa kuchunguza ugumu wa kiuchumi, kisiasa na kijamii wa uhamiaji kwa kina, lakini badala yake kutumia sababu zilizowasilishwa kama vyanzo vikuu vya uhamiaji barani Afrika itakapofika mwaka wa 2050.

Hatima ya Afrika na uhamiaji barani Afrika utategemea mambo kadhaa ambayo hayatabiriki kwa urahisi kila wakati. Baadhi ya haya ni mambo ya ndani kwa Afrika na hutegemea sana maendeleo yanayoonekana barani, ilhali sababu zingine ni za kutoka nje ambayo Afrika ina mchango dhaifu au haina ushawishi wowote. Sababu zinazoendesha uhamiaji wa Afrika katika siku za usoni zimegawanywa katika vikundi vitano pana: (a) ukuaji wa maarifa; (b) ukuaji wa uchumi; (c) uwezesaji; (d) utnaawazi; na (e) mabadiliko ya mazingira. Vyanzo vikuu vilivyoorodheshwa kwa kila kikundi vimefupishwa katika Kiambatisho 1 – kinaeleza mwelekeo mpana na mwenendo wa muda mrefu ambao unaathiri ulimwengu wote na karibu nyanja zote za jamii – na maoni juu ya jinsi kila kikundi inaweza kuathiri hatima ya uhamiaji wa Afrika.

Ni muhimu kutambua kwamba Afrika ina mitazamo tofauti na maeneno tofauti ya Afrika yanaweza kuwa na njia tofauti kufikia 2050 katika kila hali. Walakini, kwa sababu ya upungufu wa nafasi, haiwezekani kuchambua tofauti hizi kwa undani, na kwa hivyo hali hizi ni za muhimu zaidi kwa Afrika katika siku zijazo.

HALI TOFAUTI ZA UHAMIAJI BARANI AFRIKA

Ni muhimu kufahau kuwa siku za usoni zinaweza badilika, kwa hivyo katika kujadili hatima ya uhamiaji Afrika, hali nyingi tofauti ambazo zinazoonyesha uwezo tofauti ya siku zijazo na zinaweza kushawishi kwa viongozi na waamuzi zinazingatiwa. Kulingana na uchambuzi wa mambo ambayo husababisha uhamiaji na hali ya siku zijazo Afrika, Hali tatu zinajotokeza. Katika hali hizi, maendeleo ya kufikia 2050 yanaangaliwa kwa kina –katika siku za usoni ili kuonyesha mabadiliko makubwa ikilinganishwa na sasa, lakini yanokaribia sana kuwa ya kweli na yanayotambulika.

Inaaminika kuwa maendeleo kadhaa yanavyojitokeza (angalia jedwali ya vikundi tofauti) na viwango ambavyo vilinaleta mabadiliko huchangiwa na hali ya kutokuwa na uhakika.

- (a) Je, teknolojia itaongeza mafanikio kwa wote au itagawanya zaidi mataifa na jamii kwa kuongeza ubaguzi na chuki?
- (b) Je, utumizi wa mitambo inayojiendesha itanleeta manufaaa Afrika kwa sababu ya kuongezeka kwa tija, na sio kuzidisha upotezaji wa kazi unaohusishwa na kuletwa kwa mitambo hii?
- (c) Je! Afrika itakosa faida ya kuwa eneo la mapato madogo kwa sababu ni rahisi kutumia mitambo inayojiendesha katika mataifa yalioendelea au hata ndani ya Afrika?
- (d) Je! nchi zilizoendelea zitaondoa vizuizi vya kibiashara, kukubali upatikanaji wa soko, kuendeleza mfumo wa kusajili wahamiaji, kuondoa mtiririko haramu wa kifedha na kupunguza mzigo wa deni kwa Afrika?
- (e) Je! Afrika itajitahidi kuiga zaidi nchi za Magharibi au itaunda ustakabali wake kwa inayoheshimu na kukuza mila na tamaduni zake?
- (f) Je! rasilimali za mafuta na gesi zitabaki kuwa bidhaa muhimu za kiuchumi ifikapo mwaka 2050, au mabadiliko ya kutumia nishati mbadala yatakuwa yamekamilika wakati huo?

Ingawa maswali kama haya hayawezi kuathiri uhamiaji moja kwa moja, zinaweza kuathiri uhamiaji kwa njia isiyo ya moja kwa moja, na kwa hivyo zinaweza kuzingatwa waziwazi au kwa njia isiyo ya wazi katika mazingira yafuatayo.

Katika uchambuzi wa hali hizi tofauti, mifumo tatu ya usawa, isiyogemea pnae zowote imechaguliwa, lakini ikumbukwe kwamba Afrika lazima ishinde changamoto kubwa ili kufanikiwa katika miongo mitatu ijayo. Taswira mbaya inaweza tokea kwa urahisi ambapo Afrika inakabiliwa na athari za mabadiliko ya hali ya anga na idadi kubwa ya watu na inashindwa kupata utulivu, umoja na ushirikiano unaohitajika kushughulikia maswala haya. Walakini, taswira kama hutimika kutoa onyo na inaweza fanya watu kutamauka, lakini hali zenye usawa zinaweza kuhamasisha na kutoa wito kwawatu kuchukua hatua na kushirikianoa Hali ya kufanya biashara kama kawaida pia haijakubaliwa, kwani ni vigumu kuwaza kuwa mambo yataendelea kuendeshwa yalivyo kwa muda wa miaka 30.

Matukio hayo huundwa kupitia njia ya kuona mbele inayoitwa " backcasting ", ambapo maono ya baadaye yanayowezekana barani Afrika yanaundwa na njia za kuyafikia zinachunguzwa baadaye. Kwa ufupi, badala ya kuangalia kuanzia sasa hadi siku zijazo, tunaangalia kutoka siku zijazo tukirudi nyuma kwa kurudi kwa sasa. Matukio huchunguza mwingiliano wa mambo ya nje na sera ambazo zinachukuliwa kushughulikia.

Ni muhimu kusisitiza kwa mara nyingine kwamba ni rahisi kuzingatia Afrika kama bara lenye umoja. Afrika ni bara kubwa yenye mataifa mengi tofauti na tamaduni, uwezo wa kiuchumi na udhaifu, na viwango vya sasa na kasi ya maendeleo. Japo matukio hapa chini yanaonyesha njia ambazo Afrika inaweza kuchukua kusonga mbele hadi katikati ya karne hii, mataifa na maeneo yatafuata njia tofauti kwa sababu tofauti.

TUKIO LA 1 - AFRIKA ILIYOIMARIKA

Vyanzo vikuu

Kufikia mwaka wa 2050, Afrika imekubali utamaduni wa "kusonga haraka", na hivyo kuepuka vikwazo na changamoto zinazohusiana na mapinduzi ya kwanza na ya pili ya viwnaa na kuwa na faida ikilinganishwa na nchi zilizoendelea, ambapo miundombinu imepunguza haraka na wepesi katika kutafata suluhu zinazohusisha teknolojia mpya. Hii imekuwa muhimu kwa kuunda ajira endelevu kwa vijana wa Afrika (chini ya miaka 30) ambao ni zaidi ya asilima 60 ya idadi ya watu. Vifaa vya kibinafsi vya kielektroniki, kuunganishwa kwenye mtnaao na ushirikiano mashinani ni mambo muhimu kwa mustakabali huu, pamoja na utawala bora unaunda mfumo madhubuti wa uwezesaji wa ndani. Maendeleo makubwa yanaonekana katika usawa wa kijinsia katika mataifa mengi, kuwapa wanawake nafasi kubwa ya kuchangia zaidi kwa jamii na ukuaji wa uchumi pamoja na kupata nafasi kubwa zaidi katika maamuzi ya kifamilia. Cha muhimu zaidi, labda, ni hali ya kijumla ya matumaini na kutegemema mazuri kutokana na mipango thabiti ya Afrika na ushirikiano.

Karibu kila mtu ameunganishwa kwenye mtnaao wa ulimwengu wenye kasi, na mawasiliano kwenye simu ya rununu, baluni za mtnaao (kama Mradi wa Google Loon) (Project Loon, nd) na mitnaao ya setilaiti (kama SpaceX Starlink (Daniels, 2018)). Mitnaao hii inaeneza ufikiaji wa habari na fursa za kielimu kupitia programu za kiingiliano za mitambo inayojiendehsa zinazotumiya teknolojia ya kisasa, kwenye soko za mtnaaoni na nafasi za ushirikiano, kwa habari na utamaduni, na data ya setilaiti kuhusu hali ya hewa, maendeleo ya kilimo, wanyamapori, trafiki na mengi zaidi. Programu yenye nguvu ya kutafsiri kwa wakati inaondoa vizuizi vya lugha, ina kuruhusu ufikiaji wa habari iliyonaikwa au kuzungumzwa kwa lugha yoyote. Utajiri huu wa uunganishi na habari, pamoja na upanuzi wa miundombinu kama barabara, reli, bnaari (hewa na maji) na huduma, ni uti wa mgongo wa "Afrika iliyoimarika".

Nyumba nyingi au miji yanapata mahitaji yao ya nishati kupitia paneli za jua, mitambo ya upepo, vitengo vya biogesi, vinu vya maji na suluhisho zingine za nishati endelevu kutoka vyumba kuenda juu (Gordon, 2019). Mashamba ya mbali na vijiji vingi vinajitosheleza kwa sababu ya teknolojia mbadala na zingine za ugawanyaji, wakati vyumba katika miji iliyoendelea zaidi vimewekewa stima (tazama mfano wa Smart Gridi, nd), ambapo uzalishaji wa nguvu kupita kiasi unauzwa au kuhifadhiwa kwa matumizi ya baadaye.

Mbinu za kisasa za kilimo, kubadilika kwa maisha ya wanajamii na elimu bora kwa Waafrika vijijini zimewezesha kilimo kutumia teknolojia ya hali ya juu na yenye athari ndogo, kwa kutumia sensa zilizounganishwa, droni na satelaiti kukagua mashamba na roboti zinazotumia nishati ya jua kuvuna, kuondoa magugu na usambazaji wa maji, mbolea au dawa ya wadudu kwa kiasi sahihi. Teknolojia ghali zaidi inamilikiwa na vikundi vya wakulima katika mtindo wa kugawana-uchumi. Sehemu zilizo na rutuba ndogo zinatumiwa kuweka mifugo wa maziwa, nyama, sufu na ngozi, na kutumiza njia za kulinda maendeleo ya malishoni ili kuhakikisha afya bora ya nyasi (Williamson, 2015). Mbegu na mifugo huletwa ikiwa vitasaidiakuboresha lishe au kupunguza athari kwa mazingira. Hofu ya viumbe vilivyobadilishwa vinasaba hubakia kuwa na nguvu huko Uropa, lakini Afrika inapaswa kushughulikia lengo kuu la kulisha idadi yake; usalama wa chakula pia ni muhimu.

Japo bidhaa zinazotengenezwa barani Afrika bado zinalenga soko la ndani, ambalo

linahakikisha kiwango cha juu cha kujitosheleza kwa bara, uzalishaji wa Afrika unazidi kuunganishwa na soko la kimataifa na kufikia uwezo bora wa uzalishaji. Uzalishaji unafanya na mashine zinazojiendesha, lakini bado kuna haja ya wahnaisi wengi wenye ujuzi, wabunifu na mafundi. Vizuizi vya biashara vya ndani vimeondolewa kwa kiasi kikubwa, lakini vikwazo vingi vya biashara (ushuru na vizuizi vya kiufundi) kutoka mataifa ya Magharibi bado viko, na kuzuia uuuzaji wa bidhaa kwa nchi hizi.

Jamii zenye ubunifu karibu na vyuo vikuu vya Afrika zinashirikiana katika miradi inayohitaji maarifa mengi, ikiwa ni pamoja na njia za kuboresha kilimo, kupunguza athari za mabadiliko ya hali ya hewa na kuhakikisha upatikanaji wa huduma za matibabu. Lengo la kuvumbua suluhisho za bei nafuu hadi mashinani limepunguza hitaji la miradi ya miundomsingi mpya. Suluhisho kama hizo zimekuwa za kufana na hata kupelekwa nje kwa mataifa yanayoendelea huko Asia na Amerika Kusini na hata kwa maeneo ya nje ya nchi zilizoendelea kama Canada, Australia na Urusi. Afrika iliyoimarika itahitaji: (a) kuacha kusafirisha bidhaa za kimsingi kwa kukuza masoko ya kitaifa na kiknaa; (b) kuimarisha nafasi za fedha na sera; (c) kuwekeza kwa vijana ili kuhakikisha utoaji wa ujuzi wa hali ya juu kwa ulimwengu wote; (d) kutetea njia inayofaa ya utnaawazi – madabiliko ya teknolojia, biashara, kifedha na watu; na (e) kukuza mfumo mzuri wa maendeleo kwa kuhakikisha mabadiliko ya vijijini na mijini kwa pamoja. Wafanyikazi wanawake waliosoma sana ni rasilimali mpya ya msingi kwa vituo hivi vya uvumbuzi, na kwa kweli, kuwepo kwa wafanyikazi wa kike walioelimika imekuwa moja ya sababu kuu inayoongoza maendeleo ya Afrika kwa miongo kadhaa iliyopita kuelekea 2050.

Uhamiaji ndani ya Afrika Iliyoimarika

Katika kiwango cha kimataifa, uhamiaji unaendelea kutabiriwa kuwa ajenda muhimu kwa Mataifa Wanachama wa Umoja wa Mataifa. Kufikia 2050, inatarajiwa kwamba ushirikiano juu ya usimamizi wa mambo ya uhamiaji ulimwenguni utakuwa umeendelea zaidi. Kufikia wakati huu, ushirikiano wa ulimwengu juu ya uhamiaji utakuwa umeongeza kwa ujuzi na usimamizi wa swala hilo ulimwenguni kwani inahusiana na kukabiliana na maswala ya usalama, kushughulikia sababu za msingi na kuchukua hatua ili kuhakikisha kuwa uhamiaji una faida kwa wote. Kihistoria, Afrika imekuwa kwenye mstari wa mbele katika kuvumbua na kuratibisha na kutekeleza vyombo vya kimataifa juu ya usimamizi wa uhamiaji. Sera za uhamiaji zinazotegemea ushahidi, zinazoendeshwa kwa sehemu kubwa na ukusanyaji wa data, zitasaidia kuendeleza faida za uhamiaji kwa wote. Mabadiliko ya kiteknolojia itaruhusu utabiri wa mapema zaidi wa hali ya hewa, ili kupata wakati wa kutosha kutatua majanga yanayowakumba binadamu.

Katika knaa tofauti, pamoja na mchakato wa ulimwengu unaoendelea, Afrika itaendelea kuongoza katika kusimamia uhamiaji kupitia itifaki zake za kiknaa na michakato ya kiknaa. Ushirikiano wa kiknaa barani, ikiongozwa na utekelezaji wa Ajenda 2063ya Umoja wa Afrika na ushirikiano wa ulimwengu juu ya uhamiaji, itakuwa imesababisha kuwa na uingiliano zaidi na kuifanya iwe rahisi kwa Waafrika kuzunguka kwa uhuru zaidi kutafuta kazi barani. Itifaki ya Mkataba Kuanzisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Bara Afrika inayohusiana na usafiri huru wa Watu, Haki ya Makazi na Haki ya Kupata makao itasaidia kuendeleza ukuaji wa uchumi. Harakati zaidi za uhamiaji na nafasi za zitapunguza msukumo na hamu ya uhamiaji nje ya bara. Ingawa uhamiaji nje ya bara utaendelea, Afrika itakuwa imeunda sera za kuvutia waafrika waliozaliwa na kusoma ugenini na wenye talanta ili warudi.

Kitaifa, miji barani Afrika itaunganishwa vyema kupitia ushirikiano kwenye sera za uchumi na uhamiaji. Kushindania talanta bora, miji italazimika kuwekeza katika miundombinu ya elimu ili kufanikiwa kuwa na jamii zilizoendelea kiteknolojia.

TUKIO 2 – UPUNGUFU KATIKA NCHI ZA MAGHARIBI

Vyanzo vikuu

Kufikia mwaka wa 2050, nchi zilizoendelea zinafifia kwa utawala wao wa kiuchumi na kisiasa. Ukuaji wa uchumi uko chini Ulaya na Marekani kwa sababu huduma za utengenezaji na za kidijitali na uvumbuzi, wamehamia Asia na Afrika. Nchi nyingi za Magharibi na zile zilizoendelea zaidi za Asia zina wananchi wazee, idadi kubwa ya watu wazee na wanapambana na viwango vya chini vya uzazi. Idadi ya watu inapungua polepole kwa sababu ya chuki dhidi ya wageni, ikipunguza uhamiaji hadi chini ya viwango vinavyohitajika ili kupunguza viwango vya chini vya uzazi. Uzalishaji wa uchumi uliobaki ni wa kiotomatiki, hivyo hitaji la wafanyikazi limepungua, na idadi kubwa ya watu wa umri wa kufanya kazi wameajiriwa katika sekta ya afya na kulinda watu wazee. Nchi nyingi za Magharibi zilishindwa kutambua uchumi wao uliegemea sana ununuzi wa bidhaa, ambalo mashine za kiotomatiki hazivezi kutatua. Machine hizi zinaweza tu shughulikia tatizo la upungufu wa wafanyikazi lakini haizwezi fanya zaidi kuongeza hamu ya ununuzi. Nchi zingine zimeanza kuona utumiaji duni wa mifumo yao ya elimu. Hii inaathiri uchumi, na miundombinu mingi inabomoka. Msururu wa matukio katika chumi nyingi imepunguza ukuaji wa kiuchumi na kusababisha viwango vya juu vya mfumuko wa bei katika Jumuiya ya Ulaya na hasa Marekani. Amerika Kusini na Shirikisho la Urusi hazifanyi vizuri zaidi, wakikumbwa na uvumbuzi mdogo, miundombinu inayosambaratika na viwango vya juu vya ufisadi. Ukuaji wa uchumi duniani ni wastani, Asia ikiwa injini yaje kuu; lakini China na Japani, zilizokuwa viwnaa vya ukuaji wa bara Asia, zinaona upungufu kwa sababu ya idadi kubwa ya watu waliozeeka na ukosefu wa wafanyikazi wachanga. Badala ya kutatua hii kwa kuagiza wafanyikazi kutoka Afrika, mataifa haya ya teknolojia ya hali ya juu yamejikita katika kukuza roboti na akili ya teknolojia kushughulikia kazi nyingi zinazoongezeka.

Ukosefu wa fursa za kazi huko Magharibi na sehemu zilizoendelea zaidi za Mashariki inamaanisha kuwa Waafrika wanatafuta bahati ndani ya Afrika badala ya kuenda nje. Viwango vya juu vya mfumuko wa bei katika nchi za Magharibi vimepunguza sana mzigo wa deni la zamani la kigeni, ambalo lilikuwa katika sarafu za Magharibi kabla ya China kuingia kwenye uwanja huo. Kuna mizozo michache katika bara hili, ingawaje mataifa mengine yanaendelea kukumbwa na mivutano ya kikabila, kisiasa au kidini; makubaliano ya amani katika Pembe ya Afrika ni mfano mzuri. Mabadiliko ya hali ya hewa yamesababisha maswala ya mara kwa mara ya ukame na mafuriko, lakini bei ya chakula ulimwenguni ni ya chini kwa sababu ya uzalishaji mwingi na kupunguza taka kupitia njia za kiteknolojia. Msaada huelekea kufikia maeneo yaliyoathiriwa kabla ya shida kama hizo kugeuka kuwa majanga ya kibinadamu. Hii imeleta kiwango cha utulivu ambacho kimeweza kuvutia uwekezaji wa muda mrefu barani Afrika, kati ya knaa tofauti na kutoka Asia, na fursa zimekuwa zikiongezeka barani Afrika. Knao na Asia, Afrika ndio eneo lililo na kiwango cha juu cha ukuaji.

Uwekezaji thabiti katika kuboresha miundombinu kama barabara, reli na umeme – kati ya miundombinu mingine ambayo itaimarisha uthabiti dhidi ya mabadiliko ya hali ya hewa – imeunda kikundi cha wafanyikazi wahamiaji wa eneo wanaohamia bara zima kutoka mradi mmoja wa miundombinu hadi

nyingine. Kiwango cha ukuaji wa miji ni cha juu kwani wengi wanatafuta nafasi za kazi katika miji, na ingawa kuna maswala mengi na changamoto zinazohusiana na ukuaji wa haraka wa miji (kama vile makazi duni, uchafuzi wa mazingira na ukosefu wa miundombinu ya kutosha ya usafi), miji mikubwa ya Afrika imekuwa sababu kuu ya ukuaji wa uchumi, kama inavyoonekana katika Asia katika miongo ya kwanza ya karne.

Ijapokuwa mitambo inayojiendesha ni tatizo kwa viwango vya ajira, imebainika kuwa hofu ya ukosefu wa ajira kwa watu wengi ilikuwa si ya kweli. Jitihada zinazohitajika kukuza na kujenga vifaa muhimu na programu za kiotomatiki kamili ni kubwa sana na mahitaji huwa yanabadilika haraka. Kama hivyo, mara nyingi huwa ni rahisi kuwafundisha wafanyikazi kuliko kupanga upya au kujenga tena vifaa vya kiotomatiki. Pamoja na wafanyikazi vijana wa Afrika, kutafuta kazi sio swala kuu. Walakini, uchumi una matatizo, na mishahara ya chini kwa wafanyikazi wenye ujuzi wa chini kwa sababu ya ushindani wa ajira, wakati wamiliki wa viwanaa, mashamba makubwa na miundombinu wanaweza kuwa matajiri sana – jambo linaloongeza ubaguzi wa mapato.

Afrika sio kituo cha uvumbuzi lakini kile kilichopo ni cha kutosha kueneza ukuaji. Hata hivyo, mikakati ya kushindana ni wa hali ya juu katika maeneo fulani, na inasababisha ukosefu wa utulivu katika uchumi chache za Afrika. Kasi ya haraka ya mabadiliko ya teknolojia hizi za hali ya juu inakabili uwezo wa Afrika kuweza kushindana- na kwa njia moja au nyingine, inakuwa chanzo cha vita.

Uhamiaji ndani ya kupungua kwa Magharibi

Ndani ya Afrika, kuna uhamiaji muhimu kwa miji inayokua, na kufikia 2050, zaidi ya asilimia 60 ya watu wanaishi mijini. Programu za kasi za maendeleo za vijijini zinahitajika kuwezesha uhamiaji kutoka vijijini hadi kwenye miji kupitia ujanibishaji wa utawala wa uhamiaji, ili kuepusha upungufu wa uwezo wa serikali. Lagos na Kinshasa zote zinakaribia idadi ya watu milioni 40, na miji mingine kumi ya Afrika imezidi watu milioni 30. Mitnao ya jiji moja hadi lingine inachangia usimamizi wa uhamiaji, na kuathiri mienendo na njia za wahamiaji. Miundombinu ya uchukuzi kati ya miji mikubwa inazidi kuimarika, na kuifanya iwe rahisi kwa idadi ya watu mijini kuhamia miji yenye fursa nzuri zaidi. Baadhi ya miji mikubwa hujitahidi kuchukua utitiri wa watu na kujaribu kuzuia uhamiaji lakini bila mafanikio, kwani ni ngumu kudhibiti uhamiaji kwenye mitaa duni ambazo pia ni vyanzo vya wafanyikazi wa bei rahisi ambayo inasababisha ukuaji. Hii inahitaji njia tatu za maendeleo: (a) mbinu ya maendeleo ya kitaifa ambayo inakuza uhusiano wa upatanishi kati ya jamii za vijijini na mijini; (b) maendeleo ya knaaa ambayo inakuza ukuaji wa usafirishaji wa bidhaa na biashara na (c) utekelezaji kamili wa Eneo la Biashara Huria la Bara la Afrika (AfCFTA).

Miradi ya miundombinu kote barani inavutia wafanyikazi wengi wahamiaji ambao wanaendelea na mradi unaofuata mara tu ile wanayoifanya itakapomalizika. Kwa utekelezaji kamili wa itifaki za usafiri huria, wafanyikazi wenye uzoefu hawana shida kupata kazi, na kuna viziwi vichache juu ya uhamiaji wa ndani ya Afrika kwa watu wazima wanaotaka kufanya kazi, na mikataba ya usafiri huria imetiwa sahihi kati ya nchi nyingi za Afrika. Kuna uhamiaji nje ya Afrika, hasa ya watu waliosoma sana kwenda Asia, lakini uhamiaji huu sio muhimu ikilinganishwa na uhamiaji wa ndani. Na upungufu wa mataifa ya Magharibi umesababisha kurudi kwa kiwango kikubwa kutoka cha waafrika kutoka ugenini.

Upungufu wa wataalam haileti wasiwasi mkubwa, licha ya kuwa Afrika haijaendelea

sana katika maendeleo ya teknolojia na uchumi. Baadhi ya Wazungu na Waasia waliosoma huhamia Afrika, lakini kwa sababu ya teknolojia duni, fursa ni chache sana kusababisha uhamiaji mkubwa barani Afrika. Nchi nyingi za Magharibi na za Asia zenye chumi zilioendelea hazina idadi ya kutosha ya vijana ili kukidhi mahitaji yao ya kazi, hivyo kupunguza nia ya vijana wa nchi zao kuhama.

Idadi ya watu wa Magharibi inayopungua haitumii miundombinu na vifaa vya elimu kwa njia mwafaka. Kujaza asasi hizi na kuzalisha mapato ili kuziendesha ni fursa ya kukuza ujuzi wa ziada kwa vijana wa Afrika ambao wangeweza kumudu. Inaweza pia kukuza miradi za kushirikiana kati ya vyuo vikuu vya Afrika na vile vya nchi zingine ulimwengu wote, hasa za Magharibi.

TUKIO 3 – KUFUATA NJIA YA AFRIKA

Vyanzo vikuu

Maeneo mengi ya ulimwengu imeona ukuaji mkubwa wa uchumi kutoka 2020 hadi 2050, kwa sehemu kubwa kutokana na kuongezeka kwa uzalishaji kutoka kwa teknolojia za kiotomatiki na sera za usambazaji zilizofanikiwa, kuzuia kuumia kwa uchumi uliokithiri. Sera hizi ni pamoja na kuunga mkono demokrasia na usambazaji wa utajiri, wakati huo kuzuia ukwepaji wa ushuru, ufiadini wa kiuchumi na kisiasa, utapeli wa pesa za kimataifa na mtiririko haramu wa kifedha, pamoja na uharibifu haramu wa maliasili za Afrika ikiwa ni pamoja na ukataji misitu na uvuvi baharini wa kupita kiasi. Ukuzaji wa utajiri unazingatia zaidi mabadiliko ya hali ya hewa, na kuendeleza mpito kwa uchumi endelevu wa ulimwengu.

Lengo kuu katika nchi nyingi za Afrika imekuwa kupata ushirikiano na umoja, na kufikia 2035, machafuko mengi ya vurugu barani Afrika yameisha. Kuendelea mbele, nchi zilizoendelea zimekataa kuiga utamaduni wa Magharibi na badala yake kuchukua hatua za kuhifadhi desturi za Afrika kwa karne ya ishirini na moja kwa kutumia teknolojia ya kisasa, pamoja na kuboresha sehemu za mila na tamaduni za kawaida. Kama ilivyoainishwa katika Ajenda 2063, lengo ni kuchagua njia ya kipekee ya Afrika katika siku zijazo badala ya kuiga mataifa ya zamani yaliyoendelea. Maduka ya mauzo ya vitu vya kigeni yamekataliwa, na njia mbadala za kitaifa zimebuniwa na kuungwa mkono kikamilifu. Waafrika wanajivunia mali yao lakini sio kuzuizi kwa mabadiliko. Usanifu, mitindo na utamaduni maarufu inapata msukumo katika mitindo ya jadi na teknolojia mpya inatumiwa kulinda utamaduni uanohifahi mafunzo ya kale na wakati huo huo, kusangalia mbele. Kuna hamu ya kutoruhusu miji ya Afrika ionekane kama miji ya kisasa kwingine kote duniani, ambayo huwa na maduka na mitindo ya usanifu unaofanana. Kwa nini ujitahidi kuwa kama kila mtu mwingine wakati unaweza kuunda njia yako mwenyewe? Kueneza utamaduni na usanifu majengo wa ubunifu iliyo na mizizi yake katika mila na desturi itasaidia kufikia lengo hili. Elimu ya hali ya juu na mafunzo ya ufundi yameenea na ni msingi muhimu.

Kuna umakini mkubwa katika kukuza kiteknolojia asili kupitia msaada wa vyuo vikuu vya kiufundi na kampuni katika tasnia iliyochaguliwa ya teknolojia ya hali ya juu, hasa usafirishaji, nishati na kampuni za roboti, ikiongozwa kwa kiasi kikubwa na mfumo wa Uchina wa 2025, kufanikisha mradi wa kuuza bidhaa zilizotengenezwa nchini “Made in China” (Taaasisi ya Usalama na Sera za Maendeleo, 2018). Roboti na AI huchukua sehemu kubwa katika ukuzaji wa miundombinu endelevu kote Afrika. Ikiiongozwa na mpango wa China wa Belt na Road (Chatzky na McBride,

2020), mashine hufanya kazi masaa 24 kwa siku kwa kushirikiana na binadamu kujenga barabara kuu, madaraja, reli za mwendo kasi, bnaari na viwanja vya ndege, zote hasa kwa magari ya umeme ya kiotomatiki, kwa hivyo inahakikisha miji kote barani inaunganishwa.

Mradi mkubwa unaoendelea ni kupnaa mti kwenye sehemu za jangwa la Sahara (kama vile Ukuta Mkubwa wa Kijani) kwa kuzuia gesi chafuzi na kupata chakula na mbao (tazama, kwa mfano, Mradi wa Misitu ya Sahara, nd). Mojawapo wa viwnaa ya kwanza vya biashara ulimwenguni umejengwa karibu na Mombasa. Mnamo mwaka wa 2039, Shirika la Kitaifa la Utafiti wa Maendeleo ya Hewani ilimpeleka mwanamke wa kwanza Mwafrika angani na chombo cha anga cha Anansi IV , kilichozinduliwa kutoka bnaari ya Abuja; lakini tangu wakati huo, taasisi la Nigeria umezingatia satelaiti na uchunguzi wa roboti, kama vile uchimbaji wa asteroidi.

Utalii umebadilika sana katika bara la Afrika. Maendeleo ya kiteknolojia imeongeza uhamaji ulimwenguni na inafanya kusafiri iwe rahisi. Mchanganyiko wa utulivu, mifumo ya kipekee ya kitamaduni na turathi za kiatifa, na hali ya hewa bora na wanyamapori wengi imefanya Afrika kuwa eneo maarufu kwa watalii kutoka nje na pia ndani ya Afrika, hivyo basi kuongeza shughuli za utalii katika miji mikubwa na ya kipekee ya Afrika. Kama matokeo, utalii sasa unachangia asilimia 10 ya mapato ya taifa kote Afrika, mara tatu ya ilivyokuwa mnamo 2019. Ajenda 2063 ya Umoja wa bara Afrika na AfCFTA zimekuwa na jukumu kubwa katika kusukuma ongezeko hili la utalii barani kote. Wakati huo huo, vitu vya kihistoria vilivyochukuliwa na kuhifadhiwa kwenye makavazi ya nchi za ya Magharibi vinarudishwa polepole katika maeneo yao sahihi barani Afrika na kufanikiwa kwa Jumba la kumbukumbu la Grna Egypt lililojengwa juu ya ustadi wa piramidi nzee zaidi ya Misri, iliyofunguliwa mnamo 2020, imesababisha kuongezeka kwa majumba ya kumbukumbu sawa barani Afrika. Wageni wanamiminika kutoka maeneo yote ya Afrika, na pia kutoka sehemu zingine za ulimwengu kuja kwenye makavazi haya. Samani zilizotengenezwa na ubunifu wa Afrika, vitambaa, vyakula na vinywaji ya kitamaduni (kama vile divai ya Afrika Kusini) zinazidi kuwa maarufu ulimwenguni. Ukuaji wa sekta ya usanii kama Nollywood nchini Nigeria unazidisha uvumvu zaidi wa uchumi na kushirikisha idadi kubwa ya vijana.

Upangaji uzazi na elimu bora ya wanawake imepunguza ukuaji wa idadi ya watu kuwa chini ya utabiri wa wastani wa Umoja wa Mataifa. Idadi ya watu barani Afrika ni bilioni 2.3 na ifikapo mwaka 2050 na inatajiriwa kufika bilioni 3.8 mwishoni mwa karne, ikilinganishwa na makadirio ya mapema ya wastani ya UN ya 2100 ya bilioni 4.5. Idadi ya watu wa umri wa kufanya kazi ni kubwa sana; hii kwa ujumla ni faida ya kiuchumi, ingawa watu wengi katika sekta ya utalii wanaweza kupata shida kupata kazi nje ya msimu wa usafiri wa watalii. Lakini, kwa kupokea mshahara mzuri wa msimu wa watalii na gharama ya chini ya maisha, watu wengi hufaulu kukimu mahitaji yao kama wafanyikazi wa msimu, na wengi huchagua kuhudhuria vyuo vikuu kwa msimu, mtnaaoni au kibinafsi. Sio kila mtu anafaidika kwa njia sawa na maendeleo, na ubaguzi wa kiuchumi ni jambo la kutatanisha. Mitaa ya madongoporomoka yenye miundombinu duni ya usafi wa mazingira na uchukuzi inakua nje ya miji mikubwa, mbali sana na vituo vya utalii, viwnaa na fedha.

Uhamiaji kwa njia ya Afrika

Ulimwenguni, uhamiaji unaongezeka, na kuleta jamii mpya ya raia wa ulimwengu wenye uhusiano na mabara tofauti. Afrika inakua kama eneo muhimu la uhamiaji kwa sababu ya viwnaa vyake vinavyostawi na vyuo vikuu vya hali ya juu. Vyombo vya kimataifa vya ushirikiano juu ya uhamiaji vitabaki kuwa nyenzo muhimu kwa

serikali za Afrika na Nchi Wanachama wa Umoja wa Mataifa kufaidika na uhamiaji. Utekelezaji wa Ajenda 2063 ya Umoja wa Afrika na Itifaki ya Mkataba Kuanzisha Jumuiya ya Kiuchumi ya Afrika inayohusiana na Usafiri huru wa watu, Haki ya makazi na Haki ya Uanzishwaji itaendelea kusaidia zaidi kuziunganisha nchi za Afrika. Kuongezeka kwa uhusiano kati ya nchi za Afrika kutafanya safari ndani ya bara kuwa ya bei nafuu zaidi.

Miongoni mwa watu waliosoma vizuri, ni kawaida kusoma na kufanya kazi katika sehemu kadhaa za ulimwengu, hasa vijana. Viwnaa vinavyostawi vya Afrika na vyuo vikuu vya hali ya juu huvutia wahamiaji kutoka nje ya nchi, kama wanafunzi na walimu, na wengi huchagua kubaki Afrika badala ya kurudi katika nchi zao. Imekuwa ya mtindo kwa vijana wa Afrika kuchukua nafasi kusafiri kuzunguka bara ili kujenga tajriba yao. Usafiri wa gharama nafuu wa vijana, unaiga mfano wa mfumo wa Interrail barani Ulaya², hufanya vijana waweze kusafiri kwa bei nafuu Vijana wengi hawa wanakaa katika nchi au maeneo tofauti na pale ambapo walizaliwa.

Wakati misimu ya watalii inatofautiana kote Afrika kutokana na hali ya hewa tofauti, watu wengi huhama na misimu kuwahudumia watalii popote ambapo kazi zinaweza kupatikana. Zaidi, kuongezeka kwa idadi kubwa ya watu barani Afrika kumesababisha wahamiaji wengi kutoka nchi za Magharibi kuhamia Afrika kupata masoko makubwa, yanayokua na kufaidika kutokana na gharama ya chini ya kunfanyabiashara. Pia kuna uhamiaji thabiti kwenda sehemu zingine za ulimwengu, na wafanyakazi wachanga, wenye elimu nzuri wanakaribishwa katika ulimwengu tajiri ambapo idadi ya watu waliozeeka iko juu. Kwa upnae mwingine, idadi kubwa ya wazee wa Magharibi huhamia Afrika kuishi miaka yao ya mwisho kwa sababu ya gharama ya chini ya maisha, miundombinu bora na ubora wa maisha, hali ya hewa ya joto, wingi wa tamaduni tofauti na usalama na ulinzi bora.

HITIMISHO

Uhamiaji ni kipimo kikuu cha mienendo ya maendeleo. Kwa hivyo ni sehemu muhimu ya siku za kale, za sasa na siku zijazo barani Afrika. Ili kupata faida zake, Afrika inaa kujipanga na kutabiri siku za usoni, pamoja na mabadiliko yanayoendelea ya sasa. Kuna vyombo vingi vya kimataifa (Mkataba wa Kimataifa Kuhusu Uhamiaji, Ajenda 2030 ya Umoja wa Mataifa United) na ya Afrika (Ajenda ya 2063 ya Umoja wa Afrika, Eneo la Biashara Huria la Bara na Itifaki ya Umoja wa Afrika ya Uhamiaji wa Watu) ambazo Afrika inaweza tumia. Uhamiaji umepnaa ngazi na kuwa mojawapo ya ajenda kuu za sera za Umoja wa Mataifa na za mataifa yanayoongoza ulimwenguni. Msingi wa sura hii na hali zilizoonyeshwa hapo juu imekuwa kuendesha mazungumzo zaidi na kuzua mjadala unaohitajika.

Kuendeleza ubunifu wa matukio ya uchunguzi ni zoezi muhimu kwa washikadau mbali mbali na watoa maamuzi wanaofikiria na kuweka mikakati ya kubuni mipango ya muda mrefu. La muhimu zaidi, ni kutathmini hatima ya uhamiaji na kujishughulisha kutambua matatizo yatakayoathiri hali za uchumi, kisiasa na mazingira inayoendesha uhamiaji. Sababu za uhamiaji barani Afrika zitaendelea kubadilika wakati bara linaingia katikati ya karne ya ishirini na moja.

² Tazama: www.interrail.eu/en/entrail-passes/global-pass.

Njia ya kuiga mifumo ya uhamiaji inaweza kuonekana kuwa nzuri. Lakini athari yake ya kudhoofisha Afrika inaifanya kuwa uchaguzi mbaya. Njia ya Afrika inatoa fursa kwa Afrika kuwa na maeneo ya uhamiaji na uwekezaji kutoka ulimwengu wote – na wakati huo huo kuwa wasambazaji wa miundombinu iliyoendelea na isiyotumiwa sana katika maeneo yaliyo na idadi kubwa ya watu waliozeeka.

Kama vile matukio ya hapo juu yanaonyesha, si vigumu kufikiria maono mazuri kwa Afrika. Lakini ni muhimu kukumbuka kuwa hatua hizi haziji peke yao; ni matokeo ya hatua zinazochukuliwa na viongozi wa Afrika kushughulikia shida halisi zinazokabili bara letu. Matukio nje ya Afrika yanaweza kusababisha mambo ambayo viongozi wa Afrika hawana uwezo wa kubadilisha, ndio maana kuna umuhimu wa kuchukua mikakati thabiti, na ya ubunifu wa hali ya juu kwa siku za usoni, na bara Afrika na washirika wake wanfaa kufanya kazi kwa pamoja ili kuhakikisha hali nzuri na bora kwa siku zijazo. Kutambua mustakabali mzuri wa Afrika itahitaji kujitolea kwa Afrika na washirika wake wa ulimwengu kufanya kazi kwa pamoja ili kuhakikisha kuwa hakuna mtu aliyeachwa nyuma, na kwamba uhamiaji unaendelea kuwa mzuri, salama na wenye faida kwa wote.

Uwekezaji mzito katika ukuzaji wa vijana pamoja na kuwapa ujuzi na kuleta maendeleo ya ujasiriamali, kisiasa, kijamii na uongozi bado ni muhimu. Infaa pia kuinua hali vijijini, mahusiano ya mjini na kijijini na miji kubwa miongoni mwa nchi za Afrika, maendeleo ya kina tofauti za maendeleo na utekelezaji wa AfCFTA . Yote haya ni muhimu kwa kuimarisha uhamiaji wa ndani barani Afrika na kuleta mabadiliko na maendeleo barani. Hii inahitaji uongozi wa kujitolea, ufuasi wa kujitolea na maono ya muda mrefu na mipango inayoambatana na utawala msikivu, wazi na uliowajibika.

KIAMBATISHO

KIAMBATISHO- Matukio yanayochangia hatima ya uhamiaji barani Afrika

Knowledge growth		
 <p>Teknolojia za kujiendesha Hii itboresha uzalishaji na kupunguza hitaji la wafanyikazi wenye ujuzi wa chini . Kuna hatari kuwa kuongezeka kwa utumiaji wa roboti katika nchi zilizoendelea itaku dhooifisha faida ya jadi ya wafanyikazi wa nchi zinazoendelea (Idowu , 2018). Roboti za kufanya kazi nchini Marekani zitakuwa za bei rahisi kuliko mshahara wa Kenya mnamo 2033 (Overseas Development Institute, 2018).</p>	 <p>Mlipuko wa habari- habari ya kisasa na teknolojia za mawasiliano , pamoja na ufikiaji wa mtnaao wa msingi wa setilaiti itaboresha mawasiliano na kuimarisha ufikiaji wa maarifa ya ulimwengu, elimu na masoko. Sensa mahiri zinaweza kukusanya data kamilifu juu ya hali ya hewa, trafiki, kilimo, uhalifu na zaidi, ambayo inaweza kuchambuliwa kusaidia kutabiri na uthabiti wa misaada, kupunguza shinikizo la uhamiaji.</p>	 <p>Improving health Ujuzi bora wa matibabu, lische bora na hali bora za maisha zitapunguza vifo kwa vikundi vyote vya umri, na kusababisha piramidi ya idadi ndogo ya watu na sehemu kubwa ya idadi ya watu katika umri wa kufanya kazi. Zana mpya za matibabu zinaweza kutumiwa kupambana na magonjwa ya milipuko kwa ufanisi zaidi, kupunguza shinikizo la kuhama kutoka maeneo yaliyoathiriwa.</p>
Economic growth		
 <p>Growing national wealth Mapato ya Afrika, yakilinganishwa katika usawa wa nguvu ya ununuzi, inatabiriwa kuongezeka mara tatu kuelekea 2050 (PricewaterhouseCoopers, 2017). Ikiwa faida za ukuaji zinasambazwa inavyofaa, hii itaruhusu umaskini uliokithiri kutokomezwa na miundombinu, pamoja na ile ya usafiri, kuboreshwa sana.</p>	 <p>Ubaguzi Ikiwa mwenendo wa sasa, pamoja na ukuaji wa miji haraka, utaendelea, utajiri utajikusanya kwa mikono michache, na matajiri wataongeza mapato yao haraka kuliko wale masikini zaidi.</p>	 <p>Utekelezaji wa mambo ya kimsingi Kama mahitaji ya kimsingi yanaridhishwa, kutakuwa na umakini utakaozalishwa kwa bidhaa zisizo za kawaida na mahitaji. Masoko yatakua kwa utamaduni, burudani, afya ya kibinafsi na maendeleo ya kibinafsi, pamoja na ubunifu wa kazi na mahitaji ya wafanyikazi</p>
Empowerment		
 <p>Ugatuzi Kuboresha uhuru wa raia na upatikanaji wa mali na fursa za kazi ilizuliwa kwa wasomi pekee zamani. Ugatuzi inaruhusu uvumbuzi zaidi wa chini. Uzalishaj wa nishati kwa ugatuzi , pamoja na nishati mbadala, hufanya jamii binafsi kukidhi mahitaji yao .</p>	 <p>Ubinafishaji Kuna uhuru zaidi wa kuchagua mtindo wa maisha yako mwenyewe na ubaguzi kuhusu mitindo ya maisha, dini na jinsia.Hii itapunguza kulazimisha uhamiaji kwa sababu ya mateso .</p>	 <p>Kuondolewa kwa mipaka Hii inamaanisha kuondoa tofauti kama tabaka, utaifa na ushirika wa kidini katika maeneo teule na knaa. Mchanganyiko wa kazi na burudani pamoja na huduma zinazidi kupatikana masaa 24 kila siku.</p>
Globalization		
 <p>Utnaawazi wa soko Mashirika zaidi ya kimataifa yatafanya kazi ndani na nje ya Afrika. Kama utnaawazi utaenezwa, Kampuni za Afrika zitapata ufikiaji rahisi kwa masoko ya nje na kuboreshwa kwa miundombinu, na biashara ndani na nje ya Afrika itakua.</p> <p>Yote hii itafaidi uchumi wa Afrika na kuunda ajira.</p>	 <p>Kuongezeka kwa uhamiaji Mwelekeo wa jumla ni uhamiaji zaidi wa kimataifa kwa wanafunzi, wafanyikazi na wastaafu, lakinikuna uwezekano kuwa uhamiaji zaidi kutokana na vita, umaskini na mabadiliko ya hali ya hewa - ndani na nje ya Afrika – Uhamiaji katika mipaka yote ya kitaifa itarahisishwa.</p>	 <p>Kuongezeka kwa ufahamu wa ulimwengu Kuna utambuzi unaoenea kwamba shida za ulimwengu kama mabadiliko ya hali ya hewa, ukwepaji kodi, vita, ugaidi na uchafuzi wa mazingira unahitaji ushirikano wa kimataifa ili kutatua . Inawezekana kwamba Afrika haitakuwa peke yake katika kushughulikia maswala haya makuu, kupunguza shinikizo la uhamiaji kutoka kwa maeneo yaliyoathiriwa ikiwa changamoto izi zitapunguzwa .</p>
Anthropogenic change		
 <p>Mabadiliko ya hali ya hewa Hali ya hewa ya joto, kuongezeka kwa viwango vya bahari na hali ya hewa kali kwa sababu za shughuli za wanadamu zinatarijiwa. Kilimo kitateseka, na kusababisha uhamiaji kwa sababu ya njaa kama mabadiliko ya vijijini na mabadiliko ya hali ya hewa hayatapewa kipaumbele. Kulingana na Benki ya Dunia, Watu wanaofikia milioni 143 wangeveza kuhama makazi yao kwa sababu ya mabadiliko ya hali ya hewa ifikapo mwaka 2050, kutoka Afrika Kusini mwa Jangwa la Sahara, Asia ya Kusini na Amerika Kusini.</p>	 <p>Ongezeko la watu Takwimu za Umoja wa Mataifa zinaonyesha kuwa asilimia 58 ya Waafrica wataishi mijini ifikapo mwaka 2050, ikilinganishwa na asilimia 40 mwaka 2016. Karibu ongezeko zima la idadi ya watu barani Afrika litakuwa katika maeneo ya mijini, na Waafrica i bilioni 1.4 watakuwa wakiishi mijini kufikia 2050, ikilinganishwa na bilioni 0.5 leo. Uhamiaji huu kwa miji mikubwa utasababisha kuchipuka kwa mitaa ya mabnaa</p>	 <p>Kuongezeka kwa mahitaji ya rasilimali idadi ya watu wa Afrika inakadiriwa kuongezeka kwa bilioni 1.6 mwaka 2030 na Bilioni 2.5 kufikia 2050 (UN DESA, 2017). Pamoja na kuongezeka kwa idadi ya watu na kuongezeka kwa utajiri, kutakuwa na hitaji kubwa la chakula, maji, nishati na malighafi. Uchimbaji wa madini ulioboreshwa na usafirishaji wa rasilimali zitategeneza ajira na kuvutia wafanyikazi , lakini uchimbaji pia unaweza kuleta utata kwa maswala ya mazingira ambayo huwafukuza wakazi wa eneo ambapo uchimbaji unatekelezwa.</p>

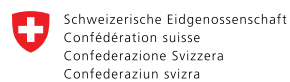
BIBLIOGRAFIA

- Chatzky, A. na J. McBride
2020 China's massive Belt and Road initiative. Council on Foreign Affairs, 28 January (last updated). Inapatikana kwa www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative.
- Daniels, P.
2018 SpaceX Starlink: Here's everything you need to know. Digital Trends, 4 November. Inapatikana kwa www.digitaltrends.com/cool-tech/what-is-spacex-starlink.
- Gordon, O.
2019 Off-grid energy has key role in Kenya's new electrification strategy. African Sustainable Energy Association, 25 January 25. Inapatikana kwa <http://afsea.org/off-grid-energy-has-key-role-in-kenyas-new-electrification-strategy/>.
- Idowu, T.
2018 African countries are importing robots and young people's jobs are at risk. CNN Marketplace Africa, 12 April. Inapatikana kwa <https://edition.cnn.com/2017/08/22/africa/robots-in-africa/index.html>.
- Institute for Security and Development Policy
2018 Made in China 2025. June 2018. Inapatikana kwa isdpeu/publication/made-china-2025.
- Overseas Development Institute
2018 Risk to African manufacturing as operating robots in the US set to become cheaper than wages in Kenya within 15 years. 19 March. Inapatikana kwa www.odi.org/news/854-risk-african-manufacturing-operating-robots-us-set-become-cheaper-wages-kenya-within-15-years-new.
- PricewaterhouseCoopers
2017 *The World in 2050. The Long View: How will the global economic order change by 2050?* Inapatikana kwa www.pwc.com/gx/en/issues/economy/the-world-in-2050.html.
- Project Loon
n.d. Home page. Inapatikana kwa loon.co (accessed 30 June 2020).
- Smart Grid
n.d. What is the Smart Grid? Home page. Inapatikana kwa www.smartgrid.gov/the_smart_grid (accessed 30 June 2020).
- Sahara Forest Project
n.d. Home page. Inapatikana kwa www.saharaforestproject.com (accessed 30 June 2020).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), Population Division
2017 *World Population Prospects: The 2017 Revision*. United Nations, New York.
- Williamson, J.
2015 The benefits of managed grazing systems. Penn State Extension, 28 April. Inapatikana kwa <https://extension.psu.edu/the-benefits-of-managed-grazing-systems>.

RIPOTI YA UHAMIAJI BARANI AFRIKA

MTAZAMO TOFAUTI
KUHUSU SWALA

Federal Department of Foreign Affairs FDFA
Directorate of Political Affairs DP
Human Security Division

